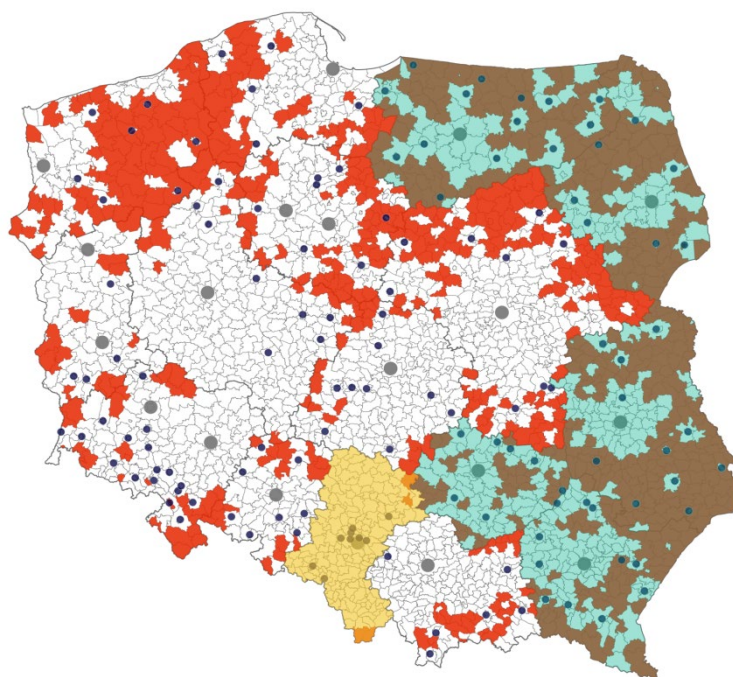

Sprawozdanie z realizacji Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 roku

**Sprawozdanie za rok 2020
(za okres 01.10.2019 – 31.12.2020)**

Zespół autorski:

Bartosz Barański, Jacek Białek, Tomasz Chałupa, Małgorzata Chodowicz, Szymon Kajma, Karolina Kotrańska, Beata Kowalska, Monika Mackiewicz-Ostroga, Emilia Malak-Pętlicka, Ewa Malik-Kapler, Jarosław Morawski, Elżbieta Opałka, Katarzyna Powierża, Jakub Tarnacki, Małgorzata Urbańska, Aldona Zagaja-Fiedoruk

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE.....	4
WPROWADZENIE.....	14
ROZDZIAŁ 1. CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ KRAJU, REGIONÓW, MIAST I OBSZARÓW STRATEGICZNEJ INTERWENCJI – SYNTEZA RAPORTU PT. „ROZWÓJ REGIONALNY POLSKI – RAPORT ANALITYCZNY 2020” ORAZ DODATKOWE KOMPONENTY	16
Warunki naturalne oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska.....	16
Procesy demograficzne	25
Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	28
Rozwój gospodarczy.....	34
Infrastruktura transportowa i techniczna	40
Finanse jednostek samorządu terytorialnego.....	44
Planowanie przestrzenne i strategiczne.....	45
Wpływ COVID-19 na sytuację społeczno-gospodarczą Polski i regionów w 2020 r.....	57
ROZDZIAŁ 2. PRZEGLĄD REALIZACJI CELÓW I DZIAŁAŃ KSRR 2030	62
Uwarunkowania realizacji strategii	62
Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku	65
Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.....	71
Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	117
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	135
Działania związane z pandemią COVID-19 oraz niwelowaniem jej konsekwencji społeczno- gospodarczych.....	150
ROZDZIAŁ 3. OCENA REALIZACJI RAM FINANSOWYCH WRAZ Z ANALIZĄ WYKORZYSTANIA FUNDUSZY UNIJNYCH	165
Realizacja ram finansowych	165
Analiza wykorzystania funduszy unijnych	168
PODSUMOWANIE, WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE DALSZEJ REALIZACJI KSRR	174
Załącznik nr 1: Wskaźniki monitorowania KSRR 2030.....	180
Załącznik nr 2: Szczegółowy opis obszarów strategicznej interwencji ujętych w strategiach rozwoju województw do roku 2030.....	183

STRESZCZENIE

Wprowadzenie

- *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do 2030 roku „Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”* została uchwalona przez Radę Ministrów 17 września 2019 r. Dokument ten uszczegóławia postanowienia *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* określone w filarze „rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”.
- Zgodnie z zapisami KSRR monitorowanie strategii polega na corocznym publikowaniu dwuczęściowego *Raportu z monitoringu KSRR*. Składa się on ze *Sprawozdania z realizacji KSRR* (części implementacyjnej opracowywanej przez Departament Strategii MFIPR) oraz opracowania pt. *Rozwój regionalny Polski – raport analityczny* (części diagnostycznej autorstwa Głównego Urzędu Statystycznego). W 2021 roku powstała pierwsza edycja *Raportu z monitoringu KSRR*.
- Przedstawiona przez GUS analiza danych ilustrujących sytuację społeczno-gospodarczą i przestrzenną dotyczy roku 2019 na tle ostatniego dziesięciolecia. Uwzględniono następujące przekroje terytorialne: 1) kraj, 2) regiony NUTS 2, 3) podregiony NUTS 3, 4) miasta według kategorii wielkościowych oraz 5) obszary strategicznej interwencji określone w KSRR, czyli (i) Polska Wschodnia, (ii) województwo śląskie, (iii) miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, (iv) gminy zmarginalizowane.

Rozdział 1. Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej kraju, regionów, miast i obszarów strategicznej – synteza opracowania pt. „Rozwój regionalny Polski – raport analityczny” oraz komponenty dodatkowe

- Zagadnienia przedstawiono w podziale na następujące obszary tematyczne (wpisujące się w wyzwania zidentyfikowane w KSRR): 1) warunki naturalne oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska, 2) procesy demograficzne, 3) rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, 4) rozwój gospodarczy, 5) infrastruktura transportowa i techniczna, 6) finanse jednostek samorządu terytorialnego.
- Dodatkowo zamieszczono podrozdziały dotyczące planowania przestrzennego i strategicznego, a także wpływu pandemii COVID-19 na sytuację społeczno-gospodarczą kraju i regionów.
- Obserwowane w okresie 2010-2019 tendencje rozwoju społeczno-gospodarczego kraju charakteryzowały się pozytywnymi zmianami, przy widocznym ich zróżnicowaniu w wymiarze terytorialnym.
- W latach 2010-2019 zachodziło systematyczne zmniejszanie się zanieczyszczeń powietrza (pyłowych i gazowych) oraz zwiększanie udziału energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. Należy więc podejmować dalsze działania, zwłaszcza na poziomie lokalnym, mające na celu utrzymanie tych pozytywnych trendów. Ponadto konieczne jest także nieustanne promowanie postaw proekologicznych w gospodarstwach domowych, służących m.in. racjonalizowaniu gospodarki wodnej (zwłaszcza zmniejszaniu zużycia wody w przeliczeniu na mieszkańca), a także zwiększaniu udziału odpadów zebranych selektywnie.
- Zauważa się szereg negatywnych procesów demograficznych, zwłaszcza ubytek ludności (szczególnie w obszarach strategicznej interwencji) oraz wzrost udziału osób starszych

w populacji. Polityka regionalna powinna nadal być ukierunkowana na przeciwdziałanie im, a więc tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi poziomu dzietności (m.in. poprzez prowadzenie przyjaznej polityki prorodzinnej), zachęcających młodych ludzi do pozostania w kraju, poszczególnych regionach i obszarach strategicznej interwencji (a więc minimalizujących migracje zewnętrzne i wewnętrzne), a także ułatwiających funkcjonowanie seniorów (mających chociażby nieograniczony dostęp do usług medycznych, szczególnie geriatrycznych).

- W analizowanym okresie nastąpiły w większości pozytywne zmiany dotyczące rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Należy więc nadal tworzyć warunki sprzyjające polepszaniu sytuacji na rynku pracy (zwłaszcza w tych regionach i obszarach strategicznej interwencji, gdzie stopa bezrobocia jest wyższa od średniej w kraju) oraz aktywności obywatelskiej, a także zachęcające do podejmowania aktywności zawodowej i nieustannego podwyższania kompetencji (głównie pod kątem występujących potrzeb na rynku pracy). Kwestie te przekładają się na zauważany wzrost dochodów ludności Polski.
- Zachodzą pozytywne zmiany w sferze gospodarczej. W ramach realizacji polityki regionalnej należy więc utrzymywać warunki sprzyjające dalszemu wzrostowi produktywności, rozwojowi przedsiębiorczości (szczególnie na poziomie lokalnym, zwłaszcza w obszarach strategicznej interwencji) oraz upowszechnianiu technologii informacyjnych w firmach, gospodarstwach domowych oraz instytucjach publicznych. Nastąpił jednak spadek niektórych wskaźników dotyczących poziomu innowacyjności, dlatego polityka regionalna powinna zostać ukierunkowana na to, aby tworzyć odpowiednie warunki do rozwoju innowacji, co przyczyni się do wzrostu konkurencyjności regionów. Ważnym wyzwaniem nadal pozostaje zbliżenie wielkości PKB per capita większości polskich regionów do średniego poziomu w Unii Europejskiej, a także podwyższanie stopy inwestycji Polski.
- Nastąpiła poprawa sytuacji większości obszarów związanych z infrastrukturą w ostatnim dziesięcioleciu, szczególnie transportową i komunalną. Należy więc podtrzymywać ten trend, ale przede wszystkim zwiększać dostępność do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w obszarach strategicznej interwencji na poziomie lokalnym, gdzie odnotowuje się jej największe deficyty. Ponadto dalsze zwiększanie dostępności transportowej zdecydowanie wpłynie na atrakcyjność inwestycyjną i tym samym konkurencyjność polskich regionów w Europie.
- Odnośnie do kondycji finansowej samorządów, zarówno w przypadku dochodów własnych przypadających na 1 mieszkańca, jak i wydatków majątkowych per capita w analizowanym okresie zauważono znaczący wzrost wartości wskaźników. Politykę regionalną należy ukierunkować tak, aby zachować ten trend, zwłaszcza w obliczu pandemii COVID-19, mającej wpływ szczególnie na sferę gospodarczą na poziomie lokalnym i tym samym przychód gmin z podatków.
- Wskaźniki ilustrujące sytuację społeczno-gospodarczą wyraźnie wskazują na istnienie dysproporcji rozwojowych – zarówno międzyregionalnych, jak i wewnątrzregionalnych. Dalsza realizacja polityki regionalnej określonej w KSRR powinna służyć ich niwelowaniu. W związku z tym szczególne wsparcie dotyczyć powinno zidentyfikowanych obszarów strategicznej interwencji, gdyż to głównie właśnie w ich obrębie zauważa się negatywne zjawiska sfery społeczno-gospodarczej.

Rozdział 2. Przegląd realizacji celów i działań KSRR

- *Sprawozdanie z realizacji KSRR* opisuje nie tylko postępy w osiągnięciu celów *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)* w okresie od 17 września 2019 r. (tj. dnia przyjęcia Strategii przez Radę Ministrów) do 31 grudnia 2020 r., ale również sygnalizuje działania wdrożeniowe zaplanowane na rok 2021. Rok 2020 był pierwszym pełnym rokiem wdrażania *KSRR 2030*. Okres ten był specyficzny z uwagi na warunki związane przede wszystkim z pandemią COVID-19 oraz wynikającą z niej pilną potrzebą przeciwdziałania jej negatywnym konsekwencjom społeczno-gospodarczym. Ponadto w 2020 r. kontynuowano prace nad doskonaleniem systemu zarządzania rozwojem Polski oraz prowadzono intensywne negocjacje nowego wieloletniego okresu finansowania Unii Europejskiej na lata 2021-2027.
- Poza wyżej opisanymi procesami, które kształtowały przebieg wdrażania *KSRR 2030* w 2020 r., Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej realizowało szereg działań mających na celu promowanie i wzmacnianie zrównoważonego rozwoju wszystkich regionów w Polsce oraz tych, które wymagają zaprogramowania oraz wdrożenia specjalnej interwencji publicznej. W tym kontekście istotne znaczenie dla realizacji celów *KSRR 2030* miały realizowane w badanym okresie programy i projekty strategiczne *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku)*.
- Ponadto na poziomie regionalnym i lokalnym prowadzone były intensywne prace przygotowawcze do nowego okresu programowania z perspektywą do roku 2030. Prace te dotyczyły przede wszystkim opracowania nowych strategii rozwoju, regionalnych programów operacyjnych oraz instrumentów stanowiących ich operacjonalizację.

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym

- W ramach Celu 1 realizowane są programy i projekty strategiczne ukierunkowane na wsparcie rozwoju obszarów słabszych gospodarczo, wymagających transformacji, miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów zdegradowanych. Wdrażano także projekty infrastrukturalne wspierające dostarczanie usług publicznych i podnoszące atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Kluczowe znaczenie mają **obszary strategicznej interwencji (OSI)**, tj. **obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, Śląsk** i tereny **Polski wschodniej**. Ponadto dwa typy OSI (obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze) powinny być wspierane zarówno z poziomu kraju, jak i komplementarnie z poziomu regionalnego. Dlatego też na poziomie regionalnym identyfikowane są OSI regionalne¹, m.in. miejskie obszary funkcjonalne, obszary wiejskie, obszary transformacji górniczej/energetycznej, obszary przemysłowe, jak też obszary walorów czy problemów środowiskowych.
- Kluczowe projekty strategiczne wdrażane w ramach Celu 1, jak **Partnerska Inicjatywa Miast (PIM)**, **Pakiet dla miast średnich, pilotaż CWD** czy **Program Rozwój Lokalny** finansowany w ramach Mechanizmów Finansowych EOG i Norweskiego 2014-2021, mają na celu wsparcie lokalnej administracji samorządowej w procesie planowania strategicznego

¹ Do końca 2020 r. następujące strategie rozwoju województw zostały uchwalone przez sejmiki woj.: śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego. W przypadku pozostałych regionów prace nad strategiami rozwoju są kontynuowane w 2021 r.

rozwoju, popularyzowanie modelu partnerstwa i współpracy samorządów lokalnych w poszukiwaniu rozwiązań problemów wspólnych, dostrzeganiu wspólnych potencjałów rozwojowych i wykorzystanie doświadczeń partnerów, jak też wzmocnienie roli podejścia terytorialnego w kształtowaniu i realizacji polityki rozwoju. Ponadto wsparcie to zapewni przygotowanie dla uczestniczących w projektach partnerstw JST i miast dokumentów i projektów wymaganych systemem polityki spójności na lata 2021-2027.

- **Wspieranie rozwoju gospodarki w Polsce wschodniej²**, które jest ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości, poprawy dostępności transportowej i stanu środowiska przyrodniczego, ochrony różnorodności biologicznej oraz poprawy jakości życia, **finansowane jest zarówno z programów krajowych jak i 5 programów regionalnych**, dzięki czemu przedsiębiorstwa uzyskują zróżnicowaną i komplementarną ofertę. Badania ewaluacyjne wskazują na pozytywne efekty wsparcia, np. środki uruchomione z programów PO PW i POIR w wysokości ok. 12 mld zł³ pozytywnie wpływają na: PKB makroregionu, pobudzają inwestycje, stymulują działalność B+R i poprawiają sytuację na rynku pracy w Polsce Wschodniej. Wsparcie to stanowi istotny impuls inwestycyjny także w pozostałych obszarach kraju. Na obszarze makroregionu Polski Wschodniej realizowany jest również „**Program dla Bieszczad**”, będący jednym z programów strategicznych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.
- W odpowiedzi na zdiagnozowaną potrzebę **wsparcia kompetencji kadr samorządów lokalnych z obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją** do planowania strategicznego rozwoju i przygotowania dobrej jakości projektów odpowiadających na potrzeby lokalne oraz do wzmacniania aktywności obywatelskiej mieszkańców tych obszarów, uruchomiono **pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego (CWD)**. W 38 partnerstwach JST w procesie doradczym przygotowane zostaną dokumenty (strategie terytorialne z projektami) wymagane systemem polityk spójności na lata 2021-27, jak też będą mogły być podstawą do dalszych prac w samorządach lokalnych nad strategiami rozwoju ponadlokalnego, wymaganych ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Ponadto, pilotaż ma na celu wypracowanie trwałego rozwiązania systemowego, modelu wsparcia kompetencji kadr samorządów lokalnych.
- Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wspierane było w ramach dwóch projektów strategicznych: **Pakietu dla średnich miast i PIM** oraz w ramach **Programu na rzecz zwiększenia szans rozwojowych Ziemi Słupskiej na lata 2019-2024**. Pakiet dla średnich miast z jednej strony zakłada wsparcie w realizacji inwestycji publicznych, z drugiej zaś – tworzenie warunków dla inwestycji prywatnych. Pakiet wykorzystuje głównie środki z krajowych i regionalnych programów operacyjne 2014-2020, Funduszu Norweskiego i EOG 2014-2021, polityk sektorowych, m.in. Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, PFR oraz ze środków regionalnych i lokalnych. Wartość dedykowanych środków dla miast średnich wynosi ok. 3 mld zł. W okresie sprawozdawczym ukończono pilotażową edycję PIM, gdzie 33 miasta wypracowywały rozwiązania w zakresie trzech sieci tematycznych: poprawy jakości powietrza, mobilności miejskiej oraz rewitalizacji. Z uwagi na pozytywną opinię miast nt. tej inicjatywy, rozpoczęto prace nad

² Obejmującej następujące województwa: podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie.

³ Analiza obejmuje wpływ środków jakie zostały uruchomione do końca 2019 r. w POPW i POIR w wybranych działaniach (I osi POPW oraz podziałach 2.3, 3.1.5, 3.2.1, 3.3.3 POIR)

uruchomieniem II edycji PIM, gdzie miasta uczestniczyć będą w nowych sieciach tematycznych: miasto cyfrowe, miasto zrównoważone oraz miasto zielone.

- Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska odbywa się za pomocą projektu strategicznego *Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju – Programu dla Śląska*, który od 2017 r. ma doprowadzić do zastępowania tradycyjnych sektorów gospodarki, takich jak górnictwo i hutnictwo, nowymi przedsięwzięciami w sektorach bardziej produktywnych, innowacyjnych i zaawansowanych technologicznie. Na koniec 2020 r. w ramach Programu zidentyfikowano 116 przedsięwzięć o wartości 62 mld zł. W kolejnych latach planuje się m.in. przyjęcie krajowego i terytorialnego (wojewódzkiego) planu sprawiedliwej transformacji – dokumenty umożliwiające wydatkowanie środków w ramach funduszu na rzecz sprawiedliwej transformacji.
- Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych polega na wspieraniu procesów rewitalizacyjnych zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich, które nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie ze skalą lokalnych wyzwań i problemów. Rewitalizacja rozumiana jest jako impuls przyspieszający procesy restrukturyzacyjne na obszarach zmagających się z trudnościami przemian społecznych czy degradacją materialną. W okresie sprawozdawczym realizowany był **pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji**, który obejmował: upowszechnianie rewitalizacji jako ważnego elementu rozwoju miast, zapewniającego trwałość zasad i instrumentów, kompleksowość, mechanizmy finansowania, usprawnienia prawno-instytucjonalne i przejrzysty system monitorowania i ewaluacji (dedykowane programy z POPT) oraz budowę systemu bieżącego monitorowania działań rewitalizacyjnych (**Krajowego Centrum Wiedzy o Rewitalizacji**). Na realizację w omawianym okresie poniesiono wydatki w kwocie 124,6 mln zł.
- Wpływ na **poprawę infrastruktury transportowej w Polsce** miały przedsięwzięcia realizowane zarówno ze środków polityki spójności UE, jak i środków pochodzących ze źródeł krajowych. Były to m.in. **Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023** (z perspektywą do 2025 r.) (w 2020 r. wybudowano 1 306,9 km dróg), **Rządowy Fundusz Dróg Samorządowych** (dawniej: Fundusz Dróg Samorządowych), **Program Mosty dla Regionów**, **Program Budowy 100 Obwodnic**, **Centralny Port Komunikacyjny**, **Krajowy Program Kolejowy do 2023 r.**, **Program Zarządzania i Przebudowy Dworców Kolejowych** (Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016-2023) (do użytku oddano 23 ze 189 dworców kolejowych), **Program Kolej+** oraz **Projekt „Wspólny bilet”**. Spośród programów operacyjnych finansowanych ze środków polityki spójności na lata 2014-2020 duży wpływ na poprawę infrastruktury transportowej miały projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (POIS), w odniesieniu do makroregionu wschodniej Polski – Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (PO PW), zaś w zakresie budowy i przebudowy dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych wraz z towarzyszącą infrastrukturą – regionalne programy operacyjne na lata 2014-2020 (RPO).
- Przedsięwzięcia na rzecz **poprawy infrastruktury komunalnej** realizowane były w ramach POiŚ oraz RPO. Ponadto realizowano **Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych 2019**. W 2019 r. na terenie aglomeracji wybudowano 3226,8 km sieci kanalizacyjnej, z czego 2378,5 km to sieć grawitacyjna. Z kolei 636,6 km istniejącej

sieci zostało zmodernizowanych, a liczba osób korzystających z usług kanalizacyjnych wzrosła o 532 471 osoby.

- Przedsięwzięcia z zakresu **poprawy infrastruktury społecznej** realizowane były poprzez programy: **Dostępność Plus, Narodowy Program Mieszkaniowy, Mieszkanie Plus oraz Mieszkanie na Start**. Istotne znaczenie dla realizacji zaplanowanych działań miały również projekty finansowane ze środków polityki spójności, w tym w ramach RPO, POIS oraz POWER.
- Działania wspierające **rozwój infrastruktury łączności elektronicznej** wdrażane były w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa (POPC) (kwota dofinansowania UE wyniosła 1,6 mld zł) oraz regionalnych programów operacyjnych (RPO) (kwota dofinansowania UE wyniosła 509 mln. zł). Ponadto opracowano **Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa (PZIP)** mający na celu rozwój e-administracji.
- Poprzez realizację powyższych programów zauważono poprawę infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów w szczególności w ramach rozwoju infrastruktury transportowej. Większość inwestycji realizowanych na drogach wojewódzkich daje efekt poprawy dostępności szczególnie w strefach peryferyjnych, w tym przygranicznych.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych

- W ramach Celu 2 realizowane są działania na rzecz rozwoju i wykorzystania instrumentów wsparcia ukierunkowanych na tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności, innowacyjności i inwestycji w wybranych sektorach.
- W 2020 r. realizowano przedsięwzięcia i inicjatywy prowadzące do rozwijania wysoko wykwalifikowanych zasobów pracy oraz efektywnego wykorzystania dostępnego kapitału ludzkiego. Spośród programów operacyjnych finansowanych ze środków polityki spójności na lata 2014-2020 duży wpływ na poprawę rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego miały głównie projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (POWER) oraz regionalnych programów operacyjnych. Z kolei w celu rozwijania kapitału społecznego skoncentrowano się na działaniach wspierających wysokiej jakości edukację włączającą, opartą na nowym modelu kształcenia dzieci, młodzieży i dorosłych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym osoby z niepełnosprawnościami, zmierzającą do większej aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych absolwentów szkół i uczelni. Jednocześnie wpływ na poprawę rozwoju kapitału ludzkiego w Polsce miały realizowane projekty strategiczne tj. projekt Inicjatywa na rzecz umiejętności, projekt **Kompetencje w społeczeństwie informacyjnym**, projekt **Inkubator Innowacji Społecznych** oraz **Program Dostępność Plus**.
- W 2020 r. zaplanowano szereg form wspierania przedsiębiorczości skoncentrowanej i uwzględniającej potrzeby małych i dużych podmiotów gospodarczych. Do najważniejszych działań należy zaliczyć lepszy dostęp do finansowania czy rozwój modeli biznesowych. Ważnym aspektem było również wspieranie lokalnych potencjałów rozwojowych takich jak zasoby pracy, regionalne i lokalne instytucje prorozwojowe, zasoby środowiska oraz tradycje będące nośnikiem przewagi konkurencyjnej. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w dużych ośrodkach miejskich i wojewódzkich koncentrowało się na zwiększeniu wykorzystania innowacji w działalności przedsiębiorstw, tworzeniu przez firmy innowacji w zakresie technologii, produktów i usług oraz dostosowaniu przedsiębiorstw do

standardów środowiskowych. Z kolei w mniejszych ośrodkach miejskich oraz na obszarach wiejskich ze względu na specyfikę tych obszarów realizowane były działania m.in. w zakresie rozwoju wewnętrznego potencjału przedsiębiorstw, start-upów, dostępu do usług doradczych oraz wzmacniania kompetencji zarządczych.

- Wpływ na poprawę rozwoju przedsiębiorczości na poziomie regionalnym i lokalnym miały projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR), Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (PO PW), Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Ponadto przedsięwzięcia realizowane w ramach programów operacyjnych wspierane były w ramach projektów strategicznych **Profesjonalne Instytucje Otoczenia Biznesu, Polscy eksporterzy na rynkach zagranicznych, Start in Poland**.
- W 2020 r. kontynuowano działania w zakresie innowacyjnego rozwoju regionu i doskonalenia podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach. Spośród programów operacyjnych finansowanych ze środków polityki spójności na lata 2014-2020 duży wpływ na poprawę sytuacji w zakresie innowacyjności miały projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR) oraz programu skierowanego do makroregionu wschodniej Polski - Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (PO PW). Jednocześnie wpływ na poprawę innowacyjności w Polsce miały projekty strategiczne **System koordynacji Krajowych Inteligentnych Specjalizacji i Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji** oraz projekt **Zintegrowany system wsparcia Innowacyjności w Polsce**.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

- W ramach Celu 3 realizowane są działania ukierunkowane na wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem, współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym, poprawy organizacji świadczenia usług publicznych oraz efektywnego i spójnego systemu finansowania polityki regionalnej opartego na jednolitym zbiorze zasad stosowanych przez wszystkich jego uczestników.
- W 2020 r. kontynuowane były prace nad doskonaleniem systemu zarządzania rozwojem Polski. Weszły w życie przepisy **Ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw** (Dz.U. 2020 poz. 1378), które porządkują procedury i tworzą fundamenty zintegrowanego planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego oraz mechanizmy zapewniające spójności układu dokumentów strategicznych opracowywanych na różnych poziomach zarządzania. Wzajemna integracja odnosi się do tematyki społecznej, gospodarczej i przestrzennej, jak również dotyczy ich wzajemnych zależności i komplementarności. Posługiwanie się zintegrowanymi dokumentami strategicznymi w skali krajowej, regionalnej, ponadlokalnej, lokalnej, zwraca uwagę na wymiar terytorialny polityki rozwoju i wzmacnia powiązanie polityki przestrzennej z planowaniem społeczno-gospodarczym. Rok 2020 był również okresem prac koncepcyjnych mających na celu przygotowanie instrumentarium **kontraktowania polityki rozwoju, tj. kontraktu programowego, sektorowego, porozumienia terytorialnego oraz propozycji regulacji w zakresie programowania i wdrażania instrumentów terytorialnych** (ZIT, RLKS, IIT).

- Poza wyżej opisanymi procesami, które w największym stopniu kształtowały przebieg wdrażania Celu 3, realizowano szereg innych działań. Krajowe Obserwatorium Terytorialne w MFiPR odpowiadało za prowadzenie prac nad **klasyfikacją wydatków rozwojowych** (KWR) oraz wypracowanie rozwiązań systemowych dotyczących metodologii liczenia wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych. Klasyfikacja jest istotnym elementem przygotowywania, monitorowania i ewaluacji strategii rozwoju – na szczeblu centralnym, regionalnym, lokalnym. Rezultatem prac analitycznych będzie system sprawozdawczości wydatków rozwojowych powstały w oparciu o tradycyjną klasyfikację budżetową, który umożliwi ich efektywną identyfikację dla potrzeb realizacji strategii w różnych przekrojach, np. podmiotowym, przedmiotowym oraz terytorialnym.
- W tym kontekście wspomnieć należy o pracach nad projektem pn. **System Monitorowania Usług Publicznych – wdrożenie SMUP** (powszechnego systemu monitorowania świadczenia usług publicznych w postaci systemu bazodanowego).
- Realizowany był szeroki wachlarz działań upowszechniających **Politykę rządu w zakresie rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego**. Gminy pozostały największym beneficjentem przedsięwzięć, z rządowego wsparcia korzystała m.in. administracja centralna i regionalna, uczelnie i instytuty badawcze. Na wsparcie działań realizowanych w ramach Polityki PPP wydano ponad 7 mln zł. Do końca 2020 r. zrealizowano blisko 90% zaplanowanych działań w Polityce PPP.
- Kontynuowane były działania z zakresu zwiększania **finansowania zwrotnego** w realizacji inwestycji publicznych. Działania te skupiały się na wykorzystaniu środków podlegających reużyciu z perspektywy 2007-2013, jak również wykorzystaniu środków Polityki Spójności z lat 2014-2020 w formie instrumentów finansowych (IF), a także podejmowano działania w zakresie poszerzania oferty utworzonych dotychczas regionalnych funduszy rozwoju (RFR). W 2020 ustanawiane zostały przepisy dotyczące form i mechanizmów wsparcia na kolejny okres programowania.

Działania związane z pandemią COVID-19 oraz niwelowaniem jej konsekwencji społeczno-gospodarczych

- Rok 2020 upłynął pod znakiem walki rządu i samorządów z negatywnymi konsekwencjami pandemii COVID-19, które ujawniły się w sferze gospodarczej, dotknęły system ochrony zdrowia, edukacji czy pomocy społecznej. Wsparcia organizacyjnego oraz finansowego wymagały również jednostki samorządu terytorialnego. Priorytetem stało się zaprojektowanie oraz wdrożenie interwencji publicznej, która stanowiłaby adekwatną odpowiedź na specyficzne wyzwania, z jakimi musiał zmierzyć się kraj oraz poszczególne regiony. Skuteczna realizacja zadań w tym zakresie warunkowana była sprawnością organizacyjną oraz umiejętnością współpracy i koordynacji działań podejmowanych na różnych poziomach zarządzania. Należy zwrócić więc uwagę na sprawność, z jaką rząd oraz samorządy regionalne realizowały zadania związane z koncepcyjnym opracowaniem, instrumentów wsparcia, w oparciu o które wdrażane były działania antykryzysowe.
- Zasadniczymi instrumentami przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom pandemii COVID-19 są opracowywane na poziomie krajowym i regionalnym kompleksowe pakiety wsparcia w postaci tzw. tarcz antykryzysowych. W 2020 r. tarcze gwarantowały wsparcie finansowe (łącznie środki budżetu państwa, europejskie i budżetów samorządowych), organizacyjne, merytoryczne oraz uproszczenia na rzecz podmiotów prowadzących

działalność. Największym tego typu instrumentem jest rządowa **Tarcza Antykryzysowa** oraz **Tarcza Finansowa** PFR dla firm i pracowników. Szacuje się, że wartość oferowanego w ich ramach wsparcia wyniesie **ponad 312 mld zł**. Również samorządy regionalne zdecydowały się na opracowanie kompleksowych planów działań ukierunkowanych na wsparcie branż, podmiotów oraz grup społecznych w największym stopniu zagrożonych bądź już dotkniętych skutkami pandemii. W zdecydowanej większości województw wsparcie to przybrało formę zintegrowanego programu działań na rzecz gospodarki, jednostek systemu ochrony zdrowia, edukacji oraz pomocy społecznej.

- Mając na uwadze specyficzny kontekst wdrażania KSRR 2030 w 2020 r. w raporcie zawarto przegląd działań rządu i samorządów wojewódzkich w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 oraz konsekwencjami będącego jej następstwem kryzysu gospodarczego.

Rozdział 3. Ocena realizacji ram finansowych wraz z analizą wykorzystania funduszy unijnych

- Szacuje się, że w latach 2016-2019 na wydatki ukierunkowane terytorialnie i zgodne z celami KSRR przeznaczono w Polsce ponad 98,0 mld zł. Środki krajowe wyniosły wówczas 28,8 mld zł (tj. ok. 29% ogółu analizowanych wydatków) z czego najwięcej, czyli 11,3 mld zł stanowiły wydatki rozwojowe, 9,5 mld zł wydatki wspierające rozwój (tj. nieobjęte Klasyfikacją Wydatków Rozwojowych), natomiast 8,0 mld zł wydatki pozostałych jednostek sektora. Największym źródłem wydatków rozwojowych w latach 2016-2019 były fundusze pochodzące z Polityki Spójności, które wyniosły 69,2 mld zł (tj. 71,0% wszystkich wydatków rozwojowych).
- Poniesione w tych latach wydatki rozwojowe wyniosły 1,19% PKB oraz 2,95% wydatków całego sektora finansów publicznych.
- W latach 2018 i 2019 tempo wydatkowania funduszy na działania rozwojowe było zbliżone do prognozowanego na lata 2018-2020 dla trzech rodzajów wydatków, tj. rozwojowych, Polityki Spójności oraz pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych. W przypadku wydatków wspierających rozwój w latach 2018-2019 wydano niemal siedmiokrotnie więcej niż zakładały prognozy do roku 2020.
- W analizowanym okresie (1 października 2019 r. – 31 grudnia 2020 r.) podpisano z beneficjentami 50 442 umów o dofinansowanie na kwotę 59,5 mld zł w części UE.
- W układzie regionalnym największe środki UE (w ujęciu nominalnym) – około 8,1 mld zł – zostały wydatkowane w województwie śląskim. Kolejne miejsca zajmują województwa: małopolskie – 6,0 mld zł, mazowieckie – 4,7 mld zł oraz łódzkie – 4,2 mld zł. Wartość projektów realizowanych przez województwa z pierwszej piątki stanowi niemal 46% wartości wszystkich projektów realizowanych w kraju w analizowanym okresie. Najmniejsze środki UE, wynoszące 1,5 mld zł, wydatkowane były w województwie lubuskim. Niski poziom wydatków notowany był również w województwach pomorskim (1,9 mld zł), opolskim (2,1 mld zł) oraz świętokrzyskim (2,2 mld zł).
- W analizowanym okresie jednostki samorządu terytorialnego były największym beneficjentem środków unijnych. Niemal 1/3 wartości projektów była realizowana przez JST.
- Największą aktywnością w pozyskiwaniu środków UE w przeliczeniu na mieszkańca charakteryzują się JST w zachodniopomorskim (952 zł), lubelskim (818 zł) i warmińsko-

mazurskim (764 zł). W całej Polsce JST uzyskały średnio 521 zł dofinansowania na mieszkańca.

- W podziale na poszczególne obszary tematyczne interwencji, największa pula środków na mieszkańca zasilała projekty z zakresu B+R i przedsiębiorczości (średnio około 460 zł). Następne w kolejności – ze średnią kwotą wparcia per capita ok. 400 zł – są projekty związane z rozwojem zasobów ludzkich, a także projekty z zakresu transportu (ponad 355 zł). Znacznie mniejszym poziomem dofinansowania charakteryzują się interwencje dotyczące społeczeństwa informacyjnego (około 63 zł), środowiska (ok. 47 zł) oraz kultury i turystyki (zaledwie 13 zł).

WPROWADZENIE

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 została opracowana w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej (dawnym Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju) oraz przyjęta przez Radę Ministrów 17 września 2019 r. jako **jedna z pierwszych horyzontalnych strategii zintegrowanych w systemie zarządzania rozwojem Polski**. Dokument ten uszczegóławia postanowienia *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* określone w filarze „rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”.

Kierując się przyjętym przez SOR modelem **odpowiedzialnego rozwoju** oraz uwzględniając aktualne uwarunkowania i wyzwania rozwojowe (wynikające m.in. z procesów demograficznych, globalizacji oraz nowej perspektywy finansowej UE), KSRR identyfikuje cele polityki regionalnej i działania, jakie dla ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorząd terytorialny oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki.

Za monitorowanie KSRR i czuwanie nad jego prawidłowym przebiegiem odpowiada minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. Zgodnie z zapisami KSRR do 2030 roku w rozdziale pt. „Monitorowanie i ewaluacja” przewiduje się opracowywanie **corocznych raportów nt. rozwoju regionalnego Polski**. Sporządzenie raportu, będącego podstawowym elementem monitorowania KSRR, jest koordynowane przez **Krajowe Obserwatorium Terytorialne** umiejscowione w Departamencie Strategii w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej.

Raport nt. rozwoju regionalnego funkcjonuje pod nazwą „**Raport z monitoringu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 roku**”. Składa się on z dwóch następujących części:

- implementacyjnej pn. „**Sprawozdanie z realizacji Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 roku**”;
- analityczno-diagnostycznej pn. „**Rozwój regionalny Polski – raport analityczny**”.

Zgodnie z zapisami KSRR w monitorowaniu strategii uczestniczy **Główny Urząd Statystyczny**, który odpowiada za opracowanie części o charakterze analityczno-diagnostycznym. W części tej analizowane są istotne zmiany w sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, regionów, miast oraz wskazanych w KSRR obszarów strategicznej interwencji na tle lat poprzednich. W pierwszej edycji tego opracowania pn. „**Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2020**” GUS zaprezentował wyniki analizy wskaźników ilustrujących sytuację społeczno-gospodarczą w 2019 roku (lub zgodnie z dostępnością danych) na tle minionego dziesięciolecia.

Przekroje terytorialne zawarte w opracowaniu pt. „Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2020” z analizą sytuacji społeczno-gospodarczej są następujące:

- kraj,
- regiony NUTS 2
- NUTS 3 (jeżeli są dostępne dane),
- miasta według kategorii wielkościowych:
 - miasta małe – do 20 tys. mieszkańców,

- miasta średnie – 20-100 tys. mieszkańców,
- miasta duże – powyżej 100 tys. mieszkańców, w tym wszystkie stolice województw,
- OSI (obszary strategicznej interwencji), czyli obszary określone w KSRR jako wymagające interwencji współfinansowanych ze środków publicznych:
 - gminy zagrożone trwałą marginalizacją (755 gmin),
 - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (139 miast),
 - Śląsk (województwo śląskie),
 - makroregion Polska Wschodnia (w skład którego do końca 2020 r. wchodziły województwa podkarpackie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie).

Niniejsze opracowanie, pełniące rolę części implementacyjnej, funkcjonuje pn. **„Sprawozdanie z realizacji Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do 2030 roku”**. Za jego opracowanie odpowiada Departament Strategii w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej. Zawarto w nim **syntezę** wspomnianego opracowania autorstwa GUS pt. „Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2020”, w którym przedstawiono wartości wybranych wskaźników ilustrujących sytuację społeczno-gospodarczą kraju, regionów i pozostałych jednostek terytorialnych wskazanych w KSRR (rozdział 1.). Ponadto syntezę uzupełniono także o **zagadnienia dotyczące rozwoju przestrzennego**. Ze względu na to, iż w roku 2020 r. ogłoszono **stan pandemii COVID-19**, rozdział rozszerzono dodatkowo również o komponent ukazujący jej **wpływ na sytuację kraju i regionów**.

Rozdział 2. Sprawozdania zawiera **opis działań (kluczowych programów i projektów) podjętych na szczeblu krajowym i regionalnym na rzecz realizacji celów głównego i szczegółowych KSRR 2030 oraz dotychczas uzyskanych efektów**. Ta część *Sprawozdania*, uwzględniając wymiar terytorialny, odzwierciedla oddziaływanie polityk publicznych i programów także na obszary określone w *KSRR 2030* jako wymagające specjalnych interwencji (OSI). Ponadto, mając na uwadze specyficzny kontekst pierwszego roku wdrażania *KSRR 2030*, zawarto przegląd działań rządu i samorządów wojewódzkich w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 oraz konsekwencjami będącego jej następstwem kryzysu gospodarczego.

W rozdziale 3. zawarto **ocenę realizacji ram finansowych**, czyli analizę wykorzystania środków finansowych przyczyniających się do realizacji celów KSRR. Bazowała ona na **sprawozdaniu z dokonania wydatków rozwojowych** dla poszczególnych lat w podziale na: (1) środki z budżetu państwa zgodnie z klasyfikacją wydatków rozwojowych (KWR), (2) środki wspierające rozwój (nieobjęte KWR), (3) wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych, a także (4) wydatki w ramach polityki spójności i ich współfinansowanie. W rozdziale 3. zaprezentowano również **analizę rozkładu terytorialnego wykorzystania funduszy unijnych w Polsce i regionach** (z programów krajowych i regionalnych).

Na końcu Sprawozdania znajduje się **podsumowanie**, w którym zawarto **wnioski** z wykonania celów KSRR oraz **rekomendacje** odnoszące się do dalszej realizacji strategii.

ROZDZIAŁ 1.

CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ KRAJU, REGIONÓW, MIAST I OBSZARÓW STRATEGICZNEJ INTERWENCJI – SYNTEZA RAPORTU PT. „ROZWÓJ REGIONALNY POLSKI – RAPORT ANALITYCZNY 2020” ORAZ DODATKOWE KOMPONENTY

W rozdziale 1. zaprezentowano **syntetyczną analizę zagadnień rozwojowych** w przekroju regionów NUTS 2, a także – tam gdzie pozwalała dostępność danych – dla obszarów strategicznej interwencji zdefiniowanych w KSRR 2030 oraz delimitacji przestrzennych związanych z wymiarem miejskim (miast małych, średnich i dużych). Przyjęte do analiz **dane dotyczą roku 2019** lub ostatniego dostępnego. Dla zilustrowania i przeanalizowania zachodzących zmian poszczególne zagadnienia ujęto również **w retrospekcji od 2010 r.** Obserwowane w okresie 2010-2019 tendencje rozwoju społeczno-gospodarczego kraju charakteryzowały się **pozytywnymi zmianami**, przy widocznym ich **zróźnicowaniu w wymiarze terytorialnym**.

Przedstawione informację stanowią **syntezę opracowania pt. „Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2020” autorstwa GUS.** Dodatkowo zamieszczono również podrozdziały dotyczące **planowania przestrzennego i strategicznego**, a także **wpływu pandemii COVID-19 na sytuację społeczno-gospodarczą kraju i regionów.**

Warunki naturalne oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska

Wykorzystanie i ochrona powierzchni ziemi

W Polsce w 2019 r. było 62,1 tys. ha (tj. o 1,5% więcej niż w 2010 r.) gruntów **zdeństwowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania**, z czego grunty zdeństwowane stanowiły 88,5%, a grunty zdegradowane 11,5%. Łącznie obszary tego typu zajmowały 0,2% powierzchni kraju. Największy udział (0,4%) takich obszarów w powierzchni regionu miał miejsce w województwie śląskim (w ostatnich 10 latach powierzchnia tych gruntów zwiększyła się w województwie o 14,0%). W ujęciu absolutnym najczęściej gruntów zdeństwowanych i zdegradowanych znajdowało się na terenie województwa wielkopolskiego (10,3 tys. ha), a najmniej – lubuskiego (1,7 tys. ha). Łącznie w województwach **Polski Wschodniej** znajduje się 25,3% wszystkich gruntów zdegradowanych i zdeństwowanych (wobec 25,8% w 2010 r.).

Zużycie wody i gospodarka ściekowa

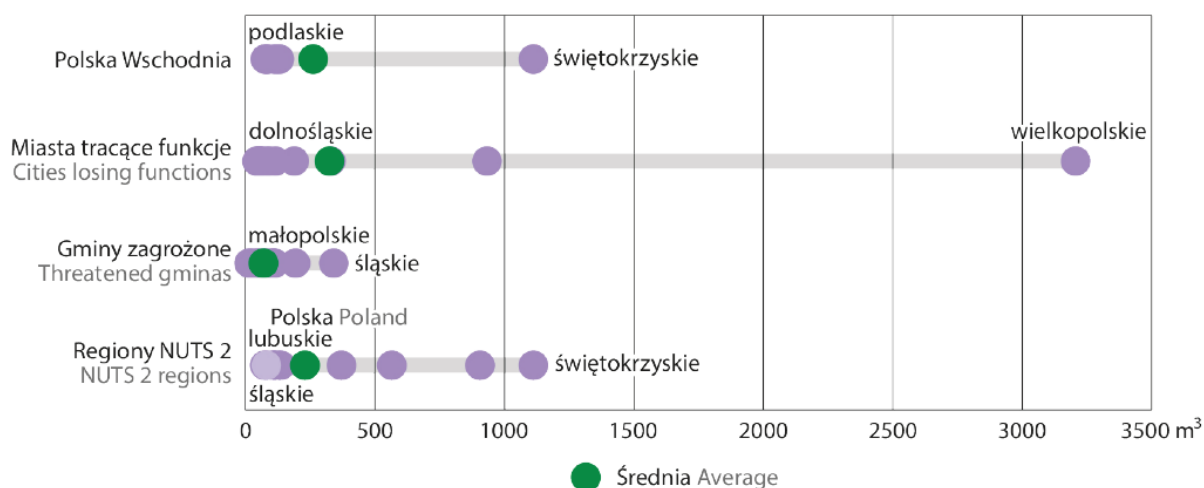
W 2019 r. Polska z wielkością 241 m³ poboru wody w przeliczeniu na jednego mieszkańca zajmowała środkową pozycję wśród krajów Unii Europejskiej. W 2019 r. całkowity **pobór wody** na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wynosił 9 253,6 hm³, przy czym na szczeblu NUTS 2 największy był w regionie mazowieckim regionalnym (23,2% poboru w kraju). W województwach **Polski Wschodniej** pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2019 r. kształtował się na poziomie 2 193,1 hm³ (ich łączny udział w poborze wody ogółem w kraju zwiększył się z 21,3% w 2010 r. do 23,7% w 2019 r.).

W **miastach wojewódzkich** pobór wody wyniósł w 2019 r. 742,5 hm³ i był o ok. 17% mniejszy niż w 2010 r. Największym udziałem poboru wody w kraju charakteryzowała się Warszawa (2,6%).

W 2019 r. na obszarze 742 obserwowanych gminach zmarginalizowanych pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wynosił łącznie 453,7 hm³ (4,9% poboru w kraju), natomiast w **miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** – 1 911,4 hm³ (19,3% wartości dla całej Polski).

W okresie 2010-2019 r. następował sukcesywny spadek zużycia wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności – z 10,4 tys. hm³ w 2010 r. do 8,8 tys. hm³ w 2019 r. **Średnie zużycie wody w ujęciu na 1 mieszkańca** zmniejszyło się w tym okresie z 268,9 m³ do 229,7 m³. Jego spadek odnotowano w 13 regionach (w zachodniopomorskim o blisko 40%), a największy jego wzrost miał miejsce w opolskim (o 24,7%). W regionach NUTS 2 poziom tego wskaźnika był bardzo zróżnicowany – w 4 regionach był on wyższy od średniego wskaźnika dla kraju, przy czym w świętokrzyskim (1 111,3 m³) „średnią krajową” przekroczone niemal 5-krotnie. Najniższym zużyciem na 1 mieszkańca charakteryzowały się lubuskie i podlaskie (odpowiednio 74,5 m³ i 75,0 m³).

Wykres 1. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca w 2019 r.

Źródło: GUS

W okresie 2010-2019 odnotowano również **spadek ilości ścieków w przeliczeniu na 1 mieszkańca** (z 60,0 m³ do 56,7 m³), przy równoczesnym **wzroście odsetka ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków** (z 64,7% do 74,5%).

Sytuacja w obszarze gospodarki ściekowej charakteryzuje się znaczącym zróżnicowaniem przestrzennym. Z jednej strony stanowi ona istotny problem w województwie śląskim, gdzie w 2019 r. ilość ścieków na 1 mieszkańca była prawie 1,5 razy wyższa niż średnio w kraju. Z drugiej strony w **Polsce Wschodniej** była ona niższa od „średniej krajowej” (w przypadku której niższy jest jednak nadal odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni).

W analizowanym okresie w 10 regionach NUTS 2 odnotowano **spadek emisji ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczenia**. Najwyższy był on

w opolskim (44,5%), podczas gdy najbardziej dynamiczny wzrost tej emisji miał miejsce w regionie mazowieckim regionalnym (o 26,2%). Najwyższy poziom emisji ścieków stwierdzono w **śląskim** (gdzie wygenerowano 17,5% ich krajowej emisji) i małopolskim (12,4%), a najniższy – w lubuskim i podlaskim (po mniej niż 2,0% emisji krajowej).

W 2019 r. w 10 regionach NUTS 2 w porównaniu z 2010 r. odnotowano **zmniejszenie udziału ścieków nieoczyszczanych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia**. Największa poprawa w tym obszarze miała miejsce w warszawskim stołecznym (o 24,7 p. proc.) i świętokrzyskim (o 21,2 p. proc.). Wzrost tego udziału odnotowano w 6 regionach, w tym w największym stopniu pogorszyła się sytuacja w warmińsko-mazurskim (wzrost z 0,6% do 5,8%). Szczególnie korzystną sytuację odnotowano w 2019 r. w województwach pomorskim i opolskim, gdzie oczyszczone zostały wszystkie wymagające tego ścieki. Na przeciwnym biegunie znajdują się regiony **śląski** i świętokrzyski, w których odnotowano najwyższy udział ścieków nieoczyszczanych w ogólnej ilości ścieków (wynoszący odpowiednio 14,9% i 10,9%).

W przypadku regionów NUTS 2 **ilość ścieków w przeliczeniu na 1 mieszkańca** osiągnęła poziomy od 34,7 m³ w lubelskim do 84,3 m³ w śląskim. W 9 regionach odnotowano jej spadek względem 2010 r. (największy w opolskim – o 42,5%), a największy jej wzrost (o 28,7%) miał miejsce w regionie mazowieckim regionalnym.

W przypadku **udziału ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w ogólnej liczbie ludności** regionu w 2019 r. najniższe i najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w regionach NUTS 2 województwa mazowieckiego (odpowiednio od 56,3% w regionie mazowieckim regionalnym do 86,5% w regionie warszawskim stołecznym, przy średnim odczycie wskaźnika dla tego województwa wynoszącym 73,5%). W porównaniu z 2010 r. wzrost tego wskaźnika nastąpił we wszystkich regionach (w największym stopniu zwiększył się on w warszawskim stołecznym – o 31,5 p. proc.).

W **województwach Polski Wschodniej** ilość ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczenia wyniosła w 2019 r. 316,5 hm³, stanowiąc 14,5% krajowej emisji ścieków i będąc o 0,9% wyższa niż w 2010 r. Wskaźnik udziału ścieków nieoczyszczanych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia obniżył się w tym samym okresie w przypadku Polski Wschodniej z 8,3% do 4,1%. Jednocześnie ilość emisji ścieków przypadających na 1 mieszkańca (39,2 m³ w 2019 r.) była tu znacznie niższa niż przeciętnie w kraju (wyniosła od 34,7 m³ w lubelskim do 59,0 m³ w świętokrzyskim). Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków zwiększył się w Polsce Wschodniej z 59,5% w 2010 r. do 68,6% w 2019 r. (kiedy to było o 5,9 p. proc. niższy od średniej wartości dla kraju). W 2019 r. najwyższy poziom wskaźnika wśród regionów Polski Wschodniej odnotowano w województwie podkarpackim (75,6%), a najniższy w lubelskim (58,0%).

Z uwagi na dużą koncentrację przemysłu i ludności największa ilość ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczenia charakteryzuje **województwo śląskie**. W latach 2010-2019 odnotowano tam spadek emisji tych ścieków o 2,5% (tj. do poziomu 381,5 hm³), przy równoczesnym wzroście udziału ścieków nieoczyszczanych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczenia (z 13,6% do 14,9%). Należy jednak podkreślić, że w 2019 r. z oczyszczalni ścieków korzystało 81,7% ludności województwa (wobec 72,0% w 2010 r.).

W 2019 r. łączna emisja ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczania odprowadzonych do wód lub do ziemi **w miastach wojewódzkich** wynosiła 479,1 hm³ i stanowiła 22,0% krajowej emisji (wobec 23,1% w 2010 r.). Spośród miast wojewódzkich najwyższą wielkość emisji tych ścieków notowano w Warszawie (która odpowiadała za 23,2% emisji miast wojewódzkich i 5,1% emisji krajowej) i Krakowie (odpowiednio 10,5% i 2,3%). W porównaniu z 2010 r. zmniejszenie emisji ścieków obserwowano w 11 miastach wojewódzkich, w tym najgłębszy spadek (powyżej 21%) wystąpił w Warszawie, Krakowie i Bydgoszczy. W miastach wojewódzkich odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków kształtował się w 2019 r. od 91,0% (w Szczecinie) do 100,0% (w Bydgoszczy i Olsztynie).

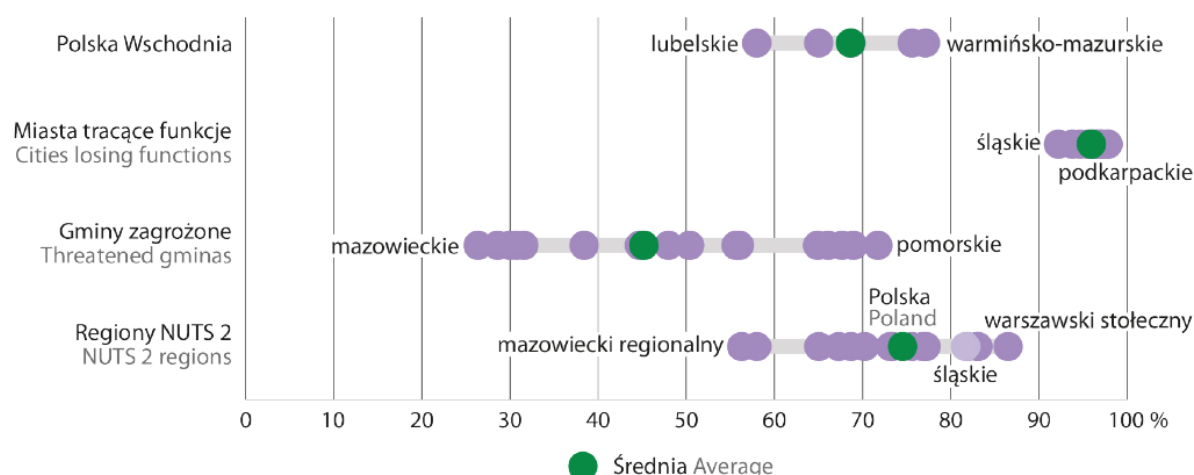
Łączna ilość ścieków wytworzona w 2019 r. **w gminach zmarginalizowanych** (89,3 hm³) stanowiła 4,1% ich emisji w kraju. Najwyższy poziom emisji ścieków (11,2 hm³) odnotowano w gminie Wierzbinie (wielkopolskie), która odpowiadała za 12,5% emisji krajowej pochodzących z gmin zmarginalizowanych. W 2019 r. średni wskaźnik udziału ścieków nieoczyszczanych w ogólnej ilości ścieków wymagających oczyszczania dla gmin zmarginalizowanych wynosił 0,7%, przy czym w 666 gminach tego typu oczyszczonych zostało 100% emisji ścieków.

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** przeciętna ilość ścieków w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosiła 19,6 m³.Wskaźnik ten kształtował się w przedziale od 0,3 m³ (gmina Klonowa w łódzkim) do 1 529,6 m³ (gmina Wierzbinie w wielkopolskim). Równocześnie w gminach zmarginalizowanych przeciętny udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków osiągnął w 2019 r. poziom 45,2%. W poszczególnych gminach tej grupy kształtował się pomiędzy 0,2% (gmina Klonowa w łódzkim) a 100% (Aleksandrów w lubelskim, Górowo Iławieckie i Ryn w warmińsko-mazurskim oraz Darłowo i Grzmiąca w zachodniopomorskim). Najwięcej (51 spośród 311) gmin zmarginalizowanych o wskaźniku wyższym niż przeciętny w kraju zlokalizowanych było w zachodniopomorskim.

Łączna emisja ścieków w **miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** (395,3 hm³) stanowiła 18,2% ich emisji krajowej. W grupie tych miast największy udział w łącznej emisji ścieków w tej kategorii przypadła na miasta obniżającego się potencjału (41,3%), a najniższy na miasta kryzysowe (6,4%).

Najwyższą (27,9 hm³) emisję wśród tego typu podmiotów odnotowano w Świeciu (kujawsko-pomorskie), jak i najniższą (0,5 hm³) w Nisku (podkarpackie).

Wykres 2. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w 2019 r.

Źródło: GUS

Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze był ponad dwukrotnie wyższy niż w gminach zmarginalizowanych i w 2019 r. wynosił 95,9%. Najniższą wartość wskaźnika (80,1%) zaobserwowano w grupie miast stagnujących – w Jędrzejowie (świętokrzyskie). Z drugiej strony 18 miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze charakteryzowało się 100%-owym udziałem ludności korzystającej z tych instalacji (w tym 6 miast należało do grupy miast zagrożonych marginalizacją, po 5 stanowiły miasta obniżającego się potencjału i miasta stagnujące oraz 2 miasta kryzysowe).

Zanieczyszczenie i ochrona powietrza

Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń jest priorytetem podejmowanych przedsięwzięć, zarówno w przypadku ograniczania zmian klimatu, jak również na rzecz poprawy jakości powietrza. W latach 2010-2019 obserwowano systematyczne **zmniejszanie się emisji zanieczyszczeń z zakładów szczególnie uciążliwych** (tj. z zakładów o największej w skali kraju emisji zanieczyszczeń do powietrza).

W 2019 r. w przypadku **zanieczyszczeń pyłowych** wysokość emisji (27,1 tys. ton) była o 56,7% niższa niż w 2010 r. Spadek odnotowano we wszystkich regionach NUTS 2, w tym największy (o 74,6%) w województwie pomorskim. Rozkład przestrzenny emisji zanieczyszczeń pyłowych na terenie kraju był zróżnicowany. Blisko połowę wyemitowały zakłady zlokalizowane w 5 regionach (najwyższy poziom emisji odnotowano w regionie **śląskim**, z którego pochodziło 20,5% krajowej emisji tych zanieczyszczeń). Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza zlokalizowane na terenie województw **Polski Wschodniej** wyemitowały w 2019 r. łącznie niespełna 5,5 tys. ton (45% mniej niż w 2010 r.) zanieczyszczeń pyłowych, co stanowiło 20,2% emisji krajowych (wobec 15,5% w 2010 r.). Należy podkreślić, że prawie 1/3 emisji pyłów w województwach Polski Wschodniej pochodziła z województwa świętokrzyskiego (gdzie w 2019 r. powstało 6,6% krajowej emisji tych zanieczyszczeń).

W 2019 r. łączna emisja zanieczyszczeń pyłowych pochodzących z zakładów w **miastach wojewódzkich** (3,1 tys. ton) stanowiła 11,6% emisji krajowej (wobec 13,1% w 2010 r.), przy czym największą emisję tych zanieczyszczeń pyłowych odnotowano w Krakowie (18,8%

emisji w tej grupie miast i 2,2% emisji krajowej). W porównaniu z 2010 r. emisja pyłów zmniejszyła się we wszystkich miastach wojewódzkich z wyjątkiem Opola.

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** emisję zanieczyszczeń pyłowych pochodzących z zakładów szczególnie uciążliwych odnotowano w 2019 r. w 85 gminach, a jednostki zlokalizowane na ich terenie wygenerowały łącznie ok. 3,4% krajowej emisji pyłów. Blisko 1/3 zarejestrowanych w tej grupie zanieczyszczeń pyłowych powstało w pięciu gminach: Gliniojeck (mazowieckie), Hajnówka (podlaskie), Karlino (zachodniopomorskie) oraz Żyrzyn i Łaziska (podlaskie).

W 2019 r. emisję zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza obserwowano w 126 **miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze**, które łącznie odpowiadały za blisko **29% krajowej emisji**. Największy (wynoszący ok. 39%) udział emisji dla tej grupy miast odnotowały miasta zagrożone marginalizacją, a najmniejszy (ponad 9%) miasta kryzysowe. Najwięcej pyłów wyemitowały zakłady zlokalizowane w Koninie (woj. wielkopolskie), zaliczanym do miast zagrożonych marginalizacją (w którym powstało 9% emisji wygenerowanej w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze).

W przypadku **zanieczyszczeń gazowych** w 2019 r. emisja zanieczyszczeń z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza wyniosła 198,4 mln ton i była niższa o 8,2% niż w 2010 r. Jej spadek nastąpił w 8 regionach NUTS 2, w tym największy w dolnośląskim (o 37,3%), wielkopolskim (o 35,1%) i zachodniopomorskim (o 31,7%). Prawie połowa zanieczyszczeń gazowych wyemitowanych w całym kraju pochodziła z zakładów zlokalizowanych w trzech regionach (łódzkim, śląskim i mazowieckim regionalnym).

W przypadku województw **Polski Wschodniej** emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych wyniosła w 2019 r. prawie 25,4 mln ton (tj. o 0,2% mniej niż w 2010 r.), co stanowiło 12,8% krajowej emisji tych zanieczyszczeń (o 1,0 p. proc. więcej niż w 2010 r.). Ponad połowę (53,8%) emisji tych zanieczyszczeń powstałych w Polsce Wschodniej odnotowano w 2019 r. w województwie świętokrzyskim. W porównaniu z 2010 r. w największym stopniu wzrósł poziom tej emisji w przypadku podlaskiego (o 32,1%), a najbardziej obniżył się w podkarpackim (o 23,4%).

Zakłady zlokalizowane na terenie **województwa śląskiego** wytworzyły w 2019 r. 32,4 mln ton zanieczyszczeń gazowych (tj. o ponad ¼ mniej niż w 2010 r.), co stanowiło **16,3%** ich **emisji krajowej** (wobec 20,1% w 2010 r.).

Ochrona przyrody

W końcu 2019 r. łączna **powierzchnia obszarów prawnie chronionych** wynosiła w Polsce 10 107,3 tys. ha i była o 0,3% wyższa niż w 2010 r. Na 1 mieszkańca kraju przypadało 2 633 m² tego typu obszarów. W poszczególnych regionach NUTS 2 wartość tego wskaźnika wynosiła od 603 m² w śląskim do 7 929 m² w warmińsko-mazurskim.

W latach 2010-2019 udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogólnej kraju⁴ kształtował się na względnie stałym poziomie (w 2019 r. wartość tego wskaźnika wynosiła 32,3%). Największy udział obszarów chronionych w powierzchni ogólnej odnotowano

⁴Dane nie uwzględniają informacji o obszarach sieci Natura 2000, obejmują tylko tę ich część, która mieści się w granicach pozostałych obszarów prawnie chronionych.

w regionach świętokrzyskim (64,9%), małopolskim (53,0%) i warmińsko-mazurskim (46,7%), natomiast najmniejszy – w dolnośląskim (18,6%) i łódzkim (19,5%).

W przypadku **Polski Wschodniej** obszary prawnie chronione zajmowały w 2019 r. łącznie 3 898,5 tys. ha i stanowiły 38,6% tego typu obszarów w całym kraju. Spośród województw Polski Wschodniej największą powierzchnię obszarów prawnie chronionych odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (1 128,2 tys. ha, tj. 11,2% powierzchni tej kategorii obszarów w kraju). Największy udział tych obszarów w stosunku do powierzchni województwa odnotowano w świętokrzyskim (64,9%), zaś najmniejszy w lubelskim (22,7%).

Z kolei w regionie **śląskim** w 2019 r. wskaźnik udziału tych obszarów w powierzchni regionu wynosił 22,1%, będąc o 10,2 p. proc. niższy od średniej wartości dla całego kraju.

Spośród **miast wojewódzkich** w 2019 r. największym udziałem obszarów prawnie chronionych w powierzchni charakteryzowały się Kielce (62%), Gdańsk (25,0%) i Bydgoszcz (25,0%), natomiast najmniejszym Rzeszów (0,1%) i Opole (0,2%).

Na szczeblu **gmin zmarginalizowanych** notuje się znaczące zróżnicowanie pod względem udziału obszarów prawnie chronionych w ogólnej powierzchni. Poniżej średniej wartości wskaźnika dla tej kategorii (która w 2019 r. wynosiła 32,4%, a więc była zbliżona do średniej wartości dla całego kraju) znalazło się 309 gmin (spośród tych, w których występowały tego typu obszary). Największy ich odsetek notowano w województwach lubelskim (19,7%, tj. 61 gmin), mazowieckim (12,0%, tj. 37 gmin) i podlaskim (11,3%, tj. 35 gmin). Natomiast w przypadku 29 gmin tej grupy udział obszarów prawnie chronionych wynosił 100% ich ogólnej powierzchni.

Gospodarka odpadami

W 2019 r. wytworzono 12 753 tys. ton **odpadów komunalnych**, co oznacza, że **w przeliczeniu na 1 mieszkańca** powstało 332 kg tego typu odpadów. Najwięcej odpadów komunalnych na 1 mieszkańca wytworzono w ciągu roku w województwach dolnośląskim (404 kg), zachodniopomorskim (391 kg), lubuskim (380 kg) i śląskim (376 kg), natomiast najmniej w świętokrzyskim (232 kg). Do regionów **o niskiej wartości tego wskaźnika należały pozostałe województwa Polski Wschodniej** – lubelskie (234 kg), podkarpackie (242 kg), podlaskie (283 kg) i warmińsko-mazurskie (306 kg).

Spośród **miast wojewódzkich** najwięcej masy odpadów komunalnych na 1 mieszkańca wytworzyli w 2019 r. mieszkańcy Wrocławia (546 kg) oraz Rzeszowa (450 kg), a najmniej – Białegostoku (345 kg) i Kielc (353 kg).

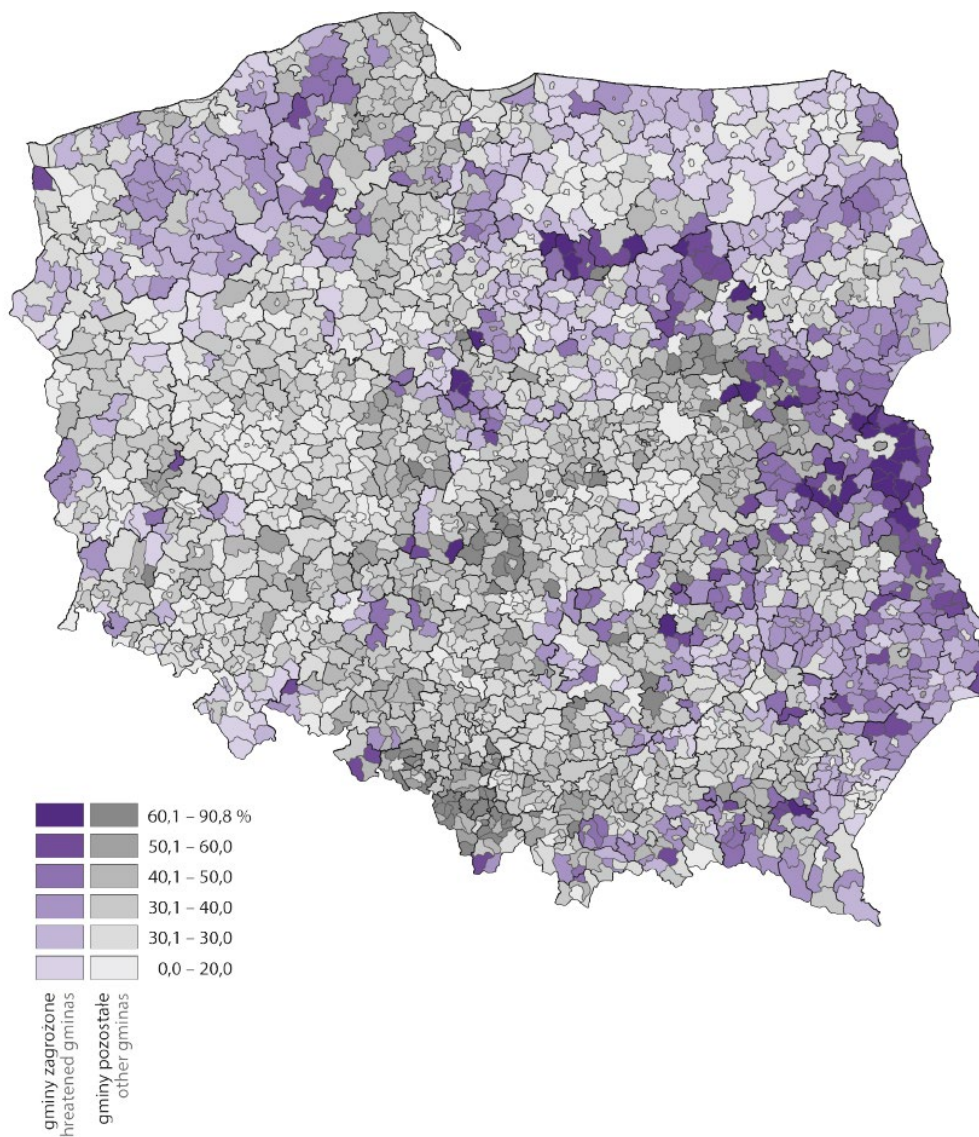
W przypadku **gmin zmarginalizowanych** średni wskaźnik odpadów komunalnych wytworzonych przez 1 mieszkańca wyniósł w 2019 r. 198 kg, przy czym kształtował się on w przedziale od 37 kg (gmina Tucznia w lubelskim) do 537 kg (gmina Duszniki Zdrój w dolnośląskim). Powyżej średniej wartości wskaźnika dla gmin zmarginalizowanych znalazło się 296 gmin, w tym 54 gminy (tj. 18,8%) z województwa zachodniopomorskiego. Natomiast najwięcej (133, tj. 29%) spośród gmin zmarginalizowanych o wskaźniku niższym niż przeciętnie było zlokalizowanych w województwie lubelskim.

W **miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** średni poziom wytworzonych w ciągu roku odpadów komunalnych na 1 mieszkańca wyniósł w 2019 r. 361 kg, a zarówno

najmniejszą, jak i największą wartość odnotowano w miastach obniżającego się potencjału – odpowiednio od 206 kg (Opoczno w łódzkim) do 729 kg (Zakopane w małopolskim).

W 2019 r. wytworzono 12 752,8 tys. ton odpadów komunalnych, z czego 3 977,4 tys. ton, tj. o 31,2%, zebranych było selektywnie. Najwyższy **udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie** w ilości odpadów komunalnych ogółem odnotowano w województwie **śląskim** (39,3%), a następnie lubelskim (39,2%) i opolskim (35,3%). Najniższą wartość odnotowano natomiast w warmińsko-mazurskim (gdzie zebrano selektywnie 22,1% odpadów komunalnych). W województwach **Polski Wschodniej** odnotowano średnią wartość analizowanego wskaźnika na poziomie 30,6%.

Mapa 1. Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do odpadów komunalnych zebranych w 2019 r.

Źródło: GUS

Spśród miast wojewódzkich największy udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie odnotowano w Białymstoku (46,6%) oraz Lublinie (39,6%), a najmniejszy w Warszawie (19,3%) i Toruniu (23,4%).

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w puli wytworzonych odpadów komunalnych wyniósł w 2019 r. 30,3%, sięgając od 3,4% (gmina Topólka w kujawsko-pomorskim) do 9,5% (gmina Boniewo, również w kujawsko-pomorskim). Powyżej średniej wartości wskaźnika dla gmin zmarginalizowanych znalazły się 394 gminy (tj. 52,3% gmin tego typu), w tym 108 gmin z województwa lubelskiego. Co więcej, wśród 20 gmin o największym udziale zebranych selektywnie odpadów komunalnych połowa znajdowała się również w lubelskim. Natomiast spośród gmin zmarginalizowanych o wskaźniku mniejszym niż przeciętnie, najwięcej (52, tj. 14,4%,) zlokalizowanych było w warmińsko-mazurskim.

Średni odsetek odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ogólnej masie wytworzonych w danym roku odpadów komunalnych **w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** wyniósł w 2019 r. 27,5%, przy czym analizowane wartości mieściły się w przedziale od 5,7% (odnotowanych w należącym do grupy miast kryzysowych Wałbrzychu w dolnośląskim do 75,8% w Busko-Zdroju w świętokrzyskim, należącym do grupy miast zagrożonych marginalizacją). Poniżej średniej wartości dla miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze znalazły się 54 miasta, w tym najwięcej (20) z grupy miast zagrożonych marginalizacją.

Energia elektryczna

W 2019 r. w Polsce wyprodukowano 164,0 tys. GWh energii elektrycznej (tj. o 4,0% więcej niż w 2010 r.), w tym z odnawialnych źródeł energii wygenerowano 25,4 tys. GWh (tj. 15,5% wytworzonej w kraju energii elektrycznej). Największy **udział produkcji energii elektrycznej z OZE** odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (85,7%) i podlaskim (75,2%). W pozostałych województwach Polski Wschodniej udział OZE wynosił odpowiednio: podkarpackie – 24,0%, lubelskie – 23,2% i świętokrzyskie – 21,6%. Najmniejszy udział OZE w produkcji energii elektrycznej odnotowano w 2019 r. w opolskim (4,0%) i śląskim (4,4%).

W 2019 r. **zużycie energii elektrycznej** wyniosło w Polsce 165,7 tys. GWh i było o 14,7% wyższe niż w 2010 r. Najwięcej energii elektrycznej zużyto w województwie mazowieckim (28,4 tys. GWh, co stanowiło 17,1% zużycia krajowego), a następnie w śląskim (26,4 tys. GWh, tj. 15,9% zużycia krajowego). W porównaniu z 2010 r. to właśnie w województwie mazowieckim odnotowano największy wzrost zużycia energii (27,7%), podczas gdy w śląskim był on najmniejszy (4,5%).

Analiza struktury zużycia energii elektrycznej w ujęciu regionalnym wskazuje, że najmniejsze zużycie odnotowano w województwie podlaskim (3,2 tys. GWh, tj. 2,0% zużycia w kraju). Regionami o niewielkim udziale w krajowym zużyciu były pozostałe województwa **Polski Wschodniej**, gdzie łączne zużycie energii wyniosło 24,3 tys. GWh, tj. 14,7% zużycia krajowego (w tym udział poszczególnych województw wyniósł 2,4% w warmińsko-mazurskim, 3,2% w świętokrzyskim, 3,4% w podkarpackim oraz 3,7% w lubelskim). W latach 2010-2019 nie doszło do istotnych zmian udziału poszczególnych województw Polski Wschodniej w jej zużyciu (pomimo dużych wzrostów zużycia energii elektrycznej, sięgających od 9,5% w świętokrzyskim do 20,8% w podlaskim).

W 2019 r. w polskich miastach łączne roczne zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca w miastach wyniosło 777,9 kWh, będąc o 7,5% niższe niż w 2010 r. Największe zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca miast odnotowano w województwie mazowieckim (925,0 kWh), w tym w regionie warszawskim stołecznym wyniosło ono 1 013,0 kWh, a w mazowieckim regionalnym 710,4 kWh. Relatywnie wysokie zużycie energii przypadało również na 1 mieszkańca miast województw małopolskiego (892,1 kWh) i **śląskiego** (788,0 kWh).

Najmniejsze zużycie energii elektrycznej odnotowano natomiast w przypadku województw **Polski Wschodniej**, gdzie sięgało ono w przeliczeniu na 1 mieszkańca od 605,9 kWh w podkarpackim do 657,3 kWh w lubelskim. W porównaniu do 2010 r. w skali kraju spadek zużycia energii elektrycznej na mieszkańca gospodarstwa domowego w miastach odnotowano w połowie województw.

W 2019 r. największe zużycie energii elektrycznej w gospodarstwie domowym w mieście na 1 mieszkańca odnotowano w zaliczanym do miast małych Rzgowie w łódzkim (3 828 kWh), gdzie było ono dwukrotnie większe niż najwyższe zużycie odnotowane wśród miast średnich (w Zakopanem w małopolskim wyniosło ono 1 619 kWh) oraz 3,7-krotnie wyższe niż w m.st. Warszawie (1 024 kWh). Najmniejszym zużyciem energii elektrycznej na 1 mieszkańca charakteryzował się natomiast zaliczany do miast małych Urzędów w lubelskim (111 kWh), gdzie poziom jej zużycia był trzykrotnie niższy niż najniższa analogiczna wartość dla miast średnich (334 kWh w Szczytnie w warmińsko-mazurskim) i ponad pięciokrotnie niższa niż najniższa wartość dla miast dużych (560 kWh w Elblągu w warmińsko-mazurskim). W przekroju wojewódzkim największą wartość zużycia energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na mieszkańca odnotowano dla miast dużych województwa mazowieckiego (869 kWh), a najmniejszą dla miast średnich województwa świętokrzyskiego (572 kWh).

Procesy demograficzne

Liczebność populacji

W końcu 2019 r. liczba ludności Polski wyniosła 38 382,6 tys. osób i była o 147,3 tys. (tj. o 0,4%) niższa niż w 2010 r. Spadek ten był wynikiem obniżenia się liczebności populacji miast (o 383,4 tys., tj. o 1,6%), przy równoczesnym wzroście liczby mieszkańców wsi (o 236,1 tys., tj. o 1,6%). Liczba ludności zmniejszyła się w analizowanym okresie w przypadku 12 regionów NUTS 2, w tym największym stopniu (o 3,8%) w świętokrzyskim. W regionie **śląskim** obserwowano wyższy niż średnio w kraju ubytek liczby ludności (2,5%, przy wzroście liczby mieszkańców wsi o 2,9% i ubytku ludności miejskiej o 4,1%).

Z kolei w **Polsce Wschodniej** liczebność populacji była w 2019 r. o 175,9 tys. (czyli o 2,1%) niższa niż w 2010 r., przy czym tendencję spadkową odnotowano we wszystkich województwach analizowanego obszaru. Należy przy tym podkreślić, że – odmiennie niż w przypadku całego kraju – spadek ludności dotknął tu również obszary wiejskie (której liczebność była o 2,3% niższa niż w 2010 r.). W mniejszym stopniu zmniejszyła się populacja miast Polski Wschodniej (o 78,5 tys., tj. o 1,9%), na co wpłynął przede wszystkim ubytek ludności o 128,5 tys. (7,8%) w miastach średnich (od 20 tys. do 100 tys.) regionu.

W 2019 r. **spadek liczby mieszkańców miast** względem poziomu z 2010 r. odnotowano w 13 regionach NUTS 2, przy czym w 11 z nich był on wyższy niż średnio w kraju (w największym

stopniu – o 5,7% – w łódzkim). Wzrost liczby ludności miejskiej nastąpił w regionach warszawskim stołecznym (o 6,0%), lubuskim (o 1,0%) oraz małopolskim i podkarpackim (po 0,2%). Należy podkreślić, że pomimo ubytku ludności miejskiej w skali całego kraju, w analizowanym okresie łączna liczba mieszkańców miast wojewódzkich wzrosła o 42,5 tys. osób (tj. 0,6%).

W 2019 r. **przyrost naturalny w Polsce był ujemny** (-0,9‰), kształtując się na najniższym poziomie od 2010 r. W miastach notowano niższe wartości niż na wsi (odpowiednio -1,4‰ wobec 0,1‰). Ujemny przyrost naturalny obserwowano w 12 regionach NUTS 2, w tym najniższy był on w łódzkim (-3,6‰), podczas gdy w 5 regionach odnotowano dodatni poziom wskaźnika (najwyższy w pomorskim +1,5‰).

Podobną zależność jak dla Polski ogółem obserwowano w **śląskim**, gdzie w 2019 r. odnotowano najniższą dla tego województwa wartość wskaźnika od 2010 r. (-2,5‰). Ujemny przyrost naturalny odnotowano w 62 z 71 miast województwa, w tym w Katowicach (-3,5‰).

W czterech województwach **Polski Wschodniej** w 2019 r. odnotowano ujemny przyrost naturalny (od -3,5‰ w świętokrzyskim do -1,0‰ w podlaskim), a jedynie w podkarpackim osiągnięto wartość dodatnią (0,3‰). Dodatni przyrost naturalny w Polsce Wschodniej miał miejsce w 44 miastach małych (ze 188 tego typu miast w regionie), 12 miastach średnich (z 38) oraz 4 (z 6) dużych, w tym we wszystkich miastach wojewódzkich obszaru poza stolicą województwa świętokrzyskiego (tj. Kielcami).

Wśród 116 z 139 polskich **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** odnotowano ujemny przyrost naturalny. W największym stopniu „kurczyła” się populacja tego typu miast zlokalizowanych na Dolnym Śląsku – w Nowej Rudzie (-9,5‰), Ząbkowicach Śląskich (-8,3‰) oraz Wałbrzychu (-8,2‰). Wśród pozostałych miast należących do omawianej kategorii i charakteryzujących się ujemnym przyrostem znalazły się ośrodki zlokalizowane we wszystkich 16 województwach, w tym najwięcej – w dolnośląskim (17) oraz łódzkim i warmińsko-mazurskim (po 9). Ujemny przyrost naturalny odnotowano przy tym we wszystkich miastach zagrożonych utratą funkcji społeczno-gospodarczych zlokalizowanych w dolnośląskim i kujawsko-pomorskim. W 2019 r. dodatni przyrost naturalny odnotowano w 23 miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze (najwyższy był on w Łomży, gdzie wyniósł do 2,5‰).

Analiza przeprowadzona na szczeblu **gmin zagrożonych trwałą marginalizacją** wykazała, że w 2019 r. najniższe ujemne wartości przyrostu naturalnego notowano w gminach tego typu zlokalizowanych w województwie podlaskim – Czyże (-24,1‰), Dubicze Cerkiewne (-22,5‰) oraz Szudziałowo (-19,8‰). Dodatni przyrost naturalny notowano w 142 jednostkach tej grupy – najwyższy (po 7,9‰) był on w gminach Łabowa (małopolskie) i Brzozie (kujawsko-pomorskie).

W 2019 r. ujemny przyrost naturalny notowano w 679 **miastach** (z 940 w kraju). Znalazły się wśród nich 524 miasta małe (z 722), 127 miast średnich (ze 180) oraz 28 miast dużych (z 38 w kraju). Najniższy przyrost w kraju od -13,5‰ do -13,1‰ notowano w miastach małych – Nieszawie (kujawsko-pomorskie), Trzcińsku-Zdroju i Mielnie (zachodniopomorskie) oraz Wleniu (dolnośląskie). W 2019 r. dodatni przyrost naturalny notowano w 239 miastach. Najwyższe wartości dotyczyły ośrodków o najmniejszej liczbie ludności – Siechnic (15,8‰) w

dolnośląskim i Morawicy (12,3‰) w świętokrzyskim. Wśród ośrodków o dodatnim przyroście naturalnym znalazły się 53 miasta średnie. W większości były to miasta położone w bliskiej odległości od ważnych metropolii – Warszawy (Grodzisk Mazowiecki, Mińsk Mazowiecki, Ostrow Mazowiecka, Piaseczno, Piastów, Pruszków, Kobyłka, Marki, Żąbki, Wyszaków, Józefów), Gdańska (Reda, Rumia, Pruszcz Gdański, Wejherowo), Poznania (Swarzędz, Gostyń, Śrem, Luboń), Wrocławia (Oława) czy Krakowa (Wieliczka). W przypadku województwa **śląskiego** były to miasta położone w jego zachodniej części, w okolicach blisko 140-tysięcznego Rybnika (Orzesze, Rydułtowy, Żory). Wśród miast o dodatnim przyroście naturalnym znalazło się także 10 miast o liczbie ludności przekraczającej 100 tys. (wszystkie z nich to stolice województw).

W 2019 r. wśród miast wojewódzkich najwyższy przyrost naturalny miał miejsce w Rzeszowie (3,3‰) i Białymstoku (2,5‰). Obok nich znalazły się także kolejne miasta **Polski Wschodniej** – Olsztyn (0,3‰) i Lublin (0,1‰). Ujemny przyrost naturalny zanotowano w ośmiu miastach wojewódzkich: od do -0,6‰ w Zielonej Górze (tu w 2019 r. wartość ujemna wystąpiła po raz pierwszy od 2010 r.) do -5,6‰ w Łodzi (najniższa wartość wśród stolic województw od 2010 r.).

Struktura ludności

W latach 2010-2019 w Polsce obserwowano **zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku**. Zauważalne były zwłaszcza ubytki osób w wieku przedprodukcyjnym (o 4,1% do 6 948,7 tys.) oraz produkcyjnym (o 7,3%, tj. do 23 025,9 tys.), przy wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym (o 30,2%, do 8 470,9 tys.). Wyższy niż średnio w kraju **wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym** dotyczył siedmiu województw Polski północnej i zachodniej (tj. zachodniopomorskiego, lubuskiego, pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego i kujawsko-pomorskiego). W rezultacie w 2019 r. po raz pierwszy od 2010 r. udział osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem we wszystkich regionach NUTS 2 przekroczył 20,0%.

W województwie **śląskim** w 2019 r. udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców tego obszaru (23,3%) był trzecim najwyższym w Polsce (21,9%), po łódzkim (24,3%) i świętokrzyskim (23,7%).

W latach 2010-2019 w mniejszym stopniu niż w kraju wzrosła liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w województwach **Polski Wschodniej** – o 26,7% (do 1 741,2 tys.). W 2019 r. udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w Polsce Wschodniej był nieznacznie niższy niż w kraju (21,6%).

W 2019 r. odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności **miast wojewódzkich** był wyższy niż przeciętnie w kraju (24,7%). Wyższy był także w 16 stolicach województw – od 28,6% w Łodzi do 23,4% w Olsztynie. Wyjątek stanowiły Rzeszów (21,0%) i Białystok (21,8%).

W 124 ze 139 **miast zagrożonych utratą funkcji społeczno-gospodarczych** udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności był wyższy niż przeciętnie w kraju. Najwyższy (od 29,1% do 28,0%) notowano w Skarżysku-Kamiennej, Kozienicach, Końskich, Starachowicach, Jeleniej Górze, Zgorzelcu i Dzierżonowie. Wśród ośrodków o wyższym niż

przeciętnie w kraju odsetku ludności w wieku poprodukcyjnym znalazły się wszystkie zagrożone utratą funkcji społeczno-gospodarczych miasta województw dolnośląskiego (17), śląskiego (9), opolskiego, świętokrzyskiego i wielkopolskiego (po 8), kujawsko-pomorskiego i zachodniopomorskiego (po 7) oraz lubuskiego (4). Widać więc, że problem dotyczy szczególnie zachodniej części kraju.

Najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w ośmiu gminach województwa podlaskiego (od 39,3% w Dubiczach Cerkiewnych do 30,4% w Mielniku). Wśród 241 gmin o wyższym niż przeciętnie w kraju udziale ludności w wieku poprodukcyjnym blisko 80% z nich położona była w pięciu województwach: lubelskim (73), podlaskim (39), mazowieckim (33), świętokrzyskim (30) i dolnośląskim (20).

Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego

Rynek pracy

W latach 2010-2019 obserwowano systematyczną poprawę sytuacji na rynku pracy. We wszystkich regionach notowano bowiem wzrost liczby pracujących, współczynnika aktywności zawodowej oraz wskaźnika zatrudnienia, przy jednoczesnym spadku liczby biernych zawodowo i stopy bezrobocia.

Według stanu na 31 grudnia 2019 r. **liczba pracujących** wynosiła w Polsce 15,8 mln osób i była o 14,6% wyższa niż w końcu 2010 r. Jej wzrost odnotowano we wszystkich regionach NUTS 2, w tym najwyższy – o ponad 20% – w warszawskim stołecznym (o 27,2%), małopolskim (o 20,5%) i pomorskim (o 20,1%). W województwie **śląskim** liczba pracujących wzrosła o 8,5%. Najniższy wzrost liczby pracujących miał w tym samym okresie miejsce województwach **Polski Wschodniej**, tj. świętokrzyskim (o 6,0%), warmińsko-mazurskim i lubelskim (odpowiednio o 8,3% i 8,4%).

Największą liczbą pracujących charakteryzowały się regiony **śląski** i warszawski stołeczny (po 1,8 mln osób), a także wielkopolski (1,6 mln osób) i małopolski (1,5 mln). Łącznie udział tych 4 regionów w całkowitej liczbie pracujących w kraju wynosił 42,2%.

Analiza struktury liczby pracujących pokazuje, że w 2019 r. 58,0% pracujących w Polsce było zatrudnionych w usługach, 26,9% w przemyśle i budownictwie, a 15,1% w rolnictwie. W 12 regionach NUTS 2 udział pracujących w usługach przekraczał 50% (najwyższy poziom osiągając w warszawskim stołecznym 80,6%). Natomiast najwyższy udział pracujących w przemyśle i budownictwie odnotowano w **regionie śląskim** (34,9%), opolskim (32,6%) i lubuskim (32,5%).

Liczba pracujących w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniosła w 2019 r. 255 osób (wobec 223 osób w 2010 r.), zwiększając się we wszystkich regionach, w tym w najwyższym stopniu w warszawskim stołecznym (z 359 osób do 413 osób), a w najniższym – w świętokrzyskim (ze 182 do 196),

Najniższą wartość analizowanego wskaźnika odnotowano w mazowieckim regionalnym (189) oraz w województwach **Polski Wschodniej**. Najwyższe wartości odnotowano natomiast w regionach warszawskim stołecznym (413 osób), wielkopolskim (285 osób) i śląskim (279 osób). Znaczące zróżnicowanie ma miejsce na szczeblu **gmin zmarginalizowanych** (w tej grupie średnia wartość wskaźnika) wynosiła 93 osoby na 1000 mieszkańców), wśród których

najwyższy poziom wskaźnika (373) odnotowano w Zwierzyńcu (lubelskie) – a najniższy (28) w Chotczy w mazowieckim. Niższą wartość od średniej dla gmin zmarginalizowanych odnotowano w 513 gminach tej kategorii, w tym 116 gminach w województwie lubelskim oraz 78 gminach województwa mazowieckiego.

W przypadku **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** średnia wartość wskaźnika wyniosła 289 na 1000 osób, przy czym w analizowanej grupie najniższy jego poziom (127) był w mieście Bielawa (dolnośląskie), a najwyższy (439) w Jaśle (podkarpackie). W grupie miast obniżającego się potencjału najniższą wartość odnotowano w Bytomiu i Zabrze w śląskim (odpowiednio 175 i 217 osób), a najwyższą w Mielcu i Dębicy w podkarpackim (503 i 423 osoby). W grupie miast zagrożonych marginalizacją najniższą wartość wskaźnika odnotowano w Świętochłowicach w śląskim (158 osób), a najniższą (500) w Krośnie (podkarpackie), natomiast w grupie miast stagnujących najniższy wskaźnik (152) odnotowano Nowej Rudzie (dolnośląskie), a najwyższy (742) w Złotowie (wielkopolskie).

W latach 2010-2019 nastąpił wzrost **współczynnika aktywności zawodowej** (ludności w wieku 18-59/64) z 71,6% do 77,1%, przy czym w 2019 r. w 6 regionach notowano wyższy jego poziom od średniego w kraju (w tym najwyższy w warszawskim stołecznym 85,3%, pomorskim 79,4% oraz wielkopolskim 79,3%). W przypadku województw **Polski Wschodniej** (najniższy poziom wskaźnika zaobserwowano w warmińsko-mazurskim – 71,9%) oraz województwa **śląskiego** notowano wartości niższe od średniej krajowej. Wśród miast wojewódzkich w 2019 r. najwyższym współczynnikiem aktywności zawodowej nadal charakteryzowała się Warszawa, a najniższym Toruń.

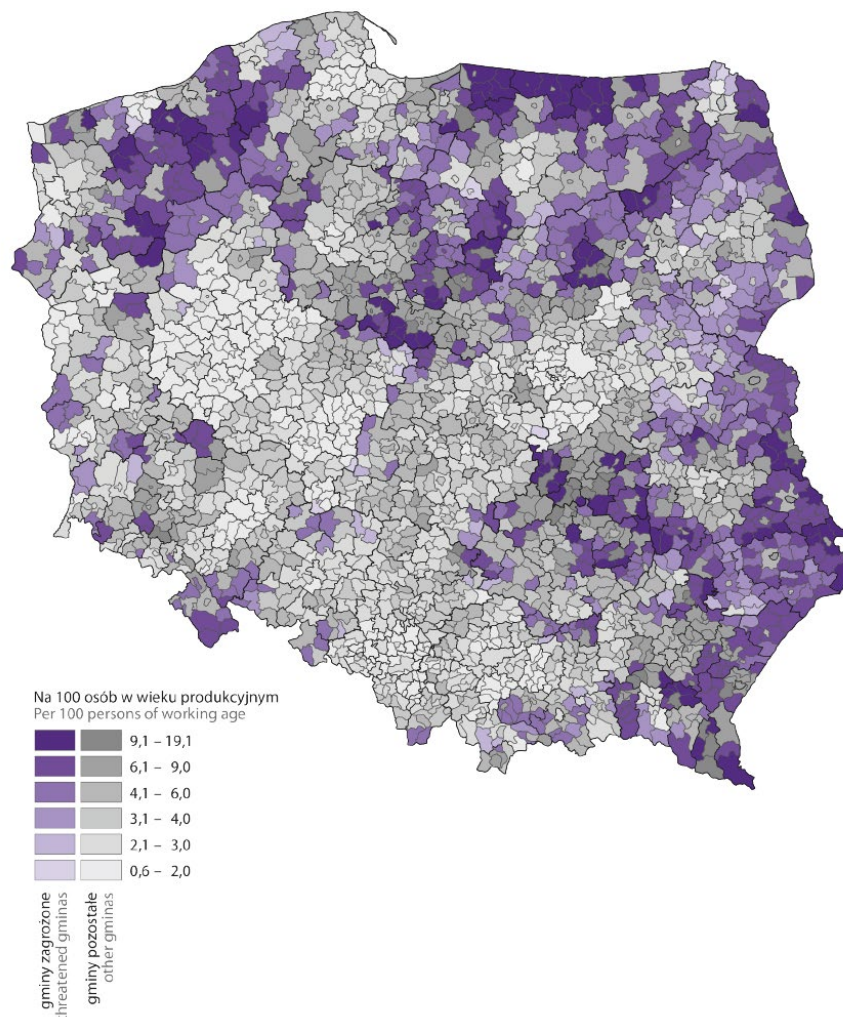
Wskaźnik zatrudnienia wzrósł w Polsce latach 2010-2019 z 50,0% do 54,4%, przy czym na szczeblu NUTS 2 w pięciu regionach był on w 2019 r. wyższy od średniego poziomu dla kraju (najwyższy poziom osiągając w warszawskim stołecznym – 62,0%). W porównaniu z 2010 r. wzrost odnotowano we wszystkich regionach, w tym największy w dolnośląskim (o 7,2 p. proc.). W przypadku niemal wszystkich województw Polski Wschodniej (wyjątek stanowiło podlaskie) wzrost wskaźnika był mniej dynamiczny niż ogółem w Polsce. Wśród miast wojewódzkich w 2019 r. najwyższy wskaźnik zatrudnienia odnotowano w Krakowie, a najniższy w Łodzi.

Analiza kształtowania się **stopy bezrobocia** (według BAEL) wskazuje, że od 2010 r. do 2013 r. w większości regionów NUTS 2 notowano jej wzrost, podczas gdy od 2014 r. miała miejsce systematyczna poprawa sytuacji na rynku pracy przejawiająca się spadkiem wartości stopy bezrobocia (z 9,6% w 2010 r. do 3,3% w 2019 r.). Największy spadek stopy bezrobocia odnotowano w zachodniopomorskim (z 12,4% do 3,2%), natomiast najmniejszą zmianę notowano w warszawskim stołecznym (z 5,4% do 2,1%, tj. do najniższego poziomu w kraju). Najniższą stopę bezrobocia (wg BEAL) odnotowano natomiast w ww. warszawskim stołecznym oraz lubuskim (po 2,1%).

Z kolei **stopa bezrobocia rejestrowanego** ukształtowała się w Polsce w końcu 2019 r. na poziomie 5,2% i we wszystkich regionach była niższa niż w 2010 r. Największy spadek odnotowano w zachodniopomorskim (z 17,8% do 6,8%). W końcu 2019 r. najwyższe wartości tego wskaźnika notowały województwa Polski Wschodniej oraz region mazowiecki regionalny, podczas gdy najniższe w warszawskim stołecznym wielkopolskim i **śląskim**.

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym również zmniejszyła się w porównaniu ze stanem z 2010 r. i w końcu 2019 r. wyniosła 3,8. Jej spadek odnotowano we wszystkich regionach NUTS 2, w tym najgłębszy w warmińsko-mazurskim (o 5,9 tj. do poziomu 5,2). Jednakże to właśnie województwa **Polski Wschodniej** notowały jedne z najwyższych wartości tego wskaźnika, ustępując jedynie mazowieckiemu regionalnemu z najwyższym odczytem w kraju (6,1 zarejestrowanych bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym). Również w tym obszarze najkorzystniejsza sytuacja występowała w regionach warszawskim stołecznym wielkopolskim i śląskim.

Mapa 2. Bezrobotni zarejestrowani w 2019 r.

Źródło: GUS

W grupie **gmin zmarginalizowanych** zaobserwowano duże zróżnicowanie wartości analizowanego wskaźnika (średnia krajowa wartość dla tej kategorii wyniosła 6,3), które sięgają od 1,0 w Rymaniu do 19,1 w Borkowicach. Powyżej średniej wartości dla kraju znajdowało się w 2019 r. 321 gmin. Szczególnie niekorzystna sytuacja panowała pod tym względem w województwie kujawsko-pomorskim (gdzie 38 gmin zmarginalizowanych, tj. 74,5% takich gmin w regionie, charakteryzowało się odczytem przekraczającym odpowiednią „średnią krajową”) oraz w podkarpackim (odpowiednio 65 gmin zmarginalizowanych, tj. 66,2% z odczytem powyżej tej średniej). Z kolei w opolskim

i wielkopolskim we wszystkich gminach zmarginalizowanych analizowany wskaźnik przybierał w 2019 r. wartości niższe niż 6,3.

Również w przypadku **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** liczba bezrobotnych zarejestrowanych na 100 osób w wieku produkcyjnym (4,5) była wyższa od średniej dla kraju (3,8). W grupie miast obniżającego się potencjału najtrudniejszą sytuację odnotowano w miastach województwa mazowieckiego – Pułtusku (9,4) i Gostyninie (7,2). Najkorzystniejszej wskaźnik prezentował się w miastach województwa dolnośląskiego – Zgorzelcu (2,1), Jeleniej Górze oraz Iławie w województwie warmińsko-mazurskim (po 2,4). Z kolei w grupie miast stagnujących najwyższy wskaźnik (8,8) odnotowano w Hrubieszowie (lubelskie), a najniższy (3,6) w Chojnicach w pomorskim i w Gryficach (zachodniopomorskie). W grupie miast kryzysowych najwyższe (po 6,6) wartości odnotowano w Jaśle (podkarpackie) i Inowrocławiu (kujawsko-pomorskie), a najniższą (1,9) w Bielawie (dolnośląskie). W grupie miast zagrożonych marginalizacją najwyższy wskaźnik (8,3) odnotowano w Radomiu (mazowieckie), a najniższą (1,7) w Żarach (lubuskie).

Edukacja i kompetencje

W roku szkolnym 2018/19 **wychowaniem przedszkolnym** objętych było 1 392,9 tys. dzieci (tj. o 333,6 tys. więcej niż w roku szkolnym 2010/11). W tym samym okresie funkcjonowało 22,2 tys. formalnie zarejestrowanych placówek wychowania przedszkolnego (w tym 12,5 tys. przedszkoli). W porównaniu z rokiem szkolnym 2010/11 odnotowano wzrost liczby placówek przedszkolnych o 16,1% (w tym przedszkoli – o 42,3%). Placówki te dysponowały o 46,9% większą liczbą miejsc niż w roku szkolnym 2010/11. We wszystkich regionach w analizowanym okresie notowano wzrost liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym.

Poziom wykształcenia mieszkańców kraju systematycznie wzrasta. W latach 2010-2019 udział osób posiadających wyższe wykształcenie w wieku 15–64 lata wzrósł z 19,4% do 28,2%. Zdecydowanie lepszą strukturą wykształcenia cechują się przy tym kobiety, w przypadku których udział posiadających wyższe wykształcenie wzrósł z 22,8% do 33,6% (podczas gdy wśród mężczyzn odnotowano wzrost z 16,0% do 22,8%). Utrzymują się nadal znaczące różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców miast i wsi. W 2019 r. wyższym wykształceniem legitymowało się 35,5% (wobec 20,0% w 2010 r.) mieszkańców miast oraz 18,1% mieszkańców wsi (wobec 10,4%).

W latach 2010-2019 odsetek mieszkańców województwa **śląskiego** posiadających wyższe wykształcenie wzrósł z 19,1% do 27,5% ogółu ludności w wieku 15-64 lata. Najwyższym udziałem osób z wyższym wykształceniem charakteryzuje się region warszawski stołeczny (49,9% w 2019 r. wobec 38,5% w 2010 r.). Zdecydowanie lepszą strukturę wykształcenia odnotowano w tym regionie wśród kobiet (56,1%) oraz ludności miejskiej (55,4%).

Zdecydowanie najmniej korzystną sytuację pod względem struktury wykształcenia odnotowano w 2019 r. regionie warmińsko-mazurskim, w którym zaledwie 20,9% populacji w wieku 15-64 lata posiadało dyplom uczelni (przy czym region ten charakteryzował się również najniższym w kraju odsetkiem kobiet z wyższym wykształceniem, tj. 24,7%). W 2019 r. najmniejszy odsetek ludności miejskiej w wieku 15-64 lata posiadającej dyplom uczelni notowano w regionie lubuskim (26,5%), a ludności wiejskiej w warmińsko-mazurskim

(12,1%). W analizowanym okresie najmniejsze różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców miast i wsi obserwowano w regionie **śląskim**, a największe – w warszawskim stołecznym.

W roku akademickim 2019/20 na uczelniach studiowało 1 202,6 tys. **studentów** (o 14,3% mniej niż w roku akademickim 2015/16). **W przeliczeniu na 10 tys. ludności liczba studiujących** wyniosła 313 osób. W województwie **śląskim** wskaźnik ten wyniósł w 2019 r. 249 osób, a w przypadku **Polski Wschodniej** 235. W przekroju województw kształtował się on od 125 (w lubuskim) do 452 (w mazowieckim), przy czym wyższym wskaźnikiem niż średnio w kraju charakteryzowały się również regiony: małopolski, dolnośląski, pomorski, wielkopolski i lubelski. Wśród **absolwentów uczelni udział osób kończących studia na kierunkach technicznych**, którzy uzyskali dyplomy ukończenia studiów w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 r. wyniósł 26,9% (wobec 26,6% w przypadku rocznika 2014/15). Obserwuje się **spadek liczby absolwentów kierunków technicznych** uczelni znajdujących się na terenie województw **Polski Wschodniej** – do 24,9%. Spośród miast wojewódzkich najwyższy wskaźnik odnotowały uczelnie w Krakowie (40,7%). W przypadku podregionów odsetek absolwentów kierunków technicznych mieścił się w przedziale od 3,3% (podregion starogardzki) do 77,2% (podregion gliwicki).

Do kluczowych determinant wzrostu gospodarczego oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego należy kwestia edukacji dorosłych. Odpowiedni poziom edukacji, wykształcenia i doskonalenie umiejętności stanowią bowiem warunek efektywnego dostosowania do zmian w nauce, technologiach oraz przemian społeczno-gospodarczych i kulturowych. **Udział osób dorosłych w wieku 25-64 lata, które uczestniczyły w kształceniu lub szkoleniu w ramach edukacji formalnej lub pozaformalnej** zmniejszył się w porównaniu z 2010 r. o 0,4 p. proc. i w 2019 r. wyniósł w Polsce 4,8% (wśród kobiet – 5,7%, a wśród mężczyzn – 4,2%). W 2019 r. w województwach **Polski Wschodniej** odsetek osób w wieku 25-64 lata, które uczestniczyły w kształceniu lub szkoleniu wyniósł 3,7% (wobec 2,5% w 2015 r. podczas gdy w województwie **śląskim** ukształtował się on na poziomie 5,0%).

W latach 2015-2019 **odsetek osób posiadających co najmniej podstawowe umiejętności cyfrowe** zwiększył się w Polsce z 40,1% do 44,4%. Jego wzrost odnotowano w 12 województwach, w tym największy był on w świętokrzyskim, gdzie wyniósł 19,9 p. proc. Spadek analizowanego odsetka notowano natomiast w województwach lubelskim (gdzie był on najwyższy i wyniósł 6,8 p. proc.), a także warmińsko-mazurskim, małopolskim i podkarpackim. Odsetek osób posiadających co najmniej podstawowe umiejętności cyfrowe w **Polsce Wschodniej** w 2019 r. był o 1,2 p. proc. wyższy niż w 2015 r. i wyniósł 38%, będąc niższy niż średnio w całym kraju.

Dochody i poziom ubóstwa

Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych wskazują, że w latach 2010-2019 obserwowano systematyczną poprawę sytuacji materialnej gospodarstw domowych, przejawiającą się wzrostem osiąganych dochodów. W 2019 r. **przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę** w gospodarstwie domowym wyniósł 1 769 zł, będąc o 54,2% wyższy niż w 2010 r. Najwyższy poziom analizowanego wskaźnika odnotowano w regionach warszawskim stołecznym (2 368 zł), dolnośląskim (1 903 zł) i śląskim (1 836 zł), a najniższy w podkarpackim (1 433 zł) i lubelskim (1 498 zł).

W przypadku województw **Polski Wschodniej** w 2019 r. średni dochód do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwie domowym wyniósł 1 536 zł (tj. był niższy od przeciętnego dochodu w Polsce o 13,2%), przy czym wszystkie z tych województw zajmowały ostatnie lokaty w kraju pod względem poziomu tych dochodów. W 2019 r. średni poziom dochodu do dyspozycji **w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** wyniósł 1 698 zł (tj. 75,4% analogicznego dochodu dla miast wojewódzkich).

W 2019 r. **zróżnicowanie dochodów na osobę** w gospodarstwach domowych, mierzone **współczynnikiem Giniego**, wyniosło 0,301 (wobec 0,342 w 2010 r.). Największymi nierównościami charakteryzował się region warszawski stołeczny (w 2019 r. współczynnik Giniego ukształtował się w tym regionie na poziomie 0,358), a najniższymi – województwo podkarpackie (0,243). W przypadku województw **Polski Wschodniej** (gdzie współczynnik Giniego wyniósł w 2019 r. 0,275) skala nierówności dochodowych była zauważalnie niższa niż ogółem w Polsce. Współczynnik Giniego liczony dla miast wojewódzkich (0,303, wobec 0,301 w kraju) wskazywał w 2019 r. na nieco większe niż średnio w Polsce zróżnicowanie dochodowe. Również w przypadku **miast tracących funkcję społeczno-gospodarcze** współczynnik Giniego 0,255) był znacznie niższy niż średnio w Polsce.

Pomoc społeczna

Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności obniżyła się w Polsce z 500 w 2012 r. do 314 w 2019 r. Wśród województw najkorzystniejszy wskaźnik zarówno na początku, jak i na końcu analizowanego okresu notowano w **śląskim** (222). Z kolei korzystających z pomocy w województwach **Polski Wschodniej** w przeliczeniu na 10 tys. ludności było najwięcej w Polsce, gdzie rozpiętość wskaźnika wynosiła od 330 w lubelskim do 543 w warmińsko-mazurskim. W 2019 r. udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności w miastach wojewódzkich wyniósł średnio w Polsce 5,0%, przy czym w poszczególnych miastach tej grupy sięgał od 1,4% we Wrocławiu, poprzez 1,9% w Opolu i Warszawie do 8,1% w Kielcach.

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej wyniósł w 2019 r. 8,8%, przy czym najniższy poziom zapotrzebowania na wsparcie zgłaszali mieszkańcy gmin Zawidów (1,7%), a najwyższy – gminy Wiryki (27,4%). Natomiast **w miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze** zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej wyniósł w 2019 r. 4,6%. W podziale na grupy miast według liczby mieszkańców najwyższy odsetek beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej odnotowano w przypadku miast średnich (3,5%).

Aktywność społeczna

W 2018 r. liczba organizacji sektora non-profit w Polsce wyniosła 88,1 tys. (w tym 9,3 tys. organizacji pożytku publicznego) i była wyraźnie wyższa niż w 2010 r. (80,4 tys.). Najwięcej tego typu organizacji odnotowano w makroregionie południowym (odpowiednio 16,5 tys. i 1,7 tys.), północno-zachodnim (14,7 tys. i 1,4 tys.) oraz w makroregionie województwa mazowieckiego (13,4 tys. i 1,3 tys.). Najmniejsza liczba organizacji występowała w makroregionie centralnym (8,3 tys. i 0,8 tys.). Wśród województw **Polski Wschodniej** najniższą liczbę organizacji non-profit (2,5 tys., w tym 0,3 organizacji pożytku publicznego)

odnotowano w regionie podlaskim, a najwyższą (odpowiednio (5,3 tys. i 0,5 tys.) w podkarpackim (5,3 tys., w tym 0,5 tys. organizacji pożytku publicznego).

W 2018 r. liczba członków organizacji non-profit wyniosła 9,0 mln (w tym 1,3 mln w organizacjach pożytku publicznego). Wśród jednostek NUTS 2 największą liczbę członkostw odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (3,4 mln, w tym 3,2 mln w Warszawie), a najmniejszą w podlaskim (160,5 tys.). Spośród regionów zaliczanych do **Polski Wschodniej** najwyższą liczbę członkostw odnotowano w podkarpackim (347,2 tys.).

Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w Polsce wzrosła w latach 2010-2019 wzrosła z 27 do 38. W 2019 r. najwięcej fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności przypadło w regionie małopolskim (47) i podkarpackim (42), a najmniej – w **śląskim** (22).

Spośród 139 **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** tego typu podmiotów (74) było zarejestrowanych w REGON w przypadku Pleszewa (wielkopolskie), natomiast najmniej (17) w Zambrowie (podlaskie). W przypadku **gmin zagrożonych trwałą marginalizacją** najmniej fundacji, stowarzyszeń i organizacji wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności przypadało w gminie Kobylin-Borzymy (6), a najwięcej w gminie Białowieża (132).

Rozwój gospodarczy

Produktywność

Pomimo znaczącego wzrostu produktywności, który w porównaniu z 2015 r. odnotowano we wszystkich regionach, nadal kształtowała się ona poniżej średniej unijnej. W 2019 r. **produkt krajowy brutto (w cenach bieżących)** w wyniósł 2 287,7 mld zł.

W 2018 r. największy (ponad 20%-owy) wzrost PKB względem 2015 r. odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (w którym w 2018 r. wytworzono ponad 17% krajowego PKB) oraz małopolskim (z udziałem w tworzeniu PKB wynoszącym 8%). Nieco niższa od przeciętnej w kraju była dynamika PKB w regionie **śląskim** (w którym wygenerowano ponad 12% krajowego PKB), gdzie w 2018 r. był on wyższy o 17,0% od poziomu w 2015 r.

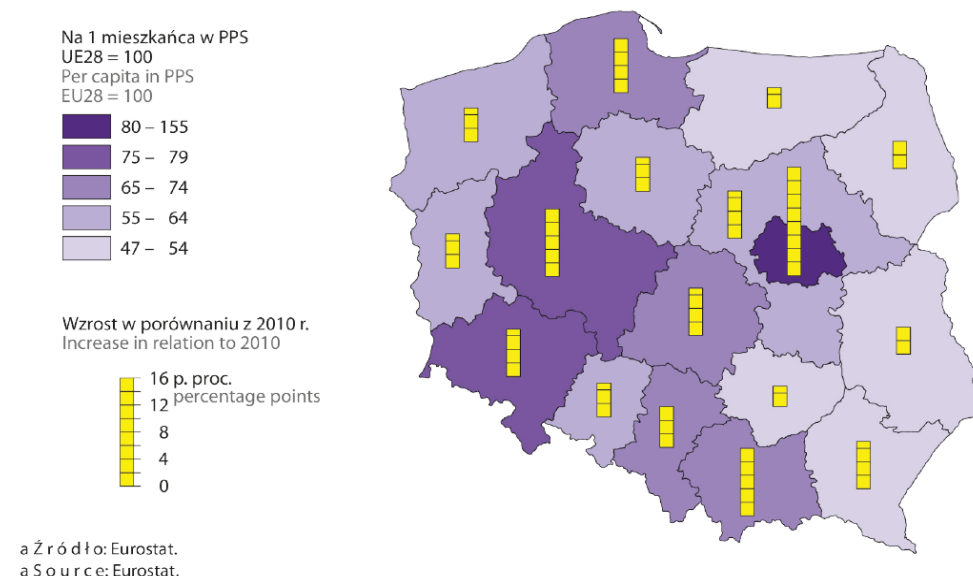
W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2018 r. PKB wyniósł w Polsce 55,2 tys. zł (wobec 46,8 tys. zł w 2015 r.), przy czym najwyższy jego poziom (120,9 tys. zł) odnotowano w regionie warszawskim stołecznym, a wartości wyższe od wartości ogółem dla Polski odnotowano również w dolnośląskim, wielkopolskim i śląskim. Na przeciwnym biegunie plasowały się regiony **Polski Wschodniej**, charakteryzujące się najniższymi w kraju wartościami PKB per capita (poniżej 40 tys. zł w przeliczeniu na mieszkańca).

W 2018 r. wartość **PKB na 1 mieszkańca** (wyrażona we wspólnej umownej walucie PPS) stanowiła 70% średniego poziomu w UE-28 (w 2010 r. było to 62%), jednakże niższe od średniego poziomu dla kraju wartości charakteryzowało 13 regionów (w tym wszystkie regiony Polski Wschodniej, w których analizowana wartość wynosiła 47-51% średniej UE). Wśród regionów NUTS 2 wyróżniał się warszawski stołeczny, w przypadku którego PKB na 1 mieszkańca stanowił aż 155% średniej unijnej (wobec 139% w 2010).

Znacznie większe – niż na szczeblu regionów – zróżnicowanie wartości PKB na mieszkańca miało miejsce na poziomie **podregionów**, w przypadku których wskaźnik analizowanej

zmiennej w 2018 r. wynosił 35,4% (wobec 34,5% w 2014). Najwyższy poziom PKB na mieszkańca (blisko 163,4 tys. zł) notowano w m.st. Warszawie (gdzie 3-krotnie przekroczona została odpowiednia wartość dla Polski ogółem). Warszawa oraz pozostałe 5 największych miast wojewódzkich (Kraków, Poznań, Wrocław, Łódź i Szczecin) wygenerowały łącznie w 2018 r. 26,2% polskiego PKB krajowego (wobec 25,4% w 2015 r.).

Mapa 3. Produkt Krajowy Brutto w 2018 r.

Analiza struktury rodzajowej **wartości dodanej brutto** wskazuje, że w 2018 r. największy wpływ na jej tworzenie miały usługi, przy równoczesnym spadku (względem 2015 r.) udziału przemysłu w większości regionów. Wyjątki stanowiły mazowiecki regionalny, podkarpacki i podlaski – w skali kraju udział ten wyniósł 25,8% (wobec 27% w 2015 r.), natomiast nie zmienił się udział wartości dodanej brutto w budownictwie (w 2018 r. wyniósł 7,9%). Udział rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa stanowił – podobnie jak w 2015 r. – 2,6% wytworzonej w kraju WDB, przy czym największy udział tej sekcji odnotowano w regionie mazowieckim regionalnym (9,5%). Ponieważ struktura gospodarki według rodzajów działalności determinuje poziom produktywności, wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych rodzajach działalności – zarówno na poziomie kraju, jak i regionów.

W 2018 r. **produktywność gospodarki (mierzona wartością dodaną brutto na 1 pracującego)** wyniosła blisko 123,5 tys. zł, będąc o 8,6% wyższa niż w 2015 r. Wyższym od średniego w kraju jej poziomem charakteryzowały się regiony: warszawski stołeczny, śląski, dolnośląski oraz pomorski, natomiast w regionach Polski Wschodniej poziom produktywności oscylował w granicach 76% średniej krajowej (najniższy był on w lubelskim i podkarpackim). Nadal najwyższy poziom produktywności obserwowano w podregionach dużych aglomeracji miejskich (w m.st. Warszawie był o 58,6% wyższy od „średniej krajowej”) oraz obszarach skupiających znaczące działalności gospodarcze (np. w podregionie płockim poziom produktywności przekraczał ową średnią o 62,0%). Najniższe wskaźniki (poniżej 70% średniej krajowej) notowano natomiast w podregionach wschodnich.

W 2018 r. **dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych w ujęciu na 1 mieszkańca** wyniosły 32,4 tys. zł (tj. o 16,1% powyżej poziomu z 2015 r.), przy czym aż w 11 regionach ich poziom był niższy od średniego w kraju. Najniższe odczyty występowały w regionach **Polski Wschodniej** (w której najniższym poziomem analizowanego wskaźnika charakteryzowało się podkarpackie – 79,4% średniej krajowej), a najwyższe w regionie warszawskim stołecznym (38,4% powyżej średniej krajowej).

W 2019 r. **średnie miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej** wyniosło 4 920 zł (wobec blisko 3 908 zł w 2015 r.). Płace powyżej przeciętnego poziomu krajowego ukształtowały się w regionie warszawskim stołecznym (ponad 6 277 zł), dolnośląskim (ok. 5 040 zł) oraz **śląskim** (blisko 4 923 zł). Natomiast we wszystkich regionach **Polski Wschodniej** (oraz dodatkowo w lubuskim, kujawsko-pomorskim i mazowieckim regionalnym) poziom średniego miesięcznego wynagrodzenia brutto był o ponad 10% niższy od średniego w kraju.

Wartość produktu krajowego brutto w cenach bieżących w 2019 r. wyniosła 2 287,7 mld zł (tj. o niemal 60% powyżej poziomu z 2010 r.). Eksport i import osiągnęły natomiast wartość odpowiednio 1 270,5 mld zł i 1 162,8 mld zł. **Udział eksportu w PKB** systematycznie wzrastał od 2010 r. (kiedy to wyniósł 40,1%) systematycznie wzrastał i w 2019 r. stanowił 55,5% PKB, podczas gdy w przypadku importu odnotowano wzrost relacji do PKB z 42,1% w 2010 r. do 50,8% w 2019 r.

Wartość przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem w 2019 r. wyniosła 3 747,6 mld zł i była wyższa o 56% od poziomu z 2010 r. Największą wartość tych przychodów odnotowano w 2019 r. w województwie mazowieckim (1 223,1 mld zł, co stanowiło 33% odpowiedniej wartości dla całego kraju), a najmniejszą w województwie świętokrzyskim. Przychody ze sprzedaży na eksport w 2019 r. osiągnęły wartość 874,6 mld zł (tj. 23,3% wartości przychodów ogółem) i były niemal dwukrotnie wyższe niż w 2010 r. Najwyższą wartość przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport (217,9 mld zł) w 2019 r. zanotowano również w województwie mazowieckim, gdzie była ona dwukrotnie wyższa niż w 2010 r., a najmniejszą w województwie podlaskim (11,8 mld zł, tj. 2,5-krotnie więcej niż w 2010 r.).

W 2019 r. największym **udziałem przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem** charakteryzowało się województwo lubuskie (46,5%), a najmniejszym lubelskie (16,7%). W stosunku do stanu z 2010 r. udział ten wzrósł we wszystkich województwach. Województwa **Polski Wschodniej** wygenerowały w 2019 r. ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem przychody netto o wartości 371,6 mld zł (co oznaczało wzrost o 48,5% względem 2010 r.). Niemniej jednak udział tych województw w odpowiedniej wartości dla całej Polski zmniejszył się w tym okresie z 10,4% do 9,9%.

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** wartość przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ogółem wyniosła w 2019 r. 52,1 mld zł, co stanowiło zaledwie 1,0% przychodów netto wszystkich gmin w Polsce. Największą wartość przychodów (blisko 7,5 mld zł) osiągnęły gminy zmarginalizowane w województwie mazowieckim, które wygenerowały 14,3% przychodów wszystkich gmin zmarginalizowanych w kraju), a najmniejszą – gminy w **śląskim** (397,4 mln zł, tj. 1,4% całości przychodu tej kategorii gmin

w Polsce). Wartość przychodów na eksport w 2019 r. wyniosła w 2019 r. 12,5 mld zł, co stanowiło 24% przychodów netto ogółem wszystkich gmin zmarginalizowanych w kraju.

Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze osiągnęły przychód netto w kwocie 384,6 mld zł, co odpowiadało 10,3% przychody osiągniętego na poziomie kraju. Największe wartości osiągnięto w województwie dolnośląskim (blisko 45,9 mld zł, a najmniejsze w miastach z województwa lubuskiego 8 983,7 mln zł). Przychody ze sprzedaży na eksport w 2019 r. osiągnęły w tej kategorii miast łączną wartość 118,4 mld zł, co odpowiadało 30,8% wartości przychodów ogółem we wszystkich miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze w Polsce (wobec 22,4% w 2010 r.).

Przedsiębiorczość

W analizowanym okresie zwiększała się liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. **Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON** zwiększała się systematycznie i w 2019 r. wyniosła 4,5 mln firm (wobec 3,9 mln w 2010 r.).

Liczba zarejestrowanych podmiotów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (117) była dostrzegalnie wyższa niż w 2010 r. (101), przy czym zwiększyła się ona we wszystkich regionach, a w największym stopniu w warszawskim stołecznym (o 39 podmiotów.). W 2019 r. najwyższą wartość analizowanego wskaźnika odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (210 podmiotów), a najniższą w podkarpackim (85 podmiotów), przy czym nadal najniższe wartości notowano w województwach **Polski Wschodniej** (średnio 77 podmiotów w 2010 r. i 89 w 2019 r.). Duże zróżnicowanie liczby zarejestrowanych podmiotów na 1000 mieszkańców obserwowano również na szczelbu **gmin zmarginalizowanych**. W 2019 r. przybierała ona wartości od 30 (Nowy Dwór w podlaskim) do 169 (Lutowiska w podkarpackim), przy średniej wartości dla tego typu gmin wynoszącej 69 podmiotów. Poniżej średniej znajdowały się 502 gminy (w tym 93% gmin zmarginalizowanych z województwa podlaskiego oraz ponad 80% takich gmin z lubelskiego, łódzkiego, mazowieckiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego).

W przypadku **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** przeciętna wartość wskaźnika przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniosła 109 podmiotów, przy czym zarówno najniższy i najwyższy poziom wskaźnika odnotowano w grupie miast obniżającego się potencjału (odpowiednio 65 podmiotów w gminie Rydułtowy w śląskim oraz 228 w Zakopanem w małopolskim). Z kolei w przypadku miast kryzysowych wydzielonych w ramach obszarów strategicznej interwencji wartość analizowanego wskaźnika sięgała od 88 w Grudziądzu (kujawsko-pomorskie) do 165 w Kłodzku (dolnośląskie). W przypadku miast stagnujących wskaźnik ten mieścił się w przedziale od 79 (Hajnówka w podlaskim) do 146 (Gryfice w zachodniopomorskim), a wśród miast zagrożonych marginalizacją od 77 (w Ozorkowie w łódzkim) do 149 (Świdnica w dolnośląskim).

Wysokość nakładów brutto na środki trwałe w gospodarce narodowej wyniosła w 2019 r. 423,6 mld zł, przy czym charakteryzowały się one znaczącym zróżnicowaniem regionalnym. W 2018 r. największe nakłady tego rodzaju odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (gdzie stanowiły 18,1% nakładów krajowych), a najmniejsze w świętokrzyskim (1,9% nakładów krajowych wobec 3,1% w 2010 r.). W latach 2010-2018 analizowane nakłady zwiększyły się o ok. 32%, przy czym najwyższe tempo ich wzrostu odnotowano w regionie dolnośląskim (54,1%) oraz warszawskim stołecznym (53,0%). Równocześnie w

świętokrzyskim i lubuskim odnotowano ich spadek odpowiednio o 18,3% i 15,0%. Należy podkreślić, że w **Polsce Wschodniej** odnotowano wzrost nakładów o ponad 21% (do poziomu 60,9 mld zł) przy spadku udziału tego regionu w nakładach krajowych z 17,2% do 15,8%.

Inwestycje

Stopa inwestycji (relacja nakładów brutto na środki trwałe do PKB) zmniejszyła się w Polsce z 20,1% w 2015 r. do 18,2% w 2018 r., aby w 2019 r. nieznacznie wzrosnąć (do 18,5%). W 2018 r. w 5 regionach przekraczała ona poziom 20,0% (w 2015 r. poziom ten przekraczano aż w 11 regionach). Były to warmińsko-mazurski (21,8%), podlaski (21,5%), podkarpacki (20,5%), opolski (20,4%) i dolnośląski (20,3%), natomiast najniższy jej poziom (14,8%) odnotowano w regionie świętokrzyskim. W przypadku **Polski Wschodniej** poziom stopy inwestycji był wyższy od średniego w kraju – i to pomimo jej spadku z 21,1% w 2015 r. do 19,4% w 2018 r.

W 2019 r. **wartość nakładów inwestycyjnych gospodarki narodowej** (320,9 mld zł) była o 47,7% wyższa niż w 2010 r. W sektorze prywatnym tempo ich wzrostu przekraczało poziom 70%, a w sektorze publicznym wyniosło zaledwie 14%, co przełożyło się na spadek udziału sektora publicznego w całości nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej (43,5% do 33,7%). Relacja nakładów inwestycyjnych do PKB wyniosła 14,0% (wobec 15,1% w 2015 r.). W większości regionów wartość analizowanych nakładów była w 2019 r. wyższa niż w 2010 r. Największy ich wzrost odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (gdzie zwiększyła się o 71,1% i wyniosła 57,3 mld zł). Jedynymi regionami, w których nakłady te zmniejszyły się w stosunku do poziomu z 2010 r. były lubuski (spadek o 15,5%) oraz świętokrzyski (spadek o 8,3%), przy czym w tym ostatnim regionie w 2019 r. odnotowano najniższy poziom tych nakładów (tj. niespełna 6,2 mld zł).

W ujęciu regionalnym obserwuje się również wzrost **udziału nakładów sektora prywatnego w nakładach inwestycyjnych**. W 2019 r. jedynie w lubelskim były one mniejsze niż nakłady sektora publicznego (w 2010 r. sytuacja taka miała miejsce w 5 regionach). W **Polsce Wschodniej** wartość nakładów inwestycyjnych w 2019 r. wyniosła blisko 50,2 mld zł i była o 35,9% wyższa niż w 2010 r. Jednakże udział województw Polski Wschodniej w nakładach inwestycyjnych obniżył się do 15,6% (wobec 17% w 2010 r.).

W skali całego kraju **wartość nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca** wyniosła w 2019 r. 8 361 zł. (wzrost o 48,2% względem poziomu z 2010 r.), przy czym jedynie w trzech regionach odnotowano poziom wyższy od średniego w kraju – warszawskim stołecznym (18 666 zł) oraz dolnośląskim i wielkopolskim. W żadnym z województw **Polski Wschodniej** nie przekroczonej średniej krajowej wartości nakładów inwestycyjnych na mieszkańca, a odpowiednia średnia dla tego regionu wyniosła 6 209 zł (74% średniej krajowej).

Innowacje

Pomimo sukcesywnego wzrostu nakładów wewnętrznych (w tym w sektorze przedsiębiorstw) na działalność badawczo-rozwojową, liczby pracujących w B+R czy wykorzystania TIK w przedsiębiorstwach, nie odnotowano jednak równoczesnego wzrostu udziału produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych, odsetka przedsiębiorstw przemysłowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej,

udziału przychodów ze sprzedaży produktów podmiotów przemysłowych zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki, czy też udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport.

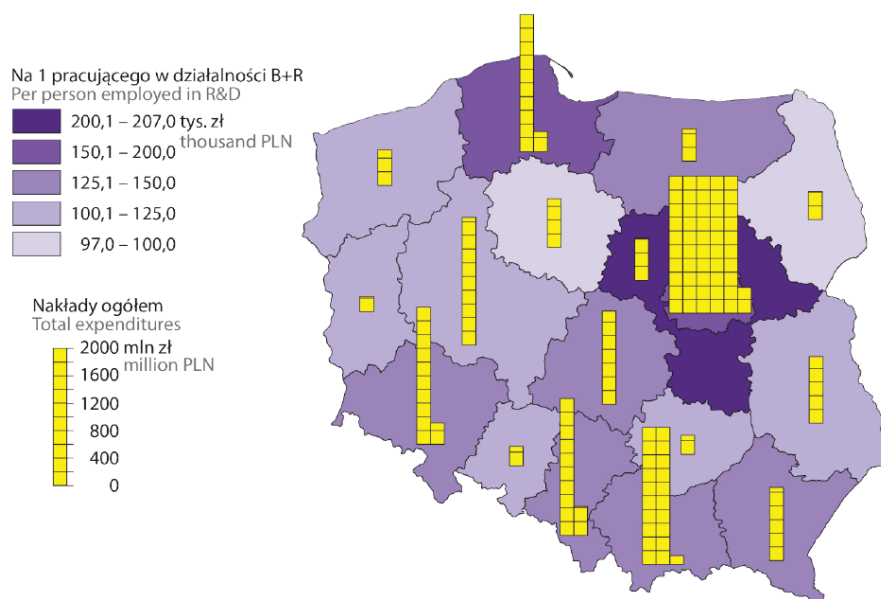
W 2019 r. **nakłady wewnętrzne na działalność B+R** (30,3 mld zł) były prawie 3-krotnie wyższe niż w 2010 r., a ich wzrostowi towarzyszył wzrost relacji nakładów krajowych brutto na działalność B+R do PKB (z 1,00% w 2010 r. do 1,21% w 2018 r. i 1,32% w 2019 r.). W województwach **Polski Wschodniej** nakłady wewnętrzne na działalność B+R wzrosły z 1,3 mld zł do 3,2 mld zł w 2019 r., czemu odpowiadał jednak spadek relacji tych nakładów do PKB (z 0,87% w 2010 r. do 0,84% w 2019 r.). Wyjątkiem od tej tendencji było w przypadku analizowanego regionu województwo warmińsko-mazurskie (wzrost analizowanej relacji z 0,32% do 0,56%).

W latach 2016-2019 nastąpił wzrost **liczby pracujących w działalności B+R** w kraju o 25,2%, przy czym tendencję wzrostową odnotowano w 16 regionach NUTS 2. Najślabszą była ona w łódzkim (11,2%), a najsilniejszą w lubuskim (50,1%). Jedynym regionem, w którym wystąpił w tym okresie spadek liczby pracujących w działalności B+R (o 3,1%) był region podkarpacki. W **Polsce Wschodniej** średni wzrost liczby pracujących w działalności B+R wyniósł 15,7% i był niższy niż przeciętnie w kraju.

W latach 2010-2019 odnotowano jednak **spadek wartości wskaźników z zakresu innowacyjności**, takich jak odsetek przedsiębiorstw przemysłowych współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej (z 6,1% do 5,1%), udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub ulepszonych w produkcji sprzedanej wyrobów ogółem w przedsiębiorstwach przemysłowych (z 13,9% do 11,5%), udział przychodów ze sprzedaży produktów podmiotów przemysłowych zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki (z 34,6% do 34,2%) oraz udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem (z 4,9% do 4,3%).

O rosnącym wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) w przedsiębiorstwach m.in. odnotowany w Polsce w latach 2010-2019 wzrost **odsetka przedsiębiorstw posiadających dostęp do szerokopasmowego internetu** z 69,0% do 96,3 oraz równoczesny wzrost **odsetka przedsiębiorstw posiadających swoją stronę internetową** z 65,5% do 72,6%. W województwach **Polski Wschodniej** również odnotowano tendencję wzrostową w tych obszarach – zarówno odsetka przedsiębiorstw posiadających dostęp do szerokopasmowego internetu, jak i własną stronę internetową. Wskaźniki te osiągnęły w 2019 r. odpowiednio 95,8% i 64,7%. Wszystkie wymieniane wskaźniki osiągnęły jednak niższy poziom niż ich wartości odpowiednio dla kraju.

Mapa 4. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w 2019 r.

Źródło: GUS

W latach 2010-2019 **odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do internetu** wzrastał we wszystkich regionach. Najwyższy wzrost wskaźnika odnotowano w regionach świętokrzyskim (z 56,8% do 93,3%) i warmińsko-mazurskim (z 60,2% do 95,1%), a najniższy w warszawskim stołecznym (z 78,9% do 97,5%).

Odsetek przedsiębiorstw posiadających stronę internetową w latach 2010-2019 systematycznie wzrastał we wszystkich regionach kraju (poza mazowieckim regionalnym, gdzie odnotowano spadek z 62,7% do 62,2% w 2019 r.). Największy wzrost tego wskaźnika odnotowano w regionach lubuskim (z 50,6% do 73,6%) i warmińsko-mazurskim (z 52,8% do 65,8%). W 2019 r. największą wartością analizowanego wskaźnika charakteryzował się region warszawski stołeczny (81,2%), a najmniejszą region świętokrzyski (61,9%).

Infrastruktura transportowa i techniczna

Infrastruktura transportowa

W analizowanym okresie odnotowano w Polsce poprawę sytuacji w większości obszarów związanych z infrastrukturą transportową. W szczególności zwiększyła się **gęstość dróg o twardej nawierzchni** oraz łączna **długość autostrad, dróg ekspresowych i wojewódzkich**, przy jednoczesnym znacznym spadku **liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych**. Pogorszenie sytuacji miało miejsce jedynie w przypadku **długości eksploatowanych linii kolejowych**.

W **Polsce Wschodniej** obserwowano najczęściej tendencje podobne do notowanych ogółem w kraju, choć w tym makroregionie bardziej dynamicznie – niż w reszcie kraju – przebiegała rozbudowa infrastruktury drogowej oraz rowerowej, przy równoczesnym znacznym wzroście liczby pasażerów odprawionych w transporcie kolejowym.

W 2019 r. w Polsce łączna **długość autostrad i dróg ekspresowych** wyniosła 4 108 km i była o 2 576 km wyższa niż w 2010 r. W analizowanym okresie wzrost obserwowano

w większości województw. Największy był on w łódzkim oraz mazowieckim (odpowiednio o 372 km i o 288 km). W województwie **śląskim** sieć autostrad i dróg ekspresowych wydłużyła się o 136 km, a jedynie w województwie opolskim nie uległa zmianie (brak dróg ekspresowych).

W 2010 r. województwa **Polski Wschodniej** należały do najslabiej rozwiniętych pod względem sieci autostrad i dróg ekspresowych, np. w województwach podkarpackim i podlaskim do tej kategorii nie kwalifikowała się żadna droga. Jednakże w latach 2010-2019 sieć autostrad i dróg ekspresowych wydłużyła się w regionie łącznie o 678 km (z 91 km do 769 km), a największy wzrost dotyczył podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego (o 183 km w obu przypadkach). W ujęciu względnym wzrost w Polsce Wschodniej (o 645%) był natomiast zdecydowanie bardziej dynamiczny niż wzrost notowany ogółem w kraju (o 68%).

W latach 2010-2019 łączna **długość dróg wojewódzkich** zwiększyła się w Polsce o 3,2% (do 29,3 tys. km). Wzrost odnotowano w większości województw, w tym największy w łódzkim (o 184,8 km, tj. o 15,7%). W województwie śląskim sieć dróg wojewódzkich wydłużyła się o 80,6 km (5,7%). Najgłębszy spadek miał natomiast miejsce w województwie opolskim (o 134,8 km, o 13,7%). W **Polsce Wschodniej** sieć dróg wojewódzkich wydłużyła się łącznie o 250,6 km (o 3,3%), w tym najwyższy wzrost wystąpił w województwie podlaskim – o 132,9 km (o 10,7%).

W 2019 r. łączna **długość linii kolejowych** eksploatowanych w Polsce wyniosła 19 398 km i była o 4,1% niższa niż w 2010 r. Wzrost odnotowano jedynie w 3 województwach, a największy (o 5,0%) w województwie kujawsko-pomorskim. W 13 województwach odnotowano spadek długości eksploatowanych linii kolejowych. Największy był on w wielkopolskim o 11,4%. W województwie **śląskim** odnotowano spadek o 10,7%. Natomiast w **Polsce Wschodniej** w analizowanym okresie łączna długość linii kolejowych zmniejszyła się o 4,2%, w tym najbardziej w województwie lubelskim (o 6,6%).

W 2019 r. w Polsce na 100 km² przypadało 6,2 km linii kolejowych eksploatowanych. Najwyższą gęstością sieci kolejowej charakteryzowało się województwo **śląskie**. Wartość wskaźnika ukształtowała się tam na poziomie 15,6 km na 100 km² (wobec 8,6 km na 100 km² w drugim w kolejności województwie dolnośląskim). W **Polsce Wschodniej** gęstość linii kolejowych wyniosła 4,6 km na 100 km². Spośród województw tego regionu jedynie w świętokrzyskim notowano wartość wskaźnika na poziomie średniej krajowej. W pozostałych województwach Polski Wschodniej była ona niższa, przy czym w podlaskim, lubelskim oraz warmińsko-mazurskim obserwowano najniższe wartości wskaźnika w całym kraju (odpowiednio 3,7 km, 3,9 km i 4,7 km na 100 km²).

W 2019 r. **liczba pasażerów przewiezionych transportem kolejowym** wyniosła 335,3 mln i była o 14,8% wyższa niż w 2016 r. Wzrosty odnotowano w 15 województwach, a największy w łódzkim (o 64,6%). W województwie śląskim liczba pasażerów przewiezionych transportem kolejowym zwiększyła się o 33,3%. W **Polsce Wschodniej** transportem kolejowym przewieziono 19,4 mln pasażerów, co stanowiło 5,8% przewozów krajowych kraju i oznaczało wzrost o 16,7% (w tym w podkarpackim o 43,4% i podlaskim o 38,8%). Spadek (o 17,0%) odnotowano jedynie w województwie lubelskim.

W latach 2011-2019 w Polsce obserwowano korzystne tendencje związane ze spadkiem **liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności**. Wartość wskaźnika dla całego kraju zmniejszyła się w analizowanym okresie o 30,4%, a spadek notowano we wszystkich regionach NUTS 2, w tym największy w małopolskim (o 44,8%). W **śląskim** liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności zmniejszyła się o 41,3%. Trend obserwowany w **Polsce Wschodniej** nie odbiegał znacząco od ogólnokrajowego (spadek o 29,7%). W poszczególnych regionach Polski Wschodniej spadek wskaźnika wahał się w granicach od 41,4% w warmińsko-mazurskim do 24,2% w świętokrzyskim. W 2019 r. w grupie **gmin zmarginalizowanych** największą wartość wskaźnika (134,5) notowano w gminie Lipnik w województwie świętokrzyskim. Jednocześnie w 421 gminach na terenie całego kraju nie zarejestrowano przypadków ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych. Średnia wartość wskaźnika dla gmin zmarginalizowanych wyniosła 10,2, a powyżej tej wartości uplasowały się 304 tego typu gminy.

Przeciętna liczba ofiar wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności dla **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** wyniosła w 2019 r. 3,2. Najwyższą wartość wskaźnika w tej grupie (19,2) notowano w Radzynie Podlaskim – mieście stagnującym w województwie lubelskim. W 63 ze 139 miast tej kategorii nie zarejestrowano żadnych ofiar śmiertelnych, podczas gdy w 49 miastach notowano wartości powyżej średniej krajowej. Największy odsetek takich miast odnotowano w województwie podkarpackim (72,7%, tj. 8 z 11). Największą wartość wskaźnika (13,3) charakteryzował się – należący do miast stagnujących – Jarosław. Na drugim miejscu uplasowało się województwo mazowieckie, w którym w 62,5% (tj. w 5 z 8) miast z tej grupy liczba ofiar wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. ludności była wyższa niż przeciętna krajowa, przy czym najwyższy (10,8) był on w Gostyninie. Najkorzystniej wśród polskich województw kształtowała się sytuacja w pomorskim, w którym w skład grupy miast o wartościach wskaźnika powyżej średniej krajowej nie weszło żadne z miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

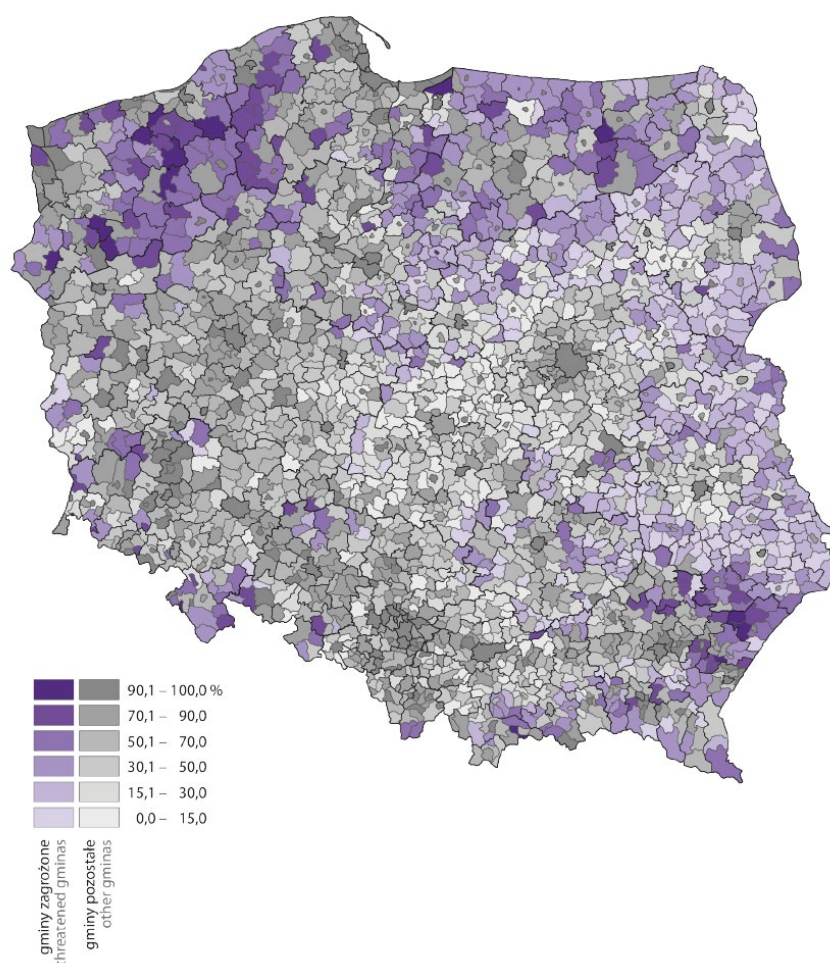
W 2019 r. **liczba przejazdów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca** wyniosła w Polsce 101,0, charakteryzując się znacznym zróżnicowaniem na szczeblu NUTS 2. Wartości analizowanego wskaźnika sięgały bowiem od 27,1 i 30,1 w opolskim i mazowieckim regionalnym do 311,3 w warszawskim stołecznym (311,3). W **śląskim** liczba przejazdów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca (83) była niższa niż przeciętnie w kraju, podobnie jak w przypadku **Polski Wschodniej** (53,0), gdzie kształtowała się pomiędzy 34,2 w podkarpackim a 81,9 w podlaskim.

Infrastruktura komunalna

W 2019 r. w Polsce w porównaniu z 2010 r. notowano wzrost **odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej** z 62,0% do 71,2% (tj. o 9,2 p. proc.). Wartość wskaźnika zwiększyła się w analizowanym okresie we wszystkich regionach, w największym stopniu w opolskim oraz podkarpackim (odpowiednio o 14,4 p. proc. i o 14,2 p. proc.). Najmniejszym wzrostem odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej charakteryzował się region podlaski (4,8 p. proc.). W regionie **śląskim** wskaźnik zwiększył się natomiast o 9,6 p. proc. W **Polsce Wschodniej** skala wzrostu była nieco wyższa niż w Polsce ogółem i wyniosła 9,6 p. proc. (tj. do 64,4% w 2019 r.).

W 2019 r. w grupie **gmin zmarginalizowanych** największym odsetkiem ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej (98,5%) charakteryzowała się gmina Oleszyce (podkarpackie). Wartość 0,0% oznaczającą brak osób korzystających z sieci kanalizacyjnej notowano w 75 gminach. Wartość wskaźnika liczona dla gmin zmarginalizowanych ogółem wyniosła natomiast 40,7%. Poniżej tego progu znalazło się 461 gmin. Największy ich odsetek obserwowano w mazowieckim (87,1%, tj. 88 ze 101 gmin z wartościami od 0,0% w 26 gminach województwa do 39,5% w Gielniowie). Na drugim miejscu plasowało się lubelskie (85,0%, tj. 119 ze 140 gmin z wartościami od 0,0% dla 16 gmin do 40,3% w Dzierzkowicach). Wysokim odsetkiem gmin zmarginalizowanych o wartości wskaźnika poniżej 40,7% charakteryzowały się także województwa podlaskie i świętokrzyskie (odpowiednio 82,6% i 82,5%). Najniższe odsetki notowano natomiast w zachodniopomorskim oraz pomorskim (odpowiednio 13,6% i 15,2%).

Mapa 5. Odsetek ludności korzystający z sieci kanalizacyjnej w 2019 r.

Dla **miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze** odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2019 r. wyniósł 91,3%. Najniższy wskaźnik w tej grupie notowano w Rydułtowach, mieście obniżającego się potencjału w województwie śląskim (68,2%), a najwyższy (100%) w Bytomiu, również mieście obniżającego się potencjału w śląskim, oraz Kamiennej Górze, mieście kryzysowym w dolnośląskim. Poniżej wartości ogółem dla agregatu znalazło się 67 ze 139 miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Województwem o największym odsetku miast z wartościami wskaźnika niższymi niż 91,3% było województwo świętokrzyskie, w którym do tej grupy zakwalifikowało się 87,5%, tj. 7 z 8 miast tracących

funkcje społeczno-gospodarcze. Wśród nich najwyższym odsetkiem ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej charakteryzował się Staszów (89,6%, miasto kryzysowe), a najniższym – Jędrzejów (81,7%, miasto stagnujące).

Finanse jednostek samorządu terytorialnego

Dochody

Miarą kondycji dochodowej jednostki samorządu terytorialnego są jej dochody odniesione do liczby mieszkańców. W przypadku **dochodów ogółem** budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w odnotowano w Polsce wzrost z 3 276 zł w 2010 r. do 5 967 zł w 2019 r. Podobną tendencję notowano w przypadku głównej kategorii dochodów, tj. **dochodów własnych**, które wzrosły w tym samym okresie z 1 728 zł do 2 958 zł (wzrost o 71,2%). Największy, niemal dwukrotny wzrost dochodów własnych per capita odnotowano w regionach lubelskim (w 2019 r. wyniosły one 2 042 zł), podlaskim (2 539 zł) i lubuskim (2 695 zł), które nadal charakteryzowały się niższym od przeciętnego dla kraju poziomem tego wskaźnika. Najwyższe dochody własne w przeliczeniu na mieszkańca odnotowano w regionie warszawskim stołecznym (5 690 zł) i dolnośląskim (3 341 zł).

W przypadku dochodów własnych budżetów gmin i miast na prawach powiatu per capita średnia wartość dla **Polski Wschodniej** utrzymywała się w latach 2010-2019 poniżej przeciętnego poziomu dla kraju – pomimo wzrostu z 1 175 zł w 2010 r. do 2 176 zł w 2019 r. Największe tempo ich wzrostu odnotowano w tym regionie w województwie lubelskim (95,0%), a najniższe – w świętokrzyskim (69,8%). Najniższy średni poziom dochodów w latach 2010-2019 (tj. 1 476 zł) osiągnęły jednostki zlokalizowane w województwie podkarpackim, a najwyższy (1857 zł) w podlaskim.

Równocześnie w przypadku wszystkich **miast** w Polsce dochody ogółem na 1 mieszkańca wzrosły w analizowanym okresie o 78,7% i w 2019 r. wyniosły 5 366 zł. Wśród **miast wojewódzkich** najwyższe dochody ogółem per capita wygenerowała Warszawa (10 155 zł), a największy ich wzrost (ponad 2-krotny) odnotowano w Szczecinie, Bydgoszczy oraz Opolu. Jednocześnie Rzeszów jako jedyne miasto wojewódzkie zanotował w analizowanym okresie ponad dwukrotny wzrost dochodów własnych.

Z kolei w przypadku **gmin zmarginalizowanych** średnia **wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca** wyniosła w 2019 r. 1 586 zł. W 289 gminach tej grupy dochody własne per capita były wyższe od średniej krajowej (były to głównie gminy w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i podlaskim). Najwyższym poziomem dochodów własnych per capita (7 035 zł) charakteryzowała się gmina Mielnik (podlaskie). Poniżej średniej kształtowały się dochody 465 gmin zmarginalizowanych (głównie w lubelskim, mazowieckim i podkarpackim). W 8 gminach zmarginalizowanych odnotowano poziom dochodów własnych per capita poniżej 50% średniej dla tej grupy, w tym najniższy (714 zł) był on w gminie Chrzanów (w lubelskim).

Wydatki

Wysokość dochodów własnych jest jedną z ważniejszych determinant poziomu **wydatków majątkowych samorządów**. W 2019 r. wydatki te w przeliczeniu na 1 mieszkańca zwiększyły się w polskich gminach i miastach na prawach powiatu o 17,6% względem poziomu z 2010 r. i wyniosły 1 011 zł. Najwyższą średnią kwotę wydatków majątkowych notowano w

gminach w województwach pomorskim, mazowieckim, podlaskim i dolnośląskim, a najmniejszą – w lubuskim i opolskim. W województwie śląskim w 2019 r. wydatki majątkowe per capita wyniosły 997 zł (tj. o 30,7% więcej niż w 2010 r.). W gminach Polski Wschodniej w 2019 r. wydatki te wyniosły 989 zł (tj. o 11,6% więcej niż w 2010 r.).

W przypadku **gmin zmarginalizowanych** średnia wartość wydatków majątkowych na 1 mieszkańca wyniosła w 2019 r. 805 zł, a wartość wyższą od tej średniej odnotowano w 291 tego typu gminach (głównie w województwach lubelskim, kujawsko-pomorskim i dolnośląskim). Najwyższe wydatki majątkowe odnotowano w gminie Uniejów (łódzkie), gdzie osiągnęły one poziom 7 420 zł i były ponad 9 razy wyższe od odpowiedniej średniej. Poniżej owej średniej uplasowały się natomiast 463 gminy zmarginalizowane (głównie w województwach mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim), przy czym w 183 gminach odnotowano poziom o 50% niższy od odpowiedniej średniej.

Najważniejszą częścią wydatków majątkowych samorządów są ich **wydatki inwestycyjne**, a miarą wysiłku inwestycyjnego samorządów może być **udział tych wydatków w wydatkach ogółem budżetów**. W latach 2010-2019 wskaźnik ten dla gmin i miast na prawach powiatu systematycznie zmniejszał się i w na poziomie Polski wyniósł w końcu tego okresu 16,0%. Województwo śląskie wpisuje się w ogólny trend spadkowy analizowanej relacji. W 2019 r. wyniosła ona w jego przypadku 15,7% (tj. była o 5,9 p. proc. niższa niż w 2010 r.). W gminach i miastach na prawach powiatu zlokalizowanych w **Polsce Wschodniej** odnotowano w analizowanym okresie spadek wskaźnika z 25,4% do 17,5% .

Planowanie przestrzenne i strategiczne

Narzędziami prowadzenia polityki przestrzennej samorządów lokalnych są dwa podstawowe dokumenty planistyczne – **studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy** (SUiKZPG) oraz **miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego** (MPZP). Dane statystyczne odnoszące się do zagadnień związanych z lokalnym planowaniem przestrzennym gromadzone są z roczną częstotliwością w ramach badania pn. *Lokalne planowanie i zagospodarowanie przestrzenne*⁵ prowadzonego od 2005 r. przez ministra właściwego ds. budownictwa, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa.

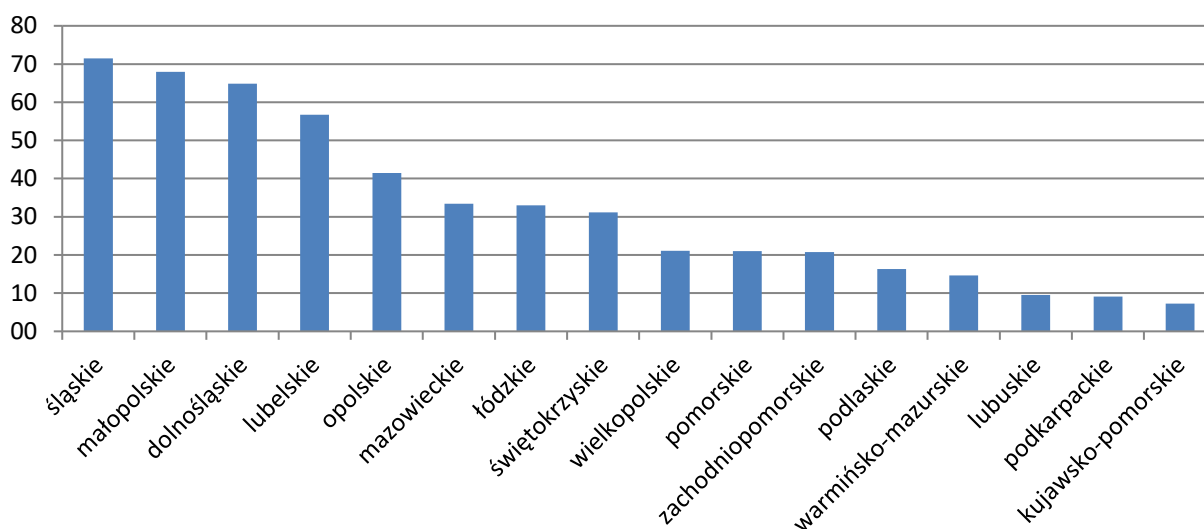
Poniższe informacje zostały przygotowane w oparciu o część wyników edycji badania z 2019 r. Nie wszystkie dane dotyczące poszczególnych zagadnień sumują się do stu procent, co wynika z ankietowego charakteru badania i wyliczeń prowadzonych w większości dla wskazań niezerowych. Na kształt danych wpływ ma też poziom pomiaru – badanie prowadzone jest w skali gminnej, a poniższe dane przedstawiane w skali regionalnej, co powoduje generalizację wyników.

SUiKZPG zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁶ nie jest aktem prawa miejscowego i sporządzane jest dla obszaru całej gminy. Na podstawie studium sporządzane są MPZP. Studium jest dokumentem obligatoryjnym, mimo to w 2019 roku nie miało go w skali kraju 8 samorządów.

⁵ <https://www.gov.pl/web/rozwoj-praca-technologie/badanie-statystyczne---lokalne-planowanie-i-zagospodarowanie-przestrzenne>

⁶ Dz. U. 2003 Nr 80 poz. 717

Wykres 3. Udział powierzchni objętej MPZP w powierzchni gmin [%]

Wskaźnikiem powszechnie używanym i obrazującym charakterystykę gminnego planowania przestrzennego jest udział powierzchni objętej obowiązującymi MPZP. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w przeciwieństwie do studium, jest aktem prawa miejscowego. MPZP nie musi też obejmować całego obszaru gminy.

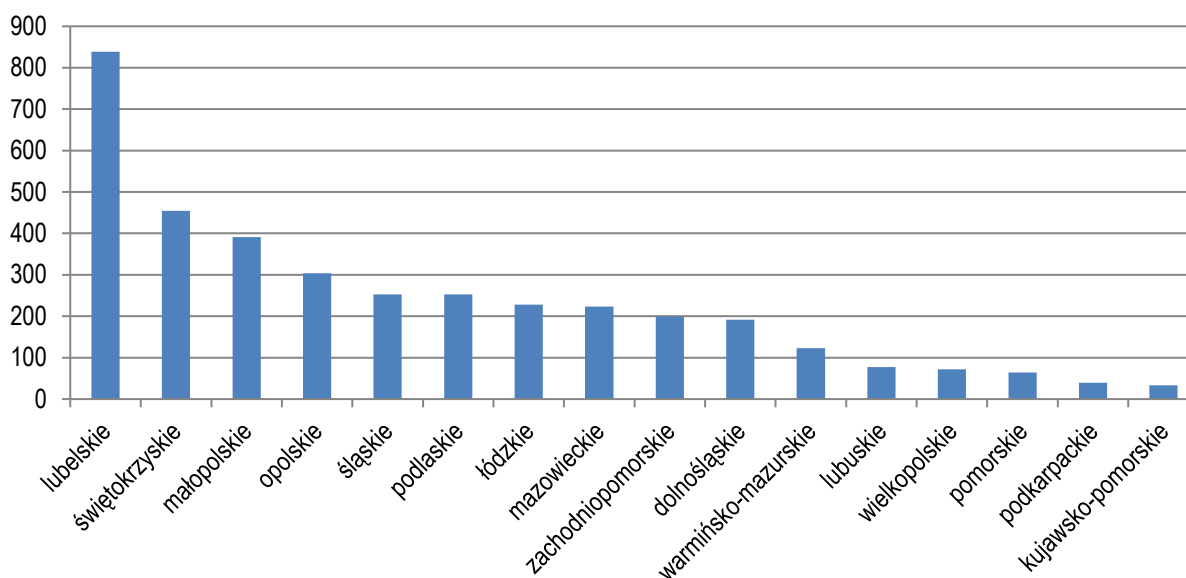
W ujęciu regionalnym mamy do czynienia ze znacznym zróżnicowaniem powierzchni objętej planami miejscowymi w gminach. Wysokim pokryciem powierzchni gmin planami miejscowymi (powyżej 40%) charakteryzują się województwa „graniczne” Polski południowej i południowo-zachodniej. **Udział powierzchni pokrytej MPZP w powierzchni samorządów gminnych** waha się tam od 41,5% w województwie opolskim do 71,5% w województwie śląskim. Niska wartość wskaźnika cechuje większość województw Polski Wschodniej: podlaskie (16,3%), warmińsko-mazurskie (14,6%) i podkarpackie (9,1%). Odmienna sytuacja ma miejsce we wcześniej wspomnianym województwie lubelskim (56,7%) oraz świętokrzyskim (31,1%). Najniższa wartość wskaźnika dotyczy województwa kujawsko-pomorskiego (7,3%).

W skali kraju widać zróżnicowanie pomiędzy gminami miejskimi – w większym stopniu pokrytymi planami (57,2%) i miastami na prawach powiatu (50%) – a gminami wiejskimi (31,5%) i miejsko-wiejskimi (27,8%). W niektórych regionach sytuacja jest odmienna. Np. w województwie śląskim gminy wiejskie pokryte są planami w 79,3%, a miejsko-wiejskie w 66,5%. Patrząc na zróżnicowanie regionalne stopnia pokrycia terenu planami miejscowymi widać, że województwa o najniższym stopniu pokrycia to jednocześnie te, w których niski jest udział powierzchni wskazanej w studium do sporządzenia planów. Można zatem przypuszczać, że w tym przypadku na wartość wskaźnika wpływ ma poziom lesistości i struktura własnościowa lasów. Nie należy uznawać tego za wyczerpujące wytłumaczenie i zaznaczyć, że dokładne wyjaśnienie przyczyn wymagałoby bardziej pogłębionej analizy. Odnosząc się do regionów o najwyższym stopniu pokrycia planami (przewyższającym 50%), zauważyć można, że są to regiony położone wzdłuż korytarza transportowego A4.

W odniesieniu do różnic pomiędzy typami gmin, wysokie pokrycie planami miejscowymi w miastach na prawach powiatu można tłumaczyć presją inwestycyjną i intensywnością gospodarowania przestrzenią, znacznie wyższą niż w samorządach wiejskich. Jak wspomniano,

w niektórych regionach ma miejsce sytuacja odmienna. Takie przypadki można tłumaczyć tym, że w gminach wiejskich czy miejsko-wiejskich dosyć częstym zjawiskiem jest sporządzenie jednego planu na potrzeby całej jednostki. Zabieg powoduje znaczący wzrost udziału powierzchni pokrytej planami miejscowymi (plany obejmują często całą lub prawie całą powierzchnię gminy).

Wykres 4. Średnia powierzchnia objęta miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego [ha]

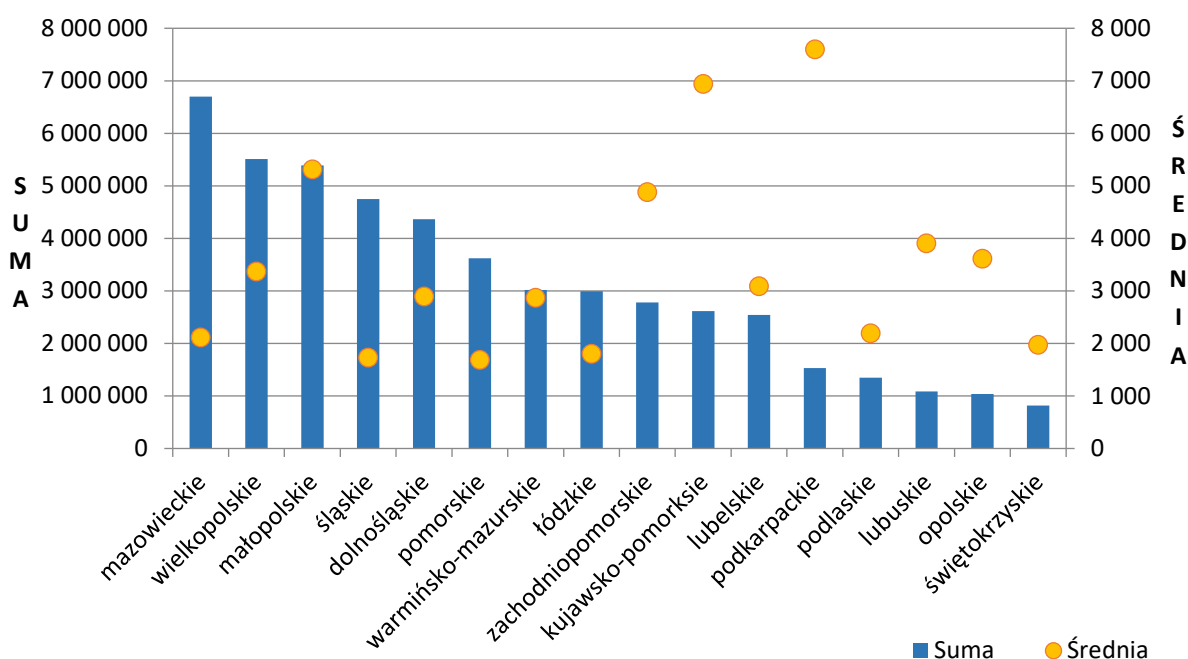
Polskie regiony są także mocno zróżnicowane pod względem średniej powierzchni objętej pojedynczym MPZP. Wartość wskaźnika waha się od 33,4 ha w województwie kujawsko-pomorskim, do 838,6 ha w lubelskim. Widoczna jest także korelacja pomiędzy średnią powierzchnią objętą MPZP, a stopniem pokrycia województw planami miejscowymi. Z reguły średnia powierzchnia objęta planem jest mniejsza w regionach o niższym stopniu pokrycia planami miejscowymi. Znaczące zróżnicowanie ma także miejsce w odniesieniu do poszczególnych typów gmin. Najniższa wartość wskaźnika była w miastach na prawach powiatu (55,5 ha) i gminach miejskich (59,3 ha), a najwyższa w samorządach miejsko-wiejskich (177,8 ha) i wiejskich (234,9 ha).

Tworzenie dokumentów planistycznych w postaci MPZP i SUIKZPG powoduje znaczące koszty, które jednocześnie mocno różnicują się w ujęciu regionalnym. **Łączne koszty wynikające ze sporządzenia planów miejscowych** były w regionach znacząco wyższe, od tych poniesionych na zmiany studiów. Wyniosły od 816 tys. zł w świętokrzyskim do 6,7 mln zł w mazowieckim (ośmiokrotnie więcej). Mimo różnic w sumarycznych kosztach studiów i planów miejscowych, w obu przypadkach najwyższe łączne nakłady dotyczą tych samych pięciu regionów, a najniższe województwa świętokrzyskiego. Ma za to miejsce większe zróżnicowanie średnich wartości sporządzenia planów (w przeliczeniu na 1 ha powierzchni objętej planami), niż w przypadku zmian studium. Wartości te wahają się od 1 691 zł w województwie pomorskim do 7 598 zł w podkarpackim. Wysoką, odbiegającą od innych regionów średnią cechuje się także województwo kujawsko-pomorskie (6 942 zł). W przypadku różnego rodzaju

typów gmin niższymi średnimi kosztami wyróżniają się miasta na prawach powiatu (1 757 zł), niż gminy miejskie (4 027 zł), wiejskie (3 126 zł) czy miejsko-wiejskie (3 126 zł).

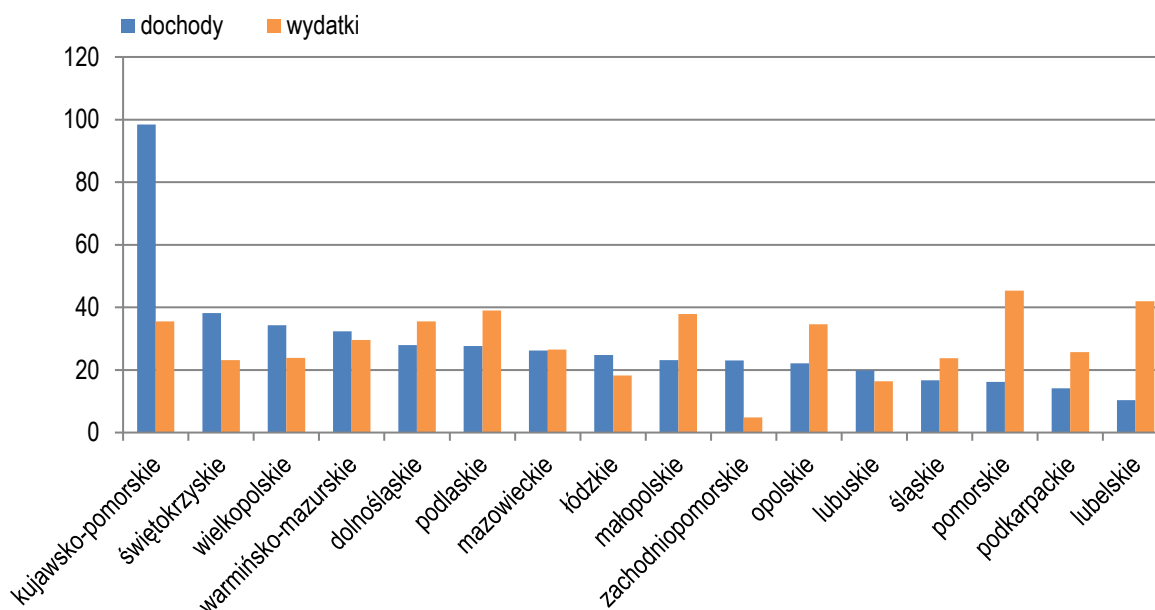
Stosunkowo niski średni koszt planów miejscowych sporządzanych w miastach na prawach powiatu wynikać może z niskiej średniej powierzchni objętej pojedynczym planem i jednocześnie wysokiej średniej liczby planów. W największych miastach znacznie częstszym zjawiskiem jest sporządzanie wielu pojedynczych planów, obejmujących mniejsze powierzchnie. W gminach wiejskich częściej uchwała się mniejszą liczbę planów, które obejmują większą powierzchnię (w miastach na prawach powiatu średnia liczba obowiązujących planów miejscowych wynosiła 102, a w gminach wiejskich 17).

Wykres 5. Koszty sporządzenia planów uchwalonych w 2019 r. [zł]

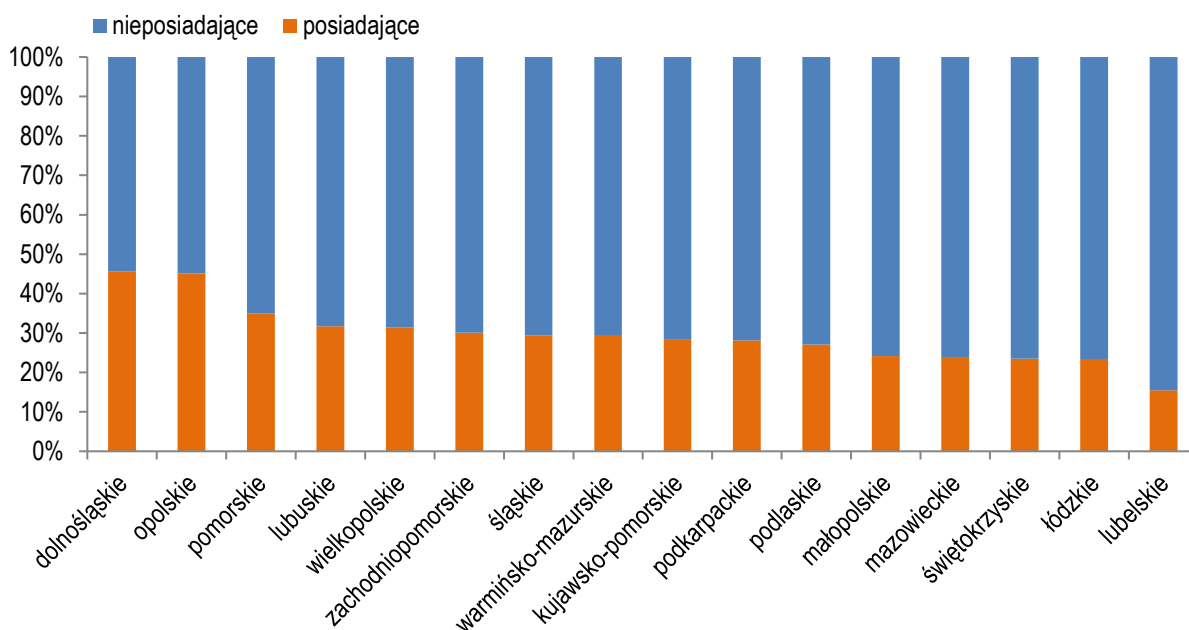
W 2019 r. w trakcie przygotowywania znajdowały się 9 022 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Część z nich jest na tym etapie dłużej niż 3 lata, co świadczyć może o komplikacjach związanych z ich opracowywaniem bądź brakiem pełnej zgodności co do ich treści. Tego typu planów było 2 871, co stanowiło 31,8% całości. Najniższy udział planów przygotowywanych dłużej niż 3 lata cechuje województwa pomorskie (19,6%), dolnośląskie (19,9%) oraz łódzkie (21,2%). Odsetek najwyższy dotyczy województw zachodniopomorskiego (45%) oraz mazowieckiego (49,3%). W pozostałych regionach wartości są mniej zróżnicowane i wahają się w przedziale 25-40%. W odniesieniu do typów samorządów najwyższy **odsetek planów miejscowych sporządzanych dłużej niż 3 lata w liczbie MPZP będących w przygotowaniu ogółem** dotyczył miast na prawach powiatu (48,1%), a najniższy gmin miejskich (26,3%). W gminach wiejskich udział ten wyniósł 25,7%, a miejsko-wiejskich 31,6%. Może to świadczyć o większych trudnościach z przyjmowaniem planów w największych miastach. Wynikać to może z większej niż w innych typach gmin mnogości interesów podmiotów funkcjonujących na terenie miasta, a co za tym idzie większymi trudnościami w uzyskaniu *consensusu* co do treści planu.

Wykres 6. Dochody i wydatki wynikające z uchwalenia MPZP w stosunku do prognozowanych w roku poprzednim

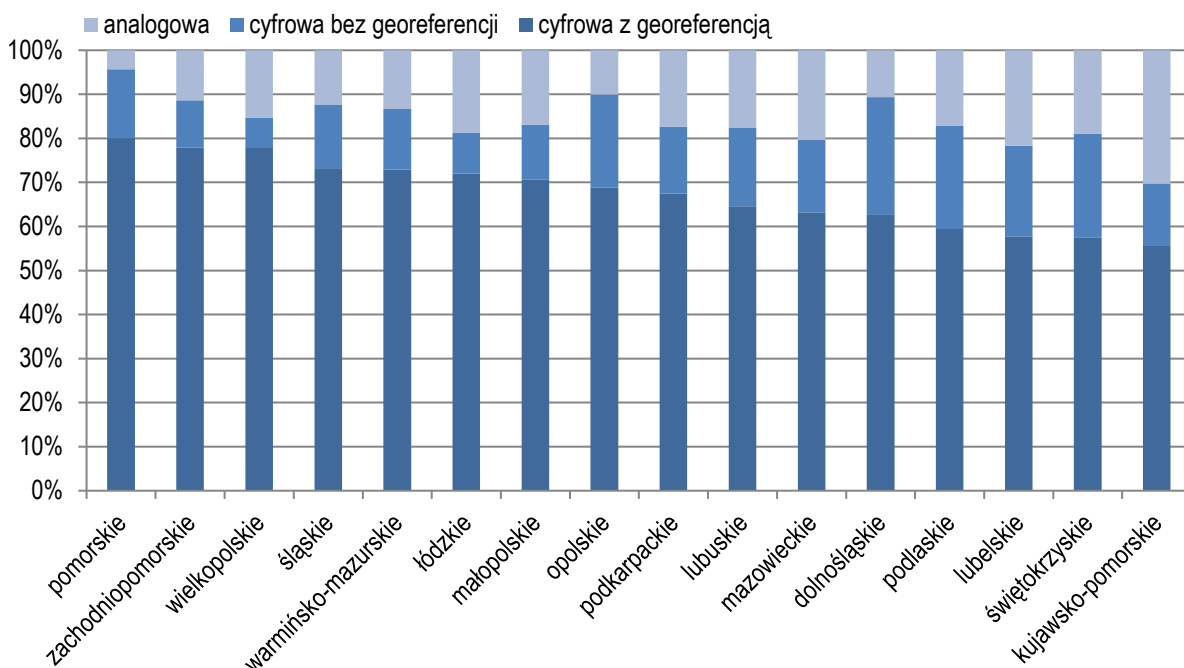
Wskaźnikiem, który w pewnym stopniu może obrazować realność tworzonych planów i koncepcji, może być **stosunek dochodów i wydatków wynikających z uchwalenia MPZP** w danym roku, w porównaniu do kwot prognozowanych przed jego rozpoczęciem. Patrząc zarówno na dochody, jak i wydatki, rzeczywista ich wartość tylko w jednym przypadku zbliżyła się do prognozowanej – w województwie pomorskim rzeczywiste dochody wyniosły 98,4% prognozowanych, przy czym zaznaczyć należy, że wydatki były zrealizowane na poziomie 35,5%. Poza tym tylko w dwóch województwach rzeczywiste kwoty wydatków i dochodów przekroczyły 40% prognozowanych. W województwie lubelskim dochody wyniosły 42% przewidywanych, a w pomorskim 45%. We wszystkich pozostałych przypadkach wartości były niższe. W przypadku dochodów największym niedoszacowaniem cechowało się województwo lubelskie, gdzie dochody uzyskane stanowiły 10,3% prognozowanych, a w odniesieniu do wydatków zachodniopomorskie, gdzie poniesione realnie stanowiły 4,9% przewidywanych. Sytuacja jest także zróżnicowana w poszczególnych typach gmin. W odniesieniu do dochodów najlepiej z prognozowaniem poradziły sobie gminy miejskie (40,4%) i wiejskie (35,6%), a gorzej miejsko-wiejskie (21,3%) oraz miasta na prawach powiatu (16,3%). Analogiczna sytuacja miejsce miała w odniesieniu do wydatków: gminy miejskie (42,3%), wiejskie (34,2%), miejsko-wiejskie (29,3%) i miasta na prawach powiatu (14,8%).

Wykres 7. Gminy posiadające wieloletni program sporządzania planów miejscowych i nieposiadające wieloletniego programu sporządzania planów miejscowych [%]

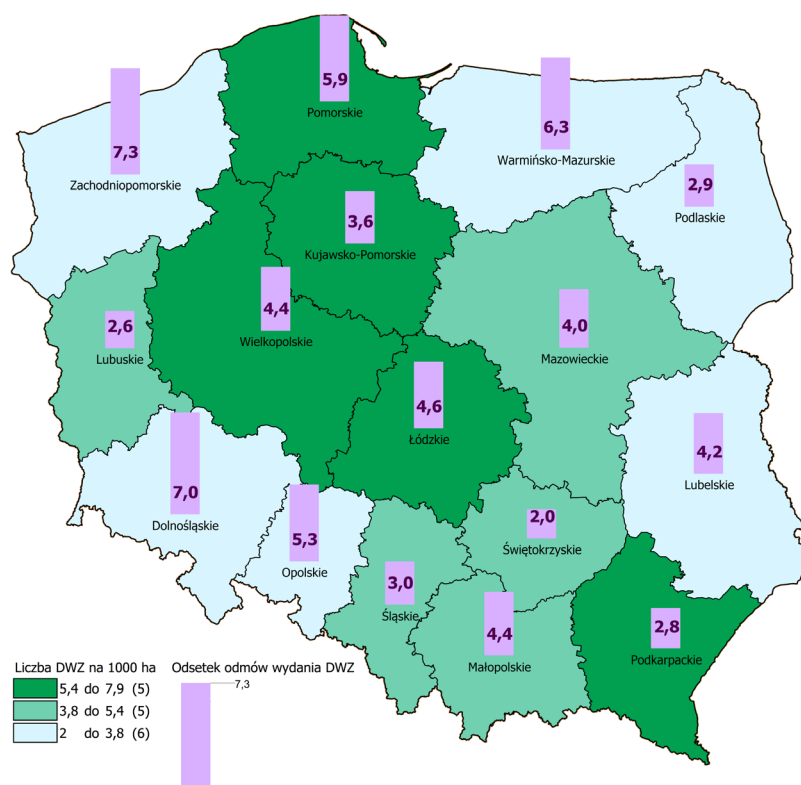
O „dalekowzroczności” w gminnym planowaniu przestrzennym może świadczyć posiadanie przez dany samorząd wieloletniego programu sporządzania planów miejscowych. W skali kraju taki dokument posiada 28,2% gmin. Najwyższym odsetkiem gmin posiadających tego typu programy odznaczają się województwa opolskie (45,1%) i dolnośląskie (45,6%). Najniższa wartość wskaźnika cechowała województwo lubelskie (15,5%). W pozostałych regionach sytuacja była mniej zróżnicowana – wskaźnik w granicach 23-35%.

Wykres 8. Postać MPZP

Samorządy zróżnicowane są także pod względem postaci, w której przedstawione są części graficzne dokumentów planistycznych. Najefektywniejszą pod względem użytkowym formą obrazowania jest postać cyfrowa z georeferencją. Georeferencja oznacza możliwość przełożenia danych z obrazu cyfrowego na współrzędne geodezyjne. Dzięki takim właściwościom mapy zawarte w dokumentach planistycznych mogą być w sposób prosty i bezpośredni odnoszone do innych materiałów kartograficznych, bądź na nie nakładane, co pozwala np. na umieszczanie ich w geoportalach różnego szczebla. Najbardziej pożądaną postacią przedstawiania obrazowań planistycznych są więc cyfrowe z nadaną georeferencją⁷. W odniesieniu do MPZP we wszystkich regionach ilustracje w postaci cyfrowej z georeferencją występują w więcej niż połowie dokumentów. Liderem w tym kontekście jest województwo pomorskie, gdzie 80% MPZP posiada niniejszą formę obrazowania. Najmniejszy odsetek planów miejscowych tego typu cechuje województwa: podlaskie (59,4%), lubelskie (57,7%), świętokrzyskie (57,5%) oraz kujawsko-pomorskie (55,6%). W przypadku MPZP z ilustracjami w postaci cyfrowej, ale bez nadanej georeferencji przoduje województwo dolnośląskie, gdzie obrazowania takie stanowiły 26,8%. Najmniej tego typu planów występowało w regionach łódzkim (9,4%) i wielkopolskim (6,8%). Patrząc na najbardziej „archaiczną” formę przedstawiania grafik – postać analogową – największy odsetek MPZP z takimi ilustracjami występował w województwie kujawsko-pomorskim (30,2%), czyli regionie posiadającym najmniejszy udział obrazów w postaci cyfrowej z nadaną georeferencją. Wysoki udział planów takich charakteryzował także regiony lubelski (21,7%) i mazowiecki (20,4%).

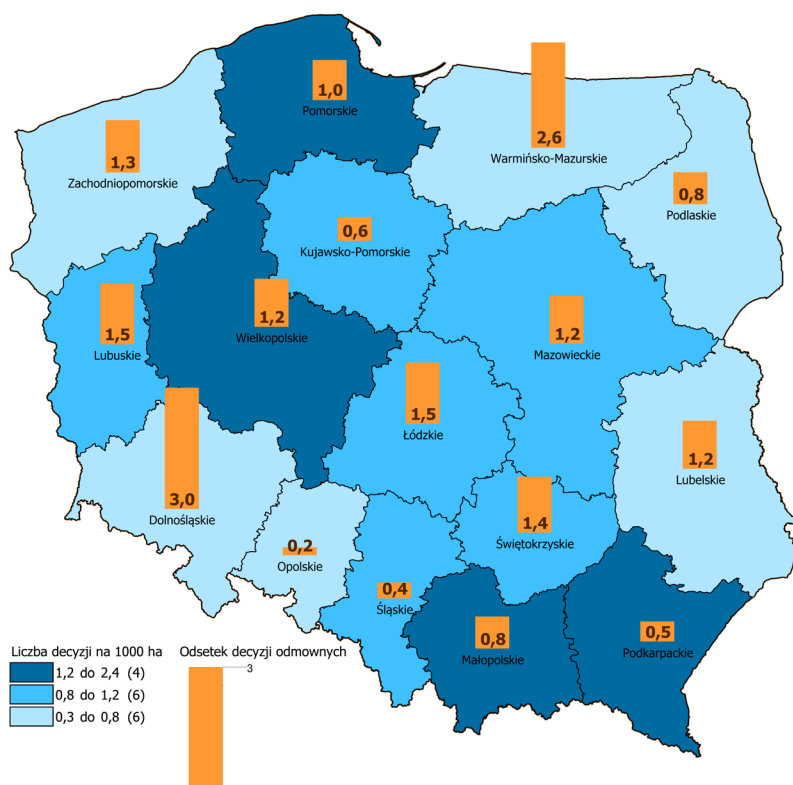
Mapa 6. Decyzje o warunkach zabudowy

⁷ Od 31 października 2020 r. obowiązują przepisy Rozdziału 5a ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717 z późn. zm.). Przepisy te nakładają na organy wydające akty planowania przestrzennego obowiązek tworzenia cyfrowych danych planistycznych. Obowiązek ten dotyczy również aktów już obowiązujących

Przy braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego powszechnie stosowane są **decyzje o warunkach zabudowy (DWZ)**. W 2019 r. gminy biorące udział w badaniu wydały łącznie 143 730 DWZ, co było wartością zbliżoną do roku poprzedniego – w 2018 r. wydano 146 520 DWZ. W celu zapewnienia porównywalności danych na potrzeby niniejszego tekstu **liczba DWZ** została **przeliczona w stosunku do powierzchni regionu**. Najwyższymi wartościami tego wskaźnika charakteryzowały się województwa: podkarpackie (7,9), wielkopolskie (7,7) oraz kujawsko-pomorskie (7). Wartości najniższe dotyczyły regionów dolnośląskiego (2,4), opolskiego (2,3) i lubelskiego (2). Patrząc na udział decyzji odmownych w całkowitej liczbie DWZ zauważyć można, że najwyższe wartości tego wskaźnika występują w regionach o stosunkowo niskiej liczbie wydanych DWZ. Największy odsetek odmów dotyczył województw warmińsko-mazurskiego (6,3%), dolnośląskiego (7%) oraz zachodniopomorskiego (7,3%). Najrzadziej odmowy zdarzały się w dwóch regionach Polski Wschodniej – podkarpackim (2,8%) i podlaskim (2,9%) oraz województwie śląskim (3%). W odniesieniu do odmów, znaczące zróżnicowanie występuje pomiędzy poszczególnymi typami gmin. W miastach na prawach powiatu średnia liczba odmów wydania DWZ wyniosła 23,6, podczas gdy w gminach miejsko-wiejskich było to 6,1, w gminach wiejskich 5, a miejskich 3,3.

Mapa 7. Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego

Lokalizacja inwestycji celu publicznego (*działania stanowiące realizację celów, o których mowa w art.6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami*⁸), w przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, następuje na podstawie **decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (DULICP)**. Z uwagi na charakter inwestycji, których dotyczą, oraz równoległe funkcjonowanie tzw. specdecyzji, liczba tych

⁸ Dz. U. 2003 Nr 80 poz. 717

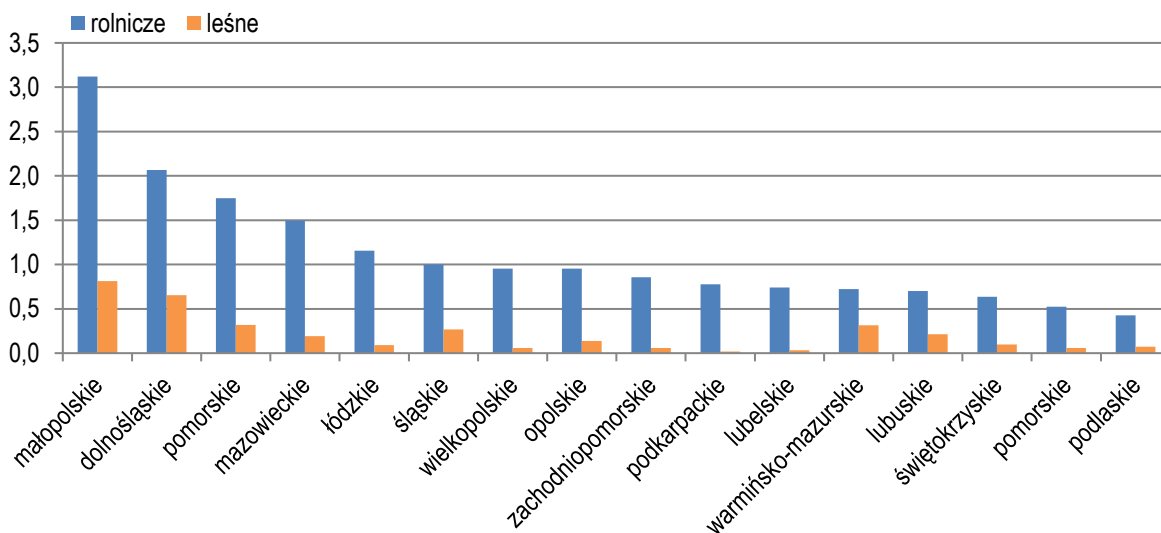
decyzji jest znacząco mniejsza, ale widoczne są pewne analogie w stosunku do DWZ. Także w tym przypadku najwięcej DULICP w przeliczeniu na 1000 ha wydano w województwie podkarpackim (2,4), co stanowiło wynik wyraźnie odbiegający od pozostałych regionów – plasujące się na kolejnym miejscu województwo małopolskie osiągnęło wartość wskaźnika na poziomie 1,3. Analogię stanowią też regiony o najniższej wartości wskaźnika – są to te same regiony, w których wydawane było najmniej DWZ: podlaskie (0,5), opolskie (0,4), dolnośląskie (0,4) oraz lubelskie (0,3). W kontekście odsetka decyzji odmownych najwyższymi wartościami cechują się dwa z regionów, w których także odsetek odmów wydania DWZ był najwyższy – warmińsko-mazurskie (2,6%) oraz dolnośląskie (3,6%), przy czym wartości te były znacznie niższe, niż w przypadku DWZ. Najmniej odmów udzielano w województwach podkarpackim (0,5%), śląskim (0,4%) i opolskim (0,2%). W tym przypadku nie miało miejsca tak znaczące zróżnicowanie pomiędzy typami gmin a średnią liczbą odmów, jak przy DWZ. Najwyższa była ona także w miastach na prawach powiatu (2,3), ale nie odbiegała tak mocno od innych typów samorządów: miejskie (1,3), miejsko-wiejskie (1,6), wiejskie (1,7).

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego ustalają przeznaczenie terenów dla poszczególnych funkcji. Jednym z istotnych zagadnień uwzględnianym w tym kontekście jest kwestia przeznaczenia terenów rolniczych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne. W pewnym stopniu pokazuje ona nastawienie do wykorzystywania terenów typu *greenfield* (wcześniej niezainwestowanych). W odniesieniu do zmiany funkcji terenów rolniczych, stosunkowo wysokim udziałem (powyżej 1,5%) odznaczają się województwa małopolskie (3,1%), dolnośląskie (2,1%), pomorskie (1,75%) oraz mazowieckie (1,5%). Najniższą wartością cechuje się województwo podlaskie (0,42%). Mniejszy udział w powierzchni województw mają tereny o przeznaczeniu zmienionym z leśnego na inne. Tutaj też największy odsetek dotyczy województwa małopolskiego, ale nie przekracza on 1% (0,8%). Najmniejszy odsetek charakteryzuje województwo podkarpackie (0,02%). Patrząc na niniejsze zagadnienie z perspektywy typów samorządów lokalnych i na średnią powierzchnię terenów rolniczych, których przeznaczenie zostało zmienione, najwyższa jest ona w miastach na prawach powiatu (493 ha), a najniższa w gminach miejskich (134 ha). W jednostkach wiejskich i miejsko-wiejskich jest ona na zbliżonym do siebie poziomie – odpowiednio 311 ha i 342 ha. Wyniki badania z ostatnich lat pokazują, że zjawisko zmiany przeznaczenia gruntów z celów rolniczych i leśnych na nierolnicze i nieleśne szczególnie intensywnie występowało w gminach otaczających największe miasta (strefy podmiejskie), co świadczyć może o dalszym rozlewaniu się miast (suburbanizacji).

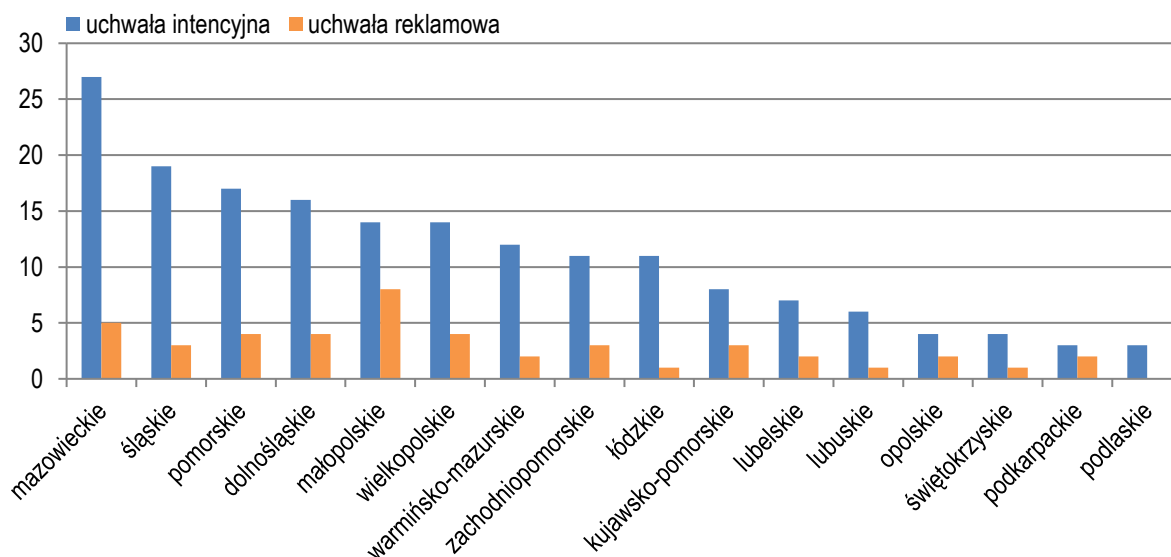
W sumie w 2019 r. zmieniono przeznaczenie łącznie 412 056 ha terenów leśnych i rolniczych na inne. Skalę zjawiska można zobrazować tym, że jest to powierzchnia ponad ośmiokrotnie większa od powierzchni m.st. Warszawy. Przyjmując założenia z edycji badania z 2017 r. i zakładając hipotetycznie, że tereny te przeznaczone zostałyby pod zabudowę mieszkaniową, nie w całości, a jedynie w połowie oraz zakładając chłonność mieszkaniową mniej intensywnej zabudowy jednorodzinnej, na poziomie 40 osób na hektar, widać że chłonność tej skali obszaru kształtowałaby się na poziomie ok. 8,2 mln osób. Na tak zagospodarowanych terenach zamieszkać mogłoby więc ponad 20% populacji kraju, przy czym należy pamiętać o utrzymującym się i prognozowanym na kolejne lata spadku liczby ludności. Wszystko to świadczy o utrzymującej się tendencji przeszacowywania zapotrzebowania na nowe tereny. Największą bezwzględną powierzchnią terenów tego typu o zmienionym przeznaczeniu w 2019

r. charakteryzowało się województwo mazowieckie, gdzie zmieniono przeznaczenie ok. 60 000 ha powierzchni. Powtarzając wcześniejszy schemat rozumowania, na terenach tych mogłoby zamieszkać ok. 1,2 mln osób, czyli ponad 22% obecnej ludności regionu.

Wykres 9. Udział powierzchni rolniczych i leśnych o zmienionym przeznaczeniu przez MPZP w powierzchni województwa [%]

Wykres 10. Gminy, które przyjęły uchwałę reklamową lub uchwałę intencyjną w tej sprawie [liczba gmin]

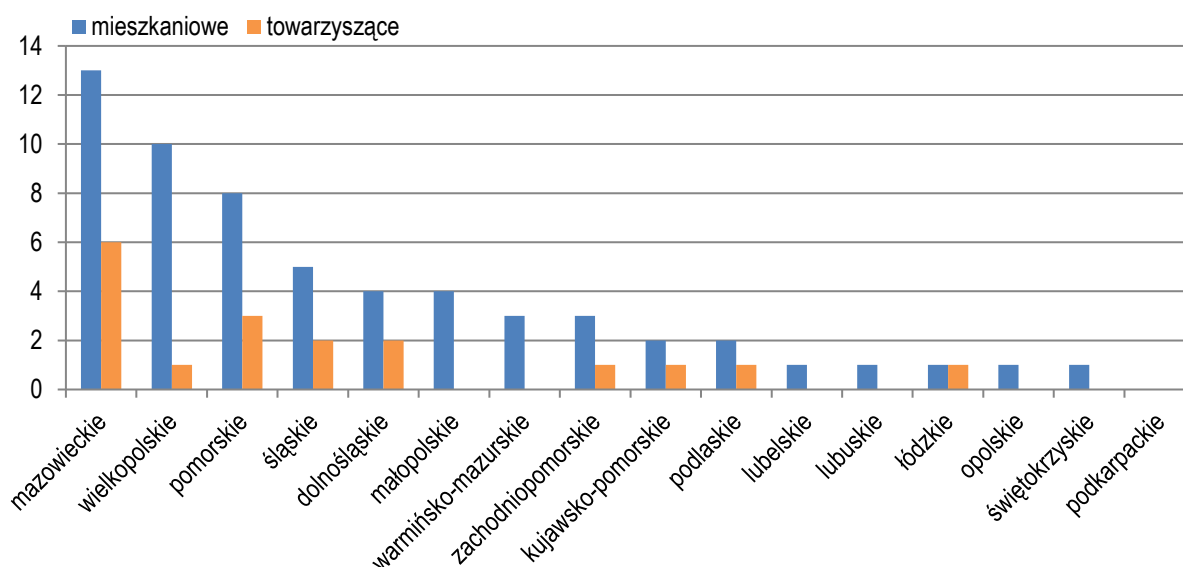

Jednym z narzędzi służących kreowaniu estetyki przestrzeni jest tzw. „**uchwała reklamowa**” („krajobrazowa”), ustalająca zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Gmina może też podjąć uchwałę intencyjną, która świadczy o chęci stworzenia uchwały reklamowej w przyszłości. Znacząco

przeważała liczba uchwał intencyjnych. Przyjęto ich 176, podczas gdy uchwał reklamowych 45.

Najwięcej uchwał reklamowych przyjęto w województwie małopolskim (8) i mazowieckim (5), a najmniej w podlaskim (0). W przypadku uchwał intencyjnych, największą liczbą podjętych charakteryzowało się województwo mazowieckie (27), a najmniejszą województwa podkarpackie i podlaskie (po 3 uchwały). Znacznie większe zróżnicowanie ma miejsce w przypadku różnego typu gmin. Największy odsetek gmin, które przyjęły uchwałę intencyjną cechował miasta na prawach powiatu (57,6%) oraz gminy miejskie (23,7%). W gminach miejsko-wiejskich i wiejskich udział ten wynosił odpowiednio 7,2% i 2,3%. Podobnie w przypadku uchwał reklamowych, największy odsetek dotyczył miast na prawach powiatu (15,5%) oraz gmin miejskich (2,54%), choć w obu przypadkach wartości były znacznie niższe niż przy uchwałach intencyjnych. W gminach wiejskich uchwałę reklamową podjęło 1,4% samorządów, a w miejsko-wiejskich 1,3%.

Wykres 11. Gminy które podjęły uchwałę w sprawie określenia lokalnych standardów dla inwestycji mieszkaniowych lub towarzyszących [liczba gmin]

Podobnym instrumentem, służącym utrzymaniu odpowiedniej jakości zagospodarowania przestrzennego, lecz odnoszącym się do zabudowy mieszkaniowej, jest **uchwała w sprawie określenia lokalnych standardów dla inwestycji mieszkaniowych lub towarzyszących**. W przypadku standardów dla inwestycji mieszkaniowych, uchwałę je określającą przyjęło 59 gmin – najczęściej w województwach mazowieckim (13) i wielkopolskim (10). W województwie podkarpackim uchwały takiej nie przyjęła żadna gmina.

W określaniu standardów dla inwestycji mieszkaniowych przodowały miasta na prawach powiatu, spośród których 30,3% przyjęło ww. dokument. Wśród gmin miejskich było to 8,5%, miejsko-wiejskich – 1,4%, a wiejskich – 0,7%. Jeszcze mniejsza część samorządów podjęła uchwały w sprawie określenia standardów dla inwestycji towarzyszących. Miało to miejsce w 9 regionach: mazowieckim (6), pomorskim (3), śląskim, dolnośląskim (po 2), wielkopolskim, zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim, podlaskim i łódzkim (po 1). Tutaj także widoczny

był wysoki poziom zróżnicowania pomiędzy gminami różnego typu. Największy odsetek gmin z przyjętym dokumentem dotyczył miast na prawach powiatu (10,6%). W gminach miejskich wyniósł on 1,7%, wiejskich 0,4%, a miejsko-wiejskich 0,2%.

Podsumowanie

W oparciu o przedstawione powyżej wyniki badań i porównania międzyregionalne wyciągnąć można następujące wnioski:

- Polskie regiony są znacząco zróżnicowane pod względem obecnego i docelowego pokrycia powierzchni miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Regiony w najmniejszym stopniu pokryte planami miejscowymi są jednocześnie tymi, w których wskazano najmniej obszarów do sporządzenia MPZP w studium. Sytuacja ta ma także widoczny związek ze średnią powierzchnią MPZP, tzn. w regionach o niskim stopniu pokrycia planami i niskim udziale terenów wskazanych do sporządzenia MPZP w studium, pojedynczy plan z reguły obejmuje znacznie mniejszą powierzchnię. Szukając wyjaśnienia powyższych zjawisk, można przypuszczać, że sytuacja wiąże się z intensywnością użytkowania terenu. Regiony o niskich wartościach wskaźnika, to województwa cechujące się mniejszym stopniem antropopresji i m.in. wysokimi wskaźnikami lesistości. W takich przypadkach sporządzanie MPZP „automatycznie” pomija wiele terenów (np. należących do Lasów Państwowych). Nie jest to jednak wyjaśnienie kompletne. Jako cechy wpływające na to zróżnicowanie można rozpatrywać także kwestie związane z tradycjami planistycznymi, dobrym warształem planistycznym i innymi czynnikami o charakterze miękkim. Należy pamiętać, że jest to katalog otwarty i na sytuację wpływać mogą także inne zjawiska.
- Samorządy znacznie więcej wydają na sporządzanie planów miejscowych, niż na zmiany studium. Województwa, w których największe kwoty przeznaczono na zmiany studiów, są jednocześnie tymi, w których najwięcej wydano na sporządzanie MPZP. Znacznie bardziej sytuacja różnicuje się jednak w podziale na typy gmin. Wyróżniają się miasta na prawach powiatu, charakteryzujące się najniższymi średnimi kosztami sporządzenia MPZP i jednocześnie najwyższymi średnimi kosztami zmian studium. Sytuacja ta może wynikać z różnicy charakterystyki obu dokumentów – studium sporządzane jest dla obszaru całego samorządu, a MPZP nie. Największe miasta charakteryzują się wysoką intensywnością użytkowania przestrzeni, co może mieć wpływ na wysoką cenę studium. Jednocześnie w największych miastach średnia powierzchnia MPZP jest stosunkowo nieduża, co może się przekładać na ich niskie ceny.
- Widoczna jest dalsza presja inwestycyjna na tereny zieleni (rolnicze i leśne), o czym świadczyć może przekształcanie ich w tereny o innym przeznaczeniu. Zjawisko to wskazuje na dalej postępującą suburbanizację, co potwierdzałyby fakt, że najintensywniej przekształcenia przeznaczenia terenów zachodzą w strefach podmiejskich największych polskich miast.
- Na niskim poziomie kształtuje się umiejętność prognozowania finansowego skutków realizacji polityk przestrzennych. Świadczy o tym fakt, że prognozowane wydatki i dochody diametralnie różnią się od tych uzyskiwanych w rzeczywistości. W tym przypadku

zróznicowania międzyregionalne nie są tak znaczące. Wśród różnego typu gmin pozytywnie pod tym względem wyróżniają się gminy miejskie. W obserwacji te wpisuje się także „krótkowzroczność” planowania przestrzennego na poziomie lokalnym. W skali kraju tylko 28,2% samorządów przyjęło wieloletni program sporządzania planów miejscowych.

- W odniesieniu do MPZP będących w przygotowaniu powyżej 3 lat, co świadczyć może o problemach w dojściu do porozumienia co do treści planu, regiony są zróznicowane, ale zmienną lepiej wyjaśniającą sytuację jest typ gminy. W miastach na prawach powiatu prawie co drugi plan (48%) przygotowany jest dłużej niż 3 lata, co można tłumaczyć wcześniej wspomnianą intensywnością użytkowania przestrzeni w największych miastach oraz szerszym spektrum funkcji przestrzeni i podmiotów nią zarządzających, a co za tym idzie koniecznością wypracowywania kompromisów i neutralizowania konfliktów przestrzennych.
- Niewielki odsetek polskich samorządów przyjmuje przepisy regulujące kwestie estetyki przestrzeni i ład przestrzennego. W 2019 r. w skali kraju „uchwałę reklamową” przyjęło 45 samorządów, a uchwałę w sprawie określenia lokalnych standardów dla inwestycji mieszkaniowych 59. W obu przypadkach pozytywnie wyróżniały się miasta na prawach powiatu i gminy miejskie, wśród których odsetek samorządów posiadających tego typu regulacje był najwyższy. Za negatywny można uznać też stosunek liczby uchwał intencyjnych do realnie przyjętych. W przypadku obu rodzajów uchwał przyjmowano kilkakrotnie więcej uchwał intencyjnych, niż właściwych.
- W 2019 r. liczba wydanych w skali kraju DWZ i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego była nieznacznie niższa, niż w roku poprzednim. Regiony charakteryzujące się stosunkowo niską liczbą wydanych decyzji, były jednocześnie tymi, które cechował wysoki odsetek odmów wydania decyzji. W przypadku DWZ znacząco wyższą, niż w innych typach gmin liczbą decyzji negatywnych charakteryzowały się miasta na prawach powiatu.
- Rozpatrując kwestię postaci gminnych planów miejscowych i studiów uwarunkowań, widać, że lepsza sytuacja panuje w odniesieniu do MPZP. W przypadku planów miejscowych w każdym z polskich województw udział planów w formie cyfrowej z georeferencją przekracza 50%. W odniesieniu do studium odsetki te są znacząco niższe. Wynikać to może z tego, że plany miejscowe w przeciwieństwie do studiów nie są tworzone dla całej powierzchni gminy, a przynajmniej nie muszą. Co za tym idzie, studia często podlegają jedynie częściowym zmianom, a MPZP częściej są tworzone od podstaw. Przy dzisiejszych technologiach praktycznie nie do pomyślenia jest tworzenie planu od początku w postaci innej niż cyfrowa (co wynika z dostępnych narzędzi informatycznych). Zakładać więc można, że postać cyfrowa dużej części MPZP wynika z ich wieku (są to plany tworzone w ostatnich latach), a w przypadku posiadania już studium w postaci innej niż cyfrowa, niewielka część samorządów decyduje się na cyfryzację takich dokumentów.

Wpływ COVID-19 na sytuację społeczno-gospodarczą Polski i regionów w 2020 r.

Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na wiele aspektów życia społecznego i gospodarczego w Polsce. Wprowadzone przez władze centralne w marcu 2020 r. obostrzenia, mające na celu

zahamowanie rozprzestrzeniania się koronawirusa wywołującego chorobę COVID-19, oddziaływały wyraźnie przede wszystkim na sytuację na **rynku pracy**. Według danych GUS w I kwartale 2020 r. 207 tys. pracujących nie mogło wykonywać swojej pracy z powodu przerwy w działalności zakładów. W II kwartale 2020 r. liczba ta sięgnęła już 684 tys., czyli ponad trzykrotnie więcej. W II kwartale zlikwidowano 93,6 tys. miejsc pracy, z czego 1/3 tego typu decyzji miała związek z wprowadzonymi obostrzeniami (dotyczyło to niemal wyłącznie sektora prywatnego). W tym samym okresie zarejestrowano również wzrost **liczby bezrobotnych** w stosunku do poprzedniego kwartału o 83 tys. osób, z czego 35 tys. osób zadeklarowało, iż przyczyna utraty pracy wiązała się z likwidacją stanowiska lub zakładu w wyniku wprowadzonych obostrzeń. W II kwartale 2020 r. w 11 województwach odnotowano spadek **wskaźnika zatrudnienia** w stosunku do analogicznego okresu 2019 r. (największy w przypadku śląskiego i dolnośląskiego, wynoszący -1,7 p. proc.). W pozostałych województwach wskaźnik się nie zmienił lub nieznacznie wzrósł (najbardziej w łódzkim – o 1,2 p. proc.). Powyższe zmiany miały wpływ na kształtowanie się **stopy bezrobocia rejestrowanego**. Od marca do grudnia 2020 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce wzrosła od 5,4% do 6,2% (wzrost o 0,8 p. proc.). Wzrost odnotowano we wszystkich województwach. Najmniejszy dotyczył świętokrzyskiego (o 0,4 p. proc.), zaś największy – zachodniopomorskiego pomorskiego (o 1,1 p. proc.).

W celu zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstw i instytucji publicznych pracodawcy wprowadzali możliwość **pracy zdalnej**. W sektorze prywatnym w głównej mierze dotyczyło to przedsiębiorstw dużych (powyżej 49 osób). Generalnie odnotowano zależność, że im firma większa, tym częściej wprowadzano pracę zdalną. Według danych na 31 marca 2020 r. w związku z sytuacją epidemiczną w domu pracowało 11,0% pracujących, zaś w II kwartale odsetek ten wyniósł 10,2% (wówczas wśród wszystkich osób pracujących w domu 72,5% stanowili ci, którzy przeszli na pracę zdalną ze względu na pandemię). Upowszechnienie pracy zdalnej nie było równomierne we wszystkich regionach. Największy odsetek pracujących zdalnie w II kwartale 2020 r. dotyczył głównie regionów najlepiej rozwiniętych. 12,0% przekroczył on tylko w przypadku regionu warszawskiego stołecznego oraz województwa małopolskiego, zaś na kolejnych pozycjach uplasowały się dolnośląskie i pomorskie (9,1-12,0%). W III kwartale 2020 r. nadal na pierwszym miejscu znajdował się region warszawski stołeczny (jako jedyny przekraczał 8,0%). Najmniejszy udział pracujących zdalnie, wynoszący ok. 1,0%, odnotowano wówczas w podlaskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim. Największy udział pracujących zdalnie w III kwartale 2020 r. zarejestrowano w przypadku sekcji „informacja i komunikacja” (ok. 50%), „działalność profesjonalna, naukowa i techniczna” (ok. 28,0%) i „działalność finansowa i ubezpieczeniowa” (ok. 26%). We wszystkich pozostałych sekcjach pracę zdalną wykonywało mniej niż 10,0% pracowników.

Dużo poważniejszy problem dotyczył tych przedsiębiorstw, których działalność opiera się przede wszystkim na bezpośrednich kontaktach międzyludzkich, co uniemożliwiło organizację na szeroką skalę pracy zdalnej. Szczególnie wrażliwe na skutki pandemii stały się więc branże związane m.in. z **turystyką (zwłaszcza zakwaterowanie i gastronomia) oraz kulturą**. Chociaż Polska nie należy do grona państw europejskich, których rozwój gospodarczy jest mocno uzależniony od funkcjonowania branży turystycznej (tak jak w przypadku krajów południowoeuropejskich, np. Hiszpanii, Włoch czy Grecji oraz małych krajów wyspiarskich – Cypru i Malty), to turystyka w poszczególnych regionach Polski (zwłaszcza w miejscowościach

nadmorskich i górskich, gdzie funkcja turystyczna jest najbardziej rozwinięta) ma niebagatelne znaczenie dla lokalnego rynku pracy, a więc sytuacji dochodowej lokalnych społeczności. Według danych GUS w 2019 r. **przeciętne zatrudnienie w przedsiębiorstwach z sekcji „zakwaterowanie i gastronomia” (sekcja I według PKD)** w Polsce wyniosło ponad 208 tys. ludzi, co przekładało się na udział w ogólnej liczbie zatrudnionych wynoszący 1,9%. W poszczególnych województwach z dostępem do morza i gór odsetek istotnie przekraczał średnią ogólnopolską (np. w zachodniopomorskim wynosił 3,6%, małopolskim i pomorskim 2,7%, a dolnośląskim 2,5%). W branży turystycznej poza przedsiębiorstwami świadczącymi usługi noclegowe i gastronomiczne lokalne rynki pracy współtworzą także inne instytucje obsługujące turystów (ujęte w innych sekcjach według PKD), m.in. biura podróży, firmy organizujące wycieczki i zwiedzanie obiektów zabytkowych, firmy transportowe, ośrodki uzdrowiskowe i liczne punkty usługowe.

Okresowe przerwy lub ograniczenie działalności dotyczyło również różnego rodzaju instytucji kultury, m.in. teatrów, kin, muzeów, galerii sztuki, filharmonii i oper oraz pozostałych instytucji prowadzących działalność sceniczną i muzyczną. **Przeciętne zatrudnienie w sekcji „kultura, rozrywka i rekreacja” (sekcja R według PKD)** w 2019 r. wyniosło w Polsce ponad 130 tys. osób, co stanowiło 1,2% ogółu zatrudnionych. Odsetek ten kształtował się na podobnym poziomie we wszystkich regionach. Należy również podkreślić fakt, że kwestia skali zatrudnienia w omawianych branżach wymyka się w pewnej mierze statystykom. W przypadku turystyki decyduje o tym m.in. sezonowość oraz duża rotacja pracowników, zaś w przypadku kultury – powszechność tymczasowych umów regulujących stosunek pracy (umowy zlecenie lub o dzieło) oraz pracę artystów w kilku instytucjach jednocześnie. Ponadto istnieją także przedsiębiorstwa nieprowadzące działalności artystycznej sensu stricto, ale zaangażowane w działalność ściśle powiązaną z funkcjonowaniem sektora kultury i rozrywki (m.in. firmy eventowe i logistyczne zaangażowane w organizację imprez masowych).

Od momentu ogłoszenia pandemii w marcu 2020 r. na sytuację instytucji kultury oraz różnego rodzaju wspomnianych przedsiębiorstw uczestniczących w obsłudze turystów i organizacji wydarzeń masowych niebagatelny wpływ miały m.in. następujące czynniki (z czego większość wynikała z obostrzeń wprowadzonych przez władze centralne):

- czasowe zamknięcie lokali gastronomicznych, obiektów noclegowych oraz instytucji kultury,
- czasowe ograniczenia dotyczące liczby obsługiwanych jednocześnie klientów i widzów wynikające z restrykcji sanitarnych (np. zmniejszenie liczby stolików w restauracjach, możliwość zajmowania 50% lub 25% miejsc w salach koncertowych, kinach i teatrach itd.),
- czasowe ograniczenia dotyczące przemieszczania się (m.in. zamknięcie granic, wprowadzenie zakazu lotów międzynarodowych, zakaz wychodzenia z domu z wyłączeniem konieczności realizacji podstawowych potrzeb),
- poczucie obawy i niepewności w społeczeństwie (odnoszące się m.in. do stanu zdrowia i sytuacji finansowej) wpływające na rezygnację z realizacji potrzeb nienależących do podstawowych, w tym z korzystania z usług turystycznych i kulturalnych.

Znaczący wpływ COVID-19 na turystykę ilustrują poszczególne wskaźniki. Od ogłoszenia pandemii w każdym miesiącu zarejestrowano wyraźnie mniejszą **liczbę turystów (krajowych i zagranicznych)** korzystających z usług noclegowych względem analogicznego miesiąca w roku ubiegłym. W marcu spadek wyniósł 65,0%, natomiast w kwietniu aż 94,5%. Po zniesieniu niektórych obostrzeń w maju 2020 r. spadek wyniósł 88,1% r/r, w czerwcu

62,7% r/r, w lipcu 33,2% r/r, w sierpniu 25,7% r/r, a we wrześniu 34,5% r/r. Po wprowadzeniu kolejnych obostrzeń w okresie jesiennym w październiku spadek wyniósł 54,4% r/r, zaś w listopadzie 78,9% r/r. Czasowe zamknięcie granic państw, zakazy lotów oraz wprowadzanie obowiązku kwarantanny dla obywateli poszczególnych krajów spowodowały także drastyczne spadki w liczbie turystów zagranicznych korzystających z noclegów (w kwietniu 2020 r. nawet o 97,9% r/r). Sytuacja prezentowała się podobnie we wszystkich województwach.

Złą sytuację przedsiębiorstw należących do sekcji „zakwaterowanie i gastronomia” ilustrują także **wskaźniki ogólnego klimatu koniunktury** według rodzaju działalności opracowywane przez GUS (przyjmujące wartości od -100 do +100). Sekcja „zakwaterowanie i gastronomia” odnotowała najniższe wartości wskaźników (bez wyrównania sezonowego) spośród wszystkich badanych działów zarówno we wrześniu 2020 r. (saldo wynoszące -21,2 pkt), jak i w październiku 2020 r. (saldo na poziomie -29,0 pkt). W listopadzie i grudniu 2020 r. salda wyniosły odpowiednio -61,1 pkt oraz -56,9 pkt. W pierwszych miesiącach pandemii saldo niewyrównane sezonowo przekraczało nawet -70,0 pkt (dla porównania w okresie letnim w 2019 r. saldo to osiągało prawie +20 pkt). Był to najniższy wynik zarejestrowany w całym minionym dziesięcioleciu.

GUS w okresie pandemii od kwietnia br. przeprowadza także badania ankietowe przedsiębiorstw (w tym usługowymi) na temat wpływu COVID-19 na prowadzenie działalności. Spośród badanych branż to właśnie w „zakwaterowaniu i gastronomii” odnotowuje się najniższe wyniki. W grudniu 2020 r. 43,2% ankietowanych przedsiębiorców tej sekcji zgłosiło, że skutki pandemii zagrażają stabilności firmy, a 41,5% uznało te skutki za poważne (dla porównania na kolejnej pozycji uplasowały się przedsiębiorstwa z sekcji „handel detaliczny”, w której wyniki wyniosły odpowiednio 16,6% oraz 32,6%). Negatywnym aspektem oddziaływania COVID-19 na turystykę jest także niemal całkowity zastój turystyki biznesowej (szczególnie w dużych metropoliach, np. w Warszawie) w związku z brakiem lub znaczącym ograniczeniem organizacji konferencji, kongresów i wszelkich innych spotkań biznesowych (zdecydowaną większość przygotowywano z pomocą komunikatorów on-line), a także wstrzymaniem działalności linii lotniczych na niektórych destynacjach.

GUS przeprowadza także **badanie wpływu pandemii na funkcjonowanie instytucji kultury**. Według zebranych rezultatów w I kwartale 2020 r. 53,7% przebadanych obiektów wskazało, że doświadczyło negatywnych skutków wprowadzonych restrykcji. W II kwartale br. odsetek ten wyniósł już o 64,9%. Wśród tych instytucji 59,1% zgłosiło spadek przychodów na poziomie poniżej 50%, zaś 13,7% zgłosiło spadek przychodów przekraczający 90%. Ze względu na wprowadzone ograniczenia instytucje kultury podejmowały również próby przeformułowania działalności poprzez wprowadzenie lub ubogacenie oferty kulturalnej on-line. Bezpłatnie lub odpłatnie udostępniały m.in. archiwalne nagrania koncertów i spektakli, wystawy, a także transmisje koncertów i przedstawień odbywających się na żywo bez udziału publiczności. Negatywnym przejawem wpływu pandemii na działalność obiektów kultury stały się także komplikacje związane ze zwrotami biletów na odwołane wydarzenia (utrudniająca płynność finansową), obawy przed rozpoczęciem sprzedaży biletów na wydarzenia planowane w kolejnych miesiącach w związku z potencjalnie zmieniającymi restrykcjami czy układanie nowych harmonogramów wydarzeń z uwzględnieniem dostępności obsady (kalendarze artystów ustalane są czasem z kilkumiesięcznym lub kilkuletnim wyprzedzeniem) itd.

Obostrzenia determinujące funkcjonowanie przedsiębiorstw i innych instytucji z dużym prawdopodobieństwem wpłyną na **dalszy rozwój gospodarczy Polski i regionów**. Według raportu OECD z grudnia 2020 r. w Polsce **w 2020 r. nastąpi spadek PKB o 3,5%**, natomiast w 2021 r. i 2022 r. gospodarka odnotuje wzrost o odpowiednio 2,9% i 3,8%. Ponadto wedle szacunków formułowanych na bazie projekcji Międzynarodowego Funduszu Walutowego (z października 2019 r.), przedstawiających ujęcie średniookresowe, realny PKB w 2024 r. byłby w Polsce w cenach stałych o 14,0% wyższy niż w 2019 r., zaś ścieżka wzrostu przedstawiana w najnowszej prognozie z listopada 2020 r. (Konsultacje w ramach Artykułu IV Statutu Funduszu) sprawi, że będzie on w cenach stałych wyższy od poziomu z 2019 r. jedynie o 11,8%.

Z kolei w oparciu o prognozy tempa zmian realnego PKB zawarte w *„Wytycznych Ministerstwa Finansów dotyczących stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych, będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw Aktualizacja lipiec 2020”* można oszacować długookresowe skutki związane z zejściem przez gospodarkę ze ścieżki wzrostu prognozowanej przed obecnym kryzysem. Gdyby gospodarka polska utrzymała się na ścieżce przewidywanej przed pandemią (wytyczne z maja 2019 r.), to w 2025 r. PKB byłby w cenach stałych o 21,6% wyższy od poziomu z 2019 r. Według ścieżki prognoz z najbardziej aktualnych wytycznych (z lipca 2020 r.) zwiększy się on w tym samym okresie jednak o zaledwie 12,1%. Szacuje się również, że w 2030 r. PKB byłby realnie wyższy względem 2019 r. o odpowiednio 39,5% w przypadku prognoz sprzed pandemii oraz 29,7% w wypadku „postpandemicznej” ścieżki wzrostu. Co więcej, wedle prognoz na kolejne lata efekt pandemii nie zaniknie, a generowane przez obecny kryzys straty w sferze realnego PKB utrzymają się na poziomie zbliżonym do notowanego w perspektywie średniookresowej. Przykładowo szacuje się, że w 2045 r. poziom PKB w cenach stałych względem 2019 r. osiągnie poziom o 90,7% wyższy w przypadku prognozy sprzed pandemii oraz 78,0% wyższy w przypadku projekcji formułowanej w jej trakcie.

ROZDZIAŁ 2. PRZEGLĄD REALIZACJI CELÓW I DZIAŁAŃ KSRR 2030

Uwarunkowania realizacji strategii

Kontekst wdrażania KSRR 2030

W 2020 r. realizacji *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* towarzyszył specyficzny kontekst, na który złożyły się przede wszystkim:

- pandemia COVID-19 oraz wynikająca z niej pilna potrzeba przeciwdziałania jej negatywnym konsekwencjom społeczno-gospodarczym;
- kontynuacja prac nad doskonaleniem systemu zarządzania rozwojem Polski;
- negocjacje nowego wieloletniego okresu finansowania Unii Europejskiej na lata 2021-2027.

Znaczenie powyższych procesów rozpatrywać należy przede wszystkim z perspektywy ich wieloletnich konsekwencji dla polityki regionalnej w Polsce, w tym także dla wdrażania *KSRR 2030* w kolejnych latach.

Pandemia COVID-19 oraz wywołany przez nią kryzys społeczno-gospodarczy stanowiły największe wyzwania, z którym w 2020 r. musiały zmierzyć się projektowane na poziomie krajowym i regionalnym polityki publiczne, w tym także polityka regionalna. Z perspektywy wdrażania *KSRR 2030* pandemia ma dwojaki rodzaj konsekwencji: **krótkoterminowe**, które ujawniły się już w 2020 r. i wyrażały się koniecznością przesunięcia zasobów pierwotnie alokowanych na realizację innych celów, na działania związane z ograniczaniem skutków pandemii (opis tego typu działań podejmowanych na szczeblu krajowym i regionalnym został przedstawiony w rozdziale *Raportu* zatytułowanym *Działania związane z pandemią COVID-19 oraz niwelowaniem jej konsekwencji społeczno-gospodarczych*) oraz **długoterminowe**, które w kolejnych latach wdrażania *KSRR 2030* będą manifestować się koniecznością programowania oraz realizacji działań na rzecz odbudowy gospodarki w celu umożliwienia jej powrotu na ścieżkę szybkiego i zrównoważonego rozwoju oraz zwiększaniem odporności obszarów funkcjonowania państwa (w tym zwłaszcza systemów ochrony zdrowia, edukacji czy pomocy społecznej) na okoliczność wystąpienia tego typu kryzysów również w przyszłości. Instrumentem, który w kolejnych latach będzie wspierał realizację tego typu celów jest **Krajowy Plan Odbudowy** (KPO), tworzony w 2020 r. przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej wspólnie z regionami i pozostałymi resortami. KPO stanowi podstawę do sięgania po środki finansowe z Funduszu Odbudowy, dystrybuowane poprzez Instrument na Rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, w ramach którego Polska będzie dysponować kwotą około 57 mld euro. Fundusz Odbudowy koncentruje się na dwóch zasadniczych celach: odbudowie i przywracaniu odporności systemów gospodarczych oraz przygotowaniu na przyszłe, nieprzewidziane okoliczności. Fundusz ma zatem wspierać ożywienie i pobudzenie wzrostu gospodarczego po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19.

2020 był również kolejnym rokiem prac nad doskonaleniem systemu zarządzania rozwojem Polski. W tym roku bowiem w życie weszły przepisy **Ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw** (Dz.U. 2020 poz. 1378). Ustawa stanowi odpowiedź na deficyty funkcjonującego dotychczas w Polsce systemu zarządzania, wśród których wskazuje się m.in. na:

- brak instrumentów zapewniających operacjonalizację głównych strategii rozwoju,
- utrzymująca się odrębność wymiaru społeczno-gospodarczego i przestrzennego w systemie dokumentów strategicznych,
- brak dostatecznego zaangażowania i współpracy administracji publicznej w realizację działań i projektów o charakterze horyzontalnym lub terytorialnym wynikających ze strategii rozwoju,
- nieszczelny układ dokumentów strategicznych (tj. funkcjonowanie dokumentów niewpisujących się w system oraz posiadających braki formalne),
- brak wystarczającej spójności oraz komplementarności działań między strategiami opracowywanymi oraz realizowanymi na szczeblu jednostek samorządu terytorialnego a strategiami na szczeblu krajowym⁹.

Przepisy ustawy porządkują zatem rozwiązania dotychczasowe procedury oraz instrumenty składające się system zarządzania rozwojem kraju, tworząc tym samym fundamenty zintegrowanego planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego oraz mechanizmy zapewniające spójności układu dokumentów strategicznych opracowywanych na różnych poziomach zarządzania. Zgodnie z nowymi przepisami dokumenty te mają być ze sobą powiązane i spójne, zaś ich wzajemna integracja odnosi się zarówno do ich treści (integracja tematyki społecznej, gospodarczej i przestrzennej), jak również dotyczy ich wzajemnych zależności i komplementarności. Posługiwanie się zintegrowanymi dokumentami strategicznymi, zarówno w skali krajowej, regionalnej, ponadlokalnej oraz lokalnej, ma zwrócić uwagę na wymiar terytorialny polityki rozwoju, a także wzmocnić powiązanie polityki przestrzennej z planowaniem społeczno-gospodarczym.

Ponadto uzupełniono system zarządzania rozwojem na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym poprzez stworzenie systemu instrumentów operacjonalizujących strategię rozwoju. W tym kontekście uwagę zwrócić należy przede wszystkim na wzmocnienie instrumentarium kontraktowania polityki rozwoju. Doświadczenia z realizacji kontraktu terytorialnego pokazały konieczność usprawnienia i urealnienia dotychczasowej jego formy poprzez odejście od modelu jednego kontraktu dedykowanego właściwemu regionowi. Tym samym ustawa wprowadziła możliwość zawarcia przez podmioty zaangażowane we wdrażanie polityki rozwoju kilku rodzajów kontraktu, tj. kontraktu programowego, kontraktu sektorowego oraz porozumienia terytorialnego. Ponadto przepisy ustawy wprowadziły do systemu regulacje dotyczące polityk publicznych, będących nieobligatoryjnymi dokumentami o charakterze pomocniczym w stosunku do średniookresowej strategii rozwoju kraju lub innych krajowych strategii rozwoju.

Szczegółowy opis zmian w systemie zarządzania rozwojem krajem przedstawiony został w rozdziale *Raportu* zatytułowanym *Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie*.

Środki europejskiej polityki spójności stanowią istotne źródło finansowania polityki rozwoju w Polsce. W roku 2020 zakończone zostały negocjacje dotyczące budżetu oraz zasad wydatkowania środków tej polityki w latach 2021-2027. Proces negocjacji został formalnie zakończony przez Konkluzję Rady Europejskiej z dn. 10-11 grudnia 2020 r. Alokacja dla Polski w ramach polityki spójności w kolejnym wieloletnim okresie finansowania UE wyniesie **66,4**

⁹ Patrz szerzej: Uchwała nr 162/2018 Rady Ministrów z dnia 29 października 2018 r. w sprawie przyjęcia „Systemu zarządzania rozwojem Polski”

mld euro. Osiągnięte porozumienie otworzyło również drogę do finalizacji sektorowych aktów prawnych, w tym rozporządzeń polityki spójności (tzw. pakietu legislacyjnego). Wynik negocjacji należy ocenić pozytywnie. Udało się bowiem przyjąć szereg postulatów zgłaszanych przez stronę polską, które przyczynią się do zwiększenia elastyczności w wykorzystaniu środków polityki spójności oraz poprawy warunków finansowania projektów. Wśród nich wskazać należy m.in. na zwiększenie poziomów dofinansowania środkami europejskim (do poziomu 85%), poprawa warunków prefinansowania, poluzowanie koncentracji tematycznej i jej utrzymanie na poziomie krajowym, zwiększenie maksymalnych limitów w transferach środków pomiędzy funduszami polityki spójności, poszerzenie zakresu wsparcia o inwestycje w projekty sektora gazu, taboru kolejowego i infrastrukturę szerokopasmową, poszerzenie możliwości finansowania kultury i turystyki, a także ograniczenie wpływu Komisji Europejskiej na kryteria wyboru projektów.

Poza wyżej opisanymi procesami, które, jak wspomniano wcześniej, w największym stopniu kształtowały przebieg wdrażania *KSRR 2030* w 2020 r., Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej realizowało szereg działań mających na celu promowanie i wzmacnianie zrównoważonego rozwoju wszystkich regionów w Polsce oraz tych, spośród wchodzących w ich skład obszarów, które wymagają zaprogramowania oraz wdrożenia specjalnej interwencji publicznej. W tym kontekście wspomnieć należy przede wszystkim **projekty strategiczne** Strategii na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku), tj. Pakiet dla miast średnich, Partnerska Inicjatywie Miast, Modelowej Rewitalizacji Miast czy Centrum Wsparcia Doradczego, których zasadniczym celem jest wsparcie lokalnej administracji samorządowej w procesie planowania strategicznego rozwoju, w tym przede wszystkim najsłabszych jednostek samorządu terytorialnego, co ma odbywać się w szczególności poprzez wzmocnienie ich sprawności administracyjnej. Dla skuteczności podejmowanych działań rozwojowych istotna jest bowiem poprawa kompetencji jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania strategicznym rozwojem lokalnym oraz inicjowania i realizacji kompleksowych przedsięwzięć rozwojowych w partnerstwie i z sąsiednimi samorządami. Jednocześnie w ramach Ministerstwa Funduszy i Polityki Rozwoju realizowanych jest szereg innych inicjatyw i programów adresowanych do jednostek samorządów terytorialnych. W tym miejscu wspomnieć należy m.in. o: Programie „Rozwój Lokalny” (finansowanym z Funduszy Norweskich EOG), których szczegółowy opis przedstawiony został w dalszej części Raportu.

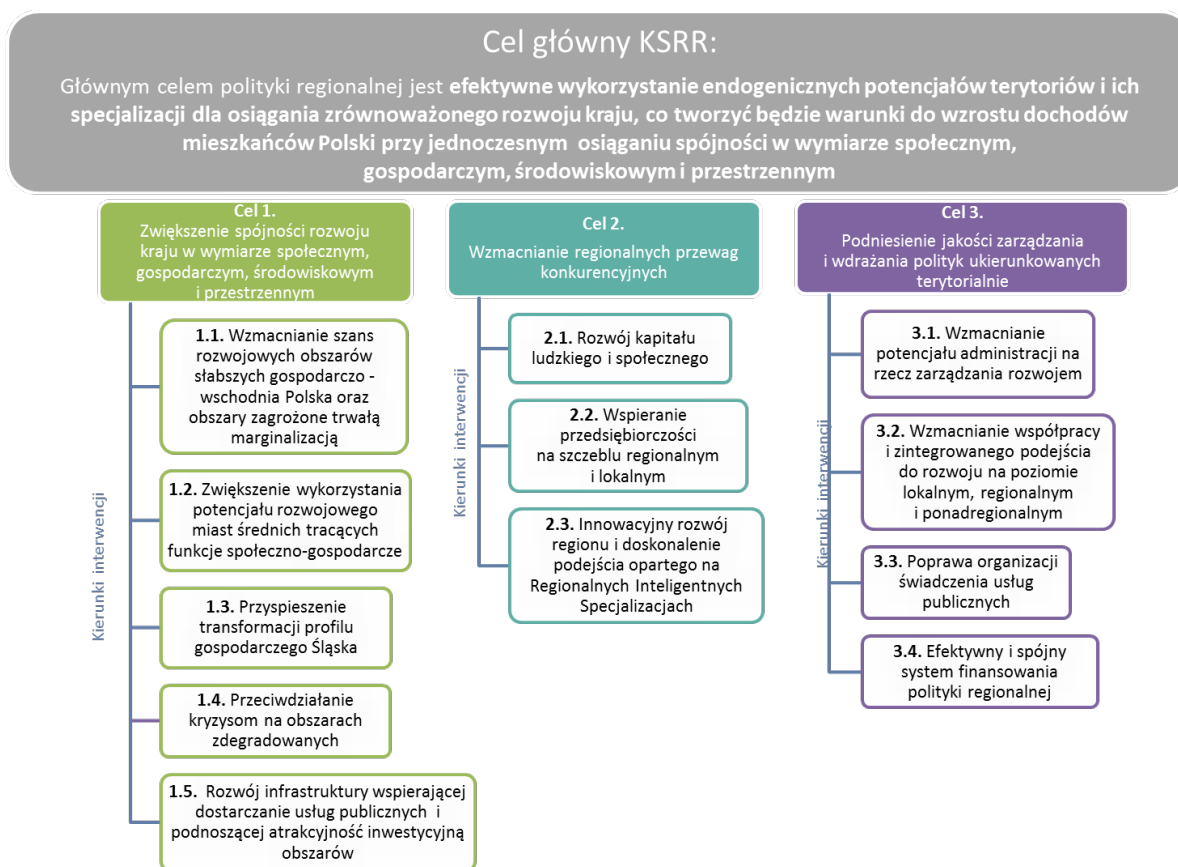
Ponadto nie należy zapominać o trwających intensywnych pracach przygotowawczych do nowego okresu programowania z perspektywą do roku 2030. prace te dotyczyły przede wszystkim opracowania nowych strategii rozwoju, regionalnych programów operacyjnych oraz instrumentów stanowiących ich operacjonalizację.

Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku

KSRR 2030 jest zorientowana na rozwój wszystkich województw, uwzględniając różnicowania pomiędzy nimi oraz wewnątrz nich. Celem KSRR 2030 jest zwiększenie spójności rozwoju kraju, wzrost konkurencyjności regionów oraz poprawa sprawności administracji samorządowej. Nowy model rozwoju określony został jako rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony.

Najważniejszym celem polityki regionalnej jest zapewnianie warunków dla zrównoważonego rozwoju kraju oraz nacisk na zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, w szczególności wspomaganie rozwoju obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. KSRR 2030 różnicuje działania i instrumenty w zależności od potencjału i potrzeb danego terytorium, wskazując w tym zakresie obszary strategicznej interwencji (OSI), które powinny otrzymać szczególne wsparcie.

Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej

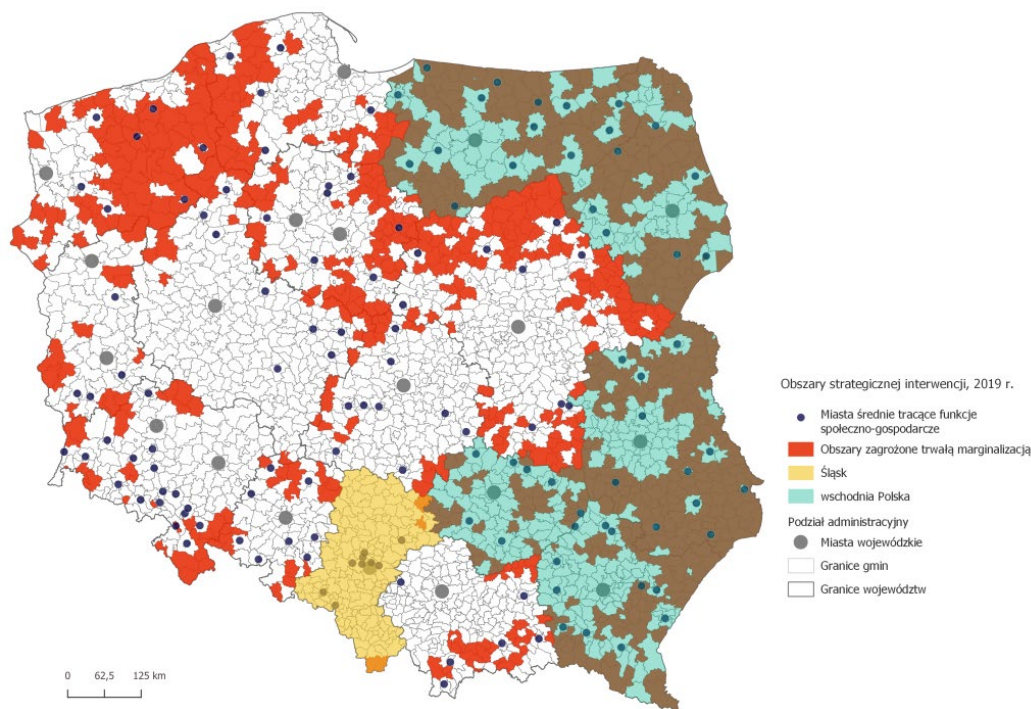
Źródło: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym

W ramach celu 1. KSRR 2030: *Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym* założono potrzebę zapewnienia większej spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych pod względem gospodarczym. Dlatego w dokumencie wskazano **obszary strategicznej interwencji (OSI)**, które otrzymują szczególne wsparcie (są to **obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta**

średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, Śląsk i tereny Polski wschodniej). Ponadto, na obszarach powiązanych funkcjonalnie wspierane są inwestycje uzupełniające braki w wyposażeniu w infrastrukturę warunkującą dostępność ich mieszkańców do podstawowych usług i dóbr i zapewniającą ich włączenie w procesy rozwojowe.

Mapa 8. Obszary strategicznej interwencji

Źródło: opracowanie własne MFIPR, 2020 r.

Kierunki interwencji:

1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo

1.1.1. *Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce, poprzez realizację przedsięwzięć w zakresie stałego podnoszenia atrakcyjności inwestycyjnej makroregionu, wzmacnianie konkurencyjności regionalnych gospodarek i długofalowego pobudzania aktywności ekonomicznej w wymiarze ponadregionalnym;*

1.1.2. *Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją (tj. mniejszych miast oraz obszarów wiejskich), poprzez realizację działań ukierunkowanych na promocję i wsparcie inwestycji prywatnych wykorzystujących lokalne zasoby, integrację świadczenia usług publicznych, aktywizację podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy oraz zwiększanie jakości instytucji publicznych w zakresie zarządzania rozwojem oraz zawiązywania partnerstw samorządowych i międzysektorowych.*

1.2. **Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze**, poprzez odbudowę bazy gospodarczej tych miast oraz wzmocnienie ich roli jako centrów aktywności społecznej i gospodarczej dzięki rozwojowi przedsiębiorczości oraz inwestycjom.

1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska, poprzez rozwój innowacyjnych i wysokoproduktywnych sektorów gospodarki, takich jak: ICT, elektromobilność, branża medyczna, tzw. „zielona gospodarka” oraz przemysły wschodzące, przy jednoczesnej modernizacji tradycyjnych sektorów przemysłowych (energetyka, branża motoryzacyjna).

1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych, poprzez rewitalizację obszarów, na których zidentyfikowano stan kryzysowy w sferze społecznej, a także gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej.

1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów, na rzecz stymulowania rozwoju obszarów miejskich i wiejskich oraz podnoszenia ich konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej. W tym celu podejmowane będą działania na rzecz zwiększania dostępności do:

- infrastruktury transportowej (1.5.1.);
- infrastruktury komunalnej (1.5.2.);
- infrastruktury społecznej (1.5.3.);
- infrastruktury łączności elektronicznej (1.5.4.).

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych

W ramach celu 2. KSRR 2030: *Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych* realizowane są działania na rzecz rozwoju i wykorzystania instrumentów wsparcia ukierunkowanych na tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności, innowacyjności i inwestycji w wybranych sektorach. Lepsza koncentracja na działaniach proinnowacyjnych oraz synergii pomiędzy krajowymi a regionalnymi specjalizacjami zostanie zapewniona m.in. poprzez wykorzystanie procesu przedsiębiorczego odkrywania oraz monitorowanie inteligentnych specjalizacji na poziomie krajowym i regionalnym. Jednocześnie polityka regionalna koncentruje się na tworzeniu klimatu inwestycyjnego w oparciu o kapitał terytorialny oraz takie czynniki rozwoju, które mogą zostać wykreowane lub ulepszone.

Kierunki interwencji:

2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, poprzez wdrażanie przedsięwzięć i inicjatyw na rzecz rozwoju i efektywnego wykorzystania wysoko wykwalifikowanych zasobów pracy oraz działań wspierających wysokiej jakości edukację włączającą, opartą na nowym modelu kształcenia dzieci, młodzieży i dorosłych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

2.1.1. *Kształcenie wyższe i zawodowe*, działania na rzecz lepszego dostosowania systemów edukacji i kształcenia do potrzeb rynku pracy oraz wyzwań związanych z rozwojem Przemysłu 4.0;

2.1.2. *Kształcenie ustawiczne*, zapewniające podnoszenie kwalifikacji (w tym cyfrowych) oraz rozwój zasobów pracy zdolnych do skutecznego i szerokiego absorbowania innowacji;

2.1.3. *Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego*, przeciwdziałające procesom stopniowego „wypłukiwania” z lokalnych rynków pracy osób lepiej wykształconych i bardziej przedsiębiorczych, promocji aktywności zawodowej i

społecznej seniorów, profilaktyki problemów zdrowotnych u osób pracujących, pozwalającej na wydłużenie okresu aktywności zawodowej oraz lepszą jakość życia w późniejszym wieku.

2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym, stworzenie spójnego systemu, oferującego rozwiązania i wsparcie uwzględniające zróżnicowane potrzeby dużych i małych firm w szczególności w obszarach: dostępu do finansowania, rozwoju modeli biznesowych oraz polepszenia otoczenia prawnego i instytucjonalnego.

2.2.1. *Usługi Instytucji Otoczenia Biznesu dla MŚP*, polegające na zapewnieniu przedsiębiorcom dostępu do informacji o oferowanym wsparciu, zmianach w przepisach prawnych czy warunkach prowadzenia działalności gospodarczej oraz dostępu do usług rozwojowych i innowacyjnych;

2.2.2. *Wsparcie dla biznesu*, poprzez tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi działalności przedsiębiorstw oraz zachęcanie do ekspansji na nowe rynki (lokalne i międzynarodowe) oraz rozwijania zaawansowanych form współpracy międzynarodowej;

2.2.3. *Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych*, skierowane do władz samorządowych na rzecz tworzenia klimatu inwestycyjnego w oparciu o endogeniczne potencjały rozwojowe.

2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach, poprzez działania służące zintensyfikowaniu i pogłębieniu współpracy na linii kraj-region, w szczególności w zakresie monitorowania inteligentnych specjalizacji oraz zaangażowania we wspólne projekty, wpisujące się tematycznie w KIS i RIS.

2.3.1. *Koncentracja na działaniach proinnowacyjnych*, na rzecz wzmocnienia przepływu informacji, rekomendacji i dobrych praktyk wynikających z procesów przedsiębiorczego odkrywania w ramach KIS i RIS oraz wspieranie rozwoju zarówno nowych, jak i już istniejących klastrów oraz innych ustrukturyzowanych form współpracy gospodarczej;

2.3.2. *Stymulowanie wzrostu innowacyjności w regionach*, dzięki dalszemu wsparciu przedsiębiorców w komercjalizacji badań naukowych oraz zacieśnianiu współpracy pomiędzy uczelniami a przedsiębiorcami.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

W przypadku wzmocnienia sprawności administracji wszystkich szczebli, w szczególności szczebla lokalnego (cel 3. KSRR 2030: *Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie*), następuje wzmocnienie inicjatyw i środków na rzecz rozwijania kompetencji w zakresie planowania i prowadzenia działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie. Szczególny nacisk położono na wzmocnienie współpracy pomiędzy rządem, samorządem wojewódzkim i samorządami lokalnymi oraz podmiotami niepublicznymi na rzecz osiągnięcia celów polityki regionalnej. Istotną rolę w tym zakresie pełni również współpraca w partnerstwach międzynarodowych dwu i wielostronnych. Na wszystkich poziomach terytorialnej organizacji kraju będą wdrażane przedsięwzięcia służące poprawie systemu finansowania, zarządzania, programowania i koordynowania działań społeczno-gospodarczych.

Kierunki interwencji:

- 3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem,** poprzez działania zwiększające kompetencje urzędników w zakresie analizy danych, planowania finansowego, zamówień publicznych, procedur wewnętrznych oraz samooceny.
- 3.2. Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym,** dzięki stworzeniu instrumentów terytorializacji polityki rozwoju wspierających współpracę między rządem a samorządem województwa, ale także w skali lokalnej, ponadlokalnej, regionalnej i ponadregionalnej.
- 3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych,** poprzez działania na rzecz stworzenia optymalnych warunków rozwoju wysokiej jakości usług publicznych w celu zwiększenia poziomu jakości życia mieszkańców.
- 3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej,** oparty na jednolitym zbiorze zasad stosowanych przez wszystkich jego uczestników.

Wskaźniki realizacji KSRR 2030

Cel główny oraz cele szczegółowe KSRR 2030 zostały sformułowane jako odpowiedź na wyzwania zidentyfikowane w diagnozie strategicznej. Skuteczność działań podjętych na rzecz ich realizacji w znacznej mierze determinować będzie pozycję rozwojową Polski oraz jej regionów w perspektywie roku 2030.

System oceny postępów osiągnięcia celów KSRR 2030 został oparty na zestawie obiektywnych wskaźników bazujących na danych pochodzących ze statystyk publicznych. System ten stanowi zasadnicze źródło informacji o stanie zakładanych rezultatów oraz o ewentualnych rozbieżnościach pomiędzy projektowanymi a osiąganymi efektami działań.

Dokonując oceny wartości poszczególnych wskaźników KSRR 2030 należy pamiętać, iż rok 2020 był dopiero pierwszym pełnym rokiem wdrażania interwencji publicznej opisanej w tym dokumencie. Okres ten wydaje się nie tylko zbyt krótki na dokonanie obiektywnej oceny skuteczności podjętych działań, ale również nie daje podstaw do sformułowania jednoznacznych i rozstrzygających prognoz dotyczących możliwości osiągnięcia docelowych wartości wskaźników założonych na 2030 rok. Zasadność ewentualnej oceny osłabia również fakt, iż wartości wszystkich monitorowanych wskaźników odnoszą się do stanu na rok 2019, tj. roku uchwalenia KSRR 2030 (wrzesień). Nie należy również zapominać o złożonym charakterze wyzwań oraz odpowiadających im działań KSRR 2030, których strategiczne efekty widoczne będą dopiero w kilkuletniej perspektywie.

Mając na uwadze powyższe, w zasadniczej części niniejszego sprawozdania stan realizacji wskaźników KSRR 2030 został przedstawiony w postaci kierunku zmiany w odniesieniu do roku bazowego. Szczegółowy opis wartości każdego spośród wskaźników zamieszczony został w załączniku nr 1 do niniejszego sprawozdania.

Tabela 1. Wskaźniki monitorowania celu głównego KSRR

Wskaźniki monitorowania celu głównego KSRR [zgodne z celem II SOR]		
Wskaźnik	Poziom terytorialny	Rok 2019
Udział nakładów inwestycyjnych sektora prywatnego w inwestycjach ogółem [%]	Polska	↓
	Średnia dla 4 wybranych województw z najniższą wartością wskaźnika	↓
	Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↓
Zróżnicowanie wartości dodanej brutto na 1 pracującego na poziomie regionów (NUTS2) [%]	Ogółem	bd
	Sekcja A	bd
Zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NUTS3) [%]	NUTS 3	bd
Relacja przeciętnych rocznych dochodów do dyspozycji netto na 1 osobę w gospodarstwie domowym na wsi do miasta [%]	Polska	↑

Tabela 2. Wskaźniki monitorowania celów szczegółowych KSRR

Cel szczegółowy 1: SPÓJNOŚĆ			
Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym			
Lp.	Wskaźnik	Poziom terytorialny	Rok 2019
1	Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL [%]	Polska	↓
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↓
2	Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem [%]	Polska	↓
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najwyższą wartością wskaźnika	↓
3	Udział powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej ogółem [%]	Polska	↑
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↑
Cel szczegółowy 2: KONKURENCYJNOŚĆ			
Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych			
Lp.	Wskaźnik	Poziom terytorialny	Rok 2019
4	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów [%]	Polska	↓
		Średnia dla miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze	↑
		Średnia dla miast średnich	↑
		Średnia dla miast małych (poniżej 20 tys.)	↓
5	Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca [zł]	Polska	↑
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↑
6	Odsetek osób dorosłych uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25–64 lata) [%]	Polska	↑
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↑
7	Wskaźnik przeżywalności przedsiębiorstw – trzy lata od założenia działalności gospodarczej (osoba fizyczna) [%]	Polska	bd
Cel szczegółowy 3: SPRAWNA ADMINISTRACJA NA RZECZ ROZWOJU – Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie			
Lp.	Wskaźnik	Poziom terytorialny	Rok 2019
8	Wydatki majątkowe gmin na 1 mieszkańca dla miast wojewódzkich [zł]	Średnia dla miast wojewódzkich	↑

Cel szczegółowy 1: SPOJNOŚĆ			
Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym			
9	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem budżetów gmin [%]	Polska	↑
		Średnia dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	↑
		Średnia dla miast średnich	↑
		Średnia dla miast małych (poniżej 20 tys.)	↑
		Średnia dla gmin zagrożonych trwałą marginalizacją	↑
10	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców [szt.]	Polska	↓
		Dla miast wojewódzkich	↓
		Dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	↓
		Dla miast średnich	↓
		Dla miast małych	↑
		Dla gmin zagrożonych trwałą marginalizacją	↑
11	Odsetek osób w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu w kontaktach prywatnych z administracją publiczną w celach prywatnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy [%]	Polska	↑
		Średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	↑

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym

1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo

1.1.1. Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce

Zgodnie z KSRR 2030 działania podejmowane na rzecz wschodniej Polski (tj. województw podkarpackiego, świętokrzyskiego, lubelskiego, podlaskiego i warmińsko-mazurskiego) obejmują przedsięwzięcia w zakresie stałego podnoszenia atrakcyjności inwestycyjnej makroregionu, wzmacniania konkurencyjności regionalnych gospodarek i długofalowego pobudzenia aktywności ekonomicznej w wymiarze ponadregionalnym. **Kluczowe znaczenie dla rozwoju wschodniej Polski mają działania ukierunkowane na** rozwój przedsiębiorczości i promocji postaw przedsiębiorczych, szczególnie wśród młodych mieszkańców województw wschodniej Polski. Ponadto, ważne pozostają działania na rzecz poprawy dostępności tego obszaru, uzupełnienia brakującej infrastruktury, stanu środowiska naturalnego, ochrony różnorodności biologicznej oraz działania na rzecz poprawy jakości życia.

W okresie sprawozdawczym (tj. od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020 r.) wartość podpisanych umów na kwotę dofinansowania z UE w makroregionie Polska Wschodnia wyniosła 13,6 mld zł, tj. 28% dofinansowania dla całego kraju. Z tej kwoty 43% środków pochodziło z krajowych programów operacyjnych, zaś pozostałe 57% środków z pięciu regionalnych programów operacyjnych.

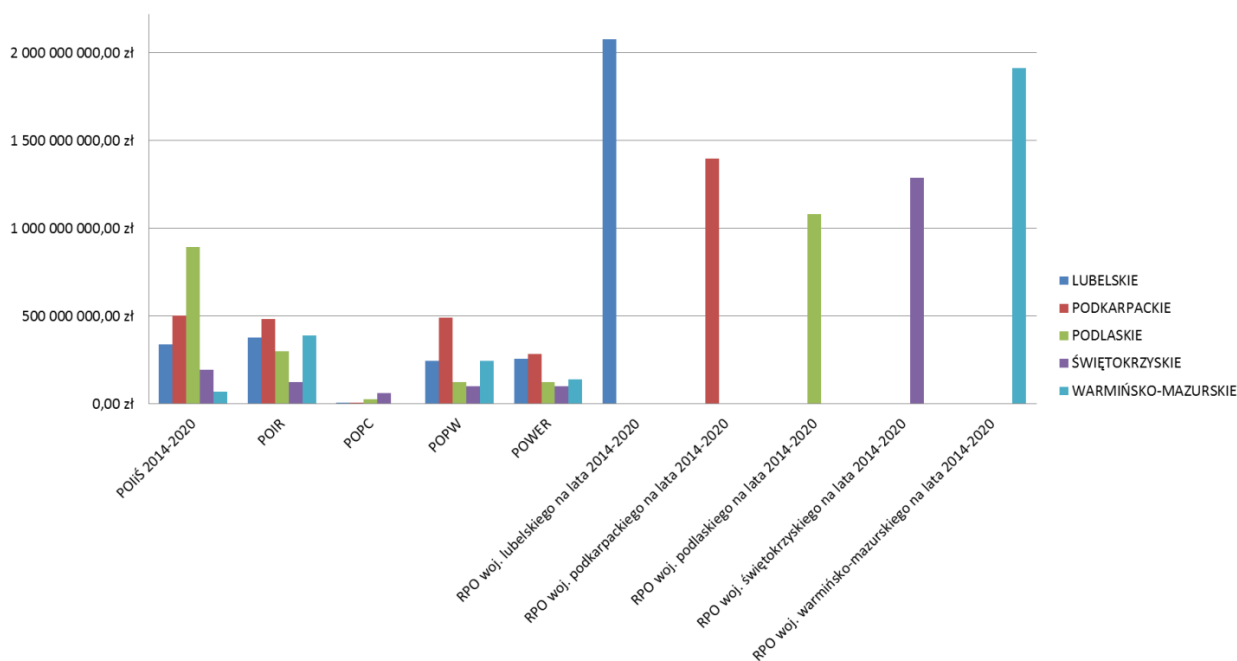
Spośród krajowych programów operacyjnych, dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 wyniosło 15% środków przeznaczonych z całej puli wsparcia dla pięciu województw Polski Wschodniej. Z kolei wsparcie w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014-2020 wyniosło 12%, zaś w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia - 9%. Pozostałe 7% to środki pochodzące z

Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, a 1 % z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa.

Udział poszczególnych RPO w ramach całości dofinansowania dla Polski Wschodniej:

- 15% Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020,
- 14% Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020,
- 10% Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020,
- 9% Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020,
- 8% Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020.

Wykres 12. Wartość dofinansowania UE w umowach zawartych w okresie od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020r. w makroregionie Polski Wschodniej w podziale na poszczególne krajowe programy operacyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SL 2014

Program Operacyjny Polska Wschodnia na lata 2014-2020

Szczególnym narzędziem wspierania rozwoju makroregionu wschodniej Polski jest ponadregionalny Program Operacyjny Polska Wschodnia na lata 2014-2020 (PO PW) o wartości ok. 8,7 mld zł, będący dodatkowym (obok ogólnokrajowych i regionalnych programów) wsparciem z Polityki Spójności. Realizacja Programu przyczynia się do wzrostu konkurencyjności i innowacyjności makroregionu Polski Wschodniej, co ma dokonać się m.in. dzięki wsparciu przedsiębiorczości (MŚP w zakresie innowacyjnej działalności i tworzenia nowych modeli biznesowych) oraz inwestycjom w infrastrukturę transportową (drogi, koleje, transport miejski).

Ponadregionalny charakter PO PW powoduje konieczność zapewnienia koordynacji oraz komplementarności działań podejmowanych przez podmioty szczebla krajowego oraz

regionalnego działające na rzecz rozwoju makroregionu. Stąd też interwencja publiczna wdrażana w Polsce Wschodniej koordynowana jest w ramach:

- **Grupy Sterującej ds. Polski Wschodniej**, w skład której wchodzi przedstawiciele Instytucji Zarządzających Regionalnymi Programami Operacyjnymi pięciu województw Polski Wschodniej, IZ POPW oraz przedstawiciele pozostałych programów krajowych. Zakres prac Grupy obejmuje planowanie, wdrażanie i monitorowanie efektów interwencji przewidzianych w makroregionie. **Zakres prac zrealizowanych w okresie sprawozdawczym:** uzgodnienia w zakresie harmonogramu naborów na 2020 i 2021 r., zakresu wsparcia przedsiębiorstw w związku z pandemią COVID-19 (wybrane formy wsparcia dla przedsiębiorców z makroregionu Polska Wschodnia – patrz [Ramka nr 1](#)), zmiany w wytycznych w zakresie kwalifikowalności oraz Planie Ewaluacji POPW;
- **Komitetu Monitorującego PO PW**, w skład którego wchodzi przedstawiciele strony rządowej, samorządowej, w tym przedstawiciele pięciu województw Polski Wschodniej oraz partnerzy (przedstawiciele m.in. świata nauki, organizacji związkowych i organizacji pracodawców, izb gospodarczych oraz organizacji pozarządowych). Komitet pełni funkcję niezależnego organu doradczo-opiniotwórczego dla IZ POPW. **Zakres prac zrealizowanych w okresie sprawozdawczym:** przegląd stanu wdrażania POPW oraz prac nad POPW na lata 2021-2027, prace nad kryteriami wyboru projektów w ramach POPW (działania 1.2 oraz 1.5), analiza sprawozdania z realizacji POPW za 2019 r. oraz aktualizacja *Planu ewaluacji dla POPW*.
- **Grupy Sterującej Ewaluacją POPW**, tworzonej przez **pięć regionów Polski Wschodniej**, Instytucję Zarządzającą POPW, Instytucję Pośredniczącą POPW oraz Krajową Jednostkę Ewaluacji. Grupa stanowi forum współpracy oraz wymiany wiedzy i doświadczeń na temat realizowanych badań ewaluacyjnych, ich metodologii i sposobów wykorzystania wyników. **Zakres prac zrealizowanych w okresie sprawozdawczym:** dyskusja nad raportami z badań poświęconych ocenie stopnia komplementarności i synergii działań podejmowanych na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i infrastruktury kolejowej w makroregionie Polski Wschodniej (wybrane wnioski – patrz [Ramka nr 2](#));
- **Grupy Sterującej ds. realizacji Instrumentu Przedsiębiorcza Polska Wschodnia – Turystyka**, działająca w celu zapewnienia koordynacji i nadzoru nad prawidłową i efektywną realizacją instrumentu, w szczególności poprzez wypracowywanie rekomendacji oraz opiniowanie działań związanych z jego wdrażaniem. **Zakres prac zrealizowanych w okresie sprawozdawczym:** dyskusja nad aktualnym stanem wdrażania instrumentu PPW-Turystyka, przykładami wspartych inwestycji oraz planowanymi na 2020 r. działaniami w instrumencie, Ponadto, propozycją zmian w Strategii inwestycyjnej oraz najważniejszymi zmianami w produkcie finansowym Pożyczka na rozwój Turystyki oferowanym w ramach instrumentu.

RAMKA 1. Wybrane formy wsparcia dla przedsiębiorców z makroregionu Polska Wschodnia

Przedsiębiorcy z Polski Wschodniej, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji ekonomicznej w związku z zakłóceniami w funkcjonowaniu gospodarki na skutek wystąpienia pandemii COVID-19 mogą ubiegać się o wsparcie w ramach POPW oraz pięciu RPO:

- wsparcie na kapitał obrotowy w POPW udzielane jest średnim firmom, zaś w ramach pięciu RPO PW kierowane jest wyłącznie do mikro i małych firm (w formie grantu), zaś do sektora MŚP w formie instrumentów finansowych;
- w ramach POPW w wyniku naboru wsparcie trafiło do 1015 o wartości ponad 200 mln zł. W pięciu RPO, na wsparcie przedsiębiorstw w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19 przeznaczono ok. 880 mln zł., w tym 612 mln zł. na kapitał obrotowy;
- działaniu 1.3.1 POPW dotyczącym wdrażania innowacji przez przedsiębiorców, istnieje możliwość otrzymania dofinansowania na dostosowanie firmy do funkcjonowania w warunkach pandemii (wsparcie dla dodatkowych działań inwestycyjnych lub zakupu usług z tym związanych, np. zakup narzędzi i oprogramowania do prowadzenia działalności w formie e-commerce, narzędzi do pracy zdalnej, programów do digitalizacji dokumentacji).

Ponadto dla przedsiębiorców, którzy skorzystali z pożyczki na rozwój swojego turystycznego lub około-turystycznego biznesu (pożyczka z projektu Przedsiębiorcza Polska Wschodnia – Turystyka), wprowadzono możliwość ubiegania się o korzystniejsze warunki jej spłaty z powodu utraty płynności finansowej (wydłużenie karencji w spłacie, wakacje kredytowe, obniżenie oprocentowania).

RAMKA 2. Wybrane wnioski z badań ewaluacyjnych na rzecz makroregionu Polska Wschodnia

Komplementarność i synergia wsparcia przedsiębiorstw makroregionu w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020, Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014-2020 oraz 5 RPO 2014-2020 województw lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego

Przedmiotem ewaluacji była identyfikacja efektów synergicznych wsparcia oferowanego przedsiębiorcom oraz ocena faktycznego poziomu i zakresu komplementarności wsparcia w I osi POPW z interwencją realizowaną w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój oraz pięciu Regionalnych Programów Operacyjnych.

Zgodnie z wynikami badania, oszacowano, że na wsparcie przedsiębiorczości w Polsce Wschodniej (w ramach CT 3) **przeznaczono ok. 17,6 mld zł**, z czego na:

- 0,6 mld zł na opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia;
- 3,3 mld zł na promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości;

- 13,7 mld zł na wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług.

Oceniono, że **w Polsce Wschodniej występuje wysoki poziom komplementarności wsparcia przedsiębiorstw**. Zróżnicowana i komplementarna oferta programów operacyjnych wynikająca z zapisów programowych w znacznym stopniu sprzyja i ułatwia realizację przedsięwzięć komplementarnych. Komplementarność i synergia jest najbardziej widoczna w przypadku firm będących na wstępnym etapie rozwoju, które korzystały ze wsparcia inkubacyjnego w ramach POPW (poddziałanie 1.1.1¹⁰). Stosunkowo wysoki poziom komplementarności wynika m.in. z skutecznego funkcjonowania sposobów koordynacji. Szczególną rolę w tym względzie odegrały prace Grupy Sterującej ds. Polski Wschodniej. Zaprojektowane działania rozwojowe podejmowane na rzecz Polski Wschodniej przynoszą pierwsze efekty. Z analizy wpływu środków skierowanych do przedsiębiorców w ramach POPW i wybranych działaniach POIR na polską gospodarkę¹¹ wynika, że środki uruchomione w tych programach w wysokości ok. 12 mld zł¹² pozytywnie wpływają na: PKB makroregionu, pobudzają inwestycje, stymulują działalność B+R i poprawiają sytuację na rynku pracy w Polsce Wschodniej. Wsparcie to stanowi istotny impuls inwestycyjny na obszarze Polski Wschodniej, ale też pobudza inwestycje na pozostałych obszarach kraju.

Ocena komplementarności wsparcia infrastruktury kolejowej w ramach III osi priorytetowej Ponadregionalna Infrastruktura Kolejowa POPW 2014-2020 z projektami kolejowymi realizowanymi z POIiŚ 2007-2013 i 2014-2020, RPO 2007-2013 i 2014-2020 i Instrumentu „Łącząc Europę” (CEF) w Polsce Wschodniej

Dla uzyskania pełnego obrazu stopnia komplementarności projektów kolejowych realizowanych w Polsce Wschodniej zrealizowano badanie, którego celem była ocena efektów działań inwestycyjnych w infrastrukturę kolejową zrealizowanych lub planowanych do realizacji w makroregionie (finansowanych z różnych źródeł). W wyniku badania zidentyfikowano **74 projekty o łącznej wartości ok. 24 mld zł** realizowane w Polsce Wschodniej w perspektywach 2007-2013 oraz 2014-2020 ze środków UE oraz ze środków krajowych. Wśród nich znajdują się kolejowe projekty inwestycyjne oraz projekty przygotowawcze/projektowe, a także sześć projektów miejskich wpływających na efektywność i użyteczność transportu kolejowego (centra przesiadkowe). Większość projektów (61) realizuje PKP PLK S.A. Tylko ok. 1/4 projektów zostało już zakończonych.

Oceniono, że projekty te są komplementarne przestrzennie i funkcjonalnie. Stanowią integralną i spójną sieć kolejową, w której projekty POPW są istotnym elementem (mają najwyższe współczynniki powiązań komplementarnych). Dzięki nim możliwa jest modernizacja ponad 3,6 tys. km linii kolejowych, remont/budowa 56 dworców kolejowych, 138 stacji i przystanków kolejowych, 590 obiektów inżynierskich i 418 przejazdów kolejowych w Polsce Wschodniej.

Wnioski z badania:

- mimo znacznego wysiłku inwestycyjnego nadal problemem Polski Wschodniej pozostają braki infrastrukturalne (w tym połączenia największych miast

¹⁰ Platformy startowe dla nowych pomysłów

¹¹ Na podstawie częściowych wyników badania, realizowanego przez PARP: *Analiza efektów wybranych działań POIR i POPW na poziomie sektorowym i makroekonomicznym za pomocą modelu makroekonomicznego*, wrzesień, 2020 r.

¹² Analiza obejmuje wpływ środków jakie zostały uruchomione do końca 2019 r. w POPW i POIR w wybranych działaniach (I osi POPW oraz podziałów 2.3, 3.1.5, 3.2.1, 3.3.3 POIR)

makroregionu z mniejszymi miejscowościami). Dlatego w przyszłej perspektywie finansowej należy kontynuować wsparcie kolei, modernizację sieci trakcyjnej oraz torów, co może poprawić atrakcyjność gospodarczą i zminimalizować wpływ transportu na środowisko;

- zasadne jest utworzenie nowych połączeń kolejowych (budowę torowiska) na terenie makroregionu Polski Wschodniej, które przyczynią się do zwiększenia dostępności obszarów oraz poprawy relacji kosztów do użyteczności nowopowstałej infrastruktury liniowej;
- uzasadnione jest zwiększenia znaczenia kolejowego transportu towarowego w Polsce Wschodniej, który mógłby się przyczynić do rozwoju gospodarczego obszarów położonych w pobliżu modernizowanych linii.

Działania komunikacyjne

W celu kształtowania i promowania postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców Polski Wschodniej, zwłaszcza wśród osób młodych, w 2020 r. rozpoczęto realizację **Kampanii Cash Lajf Balans**¹³. Na potrzeby Kampanii wyprodukowano 8 filmów edukacyjnych z udziałem przedsiębiorcami z PW, którzy opowiedzieli historię swoich biznesów. Ponadto, stworzono grę edukacyjną dostępną w postaci aplikacji mobilnej, która pozwala użytkownikom na zweryfikowanie swojej wiedzy. Dodatkowo na stronie internetowej Kampanii zamieszczono atrakcyjne scenariusze lekcji, które nauczyciele mogli wykorzystać również prowadząc zajęcia online. W czerwcu 2021 r. planowana jest ewaluacja efektów przeprowadzonej Kampanii.

Program dla Bieszczad

Na obszarze makroregionu Polski Wschodniej realizowany jest również „Program dla Bieszczad”, będący jednym z programów strategicznych realizowanym w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, który także stanowi załącznik do Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Podkarpackiego (KT). Program zawiera przedsięwzięcia i inicjatywy, które strony KT oraz inne zaangażowane podmioty podejmowały od 2017 roku lub deklarują gotowość ich podjęcia w przyszłości. Wykaz inicjatyw i przedsięwzięć nie stanowi katalogu zamkniętego- instytucje zaangażowane w realizację Programu mogą identyfikować kolejne działania na rzecz rozwoju Bieszczad.

Kwoty inwestycji realizowanych oraz planowanych do realizacji na obszarze Bieszczad wynoszą ok. 1 mld zł. Działania zarówno na poziomie centralnym, jak i z poziomu województwa koncentrują się na ułatwieniach dla podmiotów z obszaru Bieszczad w ubieganiu się o dofinansowanie z różnych źródeł, w tym z programów UE oraz środków budżetowych. Dlatego dla skorzystania z tych możliwości niezbędna jest także aktywność samych zainteresowanych. Dodatkowe środki, po które mogą sięgnąć podmioty z Bieszczad, oszacowano na ok. 300 mln zł.

Pod względem obszaru Program obejmuje 12 gmin z czterech powiatów. Są to: Czarna, Lutowiska i Ustrzyki Dolne (w powiecie bieszczadzkim), Baligród, Cisna, Lesko, Olszanica, Solina z siedzibą w Polańczyku (w powiecie leskim), Komańcza, Tyrawa Wołoska, Zagórz (w powiecie sanockim) oraz Bircza (w powiecie przemyskim).

¹³ Patrz szerzej: <https://cashlajfbalans.pl/>

Program dla Bieszczad został przygotowany w Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju, we współpracy z innymi instytucjami centralnymi, samorządem województwa podkarpackiego, bieszczadzskimi gminami i powiatami oraz partnerami społeczno-gospodarczymi. Aby zapobiec marginalizacji tego obszaru postawiono na dwa kierunki działań: poprawę warunków życia i wykorzystanie szans rozwojowych.

W 2020 roku do najważniejszych działań zrealizowanych w ramach Programu należały:

- **w ramach osi I Bieszczady bliskie** (działania na rzecz poprawy zewnętrznej i wewnętrznej dostępności transportowej): otwarcie obwodnicy Sanoka (31 stycznia 2020 r.). Inwestycja obejmowała budowę obwodnicy Sanoka 6,7 km w ciągu drogi krajowej nr 28 Zator-Medyka wraz z infrastrukturą techniczną, budowlami i urządzeniami budowlanymi. Koszt inwestycji to w sumie 207,18 mln zł, w tym 143,66 mln zł (POIS);
- **w ramach osi II Bieszczady dla mieszkańców** (działania na rzecz poprawy dostępności i jakości usług społecznych i edukacji): podmioty z Bieszczad będą mieć możliwość uzyskania dofinansowania w konkursie „Przestrzeń dostępnej szkoły”. W konkursie wsparciem objęte zostaną przede wszystkim szkoły z obszarów defaworyzowanych, gdzie sytuacja wymaga szczególnych nakładów na rozwój, w tym ze względu na brak placówek dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. Preferencje obejmą obszary objęte rządowymi programami o charakterze terytorialnym wynikającymi z SOR lub uzgodnionymi w kontrakcie terytorialnym. Obecnie trwają prace nad kształtem modelu „Dostępnej szkoły” oraz procedurami naboru wniosków o dofinansowanie dla szkół;
- **w ramach osi III Bieszczady zielone** (działania dotyczące ochrony środowiska i wykorzystania zasobów): wsparcie na rzecz minimalizacji zanieczyszczeń wód i gleb na obszarach Natura 2000 m.in. przez dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków. Nabór w działaniu 4.5 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 (RPO WP) *Różnorodność biologiczna*, z alokacją 30 mln zł rozpoczął się w czerwcu 2019 r. Wnioski złożyło 5 gmin (Cisną, Dynów, Krzywca, Tyrawa Wołoska, Ustrzyki Dolne) na łączną kwotę dofinansowania ponad 11,2 mln zł. Wszystkie 5 wniosków zakwalifikowano do dofinansowania, a do końca czerwca 2020 podpisano wszystkie umowy o dofinansowanie. Wartość wydatków całkowita projektów wynosi ok. 15 mln zł;
- **w ramach osi IV Bieszczady przedsiębiorcze** (działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i wzmocnienia potencjału turystycznego) IZ RPO WP rozstrzygnęła drugi konkurs dla MŚP z terenu Bieszczad. Druga edycja konkursu cieszyła się dużą popularnością - początkowa kwota przeznaczona na dofinansowanie projektów wynosiła 15 mln zł, została zwiększona do ok. 23,65 mln zł. Dzięki zwiększeniu puli środków dotacje przyznano na realizację 42 projektów.

W ramach działania 1.3.2 *Tworzenie sieciowych produktów przez MŚP* w POPW, w którym wydzielono pulę 100 mln zł dla firm z Bieszczad i Mazur, z terenu Bieszczad do dofinansowania wskazano dwa projekty. Natomiast w ramach instrumentu Przedsiębiorcza Polska Wschodnia – Turystyka od początku jego wdrażania do 30 czerwca 2020 r. na rzecz MŚP z Bieszczad udzielono 22 pożyczek, o łącznej wartości prawie 5,2 mln zł. Najczęściej były to środki przeznaczane na obiekty noclegowe (16), pozostałe rodzaje inwestycji to infrastruktura

sportowo-rekreacyjna (3), obiekty gastronomiczne (2) oraz przywracanie tradycyjnych zawodów: rękodzieło i rzemiosło (1).

W dziedzinie turystyki trwa realizacja projektu polegającego na przygotowaniu dokumentacji technicznej i projektowej niezbędnej do rozbudowy sieci turystycznych tras rowerowych na terenie Bieszczad i włączenie ich do szlaku rowerowego Green Velo i Greenway Karpaty Wschodnie. Projekt, który uzyskał dofinansowanie z programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020 wysokości 5 mln zł, realizuje Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego z udziałem partnerów (powiaty, gminy, nadleśnictwa, Bieszczadzki Park Narodowy, GDDKiA). Dzięki przedłużeniu Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo w przyszłości będzie można kontynuować podróż wzdłuż wschodniej granicy Unii Europejskiej aż do polskiej granicy w Wołosatym (szlak rowerowy wydłuży się o dalsze 174 km).

Ze środków dotacji celowej realizowane jest przez Województwo Podkarpackie zadanie „Poprawa funkcjonalności dróg wojewódzkich Województwa Podkarpackiego na terenie powiatu bieszczadzkiego i leskiego wraz z poprawą udostępnienia wizualnego Bieszczadów” (dofinansowane kwotą 10 mln zł). Celem projektu jest poprawa bezpieczeństwa bieszczadzkich dróg wojewódzkich i wyeksponowanie walorów krajobrazowych. Projekt obejmuje m.in. przebudowę fragmentów dróg, skrzyżowań, parkingów i tworzenie punktów widokowych.

Projekty Bieszczadzkiego Parku Narodowego: W zakresie rozwoju ruchu turystycznego i równoczesnej ochrony przyrody trzy ważne projekty realizuje Bieszczadzki Park Narodowy:

- na przełomie kwietnia i maja 2020 r. rozpoczęto przebudowę Chatki Puchatka na Połoninie Wetlińskiej. Projekt dofinansowany jest z funduszy RPO WP, przy znacznym wkładzie finansowym samego parku. Zakończenie prac planuje się w 2021 r. BPN będzie prowadził w schronisku edukację turystyczną, przyrodniczą i działania związane z poprawą bezpieczeństwa osób wędrujących po Bieszczadach. Z obiektu będzie korzystało całodobowo Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, służby medyczne oraz Straż Parku;
- projekt pn. „Remont, modernizacja i wyposażenie Ośrodka Edukacji Ekologicznej wraz z Muzeum Przyrodniczym Bieszczadzkiego Parku Narodowego w Ustrzykach Dolnych” (finansowany ze środków NFOŚiGW – ponad 4 mln zł): celem projektu jest dostosowanie obiektów do oczekiwań i potrzeb współczesnych uczniów i turystów, a także dostosowanie pomieszczeń do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W maju 2020 r. wyłoniono w procedurze przetargowej wykonawcę dokumentacji projektowo-kosztorysowej, która została odebrana w IV kwartale. Obecnie trwają prace nad procedurą przetargową. W związku z pandemią nastąpiło przesunięcie terminu zakończenia projektu na I kwartał 2022 r.;
- projekt „Wykonanie kompleksowej rewitalizacji szlaków pieszych Bieszczadzkiego Parku Narodowego w celu wzmocnienia ochrony ich otoczenia przyrodniczego w latach 2017-2020” realizowany w ramach działania 2.4 *Ochrona przyrody i edukacja ekologiczna* POIŚ (dofinansowanie ok. 1,8 mln zł) zakończył się 31 grudnia 2020 r.

Plany na przyszłość

Pomimo systematycznej poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej Polski Wschodniej (wzrost PKB per capita makroregionu względem średniej UE: w 2006 – 36%; 2014 - 48%; szacunek na 2023 r. – 53,3%), w perspektywie finansowej UE 2021 – 2027 konieczne będzie kontynuowanie dedykowanego wsparcia ze środków Polityki Spójności. Dlatego też planowane

jest przygotowanie ponadregionalnego programu operacyjnego, obejmującego terytorium pięciu województw Polski Wschodniej oraz część województwa mazowieckiego (NUTS – 2 Mazowiecki regionalny). Wstępny ramowy zakres wsparcia w ramach programu obejmuje:

Tabela 3. Zakres wsparcia celów polityki spójności

CEL POLITYKI	ZAKRES WSPARCIA
1: Bardziej inteligentna Europa	<u>Przedsiębiorczość</u> : rozwój konkurencyjności i innowacyjności MŚP, w tym: start-upów i ekosystemu ich wspierania, wzrost wykorzystania wzornictwa oraz rozwiązań z zakresu gospodarki obiegu zamkniętego, a także automatyzację i robotyzację działalności przedsiębiorstw, zwiększenie konkurencyjności MŚP m.in. poprzez wsparcie branży turystycznej
2: Bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa	Infrastruktura elektroenergetyczna, adaptacja do zmian klimatu oraz zrównoważona mobilność miejska: poprawa efektywności dystrybucji energii elektrycznej; rozwój transportu miejskiego w miejskich obszarach funkcjonalnych; przystosowanie miast do zmian klimatu w kontekście ochrony przed negatywnymi skutkami zmian klimatu jak i tworzenie lub podnoszenie ich odporności do obecnej i przyszłej zmienności klimatu oraz zielone miejsca trzecie
3: Lepiej połączona Europa	<u>Ponadregionalna infrastruktura drogowej i kolejowej</u> : zwiększenie dostępności kolejowej Polski Wschodniej oraz dalszy rozwój infrastruktury drogowej, która usprawni powiązania pomiędzy regionalnymi i subregionalnymi ośrodkami wzrostu Polski Wschodniej oraz ułatwi dostęp do sieci TEN-T)
4: Europa o silniejszym wymiarze społecznym	Uzdrowiska, kultura i produkty turystyczne

1.1.2. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją

KSRR 2030 wskazała na potrzebę:

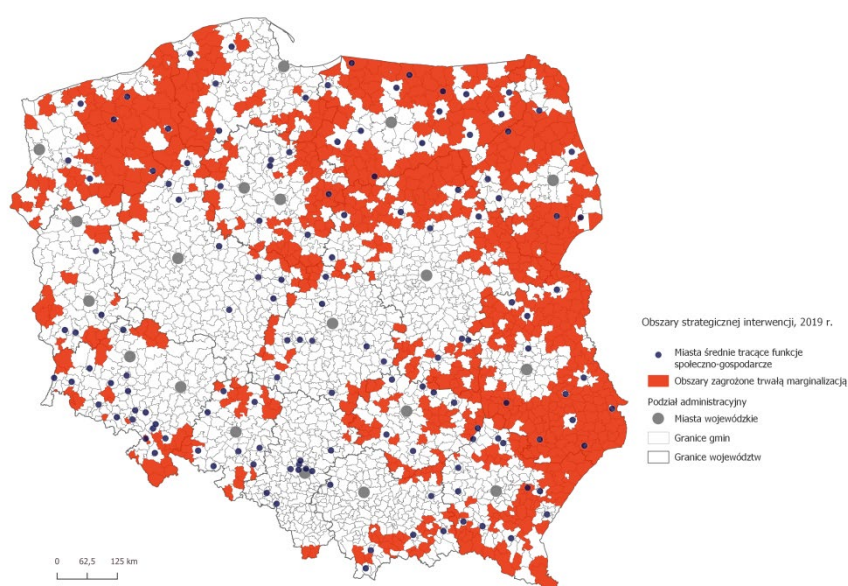
- wsparcia rozwoju obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją (m.in. poprzez realizację działań ukierunkowanych na promocję i wsparcie inwestycji prywatnych wykorzystujących lokalne zasoby),
- integrację świadczenia usług w skali obszaru powiązanego funkcjonalnie partnerstwa JST,
- aktywizację podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw samorządowych i międzysektorowych.

Istotne dla wzmacniania szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją są również poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych w samorządzie lokalnym, zwłaszcza w zakresie zarządzania rozwojem i zdolności do partnerstwa, dialogu oraz

współpracy administracji lokalnej z innymi instytucjami publicznymi, ze społeczeństwem i partnerami gospodarczymi.

Zgodnie z zastosowaną w SOR metodologią Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk (IGiPZ PAN), w okresie sprawozdawczym przeprowadzono **aktualizację listy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją** w następujący sposób: wszystkie gminy w Polsce zostały scharakteryzowane za pomocą 14 wskaźników społeczno-gospodarczych, zgodnie ze stanem danych na 2018r¹⁴; wyznaczono listę **755 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją**, dla których syntetyczne wskaźniki obszarów problemowych przyjęły najwyższe wartości¹⁵.

Mapa 9. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją i miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

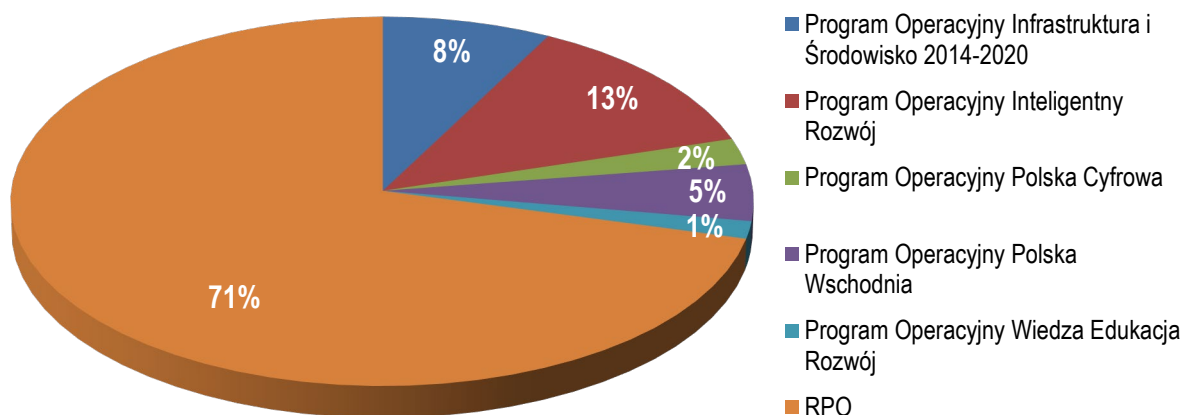
Źródło: Opracowanie własne MFIPR, 2020 r.

W okresie sprawozdawczym od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020 r. wartość podpisanych umów na kwotę dofinansowania UE w podziale na krajowe i regionalne programy operacyjne dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją wyniosła 3,2 mld zł, co stanowi 7% wartości umów podpisanych w skali całego kraju. Największy udział w finansowaniu miały regionalne programy operacyjne (71% dofinansowania).

¹⁴ Do grupy wskaźników społecznych zaliczono: 1) starość demograficzną, 2) saldo migracji, 3) wykształcenie ludności, 4) poziom edukacji szkolnej, 5) ubóstwo dochodowe, 6) aktywność społeczną oraz 7) dostępność do usług. Natomiast wykorzystane wskaźniki ekonomiczne, to: 8) ogólny poziom rozwoju ekonomicznego, 9) zawansowana przedsiębiorczość, 10) zamożność samorządów, 11) zamożność mieszkańców i ich inwestycje, 12) stopa bezrobocia, 13) dostępność przestrzenna oraz 14) poziom urbanizacji. Ekspertyzy dotyczące aktualizacji są dostępne na <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>

¹⁵ Syntetyczny wskaźnik obszarów problemowych to suma wartości wskaźników społecznych i wskaźników ekonomicznych dla danej gminy.

Wykres 13. Wartość dofinansowania UE w umowach zawartych w okresie sprawozdawczym od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020r. w podziale na programy operacyjne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z SL 2014

W okresie sprawozdawczym w ramach działań służących diagnozowaniu barier i potencjałów rozwojowych (ścieżek rozwoju) obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, w tym wzmocnieniu kompetencji w samorządzie lokalnym, wykonano badania ewaluacyjne oraz realizowano działania w ramach dwóch projektów strategicznych (*Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją* i *Centrum Wsparcia Doradczego*).

RAMKA 3. WYBRANE WNIOSKI Z BADAŃ EWALUACYJNYCH

Analiza popytu i podaży usług doradczych na rzecz samorządów lokalnych oraz rekomendacje dla sposobu funkcjonowania Centrum Wsparcia Doradczego

Badanie zostało zrealizowane w 2018 r. przez PCG Polska Sp. z o.o. dla Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju (obecnie Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej). Kluczowe wnioski z badania wskazują na obszary funkcjonalne i zadaniowe, w których samorządy zmarginalizowanych gmin mają większe niż pozostałe JST potrzeby merytorycznego wsparcia. W grupie tej znalazły się m.in.: wsparcie przetargowe oraz pomoc w opracowywaniu strategii rozwoju (zarówno o charakterze kompleksowym, jak i w wykonaniu poszczególnych ekspertyz). Wskazywano na brak środków finansowych, jako główną barierę w dostępie do doradztwa lub szkoleń. Badanie wskazało ponadto, że samorządy małych gmin mają większe bariery wewnętrzne i organizacyjne związane z korzystaniem z usług wsparcia. Mianowicie, im mniejsza gmina i większa ilość kompetencji/odpowiedzialności skupiona w ręku jednego urzędnika, tym bardziej ograniczone stają się możliwości organizacyjne tej jednostki w zakresie aktywnego pozyskiwania i korzystania z usług doradczych i szkoleniowych. Delegowanie pracownika małej gminy na szkolenie wiąże się często z paraliżem urzędu.

„Wpływ polityki spójności na rozwój obszarów wiejskich”

Badanie zostało zrealizowane w 2019 roku przez konsorcjum IRWiR PAN oraz Wolański sp. z o.o. dla Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju (obecnie Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej). Celem badania była ocena ex-post wpływu realizacji polityki spójności 2007-2013 oraz 2014-2020 na rozwój obszarów wiejskich. W ramach badania wykonano również pogłębioną ocenę efektów realizacji, ocenę wewnętrznej spójności i komplementarności interwencji oraz działań ukierunkowanych na rozwój obszarów wiejskich wdrażanych w ramach polityki spójności w dwóch perspektywach finansowych. Zdefiniowano także kierunki wsparcia po 2020 roku, potencjalne bariery rozwoju obszarów wiejskich oraz sformułowano rekomendacje dla nowego okresu programowania. Badanie zrealizowano na poziomie gmin.

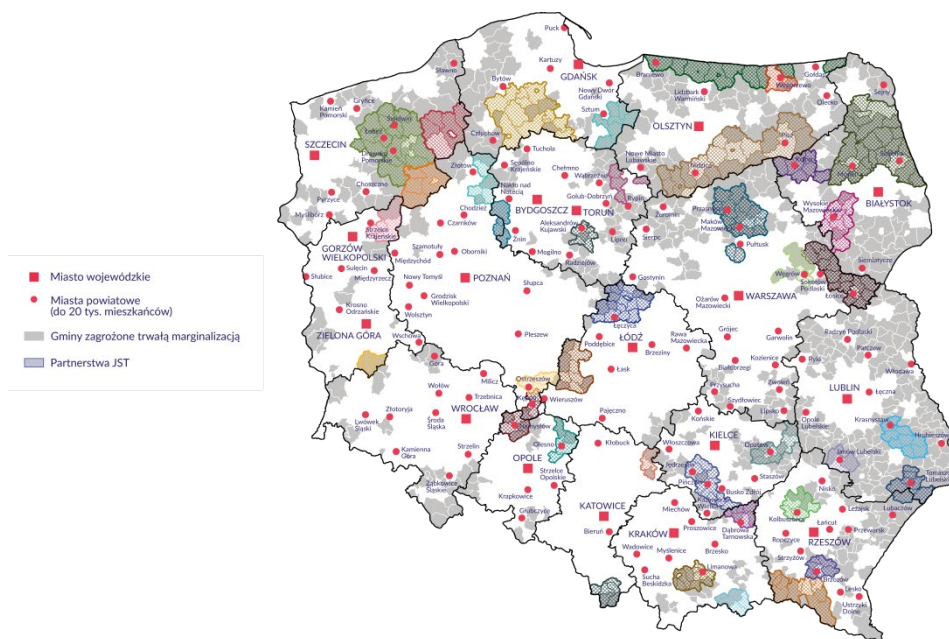
Raport z badania dostępny jest [TUTAJ](#)

W ramach projektu strategicznego pn. ***Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją*** dokonano dodatkowo pogłębionej analizy sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. W ramach prac m.in. zweryfikowano liczbę oraz granice tych obszarów oraz sklasyfikowano je w ramach czterech typów: 1) podobszary opóźnienia urbanizacyjnego, 2) podobszary szoku transformacyjnego, 3) wewnętrzne peryferie oraz 4) pozostałe. Wskazano ogólne rekomendacje co do potencjalnych ścieżek rozwoju dla każdego z czterech typów oraz rekomendacje odnośnie kluczowych potencjalnych przedsięwzięć i projektów, których realizację należy podjąć na tych obszarach dla poprawy ich sytuacji społeczno-gospodarczej. Ponadto, wypracowano dla wybranych obszarów, we współpracy z lokalnymi samorządami oraz partnerami, zarysy „Planów działań” na rzecz przełamania barier rozwojowych obszaru oraz przeprowadzono ich terenowe konsultacje¹⁶.

¹⁶ Konsultacje przeprowadzono w podobszarach: Świdwińsko-Kołobrzeskim, Elckim, Północno-Białostockim Hrubieszowsko-Tomaszowskim, Włocławsko-Kłodawskim oraz w Jasielskim.

Kontynuację prac wykonanych w ramach *Pakietu* zapewnia kolejny projekt strategiczny pn. **Centrum Wsparcia Doradczego (CWD)**, którego głównym celem jest wzmocnienie sprawności administracyjnej samorządów terytorialnych (gminnych i powiatowych), w tym poprawa ich kompetencji do zarządzania strategicznego oraz inicjowania i realizacji kompleksowych przedsięwzięć rozwojowych, w partnerstwie społeczno-gospodarczym i z sąsiednimi samorządami. Uruchomiony 1 września 2020 r. **pilotaż CWD** skierowano do 38 partnerstw JST, które z własnej inicjatywy zawiązały współpracę partnerską na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją i w obszarach funkcjonalnych małych miast powiatowych, liczących do 20 tys. mieszkańców.

Mapa 10. Partnerstwa JST uczestniczące w pilotażu CWD

Źródło: Opracowanie własne MFIPR, 2020 r.

Pilotaż zakłada kompleksowe wsparcie partnerstw obejmujące doradztwo strategiczne i projektowe na łączną kwotę blisko 9,1 mln zł, finansowaną z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2014-2020. Pierwszy komponent doradztwa to doradztwo strategiczne, indywidualnie dobrane do specyficznych potrzeb partnerstwa JST, w celu **przygotowania w procesie partycypacyjnym strategii terytorialnej i pakietu projektów**, który obejmie przedsięwzięcia z zakresu rozwoju gospodarczego, kwestii społecznych, środowiskowych i rozwiązań instytucjonalnych, wraz z analizą finansową sytuacji JST. Drugi komponent to doradztwo projektowe, specjalistyczne, branżowe, bazujące na wiedzy eksperckiej i dobrych praktykach, którego celem jest **pomoc partnerstwu JST w przygotowaniu ścieżki realizacji pakietu projektów** przygotowanych w ramach Komponentu I. Dla każdego projektu przygotowana zostanie wstępna analiza wykonalności oraz harmonogram realizacji, zaś dla wybranego przez partnerstwo projektu - zarys wniosku o dofinansowanie projektu wraz z analizą sektorową.

Pilotaż, który potrwa do III 2022 r. zapewni przygotowanie dla wszystkich partnerstw JST strategii terytorialnych (z pakietami projektów), dokumentów wymaganych systemem Polityki Spójności na lata 2021-2027. Zakres i charakter doradztwa w ramach pilotażu dostarczy administracji samorządów partnerstw wiedzę i praktyczne umiejętności planowania

strategicznego i projektowego. Efekty pilotażu, to także wzmocnienie roli podejścia terytorialnego w kształtowaniu i realizacji polityki rozwoju, m.in. poprzez popularyzowanie modelu partnerstwa w poszukiwaniu rozwiązań wspólnych problemów, wspólnym świadczeniu usług, dostrzeganiu wspólnych potencjałów rozwojowych i wykorzystywaniu doświadczeń partnerów.

Istotne będą również wypracowane w ramach pilotażu wnioski i rekomendacje dot. funkcjonowania, pracy różnego typu partnerstw JST, docelowego modelu CWD, w tym profilowania doradztwa pod różne grupy odbiorców wsparcia (z podziałem zadań, jak i form, sposobu finansowania na wszystkich szczeblach zarządzania rozwojem: lokalnym – regionalnym – krajowym). Istotne dla systemu wdrażania Polityki Spójności i polityki rozwoju będą również propozycje kryteriów oceny projektów wynikających z dokumentu strategicznego dla rozwoju obszaru partnerstwa pod kątem ich dofinansowania z programów operacyjnych oraz propozycje modelu strategicznego zarządzania rozwojem obszaru funkcjonalnego.

DOBRA PRAKTYKA 1.

Partnerskie porozumienie "DOLINA ZIELAWY" na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją

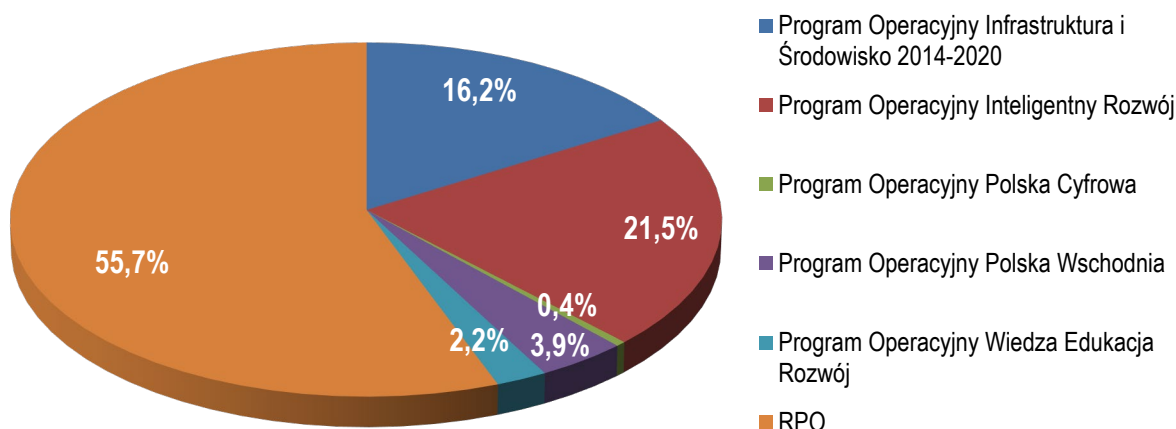
Partnerstwo z województwa lubelskiego funkcjonuje od 2008 r. i skupia siedem gmin: Jabłoń, Podedwórze, Rossosz, Sosnówka, Wisznice, Milanów i Gminę Łomazy. W opinii Lidera Partnerstwa – Wójta Gminy Wisznice, porozumienie pozwala na minimalizowanie kosztów realizowanych działań poprzez podział obowiązków i odpowiedzialności, organizowanie przetargów, np. na dostarczanie energii do budynków użyteczności publicznej w gminach, dostępność do kredytów - ponieważ partnerstwo to atrakcyjniejszy partner dla banków. Sprawnie funkcjonujące partnerstwo małych gmin to większa siła przebicia i więcej możliwości w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych w myśl zasady „RAZEM MOŻEMY WIĘCEJ”.

Zrealizowane wspólne przedsięwzięcia partnerstwa, to inwestycje w energię odnawialną (m.in. budowa farmy fotowoltaicznej), utworzenie certyfikowanego klastra energii, promowanie lokalnych produktów, np. lokalnej zdrowej żywności produkowanej na terenie Doliny Zielawy oraz dystrybucja środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

1.2. Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze

W okresie sprawozdawczym wartość podpisanych umów na kwotę dofinansowania UE w podziale na krajowe i regionalne programy operacyjne dla 139 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wyniosła 5,8 mld zł, co stanowi 12% wartości umów podpisanych w całej Polsce. Udział poszczególnych programów operacyjnych we wsparciu na rzecz miast średnich przedstawiono na poniższym wykresie.

Wykres 14. Wartość dofinansowania UE w umowach zawartych w okresie sprawozdawczym od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020r. w podziale na programy operacyjne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z SL 2014

Pakiet dla średnich miast

Jednym z projektów strategicznych realizujących Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest *Pakiet dla średnich miast* – ukierunkowany na wsparcie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego w średnich miastach i zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców. Pakiet dla średnich miast opiera się na dwóch filarach: z jednej strony jest to wsparcie w realizacji inwestycji publicznych, z drugiej zaś tworzenie warunków dla inwestycji prywatnych.

Pakiet obejmuje miasta powyżej 20 tys. mieszkańców oraz miasta powyżej 15 tys. mieszkańców będące stolicami powiatów (z wyłączeniem miast wojewódzkich). Jest to 255 miejscowości w całej Polsce. Na szczególne wsparcie mogą liczyć 122 ośrodki miejskie, które zgodnie z analizą przeprowadzoną przez Polską Akademię Nauk w największym stopniu zagrożone są utratą funkcji społeczno-gospodarczych.

Podstawą zakwalifikowania tej kategorii miast do OSI były analizy, przygotowywane pod kątem przyjętej w 2017 r. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Analizy te wskazują, że regres w rozwoju społeczno-gospodarczym notuje część miast średnich (często mono-funkcyjnych), w tym byłych miast wojewódzkich. Obserwuje się osłabienie ich znaczenia społeczno-gospodarczego, a problemy rozwojowe związane są ze spadkiem liczby ludności (zwłaszcza wykształconej, w wieku produkcyjnym), starzeniem się populacji, niedopasowaniem podaży do popytu na rynku pracy, osłabieniem bazy ekonomiczno-budżetowej samorządów oraz z niewystarczającą dostępnością transportową (w tym powiązaniem transportem zbiorowym z innymi miastami i regionami).

W ramach Pakietu dla miast średnich realizowanych jest szereg wzajemnie uzupełniających się inicjatyw. Pakiet wykorzystuje głównie środki z krajowych i regionalnych programów operacyjnych 2014–2020, Funduszu Norweskiego i EOG 2014–2021 oraz innych przedsięwzięć rozwojowych, finansowanych ze środków krajowych (w tym polityk sektorowych m.in.

Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, PFR), regionalnych i lokalnych.

W ramach krajowych programów operacyjnych, przewidziano preferencje dla miast średnich, m.in. poprzez dedykowane nabory w wybranych obszarach. Pierwotnie na wsparcie w tym zakresie zaplanowano kwotę ok. 2,5 mld zł. Począwszy od 2017 r. do listopada 2020, w zakończonych lub trwających naborach wartość dedykowanych kopert dla miast średnich przekroczyła zapowiadaną początkowo kwotę i wyniosła ok. 3 mld zł:

- w Programie Operacyjnym Inteligentny Rozwój wsparcie uzyskały 62 projekty na kwotę dofinansowania UE w wysokości ponad 430 mln zł, w sumie w 52 średnich miastach i gminach ościennych (zgodnie z zasadami konkursów). Największą aktywnością wykazali się przedsiębiorcy inwestujący w województwie mazowieckim, podkarpackim i małopolskim;
- w Programie Operacyjnym Polska Wschodnia podpisano 27 umów na kwotę wsparcia UE w wysokości ok. 146 mln zł. Ze wsparcia skorzystali przedsiębiorcy z 21 średnich miast i gmin ościennych z wszystkich województw Polski Wschodniej;
- w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko:
 - w ramach sektora środowisko, wsparte zostały projekty dotyczące rekultywacji zanieczyszczonych terenów w Rudzie Śląskiej, Końskich i Wieliczce (na łączną kwotę dofinansowania ze środków UE ok. 30 mln zł) oraz projekty przeciwpowodziowe w Sandomierzu, Słubicach i Oświęcimiu (na kwotę wsparcia ze środków UE ok. 356 mln zł);
 - w ramach sektora energetyki, przygotowane zostały koperty dla średnich miast w 3 obszarach: sieci ciepłowniczych, termomodernizacji domów wielorodzinnych oraz sieci ciepłowniczych w kogeneracji. Dzięki wsparciu ok. 94,1 mln zł w ramach Pakietu inwestycje dotyczące sieci ciepłowniczych zostaną zrealizowane w 19 miastach średnich, m.in. w Zduńskiej Woli, Mielcu i Działdowie. W konkursie dotyczącym termomodernizacji domów wielorodzinnych zakontraktowano dotychczas 11 projektów zlokalizowanych w miastach średnich: Lubań, Bartoszyce, Lubin, Kołobrzeg, Legnica, Jawor, Świnoujście, Strzelce Opolskie, Przemyśl, Siedlce i Głogów. Łączna kwota dofinansowania UE wszystkich projektów wynosi 20,6 mln zł;
 - w ramach sektora transport publiczny dofinansowano 5 projektów miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Malbork, Radom, Kędzierzyn-Koźle, Piła, Sosnowiec) o wartości dofinansowania UE w wysokości 114 mln zł.
- w Programie Operacyjnym Wiedza, Edukacja, Rozwój:
 - ze wsparcia dedykowanego uczelniom wyższym chcącym kształcić kadry dla nowoczesnego sektora usług dla biznesu, skorzystały uczelnie z 19 miast średnich, m.in. z Siedlec, Częstochowy, Koszalina i Chorzowa. Łączna kwota dofinansowania tych projektów wynosi ponad 26 mln zł;
 - w ramach dedykowanych kopert, w 13 miastach (Chrzanów, Wałbrzych, Zabrze, Jastrzębie-Zdrój, Świętochłowice, Nysa, Prudnik, Kluczbork, Ząbkowice Śląskie, Hajnówka, Przemyśl, Krosno i Nowy Sącz) realizowane są działania dotyczące współpracy ponadnarodowej w zakresie rewitalizacji społecznej (wsparcie z EFS ok. 4,4 mln zł), a w 83 miastach działania dotyczące cyfrowych usług miejskich w zakresie

podatków i opłat lokalnych oraz zarządzania nieruchomościami (wsparcie z EFS ok 15,7 mln zł).

Wśród innych inicjatyw wspierających w 2020 r. rozwój miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wskazać należy przede wszystkim na:

- Program „Fabryka”, w ramach którego zawarto dwie umowy pomiędzy ARP S.A a władzami miast Elbląg i Stalowa Wola na łączną kwotę ok. 80 mln zł, dzięki którym powstaną w tych miastach nowoczesne obiekty biurowo-usługowe;
- Konkurs „Human Smart Cities”, w ramach którego przyznano dotacje 15 miastom średnim na wypracowaniu rozwiązań technologicznych i innowacji społecznych, które mają na celu lepsze zarządzanie i organizację tkanki miejskiej. Kwota dofinansowania, które otrzymają miasta średnie wynosi ponad 25 mln zł;
- Program „Rozwój Lokalny” (II etap z udziałem 54 miast średnich), którego celem jest wybranie i wdrożenie 15 kompleksowych, zintegrowanych, horyzontalnych projektów rozwojowych o wartości 3-10 mln euro każdy, a następnie upowszechnianie wypracowanych rozwiązań wśród wszystkich samorządów. Nabór na kompletne propozycje projektów, z których w III etapie zostanie wyłoniona finałowa 15-tka, zakończył się 30 października 2020 r.;
- Polski Fundusz Rozwoju, który zawarł pięć umów z samorządami miast średnich dotyczących nabycia przez Fundusz udziałów w spółkach komunalnych, obsługujących miasta: Nowy Sącz (wraz z sąsiadującymi jst), Limanową, Wałbrzych, Tarnobrzeg oraz Gdynię, Rumię, Redę i Wejherowo;
- Szkolenia dla ponad 3 200 osób z około 900 instytucji w ramach prowadzonych szkoleń/warsztatów dotyczących wykorzystania formuły partnerstwa publiczno-prywatnego, w tym przedstawiciele różnych instytucji ze 121 miast średnich.

W listopadzie 2019 r. dla potrzeb programowania kolejnej perspektywy finansowej została opracowana aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)¹⁷. Do miast już objętych tą listą doszło kolejnych 17 i w tej chwili w pracach nad perspektywą 2021-2027 branych jest pod uwagę 139 miast średnich funkcje społeczno-gospodarcze.

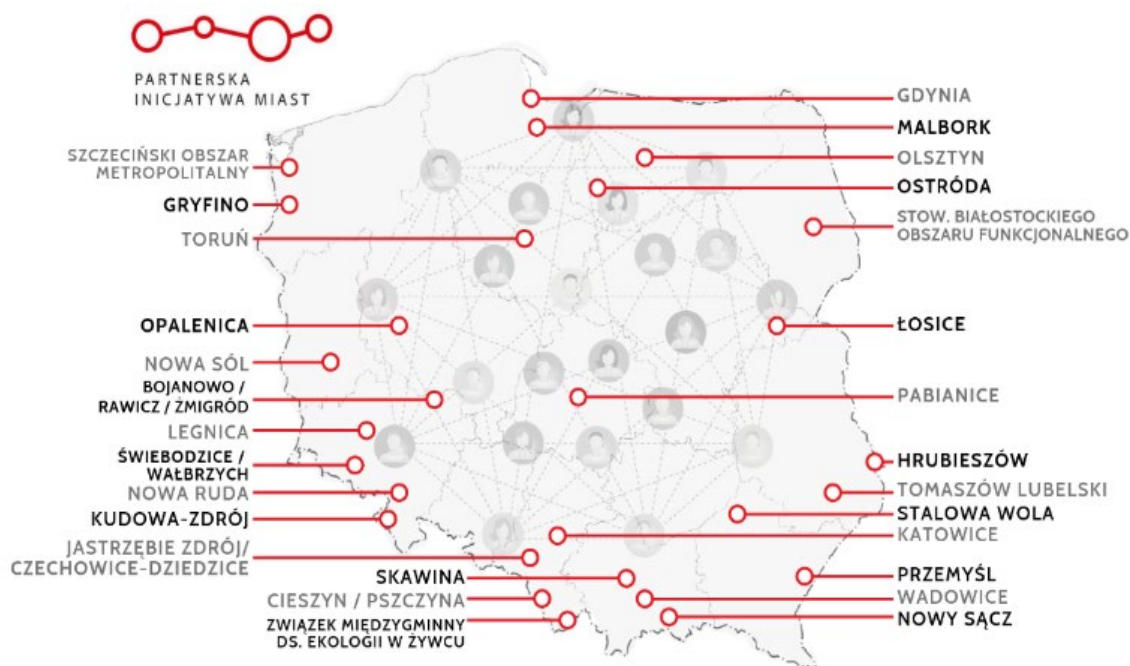
Kolejnym projektem strategicznym wspierają zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast jest **Partnerska Inicjatywa Miast (PIM)**. Jest to projekt, który wspiera procesy uczenia się miast i podnoszenie ich zdolności (administracyjnych, obywatelskich, kooperacyjnych) – z jednej strony miasta otrzymują wsparcie eksperckie, z drugiej zaś miasta wzajemnie inspirują się i wymieniają dobrymi praktykami. W okresie sprawozdawczym ukończono pilotażową edycję Partnerskiej Inicjatywy Miast, gdzie 33 miasta wypracowywały rozwiązania w zakresie poprawy jakości powietrza, mobilności miejskiej oraz rewitalizacji. Miasta uczestniczące w projekcie zawiązywały Lokalne Partnerstwa, dzięki którym powstawały Miejskie Inicjatywy Działania, poświęcone rozwiązywaniu konkretnych problemów na obszarze miasta. PIM to z jednej strony tworzenie rozwiązań w mikroskali, z drugiej wypracowanie rekomendacji w zakresie usprawnień systemowych. Każda z sieci bowiem przygotowała Plan Ulepszeń, zawierający zestaw rekomendacji i propozycji usprawnień do rozwiązań

¹⁷ Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy), Przemysław Sleszyński Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 29 listopada 2019 r.

systemowych w danym obszarze tematycznym, tj. jakości powietrza, mobilności miejskiej oraz rewitalizacji. PIM stworzyła także doskonałą okazję dla miast do *networkingu* i wymiany dobrych praktyk.

Dla miast uczestniczących w sieciach pilotażowych, które działały w okresie 2017-2019, w 12 października 2020 r. został ogłoszony konkurs o mikrogranty, dzięki którym możliwe będzie sfinansowanie części wypracowywanych rozwiązań w Miejskiej Inicjatywie Działań. Realizacja projektów będzie możliwa do listopada 2021 roku (przewidywane maksymalne wsparcie na projekt to kwota w wysokości 150 tys. zł). Równocześnie prowadzone są prace nad uruchomieniem II edycji PIM, gdzie miasta uczestniczyć będą w nowych sieciach tematycznych: miasto cyfrowe, miasto zrównoważone oraz miasto zielone.

Mapa 11. Miasta uczestniczące w sieciach PIM

Źródło: Raport podsumowujący wdrażanie projektu strategicznego SOR - Partnerska Inicjatywa Miast, 2020.

Założeniem PIM było osiągnięcie określonych korzyści przez miasta za pomocą działań projektowych i zapewnionego wsparcia. Miało to być m.in. doprowadzenie do poprawy ich funkcjonowania w wyniku współpracy w obszarze tematycznym sieci, zacieśnienie powiązań oraz pozyskanie przekrojowej wiedzy o sposobie działania partnerów wewnątrz i na zewnątrz ośrodka miejskiego. To, co udało się osiągnąć, w jakim stopniu oraz dlaczego, sprawdzono w oparciu o opinie uczestników wskazujących najważniejsze korzyści dla swoich miast, tj.: przestrzeń inicjowania i wzmocnienia współpracy na różnych szczeblach, źródło wiedzy i nowych doświadczeń w zarządzaniu miastami, forum wymiany opinii i wspólnego wypracowania rozwiązań, nowe podejście do polityk miejskich.

DOBRA PRAKTYKA 2. FORUM ROZWOJU LOKALNEGO

Związek Miast Polskich uruchomił Forum Rozwoju Lokalnego – otwartą platformę samorządowo-rządowo-eksperckiej debaty.

Forum Rozwoju Lokalnego to zintegrowany pakiet działań służących promocji podejścia oraz narzędzi zrównoważonego i endogennego rozwoju lokalnego. Działania te prowadzone są w ramach realizowanego przez Związek Miast Polskich projektu predefiniowanego, który jest częścią Programu „Rozwój lokalny”.

Idea Forum Rozwoju Lokalnego opiera się na aspektach bezpośredniej pracy z miastami, seminariach i warsztatach, ogólnopolskich konferencjach, sieciach wymiany doświadczeń, a także na upowszechnianiu produktów i narzędzi rozwoju lokalnego. Naczelne hasło to **”Dzielimy się wiedzą i praktyką samorządową. Projektujemy nowe rozwiązania dla rozwoju polskich miast”**.

Wiosną 2020 roku Forum Rozwoju Lokalnego rozpoczęło cykl otwartych, bezpłatnych seminariów on-line dla przedstawicieli miast małych i średnich pod nazwą „URUCHOMIENIE ENDOGENNYCH POTENCJAŁÓW WARUNKIEM ROZWOJU MAŁYCH I ŚREDNICH MIAST W POLSCE”. Seminaria są poświęcone rozważaniom na temat własnych zasobów miast, które można uruchomić i lepiej wykorzystać dla rozwoju lokalnego. Dzięki udziałowi w seminariach miasta mogą:

- lepiej identyfikować i aktywizować zasoby i czynniki rozwoju lokalnego,
- wzmacniać umiejętności kierowania polityką rozwoju miasta,
- wymieniać się wiedzą z innymi miastami stojącymi przed podobnymi wyzwaniami,
- zapoznać się z przykładami działań innych samorządów.

Do uczestnictwa w seminariach Związek zaprasza zarówno decydentów, jak i osoby zaangażowane w daną problematykę w mieście. Każde seminarium jest transmitowane na Facebook’u, co umożliwi udział w charakterze obserwatora większej grupie uczestników.

Wszystkie materiały ze spotkań są dostępne na <https://forum-rozwoju-lokalnego.pl/>. W 2020 r. odbyły się seminaria poświęcone następującym tematom: [wyzwania demograficzne dla małych i średnich miast](#), [endogenne potencjały rozwoju gospodarczego](#), [transformacja cyfrowa jako mechanizm uruchamiania potencjałów małych i średnich miast](#), [mieszkalnictwo istotnym czynnikiem rozwoju lokalnego](#), [finanse miast jako czynnik rozwoju lokalnego](#), [woda - zasób życia czy zagrożenie?](#) [markowe miasto - jak rozwijać i promować wewnętrzny potencjał miasta](#), finanse samorządowe, partnerstwo-publiczno-prywatne.

Program na rzecz zwiększenia szans rozwojowych Ziemi Słupskiej na lata 2019 – 2024

Słupsk został sklasyfikowany jako miasto tracące funkcje społeczno-gospodarcze, należy jednak mieć na uwadze, że generuje on impulsy rozwojowe dla całego obszaru funkcjonalnego. Również powiat słupski jest jednym z obszarów koncentracji wskaźników wskazujących na

gorszy dostęp do usług publicznych. Jako obszary zagrożone trwałą marginalizacją zostały wskazane gmina Dębница Kaszubska oraz gmina Kępice.

Program na rzecz zwiększenia szans rozwojowych Ziemi Słupskiej na lata 2019 - 2024 ma na celu zwiększenie możliwości rozwoju Ziemi Słupskiej i podniesienie jakości życia jej mieszkańców, poprzez wsparcie finansowe zadań własnych wybranych jednostek samorządu terytorialnego z zakresu polityki rozwoju. Program ma też na celu zaadresowanie wyzwań przed jakimi stoi Ziemia Słupska, między innymi w związku z ulokowaniem w powiecie słupskim Bazy Obrony Przeciwrakietowej w Redzikowie.

Program realizuje trzy cele szczegółowe:

1. poprawa dostępności transportowej Ziemi Słupskiej oraz zwiększenie mobilności i wzrost bezpieczeństwa ruchu drogowego;
2. podniesienie jakości życia mieszkańców Ziemi Słupskiej;
3. wzrost atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej Ziemi Słupskiej.

Cele szczegółowe Programu realizowane są poprzez zadania, których zakres wpisuje się w jedno lub kilka z następujących działań:

1. inwestycje w infrastrukturę drogową oraz inwestycje towarzyszące na rzecz mobilności i bezpieczeństwa ruchu drogowego;
2. inwestycje w infrastrukturę społeczną;
3. inwestycje w infrastrukturę czasu wolnego i infrastrukturę turystyczną;
4. racjonalizacja gospodarki wodno-ściekowej.

Wsparciem w ramach Programu objęte jest terytorium miasta Słupska i powiatu słupskiego. Wnioskodawcami i tym samym beneficjentami w ramach Programu mogą być: miasto Słupsk, gmina Słupsk, powiat słupski, miasto Ustka, gmina Ustka, gmina Smołdzino, gmina Kępice, gmina Kobylnica, gmina Dębница Kaszubska.

Na realizację Programu z budżetu państwa przeznaczono kwotę 115 mln zł w latach 2020–2024 natomiast minimalny poziom wkładu własnego JST wynosi 50 mln zł. Za nabór oraz weryfikację wniosków o dofinansowanie zadań w ramach Programu odpowiada Wojewoda Pomorski. Jak dotąd pozytywną opinię Ministra w trybie art. 20a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju uzyskało 11 wniosków o dofinansowanie zadań w ramach Programu. Łączna kwota z rezerwy celowej budżetu państwa przeznaczona na realizację tych pozytywnie zaopiniowanych zadań wynosi 14 987 055,05 zł. W ramach tej kwoty 7 789 495,50 zł stanowią środki na rok 2020 (limit środków na rok 2020 to 10 000 000,00 zł) a 7 197 560,00 zł stanowią środki na rok 2021 (limit środków na rok 2021 to 25 000 000,00 zł). Oznacza to, że limit na rok 2020 został wykorzystany w 77,89% natomiast limit na rok 2021 jest już wykorzystany w 28,79%, przy czym czas na składanie wniosków beneficjentów do Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego o dofinansowanie zadań na rok 2021 kończy się 30 czerwca 2021 roku.

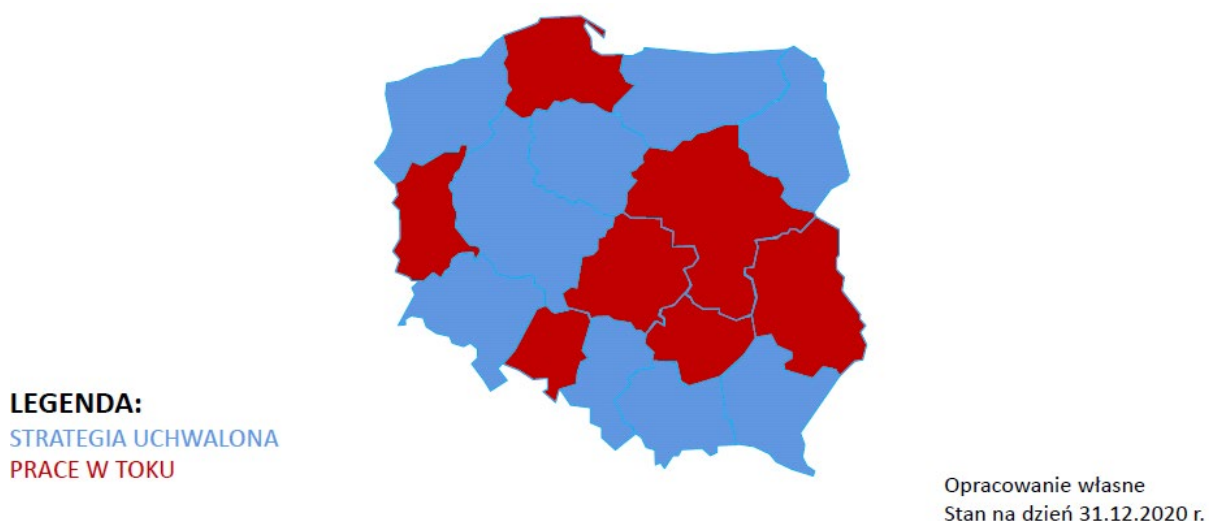
OSI obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze w strategiach rozwoju województw do roku 2030

KSRR 2030 wskazuje OSI z punktu widzenia realizacji polityki regionalnej (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją), które mają

zostać uwzględnione nie tylko w krajowych, ale także regionalnych strategiach rozwoju. W ten sposób na rzecz tych obszarów opracowana zostanie zintegrowana i skoordynowana interwencja publiczna prowadzona zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego.

W okresie sprawozdawczym KSRR 2030 nie we wszystkich regionach dobiegły końca prace nad kolejną generacją strategii rozwoju do roku 2030. W tym terminie nowe strategie zostały uchwalone przez sejmiki województw: śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego. W przypadku pozostałych regionów prace nad strategiami rozwoju będą kontynuowane w 2021 r.

Mapa 12. Stan prac nad strategiami rozwoju województw do roku 2030

W nowych strategiach rozwoju województw widoczny jest postępujący rozwój terytorializacji planowanych przez samorzady regionalne polityk rozwoju. Stan ten przejawia się m.in. w delimitacji oraz opracowaniu zindywidualizowanych ścieżek rozwoju dla obszarów poszczególnych województw, które charakteryzują się specyficzną sytuacją rozwojową.

W większości strategii rozwoju województw (zarówno już uchwalonych, jak i projektów) możliwe jest wskazanie dwóch zasadniczych typów OSI:

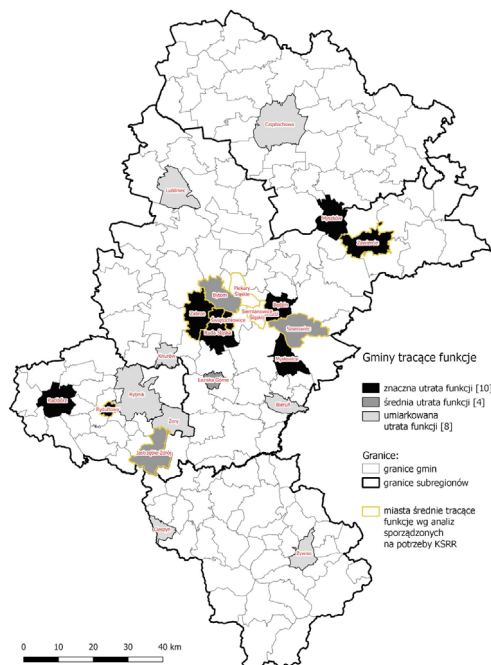
- **krajowe** - wskazane w KSRR 2030 miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją;
- **regionalne** - wyznaczone w oparciu o zaproponowane w KSRR 2030 podejście, zgodnie z którym regiony mogą – wedle swojej najlepszej wiedzy i potrzeb - wyznaczać swoje (autorskie) obszary strategicznej interwencji jako odpowiedź na problemy rozwojowe, o ile będzie to wiązało się z zapewnieniem konkretnych instrumentów wsparcia lub mechanizmów uzgodnień.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na regionalne OSI, które w strategiach wyznaczone zostały jako **komplementarne względem OSI krajowych**. Przykładem tego typu delimitacji jest zawarty w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” OSI *Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze*¹⁸ (komplementarny względem OSI krajowego *Miasta*

¹⁸ OSI zostało wyznaczone na podstawie wskaźników odnoszących się do liczby i struktury wiekowej ludności, finansów jednostek samorządu terytorialnego, sytuacji rynku pracy, poziomu przedsiębiorczości wśród mieszkańców, mieszkalnictwa,

tracące funkcje społeczno-gospodarcze), obejmujący ośrodki, które w ciągu kilkunastu lat stopniowo traciły swoją pozycję znaczących ośrodków gospodarczych i społecznych.

Mapa 13. OSI Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze (województwo śląskie)

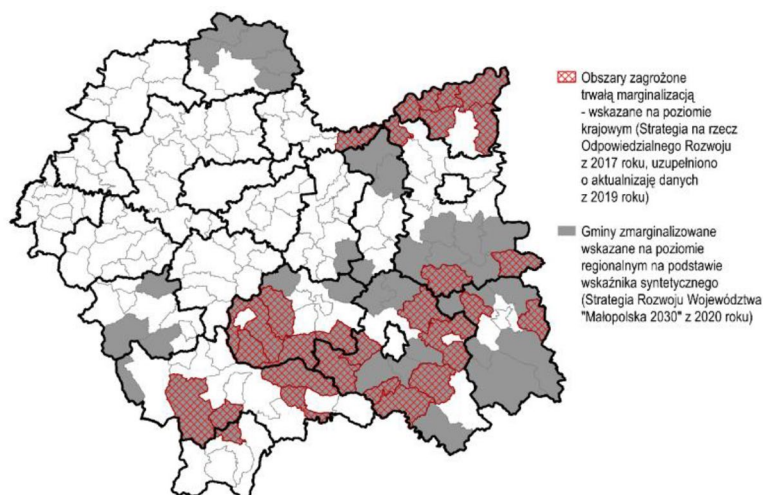

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

W podobnej relacji znajduje się OSI wyznaczony w Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” pn. *Gminy zmarginalizowane*, który stanowi uzupełnienie OSI krajowego *Obszary zagrożone trwałą marginalizacją*. OSI regionalny został wyznaczony na podstawie wskaźnika syntetycznego, złożonego z zestawu mierników odnoszących się do kwestii społecznych, ekonomicznych i środowiskowych i obejmuje 62 gminy w przypadku, których zarejestrowano najniższe wartości tego wskaźnika.

dostępności usług publicznych. Na potrzeby delimitacji pod uwagę wzięto wyłącznie gminy miejskie i miejsko-wiejskie, liczące powyżej 20 tys. mieszkańców (a w przypadku stolic powiatów powyżej 15 tys. mieszkańców).

Mapa 14. Gminy zmarginalizowane (województwo małopolskie)

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Szczegółowy opis obszarów strategicznej interwencji ujętych w strategiach rozwoju województw do roku 2030 został przedstawiony w załączniku nr 2 do niniejszego sprawozdania.

1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska

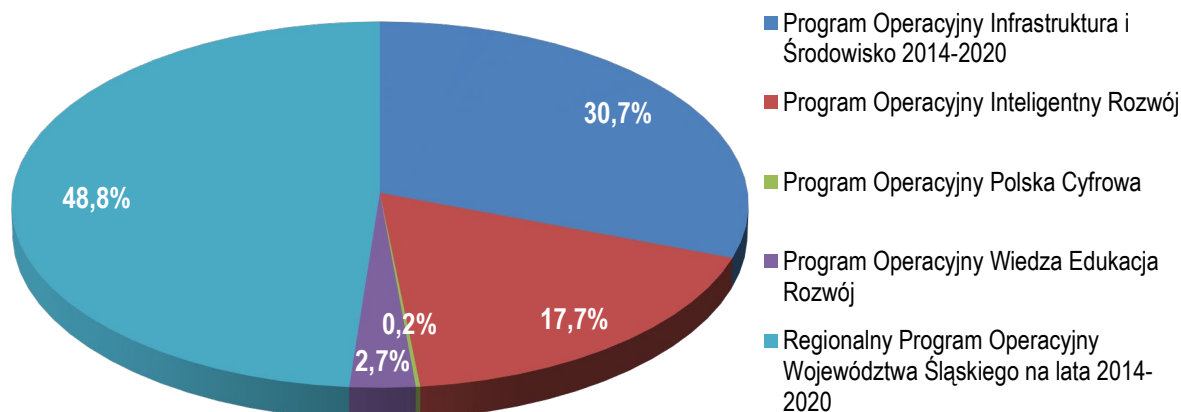
Działanie realizowane jest przede wszystkim w oparciu o Program dla Śląska (PdŚ), który został ogłoszony 21 grudnia 2017 r. i stanowi jeden z projektów strategicznych realizowanych w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Głównym celem programu jest „doprowadzenie w perspektywie długoterminowej (2030 r.) do zmiany profilu gospodarczego regionu i stopniowe zastępowanie tradycyjnych sektorów gospodarki, takich jak górnictwo i hutnictwo, nowymi przedsięwzięciami w sektorach bardziej produktywnych, innowacyjnych i zaawansowanych technologicznie”. Realizację tak zdefiniowanego celu głównego wspiera sześć celów szczegółowych:

1. Wzrost innowacyjności przemysłu i inwestycji rozwojowych w regionie.
2. Zwiększenie aktywności zawodowej i podniesienie kwalifikacji mieszkańców regionu.
3. Poprawa jakości środowiska przyrodniczego.
4. Rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej.
5. Wykorzystanie potencjału województwa śląskiego w celu zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju oraz rozwój innowacji w energetyce.
6. Poprawa warunków rozwojowych miast woj. śląskiego.

PdŚ w momencie ogłoszenia zawierał 73 przedsięwzięcia o szacowanej wartości 42 mld zł. Na koniec 2020 r. liczył już 116 przedsięwzięć o wartości 62 mld zł. Do końca 2020 r. zakontraktowano ponad 39 mld zł, co stanowi 57% ogólnej wartości Programu. Z uwagi na otwarty charakter PdŚ, możliwe jest uzupełnianie programu o kolejne inicjatywy wpisujące się w jego cele, w szczególności w kontekście nowej perspektywy finansowej UE na lata 2021-27.

Wykres 15. Wartość dofinansowania UE w umowach zawartych w okresie sprawozdawczym od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020r. w

podziale na poszczególne programy operacyjne: krajowe i regionalne realizowane w woj. śląskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SL 2014

W 2020 r. działania MFiPR w kontekście PdŚ koncentrowały się m.in. na powiązaniu programowanych środków Polityki Spójności na lata 2021-2027 z jego celami.

Dotychczasowe wybrane osiągnięcia w ramach realizacji Programu:

- do 22 stycznia 2021 r. w ramach programu „Czyste Powietrze” podpisano na w województwie śląskim 22,1 tys. umów o dofinansowanie na łączną wartość ponad 292 mln zł dotacji (+23,6 mln zł w ramach pożyczek). Środki te przeznaczone będą na wymianę źródeł ogrzewania w gospodarstwach domowych;
- dzięki inwestycjom przyciągniętym przez Polską Agencję Inwestycji i Handlu w województwie śląskim powstanie ponad 5 200 miejsc pracy;
- w grudniu 2019 r. została otwarta obwodnica Częstochowy, będąca częścią autostrady A1. Jest to fragment trasy o długości 20 kilometrów pomiędzy węzłami Częstochowa Północ i Częstochowa Blachownia, w ramach którego powstała również 4-kilometrowa obwodnica miasta;
- ponad 54 tys. osób poniżej 29 roku życia otrzymało wsparcie w zakresie rozwoju kompetencji zawodowych ze środków POWER 2014-2020, z czego ponad 32 tys. podjęło pracę lub rozpoczęło prowadzenie działalności gospodarczej na własny rachunek po opuszczeniu programu;
- blisko 120 tys. gospodarstw domowych w województwie śląskim i 530 jednostek publicznych uzyskało dostęp do szerokopasmowego Internetu dzięki środkom z POPC 2014-2020;
- w ramach programów sektorowych realizowanych ze środków POIR 20214-2020 dofinansowanie otrzymało 45 projektów B+R w obszarach m.in. energetyki, motoryzacji, medycyny i przemysłu stalowego.

Dotychczas w całości zrealizowanych zostało osiem przedsięwzięć ujętych w PdŚ, w tym m.in. w obszarach:

- rewitalizacji - pilotaż dla miasta Bytom, projekt Modelowej Rewitalizacji Miast w Chorzowie, Dąbrowie Górniczej i Rybniku;

- programów badawczo-rozwojowych - programy wdrażane przez NCBR: IUSER, INNOMED;
- działań na rzecz poprawy jakości powietrza - Catching-up regions, Porozumienie na rzecz tworzenia w Polsce warunków do rozwoju zeroemisyjnego publicznego transportu zbiorowego.

W 2020 r. w ramach wdrażania PdŚ zrealizowano również pilotażowy projekt pn. „Opracowanie modelu Regionalnej Platformy Aktywizacji Gospodarczej dla województwa śląskiego” w ramach którego opracowano pożądany model współpracy kluczowych interesariuszy w regionie (w tym m.in. Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego, samorządów lokalnych, a także instytucji na szczeblu centralnym) w następujących obszarach tematycznych.

- 1) wsparcie menadżerskie w zakresie zagospodarowania inwestycyjnego gmin z województwa śląskiego,
- 2) zapewnienie dostępności do odpowiednio wykwalifikowanej kadry pracowniczej,
- 3) wsparcie kształcenia specjalistycznego i badań rozwojowych zgodnych z oczekiwaniami pracodawców,
- 4) wsparcie dla kreacji i zarządzania procesami innowacyjnymi.

Oprócz opracowania modelu współpracy RPAG, w ramach dwóch obszarów tematycznych (nr 2 i 3) przeprowadzone zostały również działania pilotażowe. Rekomendacje projektowe zakładają rozwinięcie i podjęcie nowych działań w poszczególnych obszarach tematycznych, a także podjęcie nowych form współpracy interesariuszy w celu uporządkowania różnorodnych aktywności.

Wybrane rekomendacje wypracowane w ramach projektu:

- instytucjonalne wsparcie bazy danych terenów pogórnicych i przemysłowych;
- powołanie funkcji podmiotu zarządzającego procesami zagospodarowania gospodarczego terenów pokopalnianych;
- przygotowanie strategii promocji Śląska jako miejsca do życia i pracy;
- Centrum Aktywizacji systemu rozwoju kapitału ludzkiego w regionie;
- kompleksowa promocja kształcenia zawodowego i wyższej edukacji poprzez doradztwo zawodowe w szkołach;
- stworzenie platformy agregującej dostępne formy wsparcia oraz potencjalnych partnerów dla startupów.

Plany na przyszłość

W kolejnych latach w ramach wdrażania PdŚ planuje się m.in.:

- przyjęcie krajowego i terytorialnego (wojewódzkiego) planu sprawiedliwej transformacji – dokumenty umożliwiające wydatkowanie środków w ramach Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- aktualizację listy przedsięwzięć – weryfikacja dotychczasowych oraz identyfikacja nowych przedsięwzięć oraz wykorzystanie nowych dostępnych źródeł finansowania w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-27;
- realizację działań zmierzających do ograniczenia negatywnych skutków pandemii Covid-19 w ramach Krajowego Planu Odbudowy.

W okresie sprawozdawczym od 1 października 2019 r. do 31 grudnia 2020 r. całkowita wartość podpisanych umów o dofinansowanie UE w województwie śląskim wyniosła 6,5 mld zł, tj. 13% kwoty podpisanych umów w całym kraju.

48,8% dofinansowania dla całego województwa przeznaczono z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020. Dofinansowanie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 stanowiło 30,7%, z kolei w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój było to 17,7% dofinansowania dla województwa. Kwota dofinansowania w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 stanowiła 2,7% środków przeznaczonych dla województwa śląskiego, natomiast najmniej, bo 0,2% dla województwa śląskiego przeznaczono z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa.

1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych

Działania podejmowane w ramach kierunku 1.4 koncentrują się na zapewnieniu spójności terytorialnej oraz wyrównywaniu szans obszarów borykających się z problemami rozwojowymi lub restrukturyzacyjnymi. Interwencja publiczna opisana w ramach niniejszego kierunku KSRR koncentruje się na wspieraniu procesów rewitalizacyjnych rozumianych jako wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, będących terytoriami wewnętrznymi gminy, na których zidentyfikowano stan kryzysowy w sferze społecznej, a także gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej. Działania rewitalizacyjne dotyczą zarówno obszarów miejskich, jak i wiejskich, które nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie ze skalą lokalnych wyzwań i problemów. W tym kontekście, rewitalizacja ma stanowić impuls przyspieszający procesy restrukturyzacyjne na obszarach zmagających się z trudnościami przemian społecznych czy degradacją materialną.

Działania podejmowane w ramach tego kierunku koncentrowały się na:

- wzmocnieniu potencjału gmin w zakresie programowania działań rewitalizacyjnych;
- doskonaleniu e-systemu wspierającego efektywne wdrażanie rewitalizacji;
- promowaniu dobrych praktyk i modelowych rozwiązań w zakresie rewitalizacji, prowadzenia działań informacyjno-edukacyjnych (m.in. Centrum Wiedzy o Rewitalizacji);
- proponowaniu i opracowaniu (we współpracy z samorządami wojewódzkimi) instrumentu dla obszarów wiejskich, adekwatnego do specyfiki i potrzeb w zakresie niwelowania sytuacji kryzysowych.

W okresie sprawozdawczym realizowany był pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji. Jego zasadnicze cele koncentrowały się na:

- upowszechnianiu rewitalizacji jako ważnego elementu rozwoju miast, zapewniającego trwałość zasad i instrumentów, kompleksowość, mechanizmy finansowania, usprawnienia prawno-instytucjonalne i przejrzysty system monitorowania i ewaluacji (dedykowane programy z POPT) oraz
- budowa systemu bieżącego monitorowania działań rewitalizacyjnych.

Na realizację projektu zostało zakontraktowane 138 mln zł, z czego w omawianym okresie poniesiono wydatki w kwocie 124,6 mln zł.

Część wdrożeniowa projektu obejmuje 3 działania:

- w ramach działania *Podstawy prawne i rewitalizacja w programach operacyjnych* aktualnie trwają prace nad nowelizacją ustawy o rewitalizacji (usprawniające proces rewitalizacji) oraz nad zasadami wsparcia rewitalizacji w nowej perspektywie finansowej UE;
- w efekcie realizacji działania dotyczącego monitorowania i ewaluacji działań rewitalizacyjnych od 2017 r. GUS przeprowadza badanie *Dane statystyczne z zakresu rewitalizacji na poziomie gmin*, które od 2021 będzie ujęte w programie badań statystycznych jako cykliczne (coroczne). W 2020 r. zakończone zostało badanie ewaluacyjne dotyczące systemu rewitalizacji¹⁹;
- w ramach Krajowego Centrum Wiedzy o Rewitalizacji na portalu internetowym²⁰ publikowane są materiały poświęcone rewitalizacji, w tym raporty i opracowania oraz dobre praktyki i projekty pilotażowe.

Część wdrożeniowa projektu obejmuje kilka zadań, tj. konkurs dotacji ogłoszony w 2015 r. pn. *Modelowa Rewitalizacja Miast*. Celem konkursu było wsparcie jst (gmin posiadających status miasta) w procesie opracowywania programów rewitalizacji i modelowych działań w zakresie rewitalizacji na obszarach miejskich. Opracowane lub zaktualizowane w ramach konkursu programy rewitalizacji traktują rewitalizację jako proces kompleksowy, uwzględniający elementy zarówno infrastrukturalne i gospodarcze, jak również społeczne. Efekty dofinansowanych projektów będą stanowić wzór, dla innych miast, realizujących własne projekty rewitalizacyjne. W ramach konkursu wsparcie otrzymało 20 miast. Realizacja projektów przez miasta trwała do końca 2019 r. Aktualnie trwa podsumowanie wypracowanych modeli, które dostępne będą w ramach Krajowego Centrum Wiedzy o Rewitalizacji. W 3 miastach realizowane było zadanie z zakresu projektów pilotażowych: w Bytomiu projekt został zakończony w grudniu 2018 r. w Łodzi w grudniu 2019 r., zaś w Wałbrzychu w marcu 2020 r.

Tabela 4. Modelowa Rewitalizacja Miast w podziale na województwa

Modelowa Rewitalizacja Miast	
Województwo dolnośląskie	Milicz, Wrocław
Województwo kujawsko-pomorskie	Włocławek
Województwo lubelskie	Hrubieszów, Lublin, Opole Lubelskie
Województwo lubuskie	Dobiegniew
Województwo mazowieckie	Warszawa, Żyrardów
Województwo podkarpackie	Stalowa Wola,
Województwo podlaskie	Grajewo
Województwo pomorskie	Słupsk
Województwo śląskie	Dąbrowa Górnicza, Chorzów, Rybnik
Województwo świętokrzyskie	Starachowice
Województwo warmińsko-mazurskie	Ełk
Województwo wielkopolskie	Konin, Leszno
Województwo zachodniopomorskie	Szczecin

Źródło: opracowanie własne MFIPR

¹⁹ Raport z badania dostępny jest na stronie: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszu/rewitalizacja/aktualnosci/wyniki-badania-systemu-realizacji-i-wdrazania-procesow-rewitalizacji-w-polsce-raport-i-dyskusja/>

²⁰ Patrz więcej: www.rewitalizacja.gov.pl

W 2018 r. zakończono, realizowany przy udziale samorządów regionalnych, konkurs datacji na wsparcie gmin w uruchomieniu procesów zmierzających do rewitalizacji obszarów problemowych, poprzez pomoc w przygotowaniu programów rewitalizacji jako dokumentów podstawowych dla tych działań (finansowany ze środków POPT). Wartość projektów realizowanych w 15 województwach wyniosła 61,4 mln zł, z czego 55 mln zł to wartość dotacji., Z tej puli środków bezpośrednio na dotacje dla gmin przeznaczono ponad 46,8 mln zł (rozdysponowanych w trakcie 30 naborów). Łącznie w wykazach programów rewitalizacji prowadzonych w każdym z województw znalazło się ponad 1 400 programów rewitalizacji, z czego 1 029 przygotowanych zostało z wykorzystaniem dotacji.

Poza wsparciem gmin w przygotowaniu programu rewitalizacji, bardzo istotnym celem projektu było upowszechnienie rozumienia rewitalizacji jako procesu kompleksowych, interdyscyplinarnych przemian ukierunkowanych na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z kryzysu oraz wzmocnienie zdolności gmin do tworzenia mechanizmów partycypacji społecznej i angażowania mieszkańców, podmiotów publicznych, prywatnych lub innych interesariuszy w przygotowanie programów rewitalizacji, a tym samym w wyprowadzanie z kryzysu obszarów zdegradowanych. Realizując te cele samorządy województw zorganizowały 75 spotkań edukacyjno-informacyjnych, których adresatami byli przedstawiciele gmin zaangażowani w programowanie, wdrażanie oraz monitorowanie procesów rewitalizacyjnych. .

Ponadto zostało zrealizowane zadanie polegające na wsparciu IZ RPO poprzez współdziałanie w ocenie programów rewitalizacji – wsparcie otrzymały 23 miasta realizujące projekty w ramach konkursy *Modelowa Rewitalizacja Miast* oraz projekty pilotażowe.

Od listopada 2019 r., we współpracy z urzędami marszałkowskimi, zrealizowane jest zadanie dotyczące współpracy w zakresie wzmocnienia zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych „Regiony Rewitalizacji”, którego celem jest wzmocnienie zdolności JST do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych, zwłaszcza w zakresie dostępności w rewitalizacji, zarządzania, włączenia społecznego, wykorzystania narzędzi ustawowych oraz wypracowania i wdrożenia systemu monitorowania rewitalizacji w gminach oraz na poziomie regionów. Dodatkowym celem współpracy jest wsparcie funkcjonowania zespołów ds. rewitalizacji w urzędach marszałkowskich, które zapewniają doradztwo i wsparcie dla gmin w zakresie prowadzenia działań rewitalizacyjnych. Na podstawie umowy dotacji województwo otrzymało wsparcie doradcze w ramach 4 modułów szkoleniowych oraz dotację celową na współpracę z gminami w zakresie tematycznym zgodnym z modułami szkoleń. Wartość udzielonej dotacji na realizację zadania wynosi ok. 14,2 mln zł. Zadanie wdrażane będzie w okresie od 1 listopada 2019 r. do 31 grudnia 2022 r. (wydłużone ze względu na pandemię). Do 14 grudnia 2020 r. zawarto 14 umów dotacji z samorządami województw; 2 umowy dotacji zostaną zawarte do końca I kw. 2021 r.

W 2020 r. wzmocniony został aspekt dostępności w ramach procesów rewitalizacyjnych prowadzonych przez gminy. W tym roku weszły bowiem w życie przepisy ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. *o zapewnieniu dostępności osobom o szczególnych potrzebach*, zmieniające ustawę z dnia 9 października 2015 r. *o rewitalizacji*. Na podstawie nowych przepisów do katalogu zjawisk negatywnych, których występowanie uzasadnia wyznaczenie obszaru

zdegradowanego, wprowadzone zostały przesłanki bezpośrednio odnoszące się do osób o szczególnych potrzebach:

- a) do negatywnych zjawisk społecznych dodano zamieszkiwanie danego obszaru przez wysoką liczbą mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami;
- b) katalog negatywnych zjawisk o charakterze przestrzenno-funkcyjnym uzupełniono o występowanie niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami;
- c) katalog negatywnych zjawisk o charakterze technicznym uzupełniono o przesłankę związaną z niefunkcjonowaniem rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, m.in. w zakresie zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Jednocześnie nowe przepisy zobowiązują gminy opracowujące gminne programy rewitalizacji do analizy projektów ujętych na tzw. liście planowanych projektów rewitalizacyjnych, pod kątem zapewnienia przez nie dostępność na rzecz osób ze szczególnymi potrzebami.

1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów

W ramach kierunku interwencji założono realizację działań zmierzających do wsparcia rozwoju infrastruktury w celu stymulowania rozwoju obszarów miejskich i wiejskich oraz podnoszenia ich konkurencyjności oraz atrakcyjności inwestycyjnej. Przedsięwzięcia podejmowane w okresie sprawozdawczym ukierunkowane były na:

- kontynuację działań na rzecz rozwoju infrastruktury, zwłaszcza zmierzających do budowy sieci połączeń transportowych oraz modernizacji infrastruktury ochrony środowiska, energetyki, a także infrastruktury telekomunikacyjnej zapewniającej dostęp do usług cyfrowych, w tym działania zmierzające do wyrównywania różnicowań między- i wewnątrzregionalnych w dostępie do infrastruktury usług publicznych;
- koncentrację inwestycji na infrastrukturze warunkującej budowę i rozwój przewag konkurencyjnych na szczeblu regionalnym i lokalnym.

W ramach kierunku 1.5 przeanalizowano kluczowe programy i projekty strategiczne z zakresu rozwoju i poprawy jakości infrastruktury transportowej, infrastruktury komunalnej, infrastruktury społecznej oraz wsparcia infrastruktury łączności elektronicznej. Z uwagi na dostępność danych, zaprezentowano jedynie wybrane efekty finansowe i rzeczowe zrealizowanych przedsięwzięć.

1.5.1. Infrastruktura transportowa

W ramach niniejszego działania w okresie sprawozdawczym podjęto szereg przedsięwzięć ukierunkowanych na rozwój infrastruktury transportowej. Dotyczyły one poprawy dostępności polskiej przestrzeni, zarówno w wymiarze międzynarodowym, krajowym, regionalnym, jak i lokalnym. Inwestycje w tym zakresie ukierunkowano na stworzenie nowoczesnego systemu transportowego, który pozwoli sprostać potrzebom wynikającym ze wzrostu wymiany towarowej oraz mobilności mieszkańców, a także wykorzystać w pełni potencjał gospodarczy regionów, poprawić skomunikowanie obszarów miejsko-wiejskich i wiejskich z miastami, jak również zwiększyć dostępność do usług publicznych wewnątrz jednostek administracyjnych. Ważnym aspektem interwencji publicznej w ramach niniejszego działania było również

zwiększenie wykorzystania potencjału kolejowego w obszarze transportu międzyregionalnego, regionalnego, a także między i wewnątrz - aglomeracyjnego.

Pod koniec 2019 roku Rada Ministrów przyjęła *Strategię Rozwoju Zrównoważonego Transportu do 2030 roku* (SRT)²¹. Za główny cel w SRT postawiono zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawę bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego poprzez utworzenie spójnego, zrównoważonego, innowacyjnego i przyjaznego użytkownikowi systemu transportowego, w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym. Powiązania pomiędzy SRT 2030 a KSRR 2030 zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 5. Powiązania SRT 2030 z KSRR 2030

Kierunek Interwencji SRT 2030	Związek pomiędzy SRT 2030, a KSRR 2030
Budowa zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce	Silny
Poprawa sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym	Silny
Zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności	Silny
Poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu oraz przewożonych towarów	Słaby
Ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko	Silny
Poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe	Średni

Źródło: Opracowanie własne na podstawie STR 2030

Finansowanie infrastruktury transportowej w Polsce realizowane jest zarówno ze środków polityki spójności UE, jak i środków pochodzących ze źródeł krajowych. Kluczowe programy i projekty strategiczne, definiujące zakres rozwoju infrastruktury transportowej to: Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.), Rządowy Fundusz Dróg Samorządowych (dawniej: Fundusz Dróg Samorządowych), Program Mosty dla Regionów, Program Budowy 100 Obwodnic, Centralny Port Komunikacyjny, Krajowy Program Kolejowy do 2023 r., Program Zarządzania i Przebudowy Dworców Kolejowych (Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016-2023), Program Kolej+ oraz Projekt „Wspólny bilet”. Spośród programów operacyjnych finansowanych ze środków polityki spójności na lata 2014-2020 duży wpływ na poprawę infrastruktury transportowej miały projekty realizowane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (POIŚ), w odniesieniu do makroregionu wschodniej Polski - Programu Operacyjnego Polska Wschodnia 2014-2020 (PO PW), zaś w zakresie budowy i przebudowy dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych wraz z towarzyszącą infrastrukturą - regionalne programy operacyjne na lata 2014-2020 (RPO).

W okresie sprawozdawczym według Celu Tematycznego 7 *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej*²², podpisano 190 umów (51 w ramach POIiŚ, 139 w ramach RPO dla 15 województw²³) na kwotę dofinansowania UE w wysokości ponad 8 mld zł.

Poniższe wykresy przedstawiają podział środków w ramach wybranych kategorii interwencji wchodzących w skład CT 7 *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów*

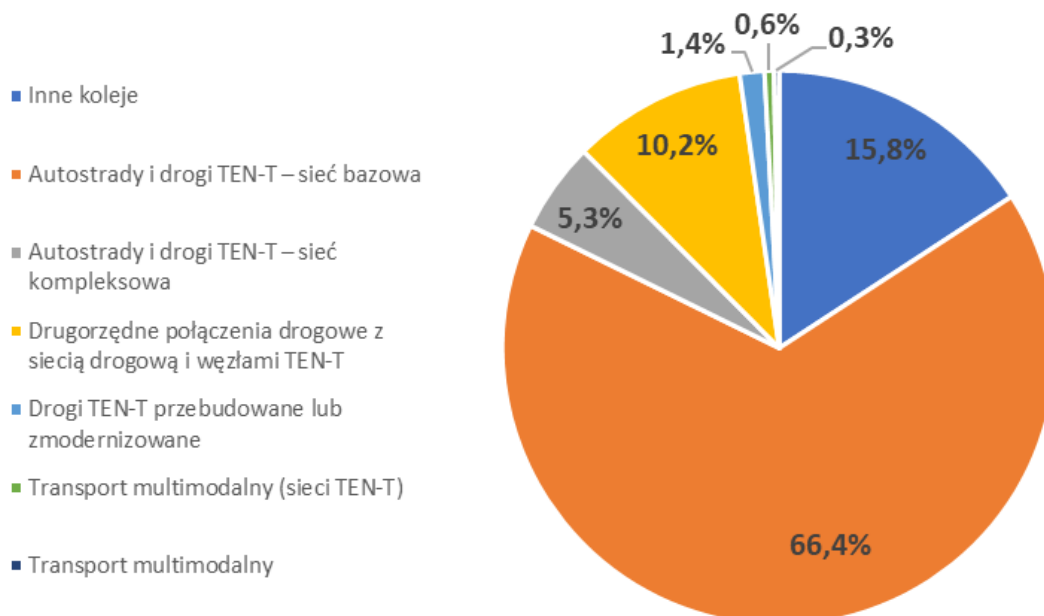
²¹ Uchwała nr 105 Rady Ministrów z dnia 24 września 2019 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku*.

²² Analizę przeprowadzono w ramach poszczególnych kategorii interwencji, które zostały wskazane na wykresie 3 i 4.

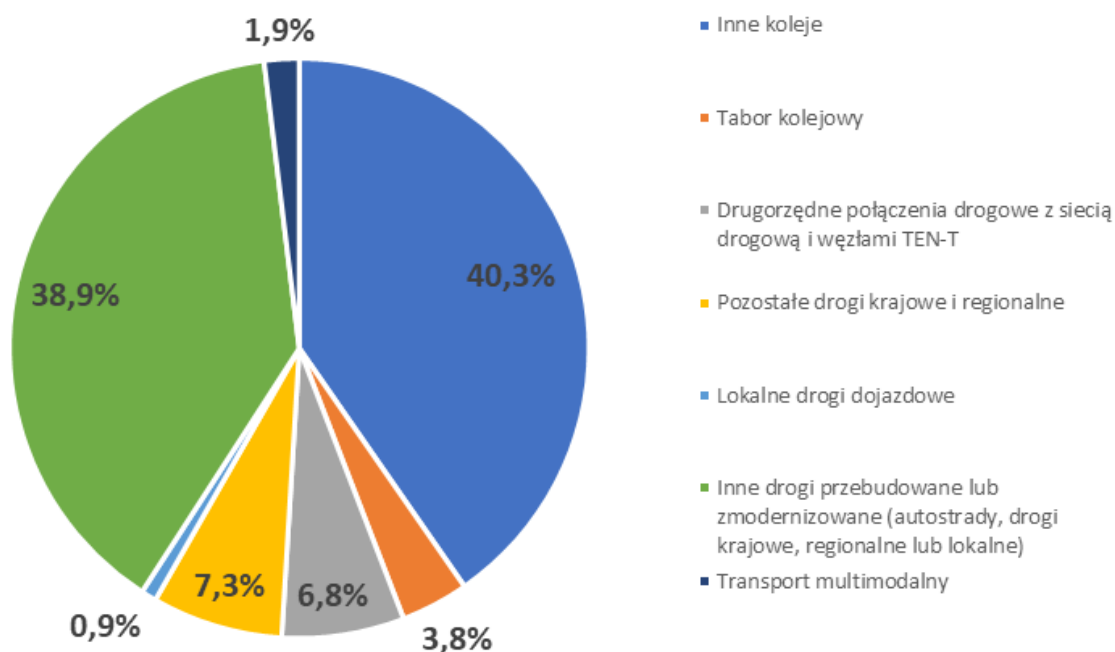
²³ Bez woj. pomorskiego.

przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej, w podziale na POIiŚ oraz regionalne programy operacyjne.

Wykres 16. Udział środków POIiŚ w inwestycjach zrealizowanych w ramach wybranych kategorii interwencji wchodzących w skład CT 7

Wykres 17. Udział środków RPO w inwestycjach zrealizowanych w ramach wybranych kategorii interwencji wchodzących w skład CT 7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SL 2014.

Pomimo, iż w okresie sprawozdawczym nie podpisano żadnej umowy o dofinansowanie UE w ramach POPW, to realizowanych było szereg inwestycji drogowych służących lepszemu skomunikowaniu ośrodków wojewódzkich Polski Wschodniej i ich obszarów funkcjonalnych z siecią dróg krajowych, w tym TEN-T. W efekcie zakończonej już realizacji wszystkich

planowanych projektów drogowych znaczącej poprawie uległa dostępność ośrodków wojewódzkich do głównych centrów kraju, w tym w ramach makroregionu Polski Wschodniej. Realizacja powyższych działań wpłynęła dodatkowo na istotną poprawę funkcjonalności lokalnych układów komunikacyjnych, co jest szczególnie istotne w kontekście usprawnienia dojazdów do miejsc pracy i usług publicznych.

PRZYKŁADOWY PROJEKT 1.

Poprawa dostępności komunikacyjnej miasta Białegostoku od strony Warszawy (droga krajowa wylotowa z Białegostoku – dojazd do S8)

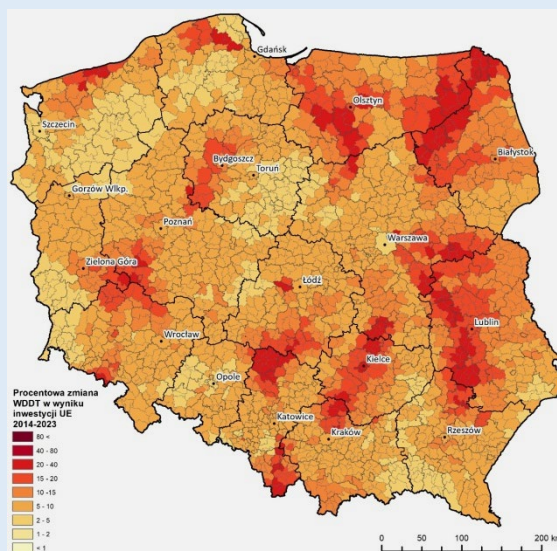
Przedsięwzięcie obejmuje kompleksową przebudowę dróg wylotowych z Białegostoku (DK8 i DW676) oraz budowę bezkolizyjnego skrzyżowania w miejscowości Porosły wyprowadzającego ruch w kierunku Warszawy poprzez drogę ekspresową S8.

Realizacja inwestycji przyczyni się do lepszego skomunikowania Białegostoku z centralnymi i południowo-zachodnimi regionami Polski, poprawi dostępność do przejść granicznych w Kuźnicy Białostockiej i Bobrownikach, a ponadto usprawni ruch w kierunku Ełku, Augustowa i Lublina.

Projekt finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a jego wartość wynosi 318 727 849,06 zł, w tym 252 847 439,09 zł stanowi dofinansowanie UE.

RAMKA 4. WMDT – wybrane wyniki z badań

„Oszacowanie oczekiwanych rezultatów interwencji za pomocą miar dostępności transportowej dostosowanych do potrzeb dokumentów strategicznych i operacyjnych perspektywy finansowej 2014-2020 (aktualizacja 2020/2021)” – projekt Raportu, IGiPZ PAN

Raport przedstawia pozytywną ocenę postępu działań inwestycyjnych zrealizowanych w ramach Polityki Spójności 2014-2020. **Poprawa infrastruktury skutkuje swoistego rodzaju „rozlewaniem” się obszaru wysokiej dostępności od najlepiej dostępnych biegunów (obszar warszawsko-łódzki i krakowsko-górnośląski) na pozostałe regiony.** Największym ostatecznym beneficjentem okresu programowania

2014-2020 jest Makroregion Polski Wschodniej, a w szczególności województwo podlaskie (inwestycje drogowe i kolejowe). Wnioski wskazują ponadto, że z punktu widzenia wzrostu dostępności i zmniejszenia różnic w ujęciu międzyregionalnym, ważniejsze od inwestycji w obszarach peryferyjnych są inwestycje skutkujące zwiększeniem się promienia oddziaływania dużych miast i aglomeracji, również tych położonych w obszarach peryferyjnych, jak np. Białystok, Lublin lub Rzeszów, ale także Szczecin lub miasta mniejszej wielkości w Polsce zachodniej. Głównym źródłem poprawy dostępności (zarówno w transporcie drogowym, kolejowym jak i wodnym-śródlądowym) jest **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020**. Inwestycje podejmowane w ramach **Regionalnych Programów Operacyjnych** i **Programu Operacyjnego Polska Wschodnia** są w dużej mierze komplementarne do działań w ramach POIS. Inwestycje na **drogach wojewódzkich** dają efekt poprawy dostępności szczególnie w strefach peryferyjnych, w tym przygranicznych. Ich rola jest także znaczna tam, gdzie poprawiają one dostęp do już istniejącej infrastruktury wyższego rzędu

Projektem strategicznym SRT i wskazanym w KSRR, jest **Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)**, który jest dokumentem programowym określającym cele i priorytety inwestycyjne w zakresie infrastruktury dróg krajowych, które mają zostać osiągnięte do 2025 r. poprzez realizację ściśle określonych zadań (inwestycji). Do końca 2020 r.:

- zakończono budowę 99 zadań o wartości 46 662,1 mln zł, długości 1 306,9 km (w tym I jezdnia odc. S7 odc. Lubień – Naprawa 7,6 km),
- w realizacji znajdowało się 95 zadań o wartości 57 175,2 mln zł, długości 1 234,7 km,
- na etapie wyłaniania wykonawcy znajdowało się 28 zadań o wartości 20 758,2 mln zł, długości 413,9 km.

Ponadto w 2020 r. udostępnionych zostało 136,7 km nowych dróg krajowych.

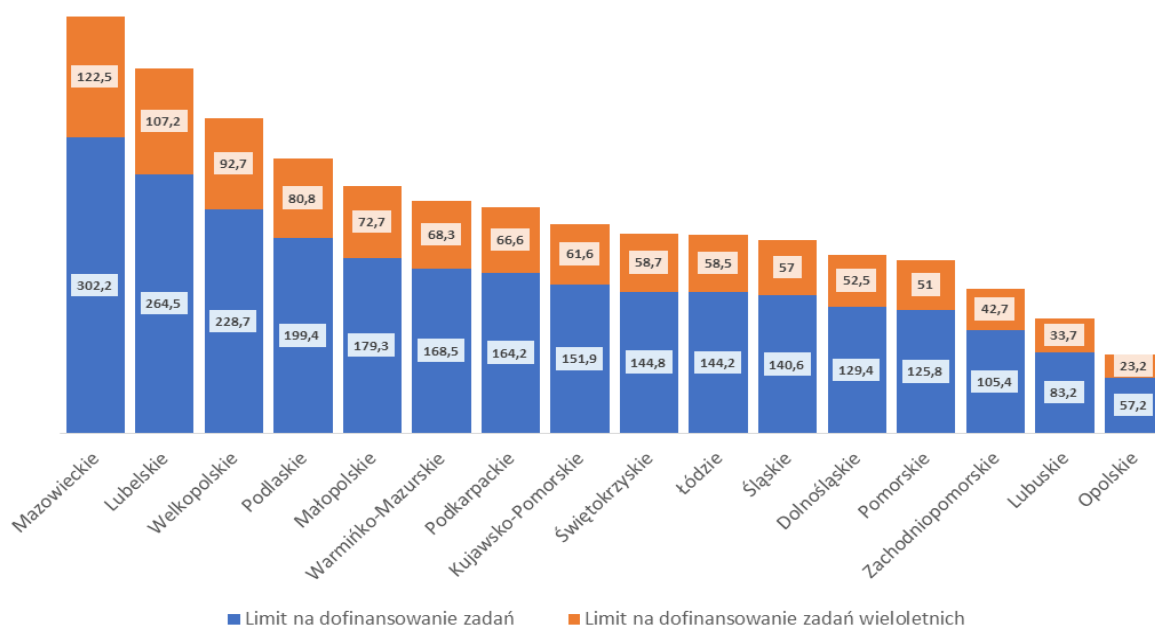
Źródło finansowania samorządowych projektów drogowych wprowadziła ustawa z dnia 23 października 2018 r. o **Funduszu Dróg Samorządowych** (FDS)²⁴. Dofinansowanie z FDS dla zadań powiatowych i gminnych jest uzależnione od dochodów jednostek samorządu terytorialnego: im niższy dochód własny JST, tym większa wartość dofinansowania, przy czym maksymalne dofinansowanie mogło wynieść do 80% kosztów realizacji zadania. W 2020 r. na realizację zadań na drogach lokalnych przeznaczono w sumie 3,2 mld zł. Łączna wartość środków RFRD przyznanych w 2020 roku na realizację zadań gminnych i powiatowych wyniosła 2,74 mld zł. Na dofinansowanie zadań gminnych trafiło 1 474,3 mln zł, na zadania powiatowe przeznaczonych zostało 1 269,6 mln zł, zaś wartość finansowania zadań na tzw. drogach obronnych to 500 mln zł.

W 2020 r. wsparcie finansowe z Funduszu uzyskało 2 297 zadań na drogach powiatowych i gminnych o długości 3,5 tys. km, z tego:

- 623 zadań na drogach powiatowych – 1 708 km,
- 1 674 zadań na drogach gminnych – 1 759 km.

²⁴ W wyniku nowelizacji tej ustawy, która weszła w życie z dniem 31 grudnia 2020 r., nazwa Funduszu uległa zmianie na: Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg, a tytuł ustawy na: ustawa o Rządowym Funduszu Rozwoju Dróg (Dz.U. z 2020 r. poz. 1430, z późn.zm.).

Wykres 18. Podział środków Funduszu Dróg Samorządowych na 2021 rok wg województw (w mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony <https://www.gov.pl/web/infrastruktura/podzial-srodkow-funduszu-drog-samorzadowych-na-2021-rok>

W ramach budowy sieci transportowej i skomunikowania obszarów miejsko-wiejskich i wiejskich z miastami realizowany jest **Program Mosty dla Regionów na lata 2018-2025**, mający na celu uzupełnienie lokalnej infrastruktury drogowej o brakujące przeprawy mostowe w ciągach dróg będących w zarządzaniu jednostek samorządu terytorialnego, a przez to poprawę wewnętrznej spójności komunikacyjnej regionów przy wsparciu ze środków publicznych, w tym z budżetu państwa. W okresie sprawozdawczym - do końca listopada 2020 r. - podpisano łącznie 11 umów dotyczących zaprojektowania przepraw: w województwie mazowieckim w powiecie garwolińskim na Wiśle, w województwie podkarpackim na Sanie w Stalowej Woli oraz Jarosławiu, w województwie podlaskim w powiecie siemiatyckim na Bugu, w województwie śląskim w powiecie bielskim na Sole oraz na Odrze w ciągu DW nr 421, w województwie świętokrzyskim na Kamiennej w Starachowicach, w województwie wielkopolskim w powiecie poznańskim i konińskim na Warcie oraz w m. Ciszkowo na Noteci, w województwie małopolskim w powiecie krakowskim na Wiśle.

Tabela 6. Realizacja programu Mosty dla Regionów w poszczególnych województwach

Województwo	Nazwa projektu	Miejscowość
Dolnośląskie	Budowa mostu w m. Ścinawa na rzece Odra jako połączenie dróg lokalnych wojewódzkich nr 292 i 340	Ścinawa
Kujawsko-Pomorskie	Budowa mostu nad rzeką Noteć wraz z przebudową drogi gminnej nr 150833C w miejscowości Kobylniki	Kobylniki
Lubelskie	Budowa przeprawy mostowej w Krasnymstawie na rzece Wieprz (km 197 + 240)	Krasnystaw
Lubuskie	Rozbiórka istniejącego i budowa nowego mostu nad rzeką Noteć w ciągu drogi wojewódzkiej nr 157 Zwierzyn - Goszczanowo w m. Gościmiec	Gościmiec
	Budowa mostu przez rzekę Odrę wraz z budową nowego przebiegu drogi wojewódzkiej nr 281 w m. Pomorsko	Pomorsko

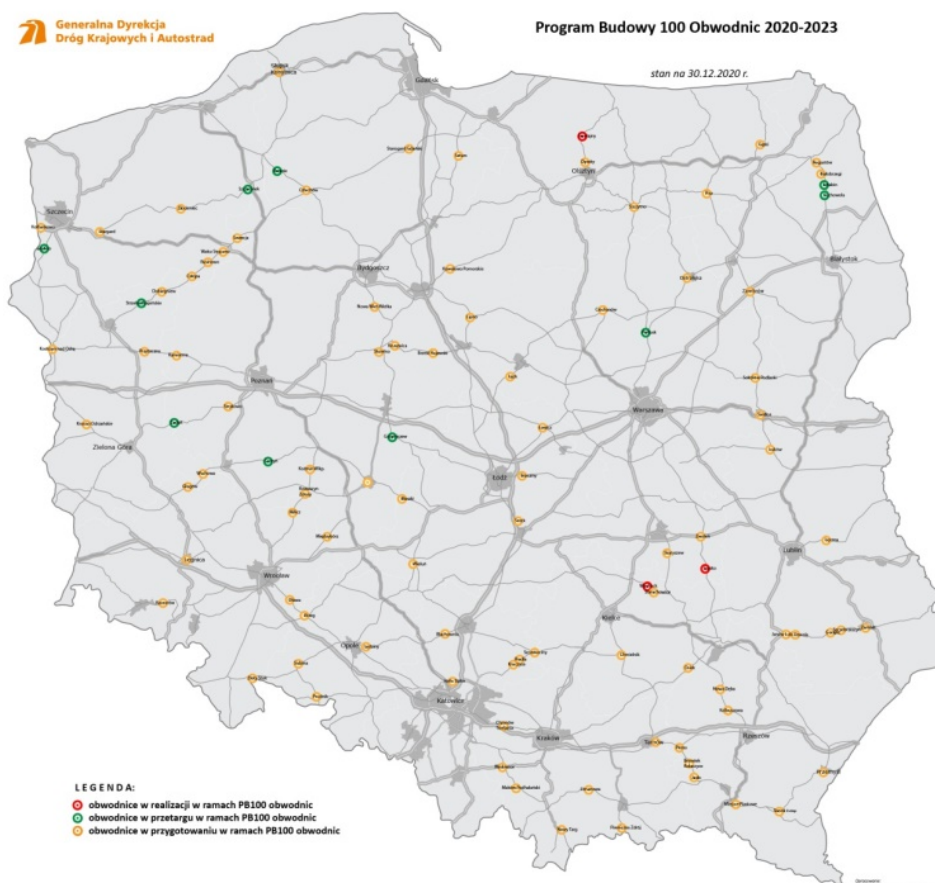
Województwo	Nazwa projektu	Miejscowość
Małopolskie	Opracowanie dokumentacji niezbędnej do realizacji zadania polegającego na budowie przeprawy mostowej w ciągu drogi powiatowej nr 2179K w m. Jeziorzany wraz z drogami dojazdowymi na rzece Wiśle, łączącej Gminę Skawina i Gminę Liszki na terenie Powiatu Krakowskiego.	Jeziorzany
	Budowa mostu na rz. Wisła wraz z budową nowego przebiegu DW 775 na odc. Od DK 79 do DW 964 w gm. Nowe Brzesko	Nowe Brzesko
	Budowa połączenia DK 87 z DW 969 w Nowym Sączu wraz z budową mostu na Dunajcu	Nowy Sącz
Mazowieckie	Budowa mostu na rzece Wiśle pomiędzy m. Antoniówka Świerżowska a m. Świerże Górne wraz z drogami dojazdowymi	m. Antoniówka Świerżowska - m. Świerże Górne
	Budowa mostu na rzece Narew wraz z dojazdami Budowa przeprawy mostowej przez rz. Narew wraz z drogą dojazdową łączącą drogę krajową nr DK61 w miejscowości Teodorowo, Gmina Rzekuń, Powiat Ostrołęcki, z drogą powiatową nr 2539W w miejscowości Łęg Przedmiejski, Gmina Lelis, Powiat Ostrołęcki, Województwo Mazowieckie.	Łęg Przedmiejski - Teodorowo
Opolskie	Opracowanie dokumentacji niezbędnej do realizacji inwestycji pn. Budowa mostu południowego na rzece Odrze w Krapkowicach i Gogolinie wraz z drogami dojazdowymi	Krapkowice i Gogolin
	Budowa łącznika obwodnicy północnej z ul. Przyjaźni-Strzelecką w Kędzierzynie-Koźlu	Kędzierzyn-Koźle
Podkarpackie	Budowa mostu w ciągu drogi powiatowej nr 2044R Krzemienna - Ulucz w miejscowości Krzemienna wraz z drogami dojazdowymi	Krzemienna-Ulucz
	Budowa mostu na rzece San wraz z budową dróg dojazdowych i skrzyżowania z drogą krajową nr 28	Sanok
	Budowa nowego odcinka drogi wojewódzkiej nr 855 Zaklików-Stalowa Wola wraz z budową mostu na rzece San oraz budową, przebudową niezbędnej infrastruktury technicznej budowli i urządzeń budowlanych w miejscowościach Stalowa Wola, Brandwica i Rzeczyca Długa	Stalowa Wola, Brandwica, Rzeczyca Długa
	„Budowa nowego odcinka drogi wojewódzkiej Nr 865 Jarosław - Oleszyce - Cieszanów - Bełzec wraz z budową mostu na rzece San oraz budową i przebudową niezbędnej infrastruktury technicznej, budowli i urządzeń budowlanych w m. Jarosław”	pomiędzy Munina i Sobiecin
Podlaskie	Budowa przeprawy mostowej przez rz. Bug wraz z drogami dojazdowymi łączącymi drogę gminną nr 390303W w m. Krzemień Wieś, Gmina Jabłonna Lacka, Powiat Sokołowski, Województwo Mazowieckie z drogą powiatową nr 1728B w m. Granne, Gmina Perlejewo, Powiat Siemiatycki, Województwo Podlaskie.	Granne - Krzemień Wieś
Śląskie	Budowa mostu nad rzeką Odra w ciągu DW nr 421	Łubowice, Ciechowice
	Rozbiórka tymczasowej przeprawy mostowej i budowa nowego mostu na rzece Soła wraz z przebudową połączenia drogowego z drogą wojewódzką 948 i drogami powiatowymi 4480S i 1456S w miejscowości Porąbka.	Porąbka
Świętokrzyskie	Opracowanie dokumentacji projektowej dla zadania pn. Rozbudowa drogi wojewódzkiej Nr 744 na odc. Tychów Stary – Starachowice wraz z budową obwodnicy m. Starachowice /Budowa przeprawy mostowej na rz. Kamiennej wraz z drogami dojazdowymi w ciągu obwodnicy Starachowic na DW744 od km ok. 35+536,68 na DW744 do km ok. 262+377,28 na DK42/	Starachowice, Wąchock
Wielkopolskie	Budowa przeprawy mostowej przez Rzekę Wartę w miejscowości Biechowy wraz z niezbędnymi drogami dojazdowymi, w ciągu drogi powiatowej nr 3217P, w ramach Programu Mosty dla Regionów	Biechowy
	Budowa mostu na Noteci wraz z dojazdami w nowym przebiegu drogi wojewódzkiej nr 153 w miejscowości Ciszkowo	Ciszkowo
	Budowa mostu na Noteci z rozbiórką istniejącego w ciągu drogi wojewódzkiej nr 242 w miejscowości Żuławka	Żuławka

Województwo	Nazwa projektu	Miejscowość
	Budowa mostu nad rzeką Wartą w ciągu nowoprojektowanej drogi powiatowej Luboń-Czapury od drogi wojewódzkiej nr 430 do drogi powiatowej nr 2460P, gm. Luboń, Mosina, powiat poznański, województwo wielkopolskie	Luboń - Czapury

Źródło: opracowanie własne MFIPR.

W ramach poprawy dostępności polskiej przestrzeni zarówno w wymiarze międzynarodowym, krajowym, regionalnym oraz lokalnym w ramach SRT w 2020 r. został opracowany **Program budowy 100 obwodnic na lata 2020-2030**, którego koszt realizacji został oszacowany na blisko 28 mld zł. Jego celem jest wyprowadzenie ruchu z zatłoczonych miast, czystsze powietrze, redukcja hałasu oraz poprawa przepustowości drogowej. W programie zostały ujęte zadania na różnym etapie przygotowania. Wybór obwodnic do realizacji odbywał się przy uwzględnieniu stanu prac przygotowawczych, natężenia ruchu, w tym ruchu ciężkiego, stanu bezpieczeństwa ruchu w miejscowościach liczonego poziomem wypadkowości i liczbą ofiar wypadków, poprawy dostępności połączeń z państwami sąsiednimi oraz koniecznością zachowania zrównoważonego rozwoju kraju. W przypadku niektórych zadań przygotowania dopiero się rozpoczną.

Mapa 15. Program budowy 100 obwodnic na lata 2020-2030

Źródło: www.gddkia.gov.pl

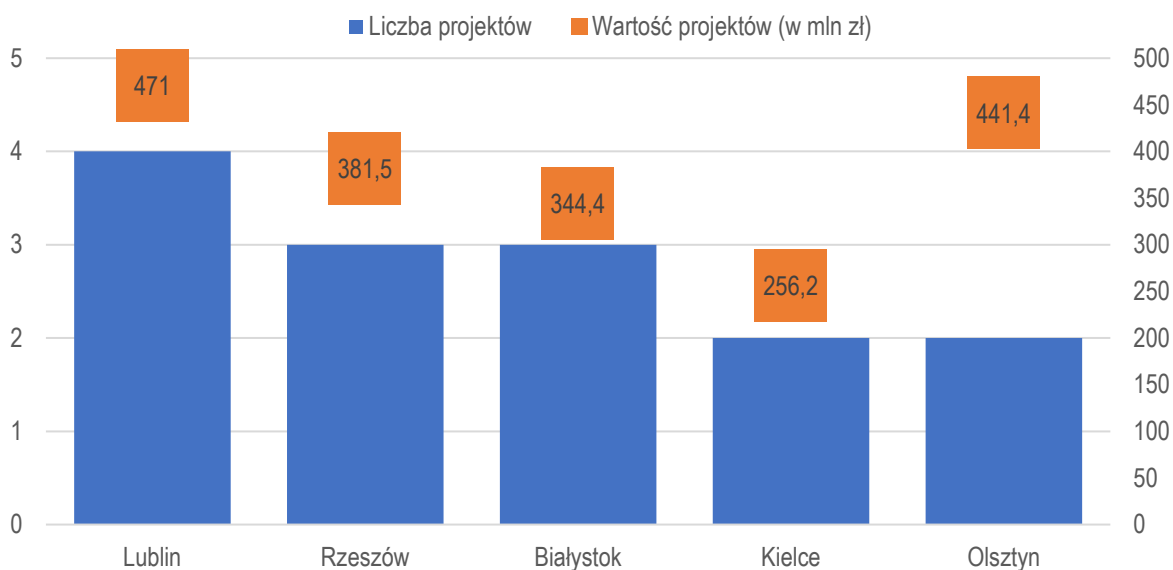
Równolegle w ramach kierunku mającego na celu poprawę infrastruktury transportowej realizowane były projekty z zakresu transportu miejskiego. W okresie sprawozdawczym działania na rzecz stworzenia nowoczesnego systemu transportowego, który pozwoli sprostać

potrzebom wynikającym ze wzrostu wymiany towarowej oraz mobilności mieszkańców, a także wykorzystać w pełni potencjał gospodarczy regionu realizowane były w POIiŚ w ramach Osi priorytetowej VI Rozwój niskoemisyjnego transportu zbiorowego w miastach. W obszarze transportu miejskiego kontynuowane były działania mające na celu zmniejszenie zatłoczenia motoryzacyjnego w miastach, poprawę płynności ruchu, bezpieczeństwa i ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko naturalne w miastach i na ich obszarach funkcjonalnych. Wsparcie dotyczyło przedsięwzięć w zakresie rozwoju transportu zbiorowego, wynikających z planów gospodarki niskoemisyjnej miast, służących podniesieniu jego bezpieczeństwa, jakości, atrakcyjności i komfortu. Obecnie realizowany jest pilotaż wsparcia ponad 30 samorządów i ich stowarzyszeń w **przygotowaniu i aktualizacji Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP)**, które znacząco różnią się od tradycyjnego planowania transportu. Istotą SUMP jest skupienie się na ludziach, dostępności i jakości życia, zintegrowanym rozwoju wszystkich środków transportu, równoległe działania infrastrukturalne i rynkowe, ale też informacyjno-promocyjne, systematyczna ocena i ewaluacja skutków działań²⁵.

W ramach działania rozwijanie zintegrowanych systemów transportu publicznego przy wykorzystaniu nisko- i zeroemisyjnych środków transportu w PO PW realizowano przedsięwzięcie pn. Zrównoważony transport miejski, wdrażane na obszarach miast wojewódzkich Polski Wschodniej: Białegostoku, Kielc, Lublina, Olsztyna i Rzeszowa. W ramach przedsięwzięcia wspierane były inwestycje z zakresu tworzenia nowych lub rozbudowy istniejących ekologicznych zintegrowanych sieci transportu miejskiego. Realizowane projekty mają kompleksowy charakter, tj. obejmują zarówno komponent infrastrukturalny, jak również zakup ekologicznego taboru i wdrożenie systemów telematycznych (ITS). Dotychczas zakontraktowano 14 projektów transportu miejskiego (wykorzystujących blisko 100% alokacji). Nie przewiduje się kontraktacji nowych przedsięwzięć. Rozkład inwestycji w poszczególnych miastach i ich obszarach funkcjonalnych przedstawiono na poniższym wykresie.

²⁵ Więcej o projekcie na: <https://plany.mobilnosci.pl/materialy/>

Wykres 19. Inwestycje realizowane w ramach przedsięwzięcia pn. Zrównoważony transport miejski wg miast (POPW)

Źródło: Opracowanie własne

Do końca 2020 r. zakończyły się trzy inwestycje: w Lublinie, Rzeszowie i Kielcach (Centrum Komunikacyjne). Realizacja pozostałych projektów rozłożona jest w latach, a ich zakończenie zaplanowane jest sekwencyjnie w okresie kwalifikowalności perspektywy finansowej 2014-2020.

Przedsięwzięciem, które ma na celu stworzenie uniwersalnego systemu transportu pasażerskiego poprzez wybudowanie i eksploatację rentownego innowacyjnego węzła transportowego, który uzyska miejsce w pierwszej 10-tce najlepszych portów lotniczych świata i doprowadzi do przebudowy krajowego systemu transportu kolejowego jako atrakcyjnej alternatywy dla transportu drogowego i obejmującego wszystkie obszary Polski, zapewniając jednocześnie rozwój i trwałą integrację aglomeracji warszawskiej i łódzkiej jest **Centralny Port Komunikacyjny (CPK)**.

Na Program CPK składają się 4 Podprogram:

1. Podprogram Lotniskowy - nowy port lotniczy ,będący częścią CPK, w gminie Baranów - około 37 km od Warszawy.
2. Podprogram Kolejowy – obejmuje 12 tras kolejowych prowadzących z różnych regionów do Warszawy i CPK - skład się na niego 30 zadań inwestycyjnych i 1789 km nowych linii kolejowych. .
3. Podprogram Nieruchomości - obejmuje otoczenie lokalizacji portu lotniczego, które zostanie zaplanowane w kierunku rozwoju funkcji miastotwórczych, gospodarczo-biznesowych, innowacyjnych, społecznych i kulturalnych.
4. Podprogram Strategia i Rozwój - nowe inwestycje, tworzenie nowych miejsc pracy, ruch turystyczny i zwiększone zapotrzebowanie na usługi w regionie.

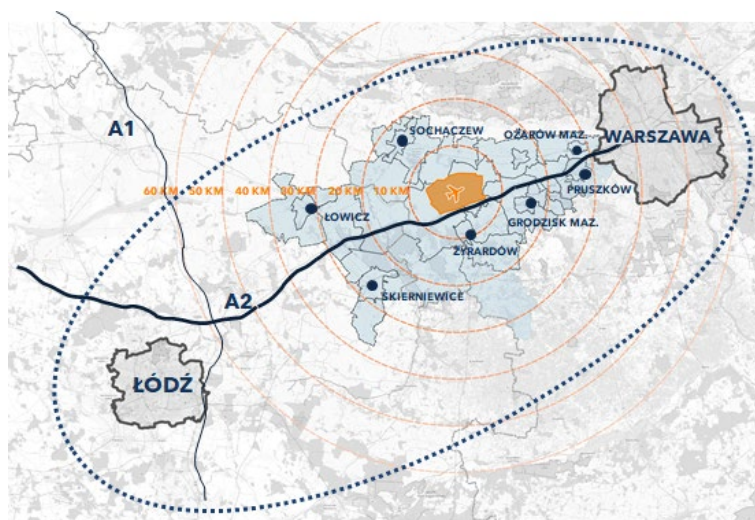
W 2020 r. stan realizacji przedstawia się następująco:

- przygotowano Strategiczne Studium Lokalizacyjne (SSL) Inwestycji oraz przeprowadzono konsultacje społeczne tego dokumentu;

- rozpoczęto prace nad przeprowadzeniem Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko, której zostanie poddany dokument Strategicznego Studium Lokalizacyjnego Inwestycji Centralnego Portu Komunikacyjnego;
- podpisano umowę na analizy środowiskowe dotyczące węzła CPK;
- wybrano Doradcę Strategicznego - port lotniczy Incheon w Seulu;
- rozpoczęto inwentaryzację przyrodniczą na obszarze 115 tys. ha wzdłuż 530 km linii kolejowych na 9 odcinkach;
- ogłoszono postępowania przetargowe na wybór wykonawców na opracowanie Studiów Techniczno Ekonomiczno Środowiskowych.

Rada Ministrów 28 października 2020 r. uchwałą nr 156 ustanowiła Program inwestycyjny Centralny Port Komunikacyjny. Etap I. 2020–2023. Program wieloletni ma zapewnić zabezpieczenie środków na sfinansowanie zaplanowanych nakładów inwestycyjnych. W 2020 r. opracowano również Pasażerski Model Transportowy (PMT) i sieciową prognozę ruchu pasażerskiego w Polsce, które uwzględniają transport drogowy, kolejowy i lotniczy. W grudniu 2020 r. uruchomiono Program Dobrowolnych Nabyć, czyli program pozyskiwania ziemi przez Spółkę pod budowę portu lotniczego na zasadach dobrowolności po obu stronach transakcji i transparentności procedury pozyskiwania gruntów oraz w tym samym czasie rozpoczęto proces przygotowania Strategii Rozwoju Regionu CPK, do której zaproszono samorzady gmin, powiaty i samorzady województw.

Mapa 16. Duopolis i Region CPK

Źródło: Prezentacja „Region CPK – Strategia Rozwoju Regionu CPK, Konsultacje samorządowe”

W ramach działania mającego na celu zwiększenie wykorzystania potencjału kolejowego w obszarze transportu międzyregionalnego, regionalnego, a także między- i wewnątrz-aglomeracyjnego realizowane były przedsięwzięcia w POiIS w ramach Osi priorytetowej *V Rozwój transportu kolejowego w Polsce*. Zgodnie z PO PW realizowano przedsięwzięcie pn. *Ponadregionalna infrastruktura kolejowa*, którego celem było zwiększenie dostępności makroregionu w zakresie infrastruktury kolejowej. Realizowane projekty inwestycyjne w POiIS oraz PO PW ukierunkowano na zwiększenie poziomu przepustowości linii kolejowych poprzez podwyższenie ich parametrów technicznych (prędkość, nacisk na oś), elektryfikację wybranych linii, unowocześnienie systemów sterowania ruchem kolejowym oraz systemów informacji pasażerskiej, a także budowę bądź przebudowę obiektów obsługi podróżnych, m.in. poprzez

dostosowanie do wyższych standardów bezpieczeństwa oraz potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo.

W ramach PO PW do końca 2020 r. zakontraktowano 9 projektów (7 infrastrukturalnych i 2 przygotowawcze), które wykorzystywały prawie 100% dostępnej alokacji. Inwestycje PKP PLK (we współpracy z PKP S.A.) realizowane w ramach działania wchodzi w skład Wschodniej Magistrali Kolejowej, która ma na celu połączenie ze sobą stolic województw Polski Wschodniej, usprawnienie przewozów pasażerskich i towarowych wewnątrz makroregionu oraz powiązanie go z resztą kraju i z zagranicą.

PRZYKŁADOWY PROJEKT 2

Prace na liniach kolejowych nr 68, 565 na odcinku Lublin - Stalowa Wola Rozwadów wraz z elektryfikacją

Projekt zakłada rozszerzoną rehabilitację linii nr 68 i 565, która polega na przywróceniu pierwotnych parametrów technicznych linii oraz elektryfikacji, a także na dostosowaniu elementów infrastruktury pasażerskiej do potrzeb osób o ograniczonej możliwości ruchowej.

Projekt obejmuje budowę nowej sieci trakcyjnej na obu liniach i modernizację sieci istniejącej (na odcinku LK nr 68 o długości ok. 8 km). Linia kolejowa nr 68 stanowi ważne połączenie w ruchu pasażerskim pomiędzy dwoma dużymi ośrodkami miejskimi Polski Wschodniej. Inwestycja umożliwi zwiększenie prędkości oraz przepustowości infrastruktury kolejowej zarówno dla przewozów towarowych, jak i pasażerskich.

Projekt finansowany jest z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a jego wartość wynosi 537 098 361,49 zł, w tym 336 857 667,60 zł stanowi dofinansowanie UE.

Przedsięwzięcia z zakresu inwestycji na liniach kolejowych były realizowane w okresie sprawozdawczym również w ramach dokumentów krajowych. Działania na rzecz poprawy infrastruktury kolejowej oraz zgodnie z STR 2030 realizowane były w ramach wieloletniego **Krajowego Programu Kolejowego do 2023 r., (KPK)** który ustanawia ramy finansowe oraz warunki realizacji zamierzeń państwa w zakresie infrastrukturalnych inwestycji kolejowych przewidywanych do wykonania do 2023 roku. Jest to największy program inwestycyjny w historii polskiej kolei (wartość Programu 75,45 mld zł). Zasadniczym celem w zakresie inwestycji kolejowych realizowanych i planowanych do realizacji w ramach KPK jest przede wszystkim dokończenie prac na głównych ciągach, tworzących sieć bazową i kompleksową TEN-T, jak również stanowiących kolejowe korytarze transportowe oraz usunięcie występujących wąskich gardeł. Ze wstępnych danych wynika²⁶, że w 2020 roku przebudowano 900 km torów (w tym 750 km torów głównych zasadniczych) oraz podpisano 230 umów o łącznej wartości 10,73 mld zł, z czego 74 umowy obejmujące roboty budowlane o wartości 10,18 mld zł. Wg szacunków plan finansowy zrealizowany będzie na poziomie około 10,8 mld zł. W KPK ujętych jest ponad 230 projektów inwestycyjnych. W realizacji jest ponad 200 umów na roboty budowlane o wartości ponad 41 mld zł.

²⁶ Zgodnie z art. 38c ust. 6 ustawy z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym, w terminie do dnia 31 maja każdego roku minister właściwy do spraw transportu, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych oraz w zakresie projektów realizowanych z udziałem środków europejskich z ministrem właściwym do spraw rozwoju regionalnego, składa Radzie Ministrów sprawozdanie z wykonania planu realizacji programu wieloletniego za rok poprzedni.

Program Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej – Kolej + do 2028 r. przyjęty w 2019 r. przez RM ma na celu uzupełnienie sieci kolejowej o połączenia miejscowości liczących przynajmniej 10 tys. mieszkańców, nieposiadających dostępu do kolei pasażerskich lub towarowych, z miastami wojewódzkimi oraz poprawę wewnętrznej spójności komunikacyjnej regionów Polski. Projekty dofinansowane w ramach Programu Kolej + stanowią uzupełnienie inwestycji kolejowych realizowanych i przewidzianych do realizacji w ramach Krajowego Programu Kolejowego.

W wyniku oceny formalnej przeprowadzonej przez PKP Polskie Linie Kolejowe SA (trwającej do 27 listopada 2020 r.) do II etapu zakwalifikowane zostały wszystkie zgłoszone inwestycje liniowe. W chwili obecnej wnioskodawcy, których projekty zakwalifikowały się do II etapu mają 12 miesięcy na przygotowanie niezbędnych dokumentów aplikacyjnych oraz opracowanie wstępnego studium planistyczno – prognostycznego. Studium pozwoli określić niezbędny zakres prac i szacowane koszty planowanej inwestycji. Ponadto po zakończeniu II etapu naboru, zgłoszone projekty będą podlegały ocenie merytorycznej, rankingowaniu i ostatecznej kwalifikacji do Programu. Wszystkie zgłoszone projekty będą oceniane według takich samych kryteriów określonych w wytycznych naboru, uwzględniając różne aspekty, m.in. demograficzno-społeczny, środowiskowy, ekonomiczny, techniczno – eksploatacyjny oraz wyniki analiz studialnych. Będzie ona podstawą rankingowania zgłoszonych zadań inwestycyjnych, a tym samym ich zakwalifikowania do realizacji. Lista inwestycji zakwalifikowanych do II etapu Programu Kolej + w podziale na województwa dostępna jest na stronie <https://www.plk-sa.pl/program-kolej-plus/>.

W 2019 r. rozszerzona została lista dworców kolejowych objętych **Programem Zarządzania i Przebudowy Dworców Kolejowych (Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016-2023)**, który wynika z SRT. Do końca 2020 r. spośród 189 dworców kolejowych planowanych do modernizacji w ramach programu, do użytku oddano 23 dworce kolejowe (Święta Katarzyna, Siechnice, Żerniki Wrocławskie – Smardzów, Olsztyn Zachodni, Miechów, Żarów, Poznań Garbary, Poznań Zachodni, Jawor, Strzelin, Chojnów, Pruszków, Żagań, Zgorzelec Ujazd, Czeremcha, Oświęcim, Bielsk Podlaski, Sędziszów Małopolski, Białystok, Nidzica, Malczyce, Mrozy, Siemiatycze) o łącznej wartości inwestycji 221,8 mln zł netto.

W 2020 r. zrealizowano następujące działania:

- poniesiono nakłady w wysokości 247,7 mln zł netto,
- podpisano 29 umów na roboty budowlane (w tym w formule „PiB”) na kwotę 203,7 mln zł netto,
- ogłoszono 24 postępowania na wybór wykonawcy robót budowlanych (w tym w formule „PiB”) na kwotę 306,0 mln zł netto,
- ogłoszono 5 postępowań na wybór projektanta dla projektów inwestycyjnych na kwotę 112,4 mln zł netto.

Projekt „Wspólny Bilet” (WB) wdrożono w dniu 9 grudnia 2018 r. WB zawiera ofertę przewoźników z Grupy PKP oraz kolei samorządowych obsługujących połączenia regionalne i aglomeracyjne. Aktualnie w projekcie w kasach biletowych znajduje się oferta dziewięciu przewoźników (w roku 2020 włączono ofertę Spółki Arriva RP) oraz sześciu przewoźników w systemie internetowym BILKOM. W okresie od stycznia do końca grudnia 2020 r. sprzedano prawie 356 tys. Wspólnych Biletów, z których skorzystało łącznie ponad 388 tys. pasażerów. 40% biletów zakupiono w kasach, 60% przez Internet w systemie BILKOM.

1.5.2. Infrastruktura komunalna

W ramach niniejszego kierunku interwencji podjęto szereg działań mających na celu rozwój i poprawę stanu infrastruktury komunalnej. Dotyczyły one ulepszenia usług w zakresie zaopatrzenia w wodę, oczyszczania ścieków oraz gospodarowania odpadami, zapewnienia uzasadnionych ekonomicznie rozwiązań dla gospodarki wodno-ściekowej. Realizowano również przedsięwzięcia w zakresie selektywnego zbierania odpadów komunalnych oraz rozwoju instalacji do przetwarzania bioodpadów i ograniczeniu emisji zanieczyszczeń powietrza.

Przedsięwzięcia na rzecz poprawy infrastruktury komunalnej realizowane były w ramach POIiŚ oraz w RPO. W ramach CT 6 *Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami* w okresie sprawozdawczym podpisano w ramach POIiŚ 52 umowy na kwotę dofinansowania UE ponad 424 mln zł, natomiast w ramach RPO (w 15 województwach²⁷) 868 umów na kwotę ponad 1,3 mld zł dofinansowania UE. Z kolei w ramach kategorii interwencji *Oczyszczanie ścieków* w ramach 13 RPO²⁸ - podpisano 94 umowy na kwotę dofinansowania UE ponad 353 mln zł.

W ramach działania mającego na celu poprawę usług w zakresie zaopatrzenia w wodę, oczyszczania ścieków oraz gospodarowania odpadami oraz zapewnienia uzasadnionych ekonomicznie rozwiązań dla gospodarki wodno-ściekowej realizowano **Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych 2019**. Z informacji sprawozdawczych wynika, iż w 2019 r. na terenie aglomeracji wybudowano 3226,8 km sieci kanalizacyjnej, z czego 2378,5 km to sieć grawitacyjna. Z kolei 636,6 km istniejącej sieci zostało zmodernizowanych, a liczba osób korzystających z usług kanalizacyjnych wzrosła o 532 471 osoby²⁹.

W 2019 roku prowadzono następujące inwestycje dotyczące oczyszczalni ścieków:

- wybudowano 16 nowych oczyszczalni ścieków;
- zmodernizowano 66 oczyszczalni ścieków;
- rozbudowano 13 oczyszczalni ścieków;
- rozbudowano i zmodernizowano 58 oczyszczalni ścieków,
- zmodernizowano część osadową na 22 oczyszczalniach ścieków.

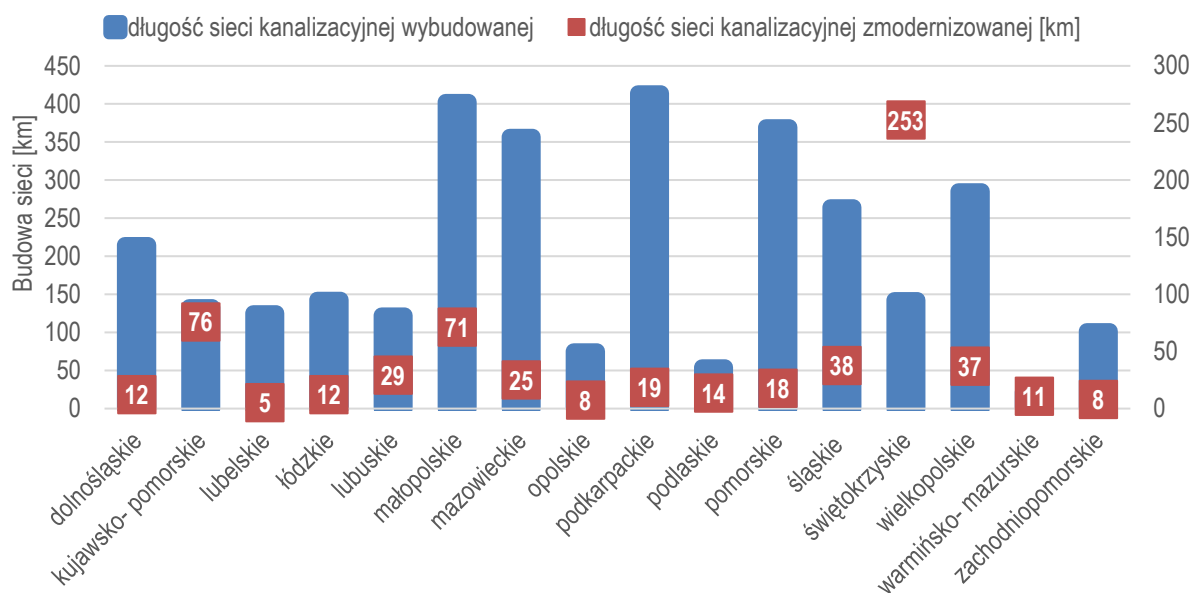
Poniższy wykres przedstawia realizację zbiorczych sieci kanalizacyjnych w podziale na województwa.

²⁷ Bez woj. mazowieckiego.

²⁸ Bez woj. mazowieckiego, pomorskiego i świętokrzyskiego.

²⁹ Informacja z realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych w 2020 roku będzie dostępna w połowie 2021 roku.

Wykres 20. Realizacja zbiorczych sieci kanalizacyjnych w podziale na województwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji z realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych w 2019 roku.

1.5.3. Infrastruktura społeczna

W ramach niniejszego działania w 2020 r. podjęto szereg projektów ukierunkowanych na poprawę jakości infrastruktury społecznej, polegających w szczególności na zwiększeniu dostępności przestrzeni (zwłaszcza małych miast i obszarów wiejskich, gdzie problem dostępności jest największy), modernizacji i rozbudowie infrastruktury ochrony zdrowia, edukacji i instytucji kultury, zwiększeniu dostępności usług dla osób starszych, osób z niepełnosprawnościami oraz poprawie dostępności do mieszkań na wynajem.

Istotne znaczenie dla realizacji zaplanowanych działań mają projekty finansowane ze środków polityki spójności, w tym w ramach RPO, POIS oraz POWER (m.in. w zakresie finansowania infrastruktury instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3).

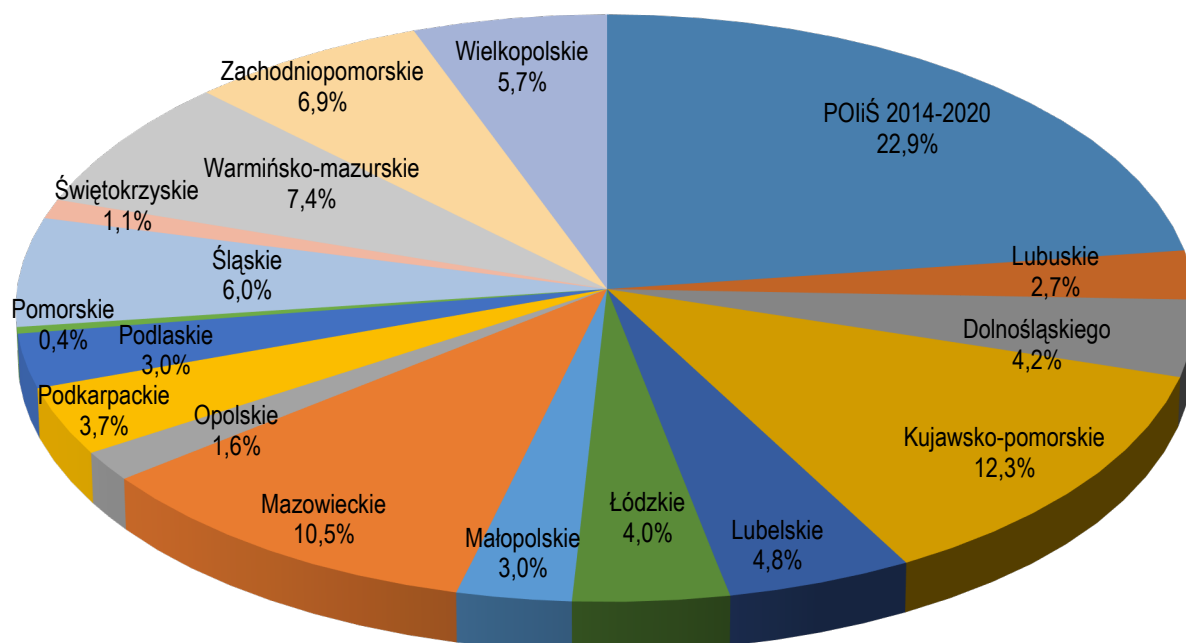
Projekty finansowane z RPO obejmowały m.in.:

- 1) w zakresie edukacji: budowę, rozbudowę i modernizację przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, oraz szkół wyższych prowadzących działalność dydaktyczną (np. pomieszczenia dydaktyczne, biblioteki, laboratoria, wyposażenie oraz inne obiekty służące prowadzeniu działalności naukowej i badawczej, przyszkolne obiekty sportowe, campusy); tworzenie i modernizację zaplecza socjalno-bytowego dla uczniów, studentów, nauczycieli i wykładowców, a także wyposażenia przedszkoli, szkół, placówek edukacyjnych oraz szkół wyższych w nowoczesny sprzęt i pomoce optymalizujące proces kształcenia, remontów i wyposażenia istniejących placówek edukacyjnych oraz budowę obiektów okołopedagogicznych (sale gimnastyczne, baseny przyszkolne, stołówki, boiska, bursy i internaty);

- 2) w zakresie opieki zdrowotnej: rozbudowę, modernizację i zakup odpowiedniego wyposażenia szpitali, centrów diagnostycznych i innych placówek zapewniających specjalistyczną opiekę medyczną;
- 3) w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego: konserwację zabytków ruchomych, księgozbiorów, archiwów.

W okresie sprawozdawczym największy udział w realizacji przedsięwzięć z zakresu infrastruktury społecznej miały RPO (77% ogólnej wartości wkładu UE w podpisanych w badanym okresie umowach), przy czym w województwie kujawsko-pomorskim było to ponad 12%. Udział projektów w ramach POiŚ kształtował się na poziomie 23% wartości dofinansowania UE wszystkich umów.

Wykres 21. Projekty z zakresu infrastruktury społecznej wg programów operacyjnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych SL 2014

Duże znaczenie dla poprawy dostępności przestrzeni publicznej odgrywa program „**Dostępność Plus**”, który jest programem rządowym wdrażanym od lipca 2018 r. Celem programu jest poprawa jakości życia i dostępności przestrzeni publicznej oraz zapewnienie obywatelom, przede wszystkim osobom z niepełnosprawnościami, równych szans w osiągnięciu pozycji społecznej i samodzielnego funkcjonowania.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano zapoczątkowane w 2019 r. działania oraz podejmowano nowe inicjatywy. Na realizację ok. 75 inicjatyw i inwestycji publicznych związanych z wdrażaniem Programu przeznaczonych zostało ok. 8,6 mld zł. Są to głównie konkursy i projekty dotyczące poprawy dostępności różnych podmiotów, w większości publicznych: szkół podstawowych i wyższych, placówek służby zdrowia, urzędów, miejsc publicznych, środków transportu, a także różnego typu usług dla osób ze szczególnymi potrzebami. Do najistotniejszych inicjatyw programu realizowanych w 2020 r. należy zaliczyć:

- Fundusz Dostępności – ponad 20 pożyczek (na ponad 10 mln zł), udzielonych na budowę wind w budynkach wielorodzinnych i użyteczności publicznej,
- Dostępna szkoła – audyty i granty udzielane dla 160 szkół podstawowych na poprawę dostępności oraz model dostępnej szkoły (trwają),
- Uczelnia dostępna - dwie edycje konkursu, podpisane umowy na dostosowanie ponad 120 szkół wyższych,
- Dostępność plus dla Zdrowia – audyty i granty na poprawę dostępności dla 125 POZ i 20 szpitali,
- Projekt na wdrożenie systemu szkoleń psów przewodników (APSYSTEMENT),
- Transport door-to-door – granty dla 150 gmin udzielane na organizację indywidualnego transportu dla seniorów i osób niepełnosprawnych,
- Działania dla przedsiębiorców i jednostek badawczych w sześciu konkursach i jednym programie badawczym o łącznej wartości 277 mln oraz nagrody tytularne dla przedsiębiorców wyróżnionych za działania na rzecz dostępności,
- Poprawa infrastruktury transportowej m.in. 120 zmodernizowanych dworców kolejowych, 408 nowych lub przebudowanych peronów kolejowych, zakup dostępnych pojazdów taboru miejskiego,
- Uruchomiony konkurs na uruchomienie 4 centrów wiedzy o dostępności przy uczelniach wyższych,
- Uruchomiony konkurs na wsparcie szkoleniowe dla podmiotów publicznych w zakresie wdrażania dostępności w oparciu o ustawę.

W 2020 r. prowadzone były także działania związane z wdrażaniem ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Opracowano materiały informujące o obowiązkach wynikających z ustawy, projekt rozporządzenia ustalający wymagania wobec podmiotów, które będą uprawnione do dobrowolnej certyfikacji dostępności przedsiębiorców i NGO (konsultacje publiczne). Ustalono założenia dotyczące raportowania stanu zapewniania dostępności przez podmioty publiczne, a także przeprowadzono procesy wyznaczania w podmiotach publicznych koordynatorów dostępności (obecnie ponad 2,5 tys w 1,5 tys. podmiotów) oraz przeglądu prawa pod kątem zapewniania dostępności realizowany przez wszystkich ministrów kierujących działami administracji rządowej.

Obok istotnej roli działań mających na celu zapewnianie infrastruktury społecznej, w tym poprawę dostępności usług dla osób starszych, osób z niepełnosprawnościami, odgrywają działania wspierające dostęp do mieszkań na wynajem. W tym kontekście ważną rolę odgrywają prowadzone w 2020 r. prace legislacyjne nad rozwiązaniami mającymi na celu zwiększenie efektywności działań realizowanych w ramach **Narodowego Programu Mieszkaniowego**. Zawarte w części społecznej pakietu mieszkaniowego rozwiązania obejmują ustawy z zakresu mieszkalnictwa społecznego oraz komunalnego i są dopełnieniem dotychczas podejmowanych działań odnoszących się do rozbudowy segmentu mieszkań czynszowych. Efekty społecznej części pakietu mieszkaniowego, to również zwiększenie dostępności mieszkań na wynajem dla osób o niskich dochodach. Poza tym w pakiecie zakłada się m.in. wyższe finansowe wsparcie budownictwa społecznego i komunalnego oraz łatwiejszy dostęp do gruntów pod zabudowę, poprawę warunków mieszkaniowych w już istniejących lokalach, dopłaty do czynszu dla podnajemców mieszkań, wakacje czynszowe w Społecznych Inicjatywach Mieszkaniowych, powstanie Rządowego Funduszu Rozwoju Mieszkalnictwa – o

wartości 1,5 mld zł – jako wsparcie dla gmin w budowie mieszkań na czas epidemii COVID-19 oraz pomoc dla najemców dotkniętych ekonomicznymi skutkami COVID-19.

Poprawie warunków życia ludności w sferze mieszkaniowej sprzyja realizacja pakietu **„Mieszkanie Plus”**, który ma na celu m.in. zwiększenie dostępu do mieszkań dla osób o dochodach niepozwalających na nabycie lub wynajęcie mieszkania na zasadach komercyjnych. Podstawowe działania pakietu „Mieszkanie Plus” obejmują część rynkową oraz społeczną, w ramach których do końca 2020 r. wybudowano w sumie ok. 11,7 tys. lokali mieszkalnych i 178 miejsc noclegowych. W 2020 r. w budowie było natomiast ponad 14,5 tys. lokali mieszkalnych oraz 459 miejsc noclegowych. W przypadku realizacji części rynkowej programu, według stanu na koniec 2020 r oddano do użytkowania 1 017 lokali, a w budowie było 2 207 mieszkań. Ponadto spółka PFR Nieruchomości S.A. planuje realizację kolejnych inwestycji mieszkaniowych na terenie całej Polski przy współudziale samorządów lokalnych, spółek Skarbu Państwa i podmiotów prywatnych. „Mieszkanie Plus” to również wsparcie finansowe państwa (część społeczna programu) w budowie mieszkań komunalnych (budownictwo gminne) i czynszowych (SIM/TBS). W 2020 r. odbyły się dwie edycje rządowego programu wspierania budownictwa mieszkaniowego, w ramach których 43 wnioski uzyskały kwalifikację do finansowania. Wnioski opiewają łącznie na kwotę ponad 549,7 mln zł. Dotyczą one sfinansowania budowy 2 853 lokali mieszkalnych na wynajem. Drugi z programów, oparty na finansowaniu bezzwrotnym, ma na celu w szczególności wsparcie gmin w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych członków lokalnej wspólnoty, zwłaszcza osób w najtrudniejszej sytuacji życiowej. W roku 2020 do finansowego wsparcia zakwalifikowano w sumie 52 wnioski na łączną kwotę dofinansowania w wysokości ok. 85 mln zł - powstanie 1 128 lokali mieszkalnych, i 173 miejsca noclegowe.

Uzupełnieniem programu „Mieszkanie Plus” jest program dopłat do czynszu **„Mieszkanie na Start”** skierowany do gospodarstw domowych, których dochody są zbyt niskie na najem lub zakup mieszkania na rynku, a równocześnie zbyt wysokie, aby móc ubiegać się o mieszkanie komunalne. Program – uruchomiony z początkiem 2019 r. – oferuje bezzwrotne finansowe wsparcie osób i rodzin, ze środków budżetu państwa, w ponoszeniu przez nie wydatków mieszkaniowych w okresie 15 lat najmu. Według stanu na koniec 2020 r. podpisane zostały 44 umowy (na 1 310 mieszkań) z gminami w sprawie stosowania dopłat. Kwota zapotrzebowania na dopłaty stosowane na podstawie tych umów (dla okresu 15 lat) wynosi 66,2 mln zł. Do końca grudnia 2020 r. dopłaty do czynszu uzyskało 617 gospodarstw domowych, a kwota wypłaconych dopłat do czynszu wyniosła 1 481 tys. zł. W samym 2020 roku zawartych zostało 30 umów (dotyczących 732 mieszkań) na kwotę zapotrzebowania 41 416 tys. zł. Dopłaty do czynszu uzyskało 350 gospodarstw domowych w ogólnej kwocie 1 152 tys. zł.

1.5.4. Infrastruktura łączności elektronicznej

W okresie sprawozdawczym działania wspierające rozwój infrastruktury łączności elektronicznej wdrażano w ramach **Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa** (POPC) oraz w ramach regionalnych programów operacyjnych (RPO). Ponadto opracowano **Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa** (PZIP) mający na celu rozwój e-administracji.

Działania na rzecz poprawy łączności elektronicznej zostały wskazane w POPC w ramach Osi priorytetowej I *Powszechny dostęp do szybkiego Internetu*, gdzie realizowano przedsięwzięcia

mające na celu wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach. Działania w ramach Osi priorytetowej II *E-administracja i otwarty rząd* miały na celu zwiększenie dostępności i jakości e-usług publicznych, cyfryzację procesów back-office w administracji rządowej oraz cyfrową dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

W ramach działania mającego na celu poprawę infrastruktury łączności elektronicznej w analizowanym okresie sprawozdawczym w ramach POPC według Celu Tematycznego 2 *Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjnych i komunikacyjnych* podpisano 774 umowy na kwotę dofinansowania UE o wartości ponad 1,6 mld zł. Natomiast w ramach 10 RPO³⁰ podpisano na powyższy cel 232 umowy na kwotę dofinansowania UE ponad 509 mln zł.

W okresie sprawozdawczym dofinansowanie UE z POPC w ramach kategorii interwencji *TIK: szybka sieć szerokopasmowa (dostęp/lokalna pętla abonencka; >/= 30 Mbps)* podpisano 575 umów o dofinansowanie UE na kwotę ponad 281 mln zł. Natomiast w ramach kategorii interwencji *TIK: inne rodzaje infrastruktury TIK/zasobów lub wyposażenia komputerowego o dużej skali (w tym e-infrastruktura, centra danych i sensory, również wbudowane w innego rodzaju infrastrukturę, np. obiekty badawcze, infrastrukturę społeczną lub służącą ochronie środowiska)*, podpisano 2 umowy o dofinansowanie UE na kwotę ponad 309 mln zł.

W związku z rozwojem e-administracji istotne jest wzbogacenie administracji i całego państwa w usługi cyfrowe o powszechnej dostępności, które poprawią jakość życia obywateli. PZIP przyjęty przez Radę Ministrów 24 września 2019 r., którego okres realizacji wydłużono do 2022 r., dostosowuje swoje założenia do obecnie zachodzących zmian. Celem głównym PZIP jest modernizacja administracji publicznej z wykorzystaniem technologii cyfrowych, w głównej mierze nakierowanej na potrzebę zwiększenia sprawności państwa oraz poprawę jakości relacji administracji z obywatelami i innymi interesariuszami. W 2020 r. utworzonych zostało ponad 4 mln profili zaufanych, a liczba użytkowników profilu zaufanego (PZ) osiągnęła 8,8 mln osób. Oznacza to wzrost o prawie 100% w stosunku do roku 2019. Ponadto potrzeba szybkiego reagowania na stale zmieniającą się sytuację epidemiologiczną uwidoczniła znaczenie Portalu RP (www.gov.pl) jako centralnej bramy do informacji i usług administracji publicznej. W końcu 2020 r. portal udostępniał ponad 800 witryn, 223 tys. artykułów i 325 tys. plików.

W 2020 r. w odpowiedzi na sytuację kryzysową związaną z pandemią, na Portalu RP zostały stworzone specjalne strony zawierające istotne dla obywateli informacje, jak np. serwisy: *Koronawirus*, *Tarcza Antykryzysowa* czy *Zdalne lekcje*. Na stronie gov.pl/koronawirus wprowadzono usługę tłumacza migowego, która umożliwiła wideokonferencje przez Internet z wykwalifikowanymi tłumaczami. Ponadto, zostały uruchomione – propagowane na Portalu RP - aplikacje mobilne: *Kwarantanna Domowa*, *ProteGo Safe* oraz aplikacja dla chcących świadczyć pomoc wolontariuszy oraz osób poszukujących pomocy.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych

2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego

Głównym obszarem oddziaływania polityki regionalnej w zakresie interwencji dotyczącej rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego zaplanowanej w KSRR 2030 są przedsięwzięcia

³⁰ Bez woj. kujawsko-pomorskiego, lubuskiego, opolskiego, pomorskiego, świętokrzyskiego I zachodniopomorskiego.

i inicjatywy prowadzące do rozwijania wysoko wykwalifikowanych zasobów pracy oraz efektywnego wykorzystania dostępnego kapitału ludzkiego. W ramach strategii zaplanowano działania polityki regionalnej na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego zróżnicowane i uzależnione m.in. od wielkości ośrodków osadniczych. Istotne znaczenie ma również powiązanie szkolnictwa zawodowego z regionalnymi specjalizacjami i lokalnymi przedsiębiorcami oraz większe zaangażowanie biznesu w proces dydaktyczny. Z kolei w celu rozwijania kapitału społecznego w ramach KSRR 2030 skoncentrowano się na działaniach wspierających wysokiej jakości edukację włączającą, opartą na nowym modelu kształcenia dzieci, młodzieży i dorosłych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym osoby z niepełnosprawnościami, zmierzającą do większej aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych absolwentów szkół i uczelni.

2.1.1. Kształcenie wyższe i zawodowe

Przedsięwzięcia realizowane w okresie sprawozdawczym obejmowały szeroki katalog działań w obszarze kształcenia wyższego oraz zawodowego. Dotyczyły one przede wszystkim współpracy uczelni z biznesem oraz wzmacniania współpracy szkół prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami w celu lepszego ukierunkowania działań edukacyjnych i szkoleniowych na potrzeby zatrudnieniowe pracodawców. Działania realizowane były w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020 (POWER) w Osi priorytetowej II *Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji* oraz Osi Priorytetowej III *Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju*. Ponadto w ramach regionalnych programów operacyjnych realizowane były działania w zakresie poszerzania oferty kształcenia zawodowego poprzez dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb regionalnej gospodarki oraz rozwój doradztwa edukacyjno-zawodowego dla uczniów.

Działania podejmowane ze środków EFS w tym obszarze zostały ukierunkowane na wsparcie dla studentów w uzyskiwaniu kwalifikacji, kompetencji i doświadczenia praktycznego pozwalającego wejść na rynek pracy i rozpocząć karierę zawodową w jak najkrótszym czasie po zakończeniu studiów. Duży akcent położony został zwłaszcza na angażowanie pracodawców w proces kształcenia (szczególnie w przypadku programów o profilu praktycznym) oraz realizację wysokiej jakości programów stażowych i programów rozwoju kompetencji (zawodowych, językowych, informatycznych, analitycznych, komunikacyjnych oraz przedsiębiorczości). Ponadto, możliwe było tworzenie nowych lub dostosowanie istniejących programów kształcenia do potrzeb społeczno-gospodarczych poszczególnych województw.

W ramach POWER realizowane były również działania nakierowane na wypracowanie nowych rozwiązań dotyczących angażowania pracodawców w organizację praktycznej nauki zawodu, w tym opracowanie modelowych programów praktycznej nauki zawodu czy też modelu zachęt dla pracodawców. Przedsięwzięcia dotyczyły również doskonalenia systemu egzaminów zawodowych we współpracy z pracodawcami oraz uruchomienia współpracy szkół prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami, w tym m.in. w zakresie wspólnego przygotowywania programów nauczania, prowadzenia kwalifikacyjnych kursów zawodowych, zwiększenia udziału pracodawców w organizacji praktyk i staży, tworzenia klas patronackich w szkołach czy wprowadzania nowych kierunków kształcenia. W ramach tego typu inicjatyw podjęto m.in. działania mające na celu zwiększenie wykorzystania krótkich cykli kształcenia zawodowego, odpowiadających 5. Poziomowi Polskich Ram Kwalifikacji czy działania testujące

modele kształcenia praktycznego uczniów szkół zawodowych i technicznych, polegające na organizacji jak największej części zajęć praktycznych w przedsiębiorstwach.

Do grudnia 2020 r. objęto wsparciem 15 388 nauczycieli kształcenia zawodowego oraz instruktorów praktycznej nauki zawodu, co stanowi do 26% nauczycieli teoretycznych i praktycznych przedmiotów zawodowych wg danych za 2019 r. Dopuszono w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji kształcenia zawodowego 2 513 szkół i placówek kształcenia zawodowego, co stanowi ok. 6% zbiorowości tych szkół i placówek. Do grudnia 2020 r. 545 767 osób zostało objętych szkoleniami lub doradztwem w zakresie kompetencji cyfrowych, co stanowi do 2% ludności w wieku produkcyjnym.

Edukacja powinna być prowadzona w oparciu o nowoczesne technologie, w tym zwłaszcza narzędzia cyfrowe, które mogą stanowić wspomaganie procesu dydaktycznego dostosowane do wymagań i predyspozycji młodych ludzi. Wagę tego wyzwania uwypukliła w sposób szczególny pandemia COVID-19. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli na budowanie zdalnego systemu nauczania oraz prowadzenia kształcenia w systemie on-line. Potrzebny jest rozwój niezbędnej infrastruktury, w szczególności sieci szerokopasmowego Internetu dla szkół i placówek systemu oświaty oraz dostosowanie i wyposażenie sal lekcyjnych. Dotyczy to w szczególności obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją.

Sytuacja, w jakiej znalazł się polski system oświaty oraz szkolnictwo wyższe w związku z pandemią COVID-19 pokazała, że kolejnym wyzwaniem w tym zakresie jest konieczność podnoszenia kompetencji kadr systemu edukacji (przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły wyższe), w tym do prowadzenia kształcenia w systemie on-line oraz podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej systemem edukacji na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Ponadto z uwagi na niedobór nauczycieli w szczególności takich dziedzin, jak języki obce, matematyka, ICT i nauki przyrodnicze oraz wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem konieczne jest podjęcie działań w celu poprawy jakości kształcenia nauczycieli oraz możliwości doskonalenia zawodowego.

Pandemia COVID-19 podkreśliła również konieczność zintensyfikowania działań w zakresie systemowego rozwijania kompetencji cyfrowych wszystkich grup społecznych, w tym w szczególności przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami. Podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych wymaga oddziaływania na trzech poziomach – w ramach edukacji, w miejscu pracy oraz w życiu codziennym. Interwencja z funduszy europejskich w latach 2021-2027 będzie nakierowana na te trzy obszary.

2.1.2. Kształcenie ustawiczne

W okresie sprawozdawczym podejmowano liczne działania mające na celu upowszechnienie edukacji wśród osób dorosłych w szczególności w ramach POWER oraz projektów strategicznych **Inicjatywa na rzecz umiejętności** oraz **Kompetencje w społeczeństwie informacyjnym**.

W 2020 r. w ramach projektu strategicznego **Inicjatywa na rzecz umiejętności** podmiot odpowiedzialny za realizację projektu – Ministerstwo Edukacji i Nauki (MEiN) współpracowało z dwoma województwami (małopolskim i zachodniopomorskim) w zakresie doskonalenia współpracy i koordynacji działań różnych partnerów na rzecz umiejętności osób dorosłych. W nowym podejściu do uczenia się dorosłych, angażuje się nie tylko jednostki systemu edukacji,

ale także wiele instytucji i organizacji spoza tego systemu. Dorośli, po ukończeniu tradycyjnych ścieżek kształcenia w szkołach i uczelniach, uczą się w sposób zorganizowany w wielu środowiskach, w tym zwłaszcza w miejscu pracy oraz w różnych społecznościach. Skuteczne upowszechnienie uczenia się dorosłych opiera się na mobilizacji tych środowisk. W efekcie współpracy z wymienionymi województwami zostały opracowane rekomendacje dotyczące rozwoju polityki na rzecz uczenia się i umiejętności osób dorosłych w skali regionalnej. Rekomendacje te będą stanowić wkład do projektu realizowanego przez MEiN w ramach POWER pn. *Wsparcie i rozwój mechanizmów współpracy i koordynacji na szczeblu centralnym i regionalnym w zakresie uczenia się przez całe życie (edukacja formalna, edukacja pozaformalna i uczenie się nieformalne)*. W ramach projektu przygotowywanego w II połowie 2020 r. i przewidzianego do realizacji w roku 2021 zostaną wypracowane (we współpracy z interesariuszami) modele wdrażania *Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030* (szerzej na temat ZSU 2030 patrz dalej). Projekt przewiduje uruchomienie tych modeli w kolejnym roku realizacji. Realizacja projektu będzie oparta na doświadczeniach w zakresie koordynacji uczenia się przez całe życie, a także na doświadczeniach zebranych w pracach nad ZSU 2030 oraz pracach nad raportem OECD *Skills Strategy Poland*.

W okresie sprawozdawczym w ramach projektu strategicznego ***Kompetencje w społeczeństwie informacyjnym*** realizowane były działania szkoleniowe na rzecz rozwoju kompetencji cyfrowych oraz innowacyjne rozwiązania na rzecz aktywizacji cyfrowej w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014-2020. Do końca 2020 r. przeszkolono łącznie 93 233 osoby.

W 2020 r. kontynuowano działania w ramach *Akademii Menadżera MMŚP*, zwiększające zdolność adaptacyjną przedsiębiorstw w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem, w tym zarządzania zasobami ludzkimi oraz działania mające na celu rozwój kompetencji proinnowacyjnych (w ramach projektu strategicznego *Akademia Menadżera Innowacji*). W identyfikację zapotrzebowania na kompetencje zaangażowano sektorowe rady ds. kompetencji, powołane w kilkunastu sektorach, m.in. budowlanym, nowoczesnych usług biznesowych czy odzysku materiałowego surowców. Bardzo dużym zainteresowaniem cieszył się popytowy instrument zwrotny *Pożyczki na kształcenie*, polegający na udzielaniu nieoprocentowanych pożyczek z częściowym umorzeniem do 25% wartości pożyczki. Ogłoszono również konkurs, którego celem była aktywizacja przedsiębiorców w obszarze technologii asystujących i kompensacyjnych oraz uniwersalnego projektowania (*Dostępność szansą na rozwój*). W 2020 r. wsparcie w ramach EFS realizowane było sprawnie, prowadzone były również intensywne działania zachęcające do korzystania z e-learningu ze względu na ograniczenia związane z COVID-19.

W okresie sprawozdawczym w ramach POWER podjęto działania zmierzające do zwiększenia uczestnictwa osób dorosłych w uczeniu się przez całe życie, w tym uzyskiwaniu kwalifikacji i poprawy kompetencji w zakresie TIK i języków obcych. W 2020 r. środki EFS zostały przeznaczone na wsparcie osób wykazujących największą lukę kompetencyjną w zakresie TIK i języków obcych oraz posiadających największe potrzeby w dostępie do edukacji, w tym m.in. osób o niskich kwalifikacjach i osób w wieku 50+. Ponadto, wsparcie w ramach POWER skierowane zostało do osób dorosłych zainteresowanych zdobyciem, uzupełnieniem lub podnoszeniem kwalifikacji zawodowych.

Zainicjowane przedsięwzięcia w zakresie zwiększenia dostępu osób dorosłych do różnych form uczenia się przez całe życie ukierunkowane były również na przygotowanie szkół do pełnienia roli Lokalnego Ośrodka Wiedzy i Edukacji (LOWE) we współpracy z organem prowadzącym i społecznością lokalną. W tym zakresie prowadzone były działania na rzecz aktywności edukacyjnej osób dorosłych, w zakresie rozwijania potrzebnych na rynku pracy kompetencji kluczowych oraz rozwoju metod i narzędzi pracy nauczycieli tych szkół z osobami dorosłymi, w szczególności na terenach wiejskich i w małych miastach, a także na terenach defaworyzowanych.

W okresie sprawozdawczym realizowany był także *Program Edukacja* finansowany ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Działania prowadzone w ramach tego Programu mają za zadanie wzmacnianie potencjału ludzkiego oraz poszerzanie wiedzy w Polsce. Beneficjentami Programu są polskie instytucje działające w obszarze edukacji na wszystkich poziomach, z wyłączeniem edukacji przedszkolnej. W 2020 r. realizowane były dwa komponenty. Pierwszy dotyczył współpracy instytucjonalnej - kształcenie zawodowe na rzecz poprawy jakości i dopasowania kształcenia i szkolenia zawodowego (VET) oraz zawodowego kształcenia ustawicznego. Drugi odnosił się do współpracy instytucjonalnej na rzecz poprawy jakości i dopasowania oferty edukacyjnej na wszystkich poziomach oraz we wszelkich formach (z wyłączeniem VET i zawodowego kształcenia ustawicznego).

Ponadto na poziomie strategicznym opracowana została *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (ZSU). ZSU obejmuje cały system edukacji i szkoleń, tj. edukację ogólną, zawodową, uczenie się przez całe życie oraz szkolnictwo wyższe. Strategia powstała głównie w celu zaprojektowania spójnej polityki na rzecz kształtowania i rozwijania umiejętności oraz skoordynowania działań zaangażowanych stron na rzecz umiejętności. Równolegle, właściwe ministerstwa opracowują plany rozwoju dotyczące konkretnych umiejętności, takie jak *Program Rozwoju Kompetencji Cyfrowych do 2030 roku* przygotowany przez Ministerstwo Cyfryzacji.

Strategia umiejętności OECD Polska

(OECD Skills strategy Poland)

W celu wsparcia procesu opracowania Zintegrowanej Strategii Umiejętności - OECD we współpracy z Polską opracowało raport pt. *Strategia umiejętności OECD Polska*. Raport składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera kluczowe spostrzeżenia i rekomendacje, drugi rozdział dotyczy zwiększenia sprawności reagowania systemu edukacji na potrzeby rynku pracy, trzeci rozdział odnosi się do wspierania większego uczestnictwa we wszystkich formach uczenia się dorosłych, czwarty rozdział obejmuje zagadnienia w zakresie wzmocnienia wykorzystania umiejętności w polskich przedsiębiorstwach, natomiast piąty rozdział wskazuje na istotne kwestie związane ze wzmocnieniem zarządzania systemem umiejętności w Polsce. [Raport znajduje się na stronie OECD.](#)

Zaktualizowano również *Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*. W strategii wskazano, że przyszłą sytuację w zakresie kapitału ludzkiego determinują w dużej mierze wyzwania demograficzne oraz nowoczesny rynek pracy. W związku z tym zaproponowane działania do realizacji w ramach strategii z jednej strony będą ukierunkowane na przeciwdziałanie depopulacji Polski oraz starzeniu się społeczeństwa, z

drugiej zaś strony, wdrażane będą działania adaptujące społeczeństwo i gospodarkę do innego niż dotąd otoczenia demograficznego. Idea wzrostu spójności społecznej będzie przyświecała obydwu podejściom, z położeniem nacisku na działania przeciwdziałające ubóstwu Polaków i wyrównujące szanse różnych grup społecznych, również tych, które są najbardziej zagrożone wykluczeniem społecznym.

Rzeczywistość pandemiczna i będące jej efektem wyraźnie skutki społeczno-gospodarcze, widoczne także terytorialnie, postawiły przed systemem edukacji nowe wyzwania lub wymusiły zintensyfikowanie działań w zakresie wcześniej już zdiagnozowanych potrzeb. Konieczne jest lepsze dopasowanie do wymagań stawianych przez współczesny rynek pracy poprzez zwiększenie korelacji pomiędzy oczekiwaniami rynku pracy, a podażą kompetencji oraz promowanie bardziej otwartego podejścia do sposobu nauczania. W celu zwiększenia uczestnictwa osób dorosłych w uczeniu się przez całe życie edukacja powinna wychodzić poza kształcenie w instytucjach systemu oświaty i szkolnictwa wyższego, obejmując również edukację i uczenie się inne niż formalne, w tym edukację kulturalną, ukierunkowane na dopasowanie podaży pracy do popytu na pracę. Jest to szczególnie istotne w kontekście zachodzących przemian demograficznych (postępujące starzenie się zasobów pracy) i konieczności powstrzymywania, poprzedzającej dezaktywację zawodową, dezaktywacji edukacyjnej.

2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego

W okresie sprawozdawczym w ramach POWER podjęto szereg działań zmierzających do zwiększania zasobów rynku pracy i rozwoju kapitału społecznego. Zainicjowane dotychczas przedsięwzięcia ukierunkowane są w szczególności na przeciwdziałanie procesom „wypłukiwania” z lokalnych rynków pracy osób lepiej wykształconych i bardziej przedsiębiorczych oraz aktywizowania grup niedostatecznie reprezentowanych na rynku pracy. Dotyczy to w głównej mierze osób starszych 50+, kobiet, osób z niepełnosprawnościami. Istotnym aspektem tych działań jest poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy. Podejście to realizowane jest w ramach projektu strategicznego *Inkubator Innowacji Społecznych*. W 2020 r. inkubatory innowacji społecznych rozpoczęły swoją działalność – uruchomiły pierwsze nabory na innowacyjne pomysły w trzech tematach: zatrudnienie, kształcenie, włączenie społeczne. We wszystkich przeprowadzono pierwszy nabór na pomysły na wsparcie osób z niepełnosprawnościami lub osób starszych z ograniczoną mobilnością lub percepcją. Ostatecznie na koniec 2020 roku w inkubatorach dostępności zawarto 60 umów grantowych. W okresie sprawozdawczym rozstrzygnięty został konkurs na inkubację innowacji społecznych w celu przetestowania nowych sposobów rozwiązywania problemów społecznych w województwie śląskim. (tzw. inkubator śląski). Umowę podpisano w sierpniu 2020 r., a realizację przedsięwzięcia rozpoczęto w IV kwartale 2020 r.

W okresie sprawozdawczym w ramach projektu strategicznego *Program Dostępność Plus* prowadzone były liczne działania związane z wdrażaniem ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o *zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami*. Ustalono założenia dotyczące raportowania stanu zapewniania dostępności przez podmioty publiczne, a także przeprowadzono procesy wyznaczania w podmiotach publicznych koordynatorów dostępności (obecnie ponad 2,5 tys. koordynatorów w 1,5 tys. podmiotów) oraz przeglądu prawa pod kątem zapewniania dostępności realizowany przez wszystkich ministrów kierujących działami

administracji rządowej. Powołano również Radę Dostępności. Dotychczas odbyły się dwa posiedzenia tego organu. Uruchomiono także trzy grupy robocze przy Radzie - do spraw nowych technologii „AccessTech”, certyfikacji oraz postępowania skargowego, które łącznie odbyły siedem posiedzeń. W 2020 r. kontynuowane były także spotkania Partnerów na rzecz dostępności. Do partnerstwa przystąpiło 28 nowych podmiotów. Obecnie w jego skład wchodzi 199 podmiotów zainteresowanych wdrażaniem dostępności.

W 2020 r. w ramach Programu Dostępność Plus realizowano również działania w zakresie tworzenia i wdrażania programów aktywizacyjnych w szczególności skierowanych do osób z niepełnosprawnościami. W 2020 r. zakończyły się prace dotyczące wypracowania (we współpracy z partnerami społecznymi) i upowszechnienia wśród przedsiębiorców modelu wsparcia osób z niepełnosprawnościami w miejscu pracy. Ponadto realizowano działania dotyczące pilotażowego wdrożenia w czterech ośrodkach modelu kompleksowej rehabilitacji umożliwiającego podjęcie lub powrót do pracy osobom, które wskutek doznanego urazu, zdiagnozowanego schorzenia lub niepełnosprawności wrodzonej lub nabytej w okresie rozwojowym nie mogą kontynuować lub podejmować się pełnienia ról społecznych oraz kontynuować lub podejmować aktywności zawodowej. W ramach innowacji społecznych testowane były różne modele usamodzielnienia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną oraz modele deinstytucjonalizacji usług w zakresie zdrowia psychicznego, w tym działania związane z tworzeniem środowiskowych centrów zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży. Realizowane były również działania mające na celu zwiększenie skutecznego zastosowania standardów dostępności w transporcie poprzez przygotowanie personelu firm sektora transportu zbiorowego do ich zastosowania. Ponadto w 2020 r. rozpoczęła się realizacja działań mających doprowadzić do przygotowaniu kompleksowej propozycji wdrożenia do systemu prawnego nowych i zmodyfikowanych instrumentów w zakresie rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych zapewniających możliwie samodzielne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w społeczeństwie.

W ramach Działania 2.8 *Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym* POWER wdrażane były pilotażowo w pięciu gminach modele mieszkań wspomaganych wypracowane w projektach realizowanych przez Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. W każdym projekcie opracowany został wcześniej jeden model/standard mieszkania wspomagane, uwzględniający specyficzne potrzeby i możliwości danej grupy osób (np. osoby chorujące psychicznie po wielokrotnych pobytach w szpitalach psychiatrycznych; osoby z niepełnosprawnością fizyczną; osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju, w tym z autyzmem i zespołem Aspergera). Zrealizowane zostały również działania mające na celu zmniejszenie wykluczenia społecznego osób o ograniczonej mobilności, w tym osób z niepełnosprawnościami, które mają trudności w przemieszczaniu się, poprzez zapewnienie przez jednostki samorządu terytorialnego usług indywidualnego transportu door-to-door oraz poprawę dostępności wielorodzinnych budynków mieszkalnych.

W 2020 r. ogłoszono nabór na projekty w ramach Działania 1.5 *Rozwój potencjału zawodowego osób z niepełnosprawnościami* POWER w zakresie zwiększenia poziomu i jakości zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami oraz osób biernych zawodowo z powodu ich choroby. Kwota przeznaczona na konkurs wynosiła 100 mln z. Celem wsparcia tych osób była ich aktywizacja zawodowa oraz poprawa sytuacji na otwartym rynku pracy. Istotne w tym zakresie jest dostosowanie przez pracodawcę miejsca pracy do indywidualnych potrzeb danego

pracownika oraz stosowanie przepisów dotyczących zatrudniania osób z niepełnosprawnościami zgodnie z zapisami Kodeksu Pracy. Szacuje się, że ze wsparcia w projekcie skorzysta 7,2 tys. osób z niepełnosprawnościami.

Skutki pandemii COVID-19 mocno uderzyły w rynek pracy. W krótkim okresie ucierpiały firmy o działalności transportowej, gastronomicznej, turystycznej i produkcyjnej, a także instytucje kultury i twórcy artystyczni. Efektem tych wydarzeń jest wzrost bezrobocia na skutek planów redukcji zatrudnienia w firmach, które odnotowują spadek dochodów. Dlatego też ze środków EFS (PO WER oraz regionalnych programów operacyjnych) finansowane są również działania tarczy antykryzysowej. Zgodnie z zapisami specustawy, przedsiębiorcy będący osobami fizycznymi niezatrudniający pracowników, ale także podmioty ekonomii społecznej mogły otrzymać dofinansowanie na pokrycie części wynagrodzeń dla pracowników zatrudnionych, zarówno na umowę o pracę, jak i umowy cywilno-prawne. Na ten cel w ramach EFS przeznaczono kwotę ponad 2 mld zł.

Jednocześnie 10 województw (dolnośląskie, śląskie, świętokrzyskie, małopolskie, łódzkie, podkarpackie, lubuskie, zachodniopomorskie, opolskie oraz podlaskie) w okresie od drugiej połowy czerwca do października 2020 roku uruchomiło konkursy i projekt pozakonkursowy (opolskie) w ramach POWER (Działanie 1.2 *Wsparcie osób młodych na regionalnym rynku pracy*) w zakresie wsparcia przedsiębiorczości. Beneficjentami projektu mogły być wyłącznie osoby bierne zawodowo lub osoby bezrobotne niezarejestrowane w urzędzie pracy w wieku 18-29 lat (osoby fizyczne, które zamieszkują lub uczą się na obszarze jednego z wyżej wymienionych województw w rozumieniu Kodeksu cywilnego), które utraciły zatrudnienie po 1 marca 2020 r. w wyniku wpływu COVID-19 na rynek pracy w kraju. Osoby, które przystąpiły do projektu mogły liczyć na wsparcie z zakresu udzielenia pomocy bezzwrotnej (dotacji) na utworzenie działalności gospodarczej, dodatkowo miały możliwość skorzystania ze szkoleń umożliwiających uzyskanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej, a także mogły liczyć na otrzymanie wsparcia pomostowego. Szacuje się, że ze wsparcia w tych projektach skorzystało ok. 4 tys. młodych osób.

Istniała również możliwość ogłoszenia dodatkowych naborów konkursowych oraz pozakonkursowych w ramach Działania 1.2 *Wsparcie osób młodych na regionalnym rynku pracy* POWER zaplanowanych przez Instytucje Pośredniczące w przyjętych Rocznych Planach Działania na 2020 rok (w ramach wolnych środków finansowych, którymi dysponują IP). Wsparcie zakładało pomoc w szczególności osobom, które utraciły zatrudnienie w wyniku wpływu pandemii COVID-19 na rynek pracy, ale także tym, które są w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy (osoby należące do grupy NEET, osoby z niepełnosprawnościami, osoby o niskich kwalifikacjach, kobiety, imigranci i reemigranci, osoby odchodzące z rolnictwa i ich rodziny). Decyzję o możliwości uruchomienia wsparcia w ramach Działania 1.2 POWER podjęły województwa: śląskie, świętokrzyskie, opolskie, łódzkie oraz zachodniopomorskie.

Ponadto w ramach POWER w I Osi priorytetowej *Rynek pracy otwarty dla wszystkich* realizowane są działania, które koncentrują się na aktywizacji zawodowej i zwiększaniu szans młodych ludzi na rynku pracy, np. poprzez zdobycie niezbędnego doświadczenia zawodowego, uzupełnienia braków kompetencyjnych, rozwój przedsiębiorczości oraz mobilności międzysektorowej i geograficznej. W ramach realizowanych projektów osoby młode otrzymują m.in. możliwość skorzystania z dofinansowania na założenie własnej działalności gospodarczej. W 2020 r. możliwe było otrzymanie dotacji na założenie działalności gospodarczej w wysokości

ok. 23 tys. zł. Ponadto, możliwe było również skorzystanie ze wsparcia pomostowego, wspierającego młodego przedsiębiorcę w zakresie pokrycia składek ZUS, księgowości i innych bieżących wydatków, które są niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej. Dodatkowo, na etapie poprzedzającym założenie firmy, młoda osoba ma możliwość skorzystania z usług szkoleniowych. Na koniec IV kwartału 2020 roku w ramach POWER wsparciem zostało objętych łącznie 772 162 osób młodych w projektach współfinansowanych z Inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych (YEI) i EFS.

2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym

W ramach kierunku interwencji zaplanowano szereg form wspierania przedsiębiorczości skoncentrowanej i uwzględniającej potrzeby małych i dużych podmiotów gospodarczych. Do najważniejszych działań jakie zostały wskazane w KSRR 2030, które ukierunkowane były na stworzenie spójnego systemu wspierania rozwiązań dla podmiotów gospodarczych należy zaliczyć przede wszystkim polepszenie otoczenia prawnego i instytucjonalnego, dostęp do finansowania czy rozwój modeli biznesowych. Ważnym aspektem było również wspieranie lokalnych potencjałów rozwojowych takich jak zasoby pracy, regionalne i lokalne instytucje prorozwojowe, zasoby środowiska oraz tradycje będące nośnikiem przewagi konkurencyjnej. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości w dużych ośrodkach miejskich i wojewódzkich koncentrowało się na zwiększeniu wykorzystania innowacji w działalności przedsiębiorstw, tworzeniu przez firmy innowacji w zakresie technologii, produktów i usług oraz dostosowaniu przedsiębiorstw do standardów środowiskowych. Z kolei w mniejszych ośrodkach miejskich oraz na obszarach wiejskich ze względu na specyfikę tych obszarów realizowane były działania m.in. w zakresie rozwoju wewnętrznego potencjału przedsiębiorstw, start-upów, dostępu do usług doradczych oraz wzmacniania kompetencji zarządczych.

2.2.1. Usługi Instytucji Otoczenia Biznesu dla MŚP

W ramach wspierania rozwoju i innowacyjności w MŚP poprzez rozwijanie i profesjonalizację usług Instytucji Otoczenia Biznesu (IOB) w 2020 r. realizowano szereg projektów i przedsięwzięć zarówno na szczeblu krajowym jak i regionalnym. Kontynuowane były działania opisane w KSRR 2030 mające na celu rozwijanie potencjału IOB oraz profesjonalizację ich działalności, koordynację sieciowania i monitoringu. W 2020 r. w dalszym ciągu rozwijany był portal internetowy o nazwie **Baza Usług Rozwojowych** (BUR), której głównym zadaniem jest powszechny dostęp do wysokiej jakości usług rozwojowych świadczonych na rzecz przedsiębiorstw i pracowników (w tym m.in. szkoleń z zakresu zarządzania, organizacji, rozwoju osobistego). W 2020 r. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości kontynuowała realizację projektu o nazwie *Kontynuacja działań mających na celu rozwój i utrzymanie ogólnopolskiej Bazy Usług Rozwojowych* (projekt realizowany od 1 stycznia 2019 r. do 30 września 2023 r. ze środków EFS).

Kolejnym ważnym instrumentem w okresie sprawozdawczym, wspierającym działania KSRR 2030 z zakresu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich poprzez integrację instytucji otoczenia biznesu działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich był Projekt Strategiczny **Profesjonalne Instytucje Otoczenia Biznesu**. Szczególnie ważnym wydarzeniem w 2020 r. w projekcie było zawarcie umowy pomiędzy Skarbem Państwa - Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi a Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie w zakresie opracowania szczegółowych założeń merytorycznych i technicznych wdrożenia platformy internetowej wspierającej rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, uwzględniając instytucje

otoczenia biznesu, w ramach części 1. projektu: *Profesjonalne Instytucje Otoczenia Biznesu* (przedmiotowe opracowanie zakłada, że platforma internetowa wspierająca rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ma służyć szeroko rozumianemu publikowaniu informacji dotyczących przedsiębiorczości na obszarach wiejskich dla różnych odbiorców). W chwili obecnej umowa projektu jest na etapie rozliczania.

Ponadto działania adresowane do MŚP polegające na rozwijaniu, wspieraniu i profesjonalizacji usług Instytucji Otoczenia Biznesu wspierane były w ramach działań Polityki Spójności, w tym zwłaszcza w ramach Programu Operacyjnego POIR oraz regionalnych programów operacyjnych. Zwłaszcza działania opisane w KSRR 2030 jako dalsze rozwijanie potencjału IOB, profesjonalizacja ich działalności a także zapewnienie dostępu MŚP do usług IOB realizowane były przez działanie POIR (2.3.1 *Proinnowacyjne usługi IOB dla MŚP*, gdzie dofinansowane mogą być projekty polegające na finansowaniu Instytucji Otoczenia Biznesu świadczących bezpłatne lub częściowo dofinansowane usługi doradcze).

Działania KSRR 2030 koncentrujące się na profesjonalizacji i rozwijaniu potencjału IOB realizowane były również przez 16 regionalnych programów operacyjnych (np. RPO Województwa Lubelskiego 2014-2020 - działanie 3.4 *Dostosowanie oferty IOB do potrzeb rynku*, RPO Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 - poddziałanie 1.2D *Rozwój i profesjonalizacja oferty wsparcia proinnowacyjnego otoczenia biznesu, projekty w zakresie uzupełnienia infrastruktury B+R – IOB*, RPO Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020 - poddziałanie 1.16 *Zwiększenie dostępu do usług Instytucji Otoczenia Biznesu*).

2.2.2. Wsparcie dla biznesu

W ramach wspierania przedsiębiorczości oraz promocji polskiej gospodarki poprzez tworzenie stabilnych warunków prawnych, wspieranie firm rodzinnych, podmiotów ekonomii społecznej, jak również tworzenie systemu preferencji oraz systemu współpracy i koordynacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi, w okresie sprawozdawczym realizowano szereg działań i przedsięwzięć zarówno na szczeblu krajowym jak i regionalnym. Kontynuowano działania opisane w KSRR 2030 mające na celu tworzenie stabilnych i przejrzystych warunków prawnych dla rozwoju MŚP takich jak m.in. *Konstytucja dla Biznesu*, której głównym zadaniem w dalszym ciągu jest ułatwianie prowadzenia działalności gospodarczej na terenie Polski. (*Konstytucja* zawiera korzystne i przejrzyste zasady prowadzenia działalności gospodarczej oraz przyczynia się do poprawy relacji „przedsiębiorca – urząd”). W 2020 r. zasady *Konstytucji* nie uległy zmianie i nadal stanowią pakiet pięciu ustaw uchwalonych przez Sejm 6 marca 2018 r. (*Konstytucja* obowiązuje od 30 kwietnia 2018 r.). W dalszym ciągu *Konstytucja* zawiera katalog zasad na których opierać ma się relacja między przedsiębiorcami a administracją publiczną. Do najważniejszych z nich należą: zasada wolności gospodarczej, zasada „co nie jest prawem zabronione, jest dozwolone”, zasada domniemanie uczciwości przedsiębiorcy, zasada przyjazna interpretacja przepisów – jeżeli przepisy nie są jasne, przedsiębiorca nie będzie ponosić z tego tytułu skutków.

Ponadto w okresie sprawozdawczym nadal realizowany jest projekt mający na celu wspieranie firm rodzinnych, a mianowicie *Sukcesja w firmach rodzinnych*. Projekt realizowany jest przez PARP i polega na wspieraniu doradców, którzy zdiagnozują sytuację w firmie planującej sukcesję, jak również wskażą jej potencjalne szanse i zagrożenia (projekt obecnie jest realizowany, a jego zakończenie planowane jest na 2023 r.).

Kolejnym działaniem wspierającym przedsiębiorstwa na różnych etapach ich działalności gospodarczej jest projekt strategiczny *Start in Poland*. Celem projektu jest realne i skuteczne wspieranie firm na każdym etapie ich rozwoju również w zakresie działań innowacyjnych. W okresie sprawozdawczym projekt realizowany był przez Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii poprzez sześć niezależnych projektów:

1. **Bridge Venture Capital FIZ** - do końca trzeciego kwartału 2020 r. fundusze kapitałowe zainwestowały w 10 spółek portfelowych. Wartość zrealizowanych w ramach programu inwestycji wynosiła 40,033 mln zł z czego wartość inwestycji kapitałowych w części UE wyniosła 20,014 mln zł;
2. **Biznest FIZ** - do końca listopada 2020 r. w ramach instrumentu podpisano umowy z sześcioma pośrednikami finansowymi (funduszami VC). Łączna kapitalizacja funduszy wyniosła 159 mln zł, co oznacza zakontraktowanie 100% planowanego budżetu inwestycyjnego w instrumencie. Do końca listopada 2020 r. pośrednicy zainwestowali w 24 przedsiębiorstwa. Łączna wartość inwestycji w MŚP wynosi 45 mln zł (z czego wypłacono 38 mln zł);
3. **KOFFI FIZ** – do końca listopada 2020 r. w ramach instrumentu podpisano umowy z czterema pośrednikami finansowymi (funduszami VC). Łączna kapitalizacja funduszy wyniosła 187 mln zł, co oznacza zakontraktowanie 62% planowanego budżetu inwestycyjnego w instrumencie. Do końca listopada 2020 r. pośrednicy zainwestowali w osiem przedsiębiorstw. Łączna wartość inwestycji w MSP wynosi 65 mln zł (z czego wypłacono 57 mln zł);
4. **Otwarte Innowacje FIZ** - do końca listopada 2020 r. w ramach instrumentu podpisano umowy z pięcioma pośrednikami finansowymi (funduszami VC). Łączna kapitalizacja funduszy wyniosła 309 mln zł, co oznacza zakontraktowanie 100% planowanego budżetu inwestycyjnego w instrumencie. Do końca listopada 2020 r. pośrednicy zainwestowali w dziewięć przedsiębiorstw. Łączna wartość inwestycji w MŚP wyniosła 112 mln zł (z czego wypłacono 84 mln zł);
5. **Starter FIZ** - do końca listopada 2020 r. w ramach instrumentu podpisano umowy z 12 pośrednikami finansowymi (funduszami VC). Łączna kapitalizacja funduszy wyniosła 452 mln zł, co oznacza zakontraktowanie blisko 80% planowanego budżetu inwestycyjnego w instrumencie. Do końca listopada 2020 r. pośrednicy zainwestowali w 45 przedsiębiorstw. Łączna wartość inwestycji w MŚP wyniosła 94 mln zł (z czego wypłacono 63 mln zł);
6. **Projekt Polska Prize** - w 2019 r. zakończony został program pilotażowy, w ramach którego wsparto 101 startupów. Obecnie trwają *Programy Akceleryjne - Poland Prize* (nabór wniosków od akceleratorów trwał do 9 grudnia 2020 r. Po ocenie wniosków PARP wybierze akceleratory, które rozpoczną nabór dla zagranicznych startupów. Zakończenie programu planowane jest 31 października 2023 r.).

Kolejnym ważnym przedsięwzięciem wspierającym działania związane z promocją polskiej gospodarki, tworzeniem systemu koordynacji wsparcia przedsiębiorczości, wspomaganie napływu inwestycji zagranicznych i działaniami innowacyjnymi jest projekt strategiczny **Polski Fundusz Rozwoju (PFR)**. W 2020 r. działania PFR skupiały się w znacznej mierze na działaniach związanych z przeciwdziałaniem skutkom COVID-19 m.in. poprzez wprowadzenie tarczy finansowej PFR dla firm i pracowników. W celu zminimalizowania negatywnych skutków

gospodarczych epidemii COVID-19, w roku 2020 Polskiemu Funduszowi Rozwoju S.A. powierzona została realizacja następujących programów rządowych:

1. Tarcza Finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju dla małych i średnich firm. Wsparcie finansowe sektora małych i średnich przedsiębiorstw w związku ze zwalczaniem skutków epidemii COVID-19 w Polsce w ramach rządowej tarczy antykryzysowej;

2. Tarcza Finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju dla dużych firm. Wsparcie finansowe sektora dużych przedsiębiorstw w związku ze zwalczaniem skutków epidemii COVID-19 w Polsce w ramach rządowej tarczy antykryzysowej;

3. Tarcza Finansowa 2.0 Polskiego Funduszu Rozwoju dla mikro, małych i średnich firm. Wsparcie finansowe sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w związku ze zwalczaniem skutków epidemii COVID-19 w Polsce w ramach rządowej tarczy antykryzysowej;

4. Program wsparcia dedykowanego dla Polskich Linii Lotniczych LOT S.A. („Program dla LOT”).

Łączny budżet programów rządowych w ramach Tarczy Finansowej PFR wynosi 100 mld zł. Do 31 grudnia 2020 r. ze wsparcia oferowanego w ramach Tarczy Finansowej PFR skorzystało blisko 350 000 przedsiębiorców.

Ponadto realizowane były liczne działania służące wspieraniu MŚP obejmujące m.in. tworzenie lepszego otoczenia prawnego i instytucjonalnego, wspieranie podmiotów ekonomii społecznej, tworzenie zachęt do ekspansji na nowe rynki, możliwości zbytu na lokalnym rynku, umiędzynarodowienie działalności oraz współpracę międzynarodową, jak również rozwój działalności pozarolniczej. Wymienione przedsięwzięcia wspierane były w ramach Polityki Spójności oraz jej działań, w tym zwłaszcza w ramach programów operacyjnych takich jak POIR, POPW, POWER oraz regionalnych programów operacyjnych i PROW.

Działanie KSRR 2030 polegające na wsparciu podmiotów ekonomii społecznej (PES) realizowane było w okresie sprawozdawczym poprzez program POWER (działanie 2.9. *Rozwój ekonomii społecznej*), w ramach którego projekty mogły uzyskać wsparcie m.in. na tworzenie i rozwój ponadregionalnych sieci podmiotów ekonomii społecznej, w tym partnerstw, klastrów, francyz (m.in. poprzez ponadregionalne i branżowe spotkania, konferencje, seminaria, targi, doradztwo i szkolenia) oraz włączanie podmiotów ekonomii społecznej w funkcjonujące już sieci, partnerstwa i klastry podmiotów gospodarczych działających na rynku komercyjnym.

W 2020 r. w ramach POIR (Działanie 3.3 *Wsparcie promocji oraz internacjonalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw*), wspierane były inicjatywy związane z promocją polskiej gospodarki jak również wspieraniem innowacyjnych przedsiębiorstw. Wsparciem objęte były mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa, posiadające potencjał do szybkiego wzrostu, zainteresowane sprzedażą swoich innowacyjnych produktów i usług na rynkach zagranicznych.

Działania wspierające preferencje dla projektów sieciowych (partnerskich) w ramach programów krajowych realizowane były w okresie sprawozdawczym przez działanie POPW (1.3.2 *Tworzenie sieciowych produktów przez MŚP*), którego celem było wsparcie MŚP oraz konsorcjów MŚP w zakresie tworzenia i rozwoju produktów sieciowych. Celem interwencji było stworzenie zachęty dla MŚP do oparcia ich rozwoju o wykorzystanie istniejącego potencjału i walorów makroregionu jako podstawy działalności gospodarczej. Projekty wsparte w ramach działania przyczyniać się będą do: rozwoju działalności gospodarczej i wzrostu

konkurencyjności MŚP, integracji działalności MŚP w obrębie tworzonych konsorcjów, tworzenia nowych miejsc pracy, w szczególności stanowiących atrakcyjną alternatywę dla zatrudnienia w rolnictwie, aktywizacji społeczno-gospodarczej, w tym w szczególności rozwoju obszarów wiejskich.

Dodatkowo w ramach POPW firmy z Polski Wschodniej planujące rozwinąć działalność poza granicami kraju mogły w 2020 r. wziąć udział w konkursie w ramach działania 1.2 *Internacjonalizacja MŚP*. Nabór cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem przedsiębiorców. Projekty wybrane do dofinansowania przekroczyły zaplanowaną na ten konkurs alokację 50 mln zł.

W 2020 r. z powodu wyjątkowej sytuacji związanej z pandemią do I osi POPW wprowadzono nowe działanie 1.5 Dotacje na kapitał obrotowy. Wsparcie przeznaczono na sfinansowanie kapitału obrotowego w celu zaspokojenia pilnych potrzeb przedsiębiorcy w zakresie płynności i przezwyciężenia trudności finansowych, które zaistniały wskutek pandemii COVID-19. Pomoc trafiła do 1 015 średnich firm z Polski wschodniej. Jej wartość wyniosła ponad 200 mln zł.

Działania KSRR 2030 koncentrujące się na promocji gospodarki, rozwijaniu innowacyjnych przedsięwzięć, jak również wsparcie kooperacji przedsiębiorstw, w szczególności z partnerami zagranicznymi wspierane było w okresie sprawozdawczym przez regionalne programy operacyjne. Przykładowo RPO Województwa Zachodniopomorskiego (działanie 1.14 *Wzmocnienie pozycji regionalnej gospodarki w wymiarze krajowym i międzynarodowym*) wspierało promowanie aktywności regionu w międzynarodowych inicjatywach dotyczących innowacji oraz wsparcie kooperacji zachodniopomorskich przedsiębiorstw, w szczególności z partnerami zagranicznymi. Jak również działanie 1.15 (*Wsparcie kooperacji przedsiębiorstw*), którego celem, było zwiększenie stopnia kooperacji z partnerami krajowymi, jak i zagranicznymi, w celu lepszego wykorzystania istniejącego potencjału rozwoju gospodarki regionu, szczególnie w obszarze innowacyjnych MŚP. Z kolei RPO Województwa Łódzkiego realizuje działanie II.2.2 *Promocja gospodarcza regionu*, w ramach którego wypracowana została kompleksowa oferta promocji gospodarczej, zmierzająca do wzrostu eksportu i zdobywania nowych rynków zbytu, nawiązywania kontaktów z partnerami zagranicznymi i pozyskiwania informacji na temat rynków zagranicznych, w szczególności w zakresie rynków obejmujących regionalne specjalizacje.

Rozwój działalności pozarolniczej i okołorolniczej na terenach wiejskich wspierany był w okresie sprawozdawczym przez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014-2020 (poddziałanie 6.4. *Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej*). Wsparcie kierowane było do podmiotów realizujących innowacyjne rozwiązania poprzez np. uruchomienie nowych usług, zmianę technologii z wykorzystaniem nowych maszyn i urządzeń lub wykonywanie usług za pomocą technologii, maszyn, urządzeń i sprzętu ograniczających niekorzystne oddziaływanie na środowisko naturalne. Nabór wniosków rozpoczął się 30 listopada 2020 r. i trwał do 15 lutego 2021 r.

2.2.3. Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych

W ramach wspierania atrakcyjności inwestycyjnej regionów mającej wpływ na napływ inwestycji zewnętrznych oraz rozwój i tworzenie rozwiązań innowacyjnych, w okresie sprawozdawczym realizowano szereg działań i przedsięwzięć zarówno na szczeblu krajowym jak i regionalnym. Na mocy ustawy z dnia 10 maja 2018 r. *o wspieraniu nowych inwestycji*

oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 sierpnia 2018 r. w sprawie pomocy publicznej udzielanej niektórym przedsiębiorcom na realizację nowych inwestycji Specjalne Strefy Ekonomiczne, które funkcjonowały w Polsce przez ponad 20 lat, zostały zastąpione nowym instrumentem tzw. Polską Strefą Inwestycji (PSI). Program stanowi rozszerzenie Specjalnych Stref Ekonomicznych – ulgi podatkowe dostępne są dla inwestycji w każdej lokalizacji w Polsce. Cała Polska stała się jedną strefą ekonomiczną. Od momentu wdrożenia nowych przepisów inwestorzy mogą korzystać ze zwolnień z podatku dochodowego w związku z realizacją nowych inwestycji zlokalizowanych w dowolnym miejscu Polski. Zapewnia ona możliwość przyznania zwolnień podatkowych dla wszystkich inwestycji w Polsce na okres 10, 12 lub 15 lat, pod warunkiem, że spełnią one określone kryteria kwalifikowalności. Ulgi związane z PSI umożliwiają zwolnienie z podatku CIT lub PIT od dochodów generowanych w związku z działalnością objętą decyzją o przyznaniu wsparcia (określoną według kodów PKWiU) oraz prowadzoną na terytorium określonym w tej decyzji.

Kolejnym przedsięwzięciem realizującym działania KSRR 2030 w zakresie wspierania atrakcyjności inwestycyjnej i przyciągania inwestorów zagranicznych w okresie sprawozdawczym był projekt strategiczny ***Polscy eksporterzy na rynkach zagranicznych***. Projekt realizowany był w okresie sprawozdawczym przez Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii i składał się z czterech niezależnych projektów:

1. Promocja gospodarki w oparciu o polskie marki produktowe - Marka Polskiej Gospodarki - Brand (poddziałanie 3.3.2 Działania *Wsparcie promocji oraz internacjonalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw* POIR 2014-2020), z którego finansowane są projekty z portfela MRPIIT:

- Narzędzia wsparcia przedsiębiorcy - w okresie trzech kwartałów 2020 r. zawarto m.in. umowy na realizację branżowych programów promocji (osiem umów) i programów promocji (cztery umowy) na rynkach perspektywicznych; zorganizowano stoiska narodowe podczas trzech targów organizowanych w formule wirtualnej dla branży kosmetycznej oraz biotechnologii i farmaceutyki; wykonano 13 filmów promujących poszczególne branże oraz jeden film promujący polską gospodarkę jako całość;
- Spójny portal promocji eksportu - obecnie funkcję spójnego portalu promocji eksportu pełni portal www.trade.gov.pl. Portal jest na bieżąco aktualizowany, rejestrowane są konta nowych przedsiębiorstw, na bieżąco udzielane są odpowiedzi na pytania przedsiębiorców zamieszczane na portalu lub wysyłane na adres e-mail podpisany pod portal. Do października 2021 r. ma zostać przeprowadzona modernizacja portalu;

2. Polskie Mosty Technologiczne;

3. Umiejdzynarodowienie Krajowych Klastrow Kluczowych (realizacja PARP ze środków POIR) - od początku realizacji poddziałania, według stanu na 30.09.2020 r. Agencja przeprowadziła pięć konkursów, w wyniku których podpisano 33 umowy o wartości dofinansowania ok. 139,82 mln zł;

4. Internacjonalizacja MŚP z Programu Operacyjnego Polska Wschodnia (realizacja PARP) - od początku realizacji działania, według stanu na 30.09.2020 r. Agencja przeprowadziła sześć konkursów, w wyniku których podpisano 304 umowy o wartości dofinansowania ok. 103,36 mln zł.

Ponadto działania skierowane na wspieranie atrakcyjności inwestycyjnej regionów, zwiększającej napływ inwestycji zewnętrznych i tworzenie rozwiązań innowacyjnych, w okresie sprawozdawczym wspierane były również przez Politykę Spójności, w tym zwłaszcza w ramach programów operacyjnych takich jak POIR, POWER, POPW oraz regionalnych programów operacyjnych.

Działania KSRR 2030 skupiające się na promowaniu atrakcyjności inwestycyjnej, która ma istotny wpływ na przyciąganie inwestycji zewnętrznych poprzez przedsięwzięcia skierowane na promocję gospodarki w oparciu o polskie marki produktowe realizowane były poprzez działania POIR, w tym w szczególności: poddziałanie 3.3.2. (*Promocja gospodarki w oparciu o polskie marki produktowe - Marka Polskiej Gospodarki-Brand*) oraz 3.3.3. (*Wsparcie MŚP w promocji marek produktowych - Go to Brand*).

Działania KSRR 2030 mające na celu wspieranie Lokalnych Centrów Kompetencji realizowane były w okresie od 1 lipca 2018 r. do 30 czerwca 2020 r. przez projekt współfinansowany przez z POWER: *Tworzenie systemu sieciowego wsparcia przedsiębiorczości rodzinnej – lokalne centra kompetencji rozwoju firm rodzinnych*. Celem projektu było doskonalenie współdziałania partnerów lokalnych - władz miasta i środowiska lokalnych firm rodzinnych w celu poprawy efektywności działań na rzecz rozwoju wspólnych problemów firm rodzinnych w krytycznych dla nich obszarach rozwoju jak np. przekazywanie kompetencji z pokolenia na pokolenie czy poprawa efektywności działania na rynku.

Ponadto działania KSRR 2030 związane z przygotowaniem oferty inwestycyjnej przez MŚP wspierane były w 2020 r. przez poddziałanie 1.2 POPW (*Internacjonalizacja MŚP*), w ramach którego realizowane były działania o charakterze doradczym mającym wspomóc przedsiębiorców w diagnozie ich potencjałów w zakresie przygotowania przedsięwzięć i ich oferty pod kątem aktywnego poszukiwania partnerów gospodarczych celem rozpoczęcia działalności eksportowej.

Działania mające na celu aktywne wspieranie atrakcyjności inwestycyjnej, promocję polskich marek produktowych oraz budowanie ofert inwestycyjnych celem tworzenia rozwiązań innowacyjnych w MŚP realizowane były przez regionalne programy operacyjne. Przykładowo RPO Województwa Pomorskiego posiada poddziałanie 1.1. *Ekspansja przez innowacje*, gdzie głównym zadaniem interwencji jest upowszechnienie proinnowacyjnych zachowań w szerszej populacji przedsiębiorstw, w szczególności w związku z wykorzystaniem specyficznych potencjałów regionu oraz lepszym powiązaniem wydatków prywatnych i interwencji publicznej w tym zakresie.

2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach

Głównym obszarem oddziaływania polityki regionalnej w zakresie interwencji dotyczącej innowacyjnego rozwoju regionu i doskonalenia podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach zaplanowanej w KSRR 2030 są przedsięwzięcia i inicjatywy skierowane na zwiększenie poziomu innowacyjności polskich podmiotów gospodarczych. Założono, że poprzez wykorzystanie wewnętrznych potencjałów regionów oraz identyfikację i wsparcie KIS i RIS zwiększy się poziom konkurencyjności i innowacyjności krajowych firm. Działanie wyszczególnione w KSRR 2030 zakłada ponadto dalsze intensyfikowanie i pogłębianie współpracy w celu stworzenia zintegrowanego systemu wsparcia innowacyjności

tak, aby lepiej i spójniej identyfikować i wspierać KIS i RIS będące punktem odniesienia dla prowadzenia polityki innowacyjności. Z kolei w celu stymulowania wzrostu innowacji w regionach skoncentrowano się na działaniach opartych na rozwoju start-upów czy funkcji B+R.

2.3.1. Koncentracja na działaniach proinnowacyjnych

W ramach wspierania innowacyjności w MŚP poprzez m.in. zapewnienia stałego Procesu Przedsiębiorczego Odkrywania, wspieranie rozwoju nowych i już istniejących klastrów, jak również poprzez wsparcie Krajowych i Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji (KIS/RIS) w 2020 r. realizowano szereg projektów i przedsięwzięć zarówno na szczeblu krajowym jak i regionalnym. W okresie sprawozdawczym w ramach projektu strategicznego **System koordynacji Krajowych Inteligentnych Specjalizacji i Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji** w III kwartale 2020 r. został uruchomiony *SmartRadar* - narzędzie informatyczne służące do gromadzenia, przetwarzania i prezentowania danych dotyczących krajowych i regionalnych inteligentnych specjalizacji. Ponadto zaktualizowany został dokument kierunkowy *Krajowa Inteligentna Specjalizacja*. Dodatkowo opracowany został *Raport z wypełnienia przez Polskę warunku podstawowego pn. Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji w ramach Celu Polityki 1 Bardziej inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej w ramach Polityki Spójności 2021-2027*. Na przełomie III i IV kwartału 2020r. Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii zamówiło analizy związane z monitoringiem i dobrymi praktykami w zakresie KIS i RIS o nazwie: *Monitorowanie rozwoju krajowych inteligentnych specjalizacji w działalności krajowych przedsiębiorstw na podstawie polskiej klasyfikacji działalności oraz Dotychczasowe osiągnięcia (tzw. success stories) w poszczególnych krajowych inteligentnych specjalizacjach*. Ponadto zgodnie z danymi uzyskanymi w okresie sprawozdawczym z Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii na IV kwartał 2020 r. projekt strategiczny **Zintegrowany system wsparcia Innowacyjności w Polsce** nie zostanie zrealizowany zgodnie z pierwotnym zamierzeniem, ponieważ nie istnieje już zasadność jego realizacji jako jednego odrębnego projektu. Z uwagi na zaniechanie realizacji projektu strategicznego jako jednego przedsięwzięcia rozpoczęto szereg niezależnych działań, polegających na opracowywaniu koncepcji w poszczególnych obszarach polityki innowacyjności, przedyskutowywaniu ich w ramach odrębnych grup, zespołów, komitetów.

Zapewnienie koordynacji we wdrażaniu polityki klastrowej realizowane było poprzez działania Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, które jest podmiotem odpowiedzialnym za jej prowadzenie. W czerwcu 2020 r. MRPiT opracowało dokument pn. *Kierunki polityki klastrowej po 2020r.* stanowiący podsumowanie prac Grupy Roboczej ds. polityki klastrowej przy MRiPT. Celem opisanych w dokumencie działań było m.in. wzmocnienie na poziomie centralnym koncentracji wysiłków i zasobów na określonej i zidentyfikowanej w drodze otwartego konkursu grupie Krajowych Klastrow Kluczowych (KKK) rozumianych jako klastry o istotnym znaczeniu dla gospodarki kraju i wysokiej konkurencyjności międzynarodowej.

W dalszym ciągu kontynuowano koncepcje „smart city” i „smart villages” stanowiącą odpowiedź na potrzebę innowacyjnych rozwiązań w zarządzaniu i funkcjonowaniu obszarów miast/wsi, w oparciu o nowe technologie, wykorzystanie otwartych danych, ale też partycypację społeczną i aktywny „czynniki ludzki”. Przykładem był konkurs dotacji skierowany do jednostek samorządu terytorialnego pod tytułem: „HUMAN SMART CITIES. Inteligentne miasta współtworzone przez mieszkańców”.

Działania skierowane na wspieranie rozwoju innowacyjnych projektów i rozwiązań, które wpisują się w Krajową Inteligentną Specjalizację realizowane były w okresie sprawozdawczym również przez działania Polityki Spójności, zwłaszcza przez POIR (Oś priorytetowa I *Wsparcie prowadzenia prac B+R przez przedsiębiorstwa*), gdzie wsparcie kierowane było na projekty wpisujące się w Krajową Inteligentną Specjalizację, w tym nowe specjalizacje wynikające z procesu przedsiębiorczego odkrywania. Ponadto działania związane z koordynacją wdrażania polityki klastrowej oraz innych ustrukturyzowanych form współpracy gospodarczej realizowane były przez poddziałanie 2.3.7. POIR, którego celem był rozwój potencjału koordynatorów KKK w zakresie zarządzania klastrami, mający przyczynić się do rozszerzenia ich oferty w zakresie innowacyjnych produktów i usług oferowanych w szczególności ich członkom. Działanie wspierało rozwój usług w obszarach strategicznych, przewidzianych w ramach polityki rozwoju w oparciu o klastry, w tym w szczególności działań w zakresie cyfryzacji i transformacji cyfrowej, transformacji w kierunku przemysłu przyszłości (Przemysł 4.0), gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ), gospodarki niskoemisyjnej.

W 2020 r. kontynuowano również działania w zakresie innowacyjnego rozwoju regionu i doskonalenia podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach. W ramach osi priorytetowej I POPW firmy chcące wprowadzić innowacyjny produkt lub proces technologiczny miały w 2020 roku możliwość pozyskania dofinansowania w ramach poddziałania 1.3.1 *Wdrażanie innowacji przez MŚP*, w ramach którego możliwe było uzyskanie wsparcia na tworzenie innowacyjnych produktów (wyrobów bądź usług), w szczególności poprzez wdrożenie wyników prac B+R przez MŚP działające w ramach ponadregionalnych powiązań kooperacyjnych. Z powodu pandemii COVID-19 w konkursie w 2020 roku wprowadzono zmiany - przedsiębiorcy mogli uzyskać również pomoc w dostosowaniu przedsiębiorstwa do funkcjonowania w sytuacji wystąpienia epidemii chorób zakaźnych u ludzi, w szczególności COVID-19, poprzez dofinansowanie dodatkowych działań inwestycyjnych oraz usług doradczych. W 2020 roku zakończył się również nabór wniosków w ramach poddziałania 1.3.2 POPW *Tworzenie sieciowych produktów przez MŚP*. W ramach tego instrumentu możliwa była realizacja projektu przez MŚP (w partnerstwie z innymi podmiotami) lub konsorcjum MŚP, których współpraca musiała prowadzić do stworzenia sieciowych i innowacyjnych produktów wykorzystujących istniejący w makroregionie Polski Wschodniej potencjał. Przedmiot projektu musiał wpisywać się w zakres regionalnych inteligentnych specjalizacji (RIS) wspólnych dla przynajmniej dwóch województw Polski Wschodniej. Ponadto dla MŚP z makroregionu Polski Wschodniej, które nie były w stanie podołać skomplikowanym i kapitałochłonnym projektom badawczym i inwestycyjnym polegającym na absorpcji zaawansowanych technologii dedykowano dwuetapowe działanie 1.4 *Wzór na konkurencję*. W ramach działania firmy, które w poprzednich latach chcąc zwiększyć swoją konkurencyjność na rynku poprzez wprowadzenie zmian w zakresie wzornictwa przemysłowego, uzyskały dofinansowanie w ramach I etapu działania 1.4 *Wzór na konkurencję* i opracowały strategie wzornicze, w 2020 roku mogły wdrożyć te strategie w swoich firmach dzięki konkursowi na II etap tego działania (nabór ciągły od 30 maja 2019 r. do 31 sierpnia 2021 r.). Zgodnie z danymi SL 2014 na dzień 31 grudnia 2020 r. wsparcie w ramach POPW umożliwiło wdrożenie przez przedsiębiorców ok. 1,7 tys. innowacji (nietechnologiczne, procesowe i produktowe) oraz wdrożenie 137 wyników prac B+R.

Również działania KSRR 2030 koncentrujące się na interwencjach poprawiających konkurencyjność istniejących przedsiębiorstw oraz pozyskiwaniu nowych inwestorów poprzez

sprzyjanie działaniom innowacyjnym miały w okresie sprawozdawczym odzwierciedlenie w regionalnych programach operacyjnych. Przykładowo RPO Województwa Warmińsko-Mazurskiego (oś priorytetowa I. *Inteligentna Gospodarka Warmii i Mazur*), poddziałanie 1.2. *Innowacyjne firmy*, którego celem był wzrost innowacyjności firm w obszarach inteligentnych specjalizacji dzięki działalności badawczo-rozwojowej.

2.3.2. Stymulowanie wzrostu innowacyjności w regionach

W ramach stymulowania wzrostu innowacyjności w regionach poprzez m.in. rozwój funkcji B+R, rozwój start-upów, wzmacnianie innowacyjności i konkurencyjności firm i instytucji naukowych oraz silniejsze powiązania firm o potencjale innowacyjnym z dużymi ośrodkami w okresie sprawozdawczym realizowano szereg projektów i przedsięwzięć zarówno na szczeblu krajowym jak i regionalnym. W listopadzie 2020 r. w ramach projektu strategicznego *Akademia Menadżera Innowacji* zakończyła się II tura Akademii. W ramach projektu kadra zarządzająca firm – menagerowie i pracownicy kluczowi dla procesu zarządzania innowacjami w przedsiębiorstwie -mogli pozyskać kompetencje niezbędne do zarządzania procesem zmian prowadzącym do wdrożenia innowacji oraz wzmocnienia umiejętności zarządzania procesem innowacyjnym w polskich przedsiębiorstwach. Obecnie trwają przygotowania do rozpoczęcia III tury konkursu. Projekt jest realizowany przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP).

Ponadto działania skierowane na tworzenie i stymulowanie innowacji i konkurencyjności w przedsiębiorstwach, rozwój B+R oraz start –upów realizowane były również przez działania Polityki Spójności, zwłaszcza przez POIR. W szczególności w ramach Osi priorytetowej II POIR *Wsparcie otoczenia i potencjału przedsiębiorstw do prowadzenia działalności B+R+I* realizowane były projekty ukierunkowane na inicjowanie i rozwijanie działalności B+R+I prowadzonej przez podmioty na wczesnym etapie rozwoju (startupy). Wsparcie w tym zakresie kierowane było zwłaszcza do podmiotów wyspecjalizowanych w akceleracji rozwoju startupów oraz komercjalizacji wyników działalności B+R+I (akceleratorzy).

W zakresie działań zmierzających do tworzenia i wzmacniania ekosystemu rozwoju start - upów również POPW oferował działania w przedmiotowym zakresie. W 2020 roku osoby, które miały innowacyjny pomysł na biznes mogły zgłaszać się do programu *Platform Startowych* w ramach POPW, poddziałania 1.1.1 *Platformy startowe dla nowych pomysłów* (nabór na innowacyjne pomysły prowadzony jest w trybie ciągłym od 2 stycznia 2019 r. i potrwa do 22 października 2022 r.). W ramach *Platform Startowych* zapewniane jest indywidualne wsparcie skierowane do innowacyjnych przedsiębiorstw typu startup utworzonych na bazie pomysłu, który przeszedł pozytywną ocenę i został zakwalifikowany do wsparcia w ramach Platformy. Dotychczas zgłoszono ponad 7 200 pomysłów, podpisano ponad 930 umów inkubacyjnych, a prawie 700 inkubacji zostało już zakończonych. W 2020 roku dotację otrzymało ponad 100 startupów.

Działania mające na celu tworzenie i stymulowanie innowacji, zwłaszcza w zakresie rozwoju funkcji B+R oraz wzmacniania innowacyjności i konkurencyjności polskich przedsiębiorstw realizowane były przez regionalne programy operacyjne. Przykładowo RPO Województwa Podkarpackiego realizuje działanie 1.1. (*Wsparcie infrastruktury B+R jednostek naukowych*), w ramach którego planuje się wsparcie inwestycji polegających na tworzeniu i rozwoju infrastruktury badawczo-rozwojowej jednostek naukowych w województwie podkarpackim. Dofinansowane uzyskują projekty z zakresu budowy, przebudowy bądź rozbudowy

infrastruktury B+R oraz polegające na zakupie aparatury naukowo-badawczej i wyposażenia specjalistycznych laboratoriów badawczych. Z kolei RPO Województwa Pomorskiego (działanie 1.1.1. *Ekspansja przez innowacje*) wspiera projekty mające na celu upowszechnienie proinnowacyjnych zachowań w szerszej populacji przedsiębiorstw, w szczególności w związku z wykorzystaniem specyficznych potencjałów regionu oraz lepszym powiązaniem wydatków prywatnych i interwencji publicznej w tym zakresie. Wsparcie kierowane jest w głównej mierze do start-upów rozpoczynających i rozwijających działalność B+R.

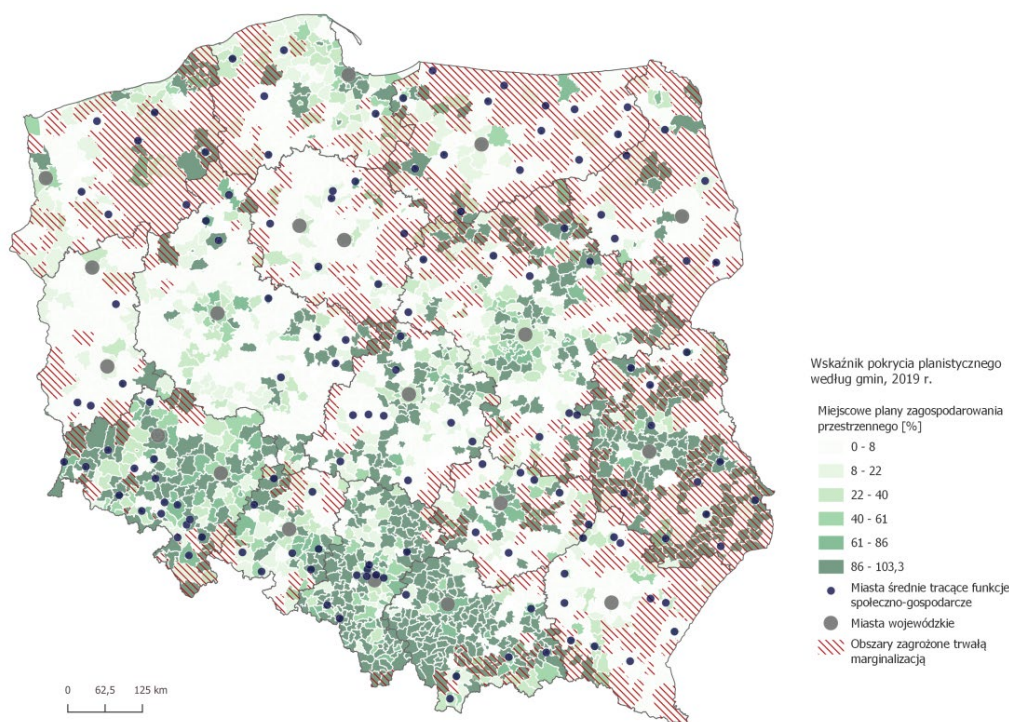
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie

3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem

Celem realizacji działań w ramach tego kierunku KSRR 2030 jest wzmacnianie mechanizmów zarządzania strategicznego na poziomie regionalnym oraz współpracy między samorządami. W związku z wprowadzaniem nowego modelu rozwoju - zintegrowane planowanie strategiczne - od samorządów wymaga się stosowania w praktyce zasad selektywności, zintegrowanego podejścia oraz działania w partnerstwie (współpracy pomiędzy samorządami w obrębie obszaru powiązanego funkcjonalnie w zakresie wspólnego planowania inwestycji). Poprawa jakości działania administracji zostanie osiągnięta przez podniesienie kompetencji w zakresie m. in. analizy danych, planowania finansowego, zamówień publicznych, procedur wewnętrznych oraz samooceny. W dążeniu do zapewnienia wysokiej jakości decyzji publicznych istotne znaczenie ma wzmacnianie potencjału analityczno-ewaluacyjnego urzędów i współpraca w tym zakresie regionalnych jednostek analitycznych z innymi tego typu jednostkami.

W zakresie prac nad procedurą przygotowania zintegrowanych strategii rozwoju (gospodarczo-społeczno-przestrzennych) na poziomie lokalnym i wojewódzkim w oparciu o uzgodniony *System zarządzania rozwojem Polski*, 13 listopada 2020 r. weszła w życie ustawa *o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw*, w tym ustawy o samorządzie gminnym. Na podstawie wprowadzonych przepisów JST uzyskały podstawę prawną (zakres i procedurę) do przygotowania strategii rozwoju gminy i strategii rozwoju ponadlokalnego (patrz szerzej kierunek interwencji 3.2). Obowiązkowym elementem strategii jest model struktury funkcjonalno-przestrzennej czyli przestrzenne ujęcie zamierzeń strategicznych dla danego terytorium.

Mapa 17. Pokrycie planistyczne w Polsce

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych GUS

Strategie mają być sporządzane z wykorzystaniem podejścia zintegrowanego. Oznacza to rozwój kształtowany równocześnie w sferze: gospodarczej, społecznej i polityczno-instytucjonalnej, środowiskowej i ładu przestrzennego. Strategia rozwoju ma zapewnić koordynację przestrzenną planowanych działań z uwzględnieniem zagadnień środowiskowych i ładu przestrzennego. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej ma obrazować spójny proces przygotowywania i wdrażania kompleksowego, wielowątkowego pomysłu na rozwój gminy. Takie podejście wpływa na układ i zawartość dokumentu oraz przesądza o metodologii prac, która uwzględnia ścisłą współpracę specjalistów od planowania strategicznego z planistami przestrzennymi i urbanistami, a także partycypację społeczną. Takie zintegrowane podejście realizuje zasadę partnerstwa i współpracy, a także wzmacnia wymiar terytorialny polityki rozwoju oraz powiązania polityki przestrzennej z planowaniem społeczno-gospodarczym.

Krajowe Obserwatorium Terytorialne (KOT) umiejscowione w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej uczestniczy we wzmacnianiu systemu zarządzania rozwojem poprzez opracowywanie i dostarczanie wyników badań i analiz w formie raportów oraz innych opracowań. Ich tematyka dotyczy głównie sytuacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej kraju, regionów oraz innych jednostek terytorialnych. Badania i analizy służą podejmowaniu decyzji zarządczych.

W okresie sprawozdawczym KOT sporządził m.in. następujące opracowania:

- *Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski i regionów w latach 2004-2018* oraz *Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski i regionów w latach 2004-2019* – w ramach prac badawczych ocenie poddawano fundusze Polityki Spójności wydatkowane od początku akcesji Polski do UE. Oddziaływanie funduszy unijnych

oceniono w oparciu o wybrane wskaźniki realizacji celów podstawowych dokumentów strategicznych (Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006, Narodowej Strategii Spójności 2007-2013, Umowy Partnerstwa 2014-2020, SOR) i analizowano na tle realnych procesów gospodarczych.

- *Raport – Inwestycje w Polsce* – w czterech opracowaniach zaprezentowano wyniki monitoringu stanu i poziomu inwestycji w krajowej gospodarce. Publikacje powstawały co kwartał, co umożliwiło analizę zmian w obszarze inwestycji prywatnych oraz publicznych (ze szczególnym naciskiem na ujęcie regionalne).

KOT odpowiadał za prowadzenie prac nad klasyfikacją wydatków rozwojowych (KWR) oraz wypracowanie rozwiązań systemowych dotyczących metodologii liczenia wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych. Klasyfikacja jest istotnym elementem przygotowywania, monitorowania i ewaluacji strategii rozwoju – zarówno na szczeblu centralnym, regionalnym, jak i lokalnym. Rezultatem prac analitycznych będzie system sprawozdawczości wydatków rozwojowych powstały w oparciu o tradycyjną klasyfikację budżetową, który umożliwi ich efektywną identyfikację dla potrzeb realizacji strategii w różnych przekrojach, np. podmiotowym, przedmiotowym oraz terytorialnym.

Ponadto KOT współpracuje w ramach forum wymiany informacji z 16 regionalnymi obserwatoriami terytorialnymi (ROT) umiejscowionymi we wszystkich urzędach marszałkowskich. W sprawozdaniach z działalności ROT-ów w 2020 r. zidentyfikowano łącznie 89 opracowań zawierających wyniki analiz i badań, z czego 51,7% stanowiły analizy tematyczne, 19,1% powstało na potrzeby strategii województw, 14,6% miało formę ewaluacji, 7,8% dotyczyło dokumentów innych niż strategie województw, zaś 6,8% stanowiło przegląd danych dotyczących regionów. Badania na temat kondycji samorządu wykonały: ROT w województwie małopolskim – opracowanie pt. *Finanse gmin województwa małopolskiego w obliczu pandemii COVID'* oraz ROT w województwie mazowieckim – opracowanie pt. *Raport z badania ankietowego w sprawie planowanego podziału administracyjnego województwa mazowieckiego*.

W ramach wzmacniania potencjału administracji na rzecz rozwoju w 2020 r. realizowane były również działania dotyczące konsolidacji i wzmocnienia systemu zarządzania rozwojem w zakresie rozwoju stymulowanego przez Politykę Spójności w Polsce, gdzie istotne jest prowadzenie tzw. *evidence based policy*. Rozwój koncepcji jest wspierany przez funkcjonowanie systemu ewaluacji polityki spójności, zaś proces koordynowany jest przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (Krajową Jednostkę Ewaluacji). Uczestniczą w nim jednostki ewaluacyjne regionalnych i krajowych programów operacyjnych. Realizacja badań ewaluacyjnych oraz współpraca jednostek w ramach Zespołu Sterującego Ewaluacją polityki spójności 2014-2020 (ZSE), umożliwia wypracowywanie rozwiązań, wniosków i rekomendacji systemowych, wpływających na wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem.

W całym systemie ewaluacji Polityki Spójności, w roku 2020 (dane z 1 grudnia 2020 r.), zrealizowano 37 badań ewaluacyjnych. Większość została wykonana na zlecenie regionalnych jednostek ewaluacyjnych (23 badania) - najwięcej (6 badań) zostało zleconych przez IZ RPO Województwa Małopolskiego. Średni koszt 91% badań zrealizowanych przez IZ RPO

przekraczał 75 tys. zł brutto³¹. Pozostałe badania, zrealizowano na poziomie KPO (Infrastruktura i Środowisko, Inteligentny Rozwój, Wiedza Edukacja Rozwój, Pomoc Techniczna), bądź też były badaniami horyzontalnymi (tj. dotyczącymi kilku programów, w tym programów krajowych i regionalnych). Zrealizowane ewaluacje dotyczyły obszarów: innowacyjności, przedsiębiorczości, edukacji, rynku pracy, włączenia społecznego, środowiska, systemu realizacji polityki spójności oraz rozwoju regionalnego i lokalnego, a średni koszt jednostkowy 92% badań przekraczał 75 tys. zł brutto.

Wśród badań mających szczególne znaczenie należy wyróżnić: *Opracowanie metodologii szacowania potrzeb finansowych oraz luki finansowej w obszarach polityki rozwoju wraz z pierwszym oszacowaniem*. Ze względu na uchwycenie istotnych terytorialnych efektów realizacji interwencji w ramach polityki spójności, należy także wyróżnić: *Badanie systemu zarządzania i wdrażania procesów rewitalizacji w Polsce* oraz *Efekty polityki spójności w obszarze kultury. Identyfikacja mechanizmów wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, istotnych z punktu widzenia warunków wsparcia kultury w perspektywie polityki spójności 2021-2027*. Wyniki i rekomendacje badań, mają istotny wpływ na programowanie interwencji Polityki Spójności na lata 2021-2027 oraz opracowywanie aktów prawa krajowego i dokumentów regionalnych.

Badania ewaluacyjne są zbierane w ramach Bazy Badań Ewaluacyjnych, prowadzonej przez KJE. Jednostka ta, będąc koordynatorem systemu ewaluacji, prowadzi bieżącą współpracę z jednostkami ewaluacyjnymi KPO oraz RPO w ramach ZSE. Spotkania ZSE organizowane są cyklicznie, tworząc przestrzeń do dyskusji na temat doświadczeń, wyzwań i planów w zakresie działań wszystkich jednostek ewaluacyjnych w ramach systemu Polityki Spójności w Polsce. W listopadzie 2020 r. odbyło się posiedzenie ZSE, na którym zostały m.in. zainicjowane prace nad *Wytycznymi ws. ewaluacji polityki spójności 2021-2027*. W kolejnych miesiącach, regionalne i krajowe jednostki ewaluacyjne będą współtworzyć system ewaluacji w nowej perspektywie Polityki Spójności.

W związku z punktowymi brakami danych statystycznych w obszarze planowania strategicznego i zarządzania politykami rozwojowymi, MFIPR współpracuje z GUS w celu uzupełniania profilowanych potrzeb informacyjnych. W ramach trzeciej edycji projektu bazy danych STRATEG realizowanej w latach 2019 – 2020 wykonane zostały badania pilotażowe, tj.:

- ustalenie wartości wybranych wskaźników ekonomicznych dla odbiorców pomocy - udzielanej za pośrednictwem PARP, w ramach POIR i POPW - oraz dla dobranych grup kontrolnych;
- badanie regionalnej pomocy inwestycyjnej – analiza efektów;
- rozbudowa i doskonalenie systemu monitorowania rozwoju STRATEG;
- wypracowanie metodologii oraz badanie stopnia dostosowania wybranych przedsiębiorstw do wymogów gospodarczych, jakie stawia czwarta fala rewolucji przemysłowej (Przemysł 4.0);
- pozyskanie danych z zakresu rewitalizacji na poziomie gmin za lata 2018-2019;

³¹ Tzw. badania „duże” wg. klasyfikacji przyjętej w bazie badań ewaluacyjnych, por. <https://www.ewaluacja.gov.pl/strony/badania-i-analizy/wyniki-badan-ewaluacyjnych/baza-badan-w-arkuszu-kalkulacyjnym/>

- rozszerzenie zakresu informacji statystycznych dotyczących nakładów brutto na środki trwałe (według metodologii ESA 2010) oraz nakładów inwestycyjnych (w rozumieniu krajowym);
- budowa systemu monitorowania wydatków rozwojowych, w tym wykonanie obliczeń wydatków rozwojowych dla sektora instytucji rządowych i samorządowych w podziale na podsektory instytucjonalne;
- stratyfikacja dochodowa mieszkańców miast.

3.2. Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym

Zgodnie z KSRR w perspektywie do 2030 r. istotne jest pobudzanie aktywności JST (gminy, powiaty) i przełamywanie barier rozwojowych we współpracy między samorządami. Szczególna jakość relacji między samorządami jest konieczna na obszarach o charakterze problemowym, zagrożonych marginalizacją. Wyzwanie to nakłada na liderów JST tworzących takie obszary konieczność zaangażowania w oddolne, strategiczne planowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi w sposób zintegrowany, wspólnie z sąsiadami, innymi partnerami i różnymi podmiotami funkcjonującymi na danym terenie, w tym z mieszkańcami, a także mentoringu z poziomu regionalnego lub krajowego. Różne doświadczenia z wdrażania instrumentów terytorialnych UE ukierunkowanych na rozwój lokalny (zintegrowanych i partycypacyjnych), takich jak Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) i Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczności (RKS) oraz autorskich instrumentów i mechanizmów stosowanych przez samorządy wojewódzkie pokazały, że możliwość uzyskania dodatkowego wsparcia na wspólne inicjatywy współpracujących ze sobą JST, przynosi rezultaty w postaci zintegrowanych, partnerskich projektów. Dla rozwoju regionalnego kluczowe jest promowanie i wzmocnienie współpracy pomiędzy różnymi kategoriami miast oraz w ich obszarach powiązań funkcjonalnych. Ważnym kierunkiem interwencji polityki regionalnej na terenach przygranicznych jest wspomaganie procesu integracji obszarów przygranicznych z głównymi obszarami aktywności gospodarczej dzięki zapewnianiu rozwoju powiązań funkcjonalnych po obu stronach granicy.

RAMKA 5. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne – doświadczenia perspektywy 2014-2020

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) są instrumentem realizacji polityki spójności Unii Europejskiej, przy pomocy którego partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego (gmin lub gmin i powiatów) miejskich obszarów funkcjonalnych mogą realizować zintegrowane przedsięwzięcia poprzez własne strategie terytorialne, przede wszystkim dotyczące zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju tych obszarów (obejmujących m.in. rozwój transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny, poprawę stanu środowiska, wspieranie efektywności energetycznej oraz promowanie strategii niskoemisyjnych, czy wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji).

W perspektywie 2014-2020 ZIT realizowany jest na 24 obszarach funkcjonalnych, w tym na 17 obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich (Zielona Góra oraz Gorzów Wielkopolski ze względu na brak powiązań funkcjonalnych posiadają oddzielne ZIT) oraz 7 – na obszarach funkcjonalnych miast o charakterze regionalnym i subregionalnym. Na stworzenie ZIT w obszarach funkcjonalnych miast o charakterze regionalnym i subregionalnym (co było wymogiem fakultatywnym) zdecydowały się cztery województwa: śląskie – w formie Regionalnych Inwestycji Terytorialnych – dla Subregionów: Częstochowy, Rybnika, Bielsko-Białej; dolnośląskie dla: Wałbrzycha, Jeleniej Góry; wielkopolskie dla Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej oraz zachodniopomorskie dla Aglomeracji Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzkiej. W partnerstwa realizujące ZIT zaangażowanych jest łącznie 550 jednostek samorządu terytorialnego, w tym 274 gminy wiejskie.

Głównym źródłem finansowania ZIT w Polsce jest 16 regionalnych programów operacyjnych, w ramach których na realizację ZIT zostanie przeznaczonych ok. 3,7 mld EUR. Dodatkowo, poszczególne obszary funkcjonalne na realizację Strategii ZIT przeznaczą środki własne w wysokości prawie 1 mld EUR. Dodatkowym źródłem wsparcia realizacji Strategii ZIT dla miast wojewódzkich i powiązanych z nimi funkcjonalnie obszarów są środki Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia na lata 2014-2020. Razem z krajowymi programami operacyjnymi na realizację Strategii ZIT przeznaczona jest łącznie kwota ok. 6,2 mld EUR.

W działaniach RPO dedykowanych ZIT podpisano z beneficjentami 4,4 tys. umów o łącznej wartości wynoszącej 13,9 mld zł w części dofinansowania UE, co stanowi 85,8% alokacji. Najbardziej zaawansowany pod względem kontraktacji jest ZIT Trójmiasto, w którym zawarte umowy konsumują 95,9% alokacji przewidzianej na realizację tego instrumentu.

W perspektywie finansowej UE na lata 2014-2020 kontrakty terytorialne (KT) były istotnym instrumentem rozwoju regionalnego. Realizacja w ramach KT wybranych przedsięwzięć priorytetowych stanowiła wynik kompromisu w procesie planowania polityki rozwoju między poziomem centralnym i regionalnym, którego nadrzędnym celem jest zwiększenie skuteczności i efektywności działań rozwojowych. Wynegocjowane przedsięwzięcia dotyczyły różnych dziedzin - obszarów tematycznych, m.in. transportu (drogi, koleje, transport miejski, śródlądowy, morski, lotniczy), energetyki, zdrowia, kultury, sportu, środowiska, rewitalizacja, innowacyjności (B+R), edukacji oraz ICT. Przekrój obszarów tematycznych inwestycji ujętych w KT wskazywał na potrzeby rozwojowe w regionach. Ze względu na wielkość województw,

położenie, wyzwania rozwojowe, dostępne środki finansowe oraz inne czynniki, KT dla poszczególnych województw różnią się liczbą wstępnie uzgodnionych inwestycji, jak i ich zakresem tematycznym. Największa liczbowo różnica występuje między KT dla Województwa Mazowieckiego, obejmującym 139 przedsięwzięć, a KT dla Województwa Opolskiego, zakładającym realizację 26 przedsięwzięć. Dla wszystkich województw łącznie, według stanu na dzień 30 listopada 2020 r., wykorzystanie środków z budżetu państwa wśród projektów EFRR odnotowano na poziomie 91,51%, wśród projektów EFS – 88,07%.

Podejście polegające na kontraktowaniu rozwoju, bazujące na doświadczeniach wynikających z wdrażania KT, rozwijane będzie także w kolejnych latach. W KSRR 2030 oraz w znowelizowanej ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju zawarto propozycje nowych mechanizmów koordynacji działań prorozwojowych podejmowanych przez rząd i samorząd - ukierunkowanych na osiągnięcie wspólnych celów wyznaczonych w stosunku do określonego w nim terytorium. Dlatego też w roku 2020 był okresem kontynuacji prac koncepcyjnych mających na celu przygotowanie do wdrażania następujących instrumentów:

1) **kontrakt programowy**, określający kierunki i warunki dofinansowania programu służącego realizacji umowy partnerstwa w zakresie polityki spójności, opracowanego przez zarząd województwa, w tym przedsięwzięcia priorytetowe realizowane w tym programie. Został przygotowany i poddany konsultacjom wewnątrzresortowym projekt wzoru kontraktu programowego, którego treść będzie przedmiotem negocjacji prowadzonych przez stronę rządową ze stroną samorządową;

2) **kontrakt sektorowy**, określający sposób realizacji programów rozwoju opracowanych przez właściwych ministrów w zakresie interwencji ukierunkowanej terytorialnie. Został przygotowany projekt dokumentu pn. *Koncepcja kontraktu sektorowego*, którego ostateczny kształt został wypracowany wspólnie z ministrami właściwymi w ramach prac Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju, a następnie pozytywnie zaopiniowany w drodze Uchwały KKPR nr 97 z 2 grudnia 2020 r.;

3) **porozumienie terytorialne**, mechanizm premiujący współpracę między samorządową na rzecz rozwoju lokalnego i ponadlokalnego. W lutym 2020 r. został przygotowany dokument ramowy na temat PT, który rozwija i uszczegółowia jego koncepcję zawartą w KSRR 2030, przy uwzględnieniu przepisów dotyczących porozumienia zawartych w znowelizowanej ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Dokument ma charakter informacyjny i pomocniczy. W trakcie prac nad uszczegółowieniem koncepcji PT i jej opisaniem zostały przeanalizowane uwagi i opinie przekazane przez urzędy marszałkowskie. Koncepcja PT będzie wykorzystywana m.in. w realizacji projektu CWD.

Jednocześnie w ramach prac nad ZIT na lata 2021-2027, przygotowano propozycje zapisów oraz regulacji do Umowy Partnerstwa 2021-2027 oraz tzw. ustawy wdrożeniowej na perspektywę finansową 2021-2027 w zakresie programowania i wdrażania instrumentów terytorialnych, w tym ZIT. W związku z zatwierdzeniem przez Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej dokumentu pn. *Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w kontekście realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w perspektywie 2021-2027*, w 2020 r. zorganizowano oraz przeprowadzono wspólnie z samorządami województw serię spotkań dotyczących uwzględnienia w strategiach rozwoju województw wymiaru terytorialnego, w szczególności delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych.

Wskutek wcześniej wspomianej już nowelizacji ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zmianie uległa procedura przygotowania oraz uchwalania strategii ponadregionalnych. Zgodnie z zasadą subsydiarności w kreowaniu polityki rozwoju na poziomie ponadregionalnym zostały włączone samorzady województw, które otrzymały kompetencje do przygotowywania strategii. Strategia ponadregionalna ma charakter fakultatywny. Jednocześnie dopuszczono możliwość przyjęcia strategii ponadregionalnej przez Radę Ministrów, jeżeli z takim wnioskiem wystąpią przygotowujące ją samorzady województw, a minister właściwy ds. rozwoju regionalnego zaakceptuje wniosek. Rozwiązanie to będzie miało zastosowanie np. w sytuacji konieczności przygotowania strategii ponadregionalnej, określającej ramy strategiczne dla programów stanowiących podstawę aplikowania o środki UE.

Nowelizacja ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju wprowadziła do systemu zarządzania rozwojem regulacje dotyczące polityk publicznych. Są to dokumenty nieobligatoryjne, o charakterze pomocniczym w stosunku do średniookresowej strategii rozwoju kraju lub innych strategii rozwoju. Polityki publiczne wskazują kierunki działań skupione wokół danej dziedziny albo są adresowane do określonego terytorium. Potrzeba przygotowania polityki publicznej musi wynikać ze strategii. Polityki powinny pokazywać zatem, w jaki sposób, w kontekście przyjętych celów rozwojowych kraju, realizowane będą cele w odniesieniu do danego sektora, dziedziny czy terytorium. Polityki będą przygotowywane przez właściwych ministrów zgodnie z ich kompetencjami działowymi oraz z polityką prowadzoną przez Radę Ministrów.

Zasady partnerstwa i współpracy zawarte w KSRR 2030 będą mogły być wdrażane m.in. za pomocą strategii rozwoju ponadlokalnego – dedykowanej samorządom sąsiadującym i gotowym do podjęcia współpracy. Także tym, które w ramach obszarów funkcjonalnych będą aplikować o fundusze unijne za pomocą instrumentów terytorialnych (zwłaszcza ZIT czy tzw. innych instrumentów terytorialnych (IIT)). Strategia rozwoju ponadlokalnego została wprowadzona przepisami ustawy *o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw* (nowy art. 10f w ustawie o samorządzie gminnym). Jej zakres i procedura sporządzania są analogiczne do tych, które obowiązują w przypadku strategii rozwoju gminy. Strategia rozwoju ponadlokalnego zawiera również przestrzenny element w postaci modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej.

Ważnym elementem wzmocnienia współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju jest nieformalna współpraca państw członkowskich w dziedzinie spójności terytorialnej. Kamieniem milowym tego procesu jest przyjęcie 1 grudnia 2020 r. *Agendy Terytorialnej UE 2030* na nieformalnym posiedzeniu ministrów ds. spójności terytorialnej. *Agenda Terytorialna* jest strategicznym dokumentem i stanowi wspólną wizję rozwoju przestrzennego dla obszaru europejskiego. Dokument określa działania niezbędne dla wzmocnienia spójności terytorialnej, w tym zintegrowanego podejścia do rozwoju uwzględniającego wymiar terytorialny polityki rozwoju. Główne cele dokumentu to bardziej zielona i sprawiedliwa Europa. Dokument zawiera rekomendacje dotyczące bardziej efektywnej realizacji polityk UE, zwracając uwagę na przestrzenne oddziaływania tych polityk i ich wpływ na życie obywateli UE. Przyjęcie dokumentu jest impulsem dla Polski, by dokonać przeglądu polityk sektorowych pod kątem ich wpływu terytorialnego i realizacji bardziej zintegrowanych (a więc międzysektorowych/wielosektorowych) projektów rozwojowych.

W ramach współpracy międzyrządowej państw członkowskich UE z zakresu rozwoju miast, Polska była aktywnym partnerem w procesie przygotowania dokumentu i dyskusji nad kształtem *Nowej Karty Lipskiej* przyjętej 30 listopada 2020 r. *Nowa Karta Lipska* to zbiór strategicznych zasad i kierunków dobrego zarządzania miastami, który określa politykę miejską w Europie po 2020 r. *Nowa Karta Lipska* mocno podkreśla potrzebę transformacji w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych.

W ramach *Agendy Miejskiej UE* koordynowane przez Polskę i Bolonię partnerstwo poświęcone zrównoważonemu kształtowaniu przestrzeni i rozwiązaniach opartych na naturze przygotowało wnioski i kluczowe rekomendacje z prac partnerstwa. W celu dostosowania do najnowszych priorytetów rozwojowych w Polsce i międzynarodowych trendów w rozwoju miast - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej prowadzi prace nad aktualizacją *Krajowej Polityki Miejskiej*. W listopadzie 2020 r. zakończyły się konsultacje założeń do KPM. Od przyjęcia w 2015 r. KPM 2023, wzmocniły się pewne trendy w polityce miejskiej, które powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w dokumencie. W szczególności, w większym niż dotychczas stopniu, należy pogłębić kwestie związane z jakością powietrza, zmian klimatycznych, Smart Cities czy wzmocnienia odporności miast na kryzysy społeczno-gospodarcze i środowiskowe. Aktualizacja KPM zmieni perspektywę jej funkcjonowania z 2023 na 2030 r.

Wiele polskich miast realizuje projekty w ramach programu URBACT. W 2019 r. 15 miast lub aglomeracji, w tym Aglomeracja Opolska, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice (OM), Katowice, Koszalin, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Radlin, Rybnik, Warszawa, Targówek (Warszawa) oraz Wrocław uczestniczyło w 16 projektach tzw. Sieciach Transferu. Z kolei 10 polskich miast, w tym Białostocki Obszar Funkcjonalny, Kraków, Metropolia Krakowska, Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot, Opole, Poznań, Radlin, Radom, Wrocław zostało zakwalifikowanych do pierwszej, przygotowawczej fazy nowych Sieci Planowania Działań, razem z innymi miastami europejskimi. Miasta realizujące projekty Sieci Transferu w trakcie pierwszego roku projektu uczestniczyły w spotkaniach transnarodowych (wizyty studialne u partnerów projektowych) i wymieniały się wiedzą, a przede wszystkim były skupione na adaptowaniu dobrych praktyk miejskich - wypracowanych wcześniej przez liderów projektów. Działania te realizowały z partnerami lokalnymi w ramach współpracy tzw. Lokalnych Grup URBACT, które każde miasto ustanowiło. Tematy projektów obejmują m.in. innowacyjne podejścia do rewitalizacji miast, aspekty środowiskowe w zarządzaniu miastami, tematy włączenia społecznego, innowacyjnego podejścia do zamówień publicznych. Od początku 2020 r. miasta uczestniczące w nowych Sieciach Planowania Działań rozpoczęły drugą fazę projektu. Tym samym, 26 sieci URBACT jest realizowanych aktualnie w Polsce (grudzień 2020). W związku z pandemią Covid-19 zostało przedłużone funkcjonowanie projektów, umożliwiając dokończenie planowanych działań do czerwca 2021. Warto zaznaczyć, że wiele miast realizujących projekty w ramach Sieci Transferu zaangażowało się w wykorzystanie swoich doświadczeń projektowych na rzecz przeciwdziałania skutkom pandemii.

Istotnym wymiarem współpracy, kompleksowo wspierającym rozwój terytorium cechującego się potencjałem terytorialnym i konkretnymi, znaczącymi wyzwaniami rozwojowymi, jest współpraca makroregionalna. Polski rząd zabiega od powołanie 5. Strategii makroregionalnej UE, obejmującej obszar Karpat. Krokiem milowym dla współpracy Karpackiej stało się inauguracyjne posiedzenie Karpackiej Rady Wykonawczej (*Carpathian Executive Board – CEB*), które odbyło się 20-22 lutego 2020 r. W spotkaniu ministrów ds. spójności terytorialnej Polski,

Sowacji, Węgier i Ukrainy, uczestniczyli także przedstawiciele Mołdawii, Serbii, Rumunii oraz Konwencji Karpackiej i Europejskiego Komitetu Regionów. Rada uzgodniła cele prac i nakreślono dalsze kroki na rzecz powołania strategii, polscy eksperci opracowali aktualizację diagnozy społeczno-gospodarczej oraz przestrzennej obszaru Karpat, poszerzoną o porównanie do sytuacji i perspektyw rozwojowych makroregionu Alp, która będzie przedmiotem obrad drugiego posiedzenia CEB na poziomie eksperckim, w I kwartale 2021 r. Inicjatywa Karpacka jest też jedynym z priorytetów polskiego przewodnictwa w Grupie Wyszehradzkiej, które rozpoczęło się 1 lipca 2020 oraz istotną płaszczyznę współpracy prowadzonej na poziomie samorządowym, zwłaszcza w ramach Międzyregionalnej Grupy Karpaty przy Europejskim Komitecie Regionów. Podczas spotkania Grupy 30 listopada 2020 r., marszałkowie trzech województw (Podkarpackiego, Małopolskiego i Śląskiego) podpisali wspólną deklarację popierającą powołanie strategii makroregionalnej UE dla obszaru Karpat.

W zakresie SUERMB MFiPR przygotowało materiał roboczy, którego celem jest ustalenie powiązań między funduszami EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności na lata 2021-2027 a planem działań dla Strategii UE dla makroregionu bałtyckiego. Celem tego zadania była możliwie szczegółowa identyfikacja zbieżnych obszarów tematycznych między Polityką Spójności a powyższym planem działań. Ich ostateczny wykaz powinien służyć instytucjom zarządzającym do identyfikacji w ich krajowych/ regionalnych programach operacyjnych osi priorytetowych/ działań/ naborów projektów, które będą przyczyniać się do realizacji SUERMB a następnie do precyzyjnego monitorowania wkładu programów do tejże strategii. Ponadto MFiPR wzięło udział w spotkaniach europejskiej sieci współpracy instytucji zarządzających EFRR i EFS. Celem spotkań było znalezienie możliwie precyzyjnych powiązań między strategią bałtycką a Polityką Spójności i urzeczywistnienie realizacji strategii w ramach europejskich funduszy zarządzanych bezpośrednio przez państwa członkowskie oraz zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską.

Wzmacnianie współpracy transgranicznej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym na granicy zewnętrznej, jak i wewnętrznej UE w 2020 r. odbywało się m.in. poprzez realizację programów współpracy terytorialnej Interreg. W 2020 r. realizacja programów współpracy terytorialnej Interreg przebiegała zgodnie z planem. Główne aktywności związane z realizacją programów to: przeprowadzenie ostatnich naborów i wybór projektów do dofinansowania, kontraktowanie i rozliczanie projektów, kontrola i certyfikacja wydatków. Niektóre działania programowe i projektowe utrudnione były stanem pandemii utrzymującym się przez większość roku. W kilku przypadkach zdecydowano się na wydłużenie terminów naboru bądź też realizacji projektów. Podejmowane działania pozwalały osiągać zakładane cele dotyczące kontraktacji projektów i certyfikacji wydatków. Monitoring jakościowy wdrażania programów wskazuje, że osiągnęto także zakładane cele jakościowe (wskaźniki zawarte w dokumentach programowych poszczególnych programów).

3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych

Rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych w ramach tego kierunku działań powinno być stworzenie optymalnych warunków rozwoju wysokiej jakości usług publicznych, a docelowo integracja świadczenia usług realizowanych przez kilka samorządów, w szczególności w ramach obszarów powiązań funkcjonalnych, w celu podniesienia jakości życia mieszkańców. Przyjęte zostało że współpracy JST na rzecz integracji świadczenia usług i optymalizacji sposobu ich dostarczania powinno towarzyszyć doskonalenie form współpracy między

sektorami i samorządami oraz włączanie organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej i innych interesariuszy. Decyzje podejmowane w JST w zakresie nakładów inwestycyjnych i sposobu dostarczania usług publicznych muszą zaś być oparte przede wszystkim na rzetelnych informacjach.

W ramach niniejszego kierunku interwencji KSRR 2030 w roku 2020 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz GUS prowadziły działania zmierzające do wdrożenia, przetestowania oraz udostępnienia w domenie stat.gov.pl powszechnego systemu monitorowania świadczenia usług publicznych w postaci systemu bazodanowego. Będzie on dostępny dla wszystkich obywateli, podmiotów, instytucji oraz JST, umożliwiając porównywanie i prowadzenie analiz z zakresu dostarczania usług publicznych. Jest to jeden ze strategicznych projektów wskazanych w SOR. Realizowany jest w ramach POWER - projekt pn. *System Monitorowania Usług Publicznych – wdrożenie SMUP*. Budżet projektu SMUP wynosi: 27,3 mln zł, okres realizacji: kwiecień 2019 r. – wrzesień 2021 r.

System obejmuje obszary: podatki i opłaty lokalne, gospodarowanie nieruchomościami, drogownictwo i transport, ochrona środowiska, inwestycje i budownictwo, geodezja i kartografia, edukacja, pomoc społeczna i wspieranie rodziny, kultura i rekreacja.

Zaimplementowane do systemu wskaźniki pozwolą na opisywanie świadczonych przez JST usług w czterech wymiarach: ilości, jakości, dostępności oraz efektywności kosztowej, co pozwoli na otrzymanie przez użytkownika systemu kompleksowej informacji na temat wybranej usługi publicznej w wybranej/ wybranych JST. Projekt wpisuje się również w realizację *Programu Dostępność Plus* poprzez objęcie monitoringiem usług pod kątem dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Zakres funkcjonalności oferowanych przez system obejmować będzie: monitorowanie świadczenia usług publicznych w poszczególnych JST, prezentację, porównywanie danych oraz raportowanie. System zawierać będzie zestaw predefiniowanych raportów na temat każdej JST. Ponadto system zawierać będzie moduł, w którym zebrane zostaną dobre praktyki świadczenia usług publicznych.

W 2020 r. prowadzone były prace nad budową i testowaniem systemu. Przygotowana została robocza wersja interfejsu SMUP. W 2021 r. prowadzone będą prace polegające na zasileniu SMUP danymi pochodzącymi z systemów statystyki publicznej, z centralnych rejestrów danych oraz z systemów jednostek samorządu terytorialnego. W 2021 r. zostanie przeprowadzony także pilotaż systemu z udziałem przedstawicieli co najmniej 40 JST reprezentujących zróżnicowane typy samorządów (tj. gminy wiejskie, gminy miejsko-wiejskie, gminy miejskie, miasta na prawach powiatu oraz powiaty ziemskie). Pilotaż będzie miał charakter szkoleniowo-warsztatowy prezentujący zakres merytoryczny i funkcjonalny systemu oraz możliwe do wykorzystania metody analiz. Ponadto celem pilotażu jest ocena użyteczności systemu oraz opracowanie właściwego merytorycznie oraz metodycznie podejścia do upowszechnienia systemu na skalę ogólnopolską.

Przedsięwzięcia realizowane w 2020 r. a wpisujące się w działania z zakresu deinstytucjonalizacji usług społecznych zostały opisane w [KIERUNKU INTERWENCJI 2.1](#).

3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej

Celem działań podejmowanych w ramach kierunku interwencji 3.4 jest przezwyciężenie dualnego systemu finansowania i realizacji polityki rozwoju w Polsce. W KSRR 2030 zostało przyjęte, że zmiana podejścia w przypadku wdrażanych polityk sektorowych finansowanych ze źródeł krajowych może nastąpić dzięki budowie spójnego systemu finansowania polityki rozwoju oraz stosowaniu jednolitych zasad przez wszystkie podmioty systemu niezależnie od źródeł finansowania. W celu lepszego ukierunkowania wydatkowania środków publicznych, unikania rozproszenia wsparcia, kreowania fragmentarycznych rozwiązań, konkurencji instrumentów między sobą zostało zaplanowane przeprowadzenie inwentaryzacji wszystkich dostępnych publicznych źródeł finansowania oraz instrumentów wsparcia przedsięwzięć rozwojowych.

W omawianym okresie sprawozdawczym realizowany był szeroki wachlarz działań upowszechniających PPP w Polsce. Interwencja Rządu w obszarze PPP jest wielopłaszczyznowa: w wymiarze terytorialnym (poziom krajowy, regionalny, lokalny), tematycznym i podmiotowym. Gminy pozostały największym beneficjentem przedsięwzięć realizowanych w ramach *Polityki rządu w zakresie rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego* (dalej Polityka PPP). Z rządowego wsparcia skorzystały też ministerstwa, urzędy wojewódzkie i marszałkowskie, inni przedstawiciele administracji centralnej i regionalnej, uczelnie i instytuty badawcze oraz inne państwowe osoby prawne i spółki Skarbu Państwa.

Na wsparcie działań realizowanych w ramach Polityki PPP wydano ponad 7 mln zł w ramach programu POWER i POPT. Do końca 2020 r. zrealizowano blisko 90% działań zaplanowanych w Polityce PPP. Do kluczowych należy uruchomienie przetargu na wybór partnera prywatnego w rządowym projekcie pn. *Budowa Portu Zewnętrznego w Porcie Gdynia* - największej pod względem wartości inwestycji PPP w Polsce (ok. 3,5 mld zł) oraz podpisanie umowy dotyczącej budowy Krakowskiego Szybkiego Tramwaju (największa dotąd samorządowa inwestycja PPP w Polsce - ponad 1 mld zł). W ramach kluczowych działań Polityki PPP osiągnięto na koniec 2020 r. następujące rezultaty:

- **doradztwo dla podmiotów publicznych w zakresie realizacji inwestycji PPP** - kontynuowano rządowe wsparcie w formie bezpośredniego doradztwa Centralnej Jednostki PPP, w tym w ramach współpracy z PFR albo za pośrednictwem zewnętrznych doradców dla 33 projektów PPP, w tym m.in. dla inwestycji pn.: *Budowa i modernizacja dróg w woj. kujawsko-pomorskim*, *Budowa wysoko energooszczędnych przedszkoli w Warszawie*, *Budowa mieszkań w Żorach*, *Budowa Centrum Edukacji i Rekreacji w Przemyślu*;
- **działania szkoleniowe i promocyjne** - przeszkolono ok. 3 200 osób (w tym ok. 600 on-line w okresie pandemii)³², przygotowano szkolenia e-learning z zakresu PPP w Polsce, zakończono prace nad serią wydawniczą dotyczącą opisu dobrych praktyk PPP oraz serią Biuletynów PPP (wersja książkowa i internetowa);
- **działania w obszarze prawnym** - zakończono prace nad wzorcowym kompletem *Wytycznych dla projektów PPP* zgodnych z międzynarodowymi standardami w tym zakresie. Trwał proces legislacyjny dotyczący nowej ustawy prawo zamówień publicznych i procedowanej zmiany ustawy o efektywności energetycznej w zakresie dotyczącym PPP;

³² Wskazane dane liczbowe dotyczą okresu od stycznia 2017 r. do grudnia 2020 r. (okres wdrażania Polityki PPP).

- **monitoring rynku PPP** – od października 2016 r. prowadzony jest na poziomie rządowym kompleksowy monitoring rynku PPP, obejmujący bazę podpisanych umów PPP oraz bazę planowanych inwestycji PPP. Bazy te stanowią źródło wiedzy na temat rozwoju rynku PPP w Polsce;
- **opinia PPP i test PPP** – z 10 wniosków o wydanie opinii PPP, tj. oceny przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego zasadności realizacji planowanej inwestycji publicznej w formule PPP, sześć zostało rozpatrzonych pozytywnie. Centralna Jednostka PPP wydała też jedną opinię (drugi wniosek w trakcie procedowania) w imieniu ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, dotyczącą sposobu realizacji inwestycji planowanych do sfinansowania z budżetu państwa kwotą przekraczającą 300 mln zł.

W ramach działania 3.4. w 2020 r. kontynuowane były rozpoczęte w latach wcześniejszych działania z zakresu zwiększania finansowania zwrotnego w realizacji inwestycji publicznych. Działania te skupiały się na wykorzystaniu środków podlegających ponownemu użyciu z perspektywy 2007-2013, jak również wykorzystaniu środków Polityki Spójności z lata 2014-2020 w formie instrumentów finansowych (IF), a także podejmowano działania w zakresie poszerzania oferty utworzonych dotychczas regionalnych funduszy rozwoju (RFR). Rok 2020 to jednocześnie okres ustanawiania przepisów dotyczących form i mechanizmów wsparcia na kolejny okres programowania.

Instrumenty wsparcia zwrotnego realizowane w ramach programów Polityki Spójności były wdrażane na poziomie krajowym (instrumenty „sektorowe”) i regionalnym - w każdym z 16 województw. Według stanu na koniec 2020 r. realizowanych było 70 projektów dotyczących wdrażania IF: 10 na poziomie ogólnokrajowym (aż siedem w obszarze innowacyjności) oraz 60 na poziomie regionalnym. Łącznie w ramach projektów dotyczących wdrażania IF zapewniono ponad 17 mld zł, z czego ponad 8 mld na poziomie krajowym (w tym 6,8 mld w obszarze innowacyjności). Do końca 2020 r. ze wsparcia z IF skorzystało ponad 25,5 tys. podmiotów, w tym 3 tys. w obszarze innowacyjności.

W związku ze zwiększaniem finansowania zwrotnego w realizacji inwestycji publicznych na poziomie regionalnym (szacunkowa wartość: 9 mld zł, w tym wkład UE - 8 mld zł) celem przedsięwzięcia było w 2020 r. finansowanie projektów mieszczących się w luce finansowej poprzez jak najszersze zastosowanie zwrotnych form wsparcia w ramach regionalnych programów operacyjnych na lata 2014-2020. W RPO na IF przeznaczono ponad 6% dostępnej alokacji. IF w RPO kierowane są głównie na wsparcie: rozwoju konkurencyjności sektora MŚP, efektywności energetycznej w sektorze MŚP oraz w sektorze mieszkaniowym i publicznym, odnawialnych źródeł energii, rewitalizacji, zakładanie własnej działalności gospodarczej (EFS).

W 2020 r. część IZ RPO zwiększyła alokację na IF, co głównie dotyczyło wsparcia na rzecz MŚP (opolskie, podkarpackie, pomorskie, świętokrzyskie, zachodniopomorskie) oraz na projekty miejskie (wielkopolskie). W niektórych obszarach alokacja RPO na IF w została zmniejszona: innowacje i rozwój – kujawsko-pomorskie, efektywność energetyczna – dolnośląskie, lubuskie, mazowieckie, wielkopolskie, oraz wsparcia z EFS na zakładanie własnej działalności gospodarczej: dolnośląskie, małopolskie, opolskie, zachodniopomorskie. Zmniejszenie alokacji na IF było spowodowane brakiem zainteresowania ze strony potencjalnych pośredników finansowych do wdrażania IF w poszczególnych obszarach, w tym również z uwagi na ograniczony terytorialny zasięg wsparcia obejmujący tylko dane RPO.

Jednakże łączna kwota środków zaangażowanych w ramach IF, po uwzględnieniu wszystkich transferów w ramach 16 RPO nie zmalała w 2020 r. tylko wzrosła o ponad 110 mln zł.

Według stanu na koniec grudnia 2020 r. zawarto 59 umów między IZ RPO 2014-2020 a podmiotami wdrażającymi fundusz funduszy:

- 45 umów o wartości 6,8 mld zł (w tym wkład UE – 6,1 mld zł) z BGK;
- 12 umów o wartości 1,2 mld zł (w tym wkład UE – 1,0 mld zł) z EBI;
- 1 umowa o wartości 514,0 mln zł (w tym wkład UE – 436,9 mln zł) z Kujawsko-Pomorskim Funduszem Rozwoju Regionalnego;
- 1 umowę o wartości 463,6 mln zł (w tym wkład UE – 394,1 mln zł) z EFI.

Do końca 2020 r. podmioty wdrażające zawarły 305 umów z pośrednikami finansowymi. Ich wartość to blisko 6,9 mld zł. Blisko 70% tych środków (4,8 mld zł) zostało wypłaconych pośrednikom. W 2020 r. odnotowano przede wszystkim znaczący wzrost kwot wypłaconych pośrednikom finansowym. O ile w 2020 r. zawarto 78 umów z pośrednikami finansowymi na łączną kwotę 2 mld zł, tak kwota wypłacona na rzecz pośredników finansowych wzrosła o 2,2 mld zł, co wynika z realizacji umów zawartych w latach poprzednich.

W 2020 r. odnotowano znaczący wzrost umów zawartych z ostatecznymi odbiorcami, w tym w szczególności kwot wypłaconych ostatecznym odbiorcom. Ten ostatni wskaźnik jest najważniejszy w kontekście rozliczenia projektów z zakresu IF z KE, ponieważ ostateczne wydatki kwalifikowalne dla IF opierają się na faktycznych płatnościach dokonanych na rzecz ostatecznych odbiorców. Do końca 2020 r. pośrednicy finansowi podpisali z ostatecznymi odbiorcami już ponad 22,4 tys. umów na łączną kwotę ponad 6,5 mld zł, w tym wkład UE na ponad 4,6 mld zł. W samym 2020 r. oznacza to wzrost o ponad 8,1 tys. umów na łączną kwotę 2,8 mld zł, w tym 2,2 mld wkładu z UE. Do końca 2020 roku suma środków wypłaconych ostatecznym odbiorcom wyniosła 5,1 mld zł, w tym wkład z UE ponad 4,1 mld zł, co oznacza wzrost w samym 2020 r. o kwotę 2,4 mld zł wypłaconych środków ostatecznym odbiorcom, w tym 1,9 mld zł wkładu UE.

Rok 2020 był poświęcony również tworzeniu Regionalnych Funduszy Rozwoju (RFR). Celem przedsięwzięcia jest podejmowanie działań, aby w każdym województwie powstała silna instytucja finansowa, która zapewniłaby trwałe finansowanie zadań z zakresu polityki rozwoju. Środki na utworzenie funduszu mają pochodzić przede wszystkim z instrumentów wsparcia zwrotnego wdrażanych w RPO na lata 2007-2013 oraz 2014-2020, które po zamknięciu tych programów podlegają ponownemu wykorzystaniu i pozostają w dyspozycji zarządów województw, zgodnie z art. 29 i 98 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. *o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020*.

Do końca 2020 r. zostały utworzone RFR w 11 województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, małopolskim, opolskim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, śląskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim. Funkcjonujące już RFR to nowoutworzone podmioty albo powstałe poprzez przekształcenia własnościowe istniejących już wcześniej regionalnych instytucji finansowych (funduszy pożyczkowych). Wyłącznym udziałowcem RFR jest samorząd województwa. Dzięki temu może on samodzielnie decydować o polityce inwestycyjnej tego podmiotu i zlecać mu do realizacji zadania mające na celu rozwój gospodarczy regionu. RFR

wykonuje swoje zadania przede wszystkim poprzez zapewnienie szerokiej oferty finansowania zwrotnego, które ma wspierać realizację niezbędnych inwestycji wpływających na rozwój regionu.

Dotychczas utworzone RFR udzielając wsparcia ostatecznym odbiorcom nie podlegają przepisom prawa bankowego i dzięki temu mogą finansować potrzeby znajdujące się w luce finansowej, tj. przedsięwzięcia, których nie mogą finansować banki z uwagi na ich zbyt duże ryzyko, nieakceptowalne na podstawie regulacji bankowych.

Powołanie RFR w 2021 r. planowane jest w województwach lubelskim i świętokrzyskim (bardzo zaawansowane prace). W pozostałych województwach: lubuskim, mazowieckim i warmińsko-mazurskim prowadzone są prace koncepcyjne i badany jest potencjał lokalnych instytucji finansowych, w których samorząd województwa ma udziały, do realizowania zadań regionalnego funduszu rozwoju.

Plany na przyszłość

- kontynuacja realizacji wsparcia w formie IF 2014-2020;
- kontynuacja prac nad utworzeniem RFR;
- ustanowienie spójnego i efektywnego mechanizmu wdrażania IF wykorzystującego środki perspektywy finansowej 2021-2027 w oparciu o prawodawstwo unijne i krajowe, w odniesieniu do RPO na lata 2021-2027 wykonywane będą analizy ex-ante pod kątem zastosowania instrumentów finansowych;
- monitorowanie efektywności wykorzystania środków pochodzących ze zwrotu z instrumentów wsparcia zwrotnego perspektyw 2014-2020;
- realizacja projektu mającego na celu stworzenie kompleksowego systemu wsparcia zwrotnego w perspektywie wieloletniej.

Działania związane z pandemią COVID-19 oraz niwelowaniem jej konsekwencji społeczno-gospodarczych

Jednym z największych wyzwań 2020 r. okazała się być pandemia COVID-19. Ubiegły rok upłynął pod znakiem walki rządu oraz samorządów z jej negatywnymi konsekwencjami, które ujawniły się nie tylko w sferze gospodarczej, ale również dotknęły systemów ochrony zdrowia, edukacji czy pomocy społecznej. Wsparcia organizacyjnego oraz finansowego wymagały również jednostki samorządu terytorialnego. Dlatego też priorytetem stało się zaprojektowanie oraz wdrożenie interwencji publicznej, która stanowiłaby adekwatną odpowiedź na specyficzne wyzwania, z jakimi musiał zmierzyć się kraj oraz poszczególne jego regiony. Skuteczna realizacja zadań w tym zakresie warunkowana była sprawnością organizacyjną oraz umiejętnością współpracy i koordynacji działań podejmowanych na różnych poziomach zarządzania. Dlatego też należy zwrócić uwagę na sprawność, z jaką rząd oraz samorządy regionalne realizowały zadania związane z koncepcyjnym opracowaniem, instrumentów wsparcia, w oparciu o które wdrażane były działania antykryzysowe.

Instrumenty wsparcia

Zasadniczymi instrumentami przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom pandemii COVID-19 są opracowywane zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym kompleksowe pakiety wsparcia w postaci tzw. tarcz antykryzysowych. W 2020 r. tarcze gwarantowały zarówno wsparcie finansowe (łącznie środki budżetu państwa, europejskie oraz budżetów samorządowych), organizacyjne, merytoryczne oraz szereg uproszczeń na rzecz podmiotów prowadzących działalność w pandemicznej rzeczywistości.

Poniżej scharakteryzowano główne instrumenty przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii, zaś w dalszej części niniejszego rozdziału omówione zostały szczegółowe działania podejmowane na ich podstawie a kierowane to tych obszarów życia społeczno-gospodarczego, które w największym zakresie dotknięte zostały negatywnymi skutkami pandemii COVID-19.

Największym spośród tego typu instrumentów jest przygotowana przez rząd **Tarcza Antykryzysowa** będąca zestawem instrumentów mających amortyzować i zmniejszyć negatywny wpływ pandemii na gospodarkę, a przede wszystkim na społeczeństwo. Działania zaprogramowane oraz wdrażane w ramach Tarczy koncentrują się na pięciu filarach:

- Ochronie miejsc pracy i bezpieczeństwu pracowników,
- Finansowaniu przedsiębiorców,
- Ochronie zdrowia,
- Wzmocnieniu systemu finansowego,
- Inwestycjach publicznych.

Interwencja publiczna podjęta w ramach Tarczy ma ustabilizować polską gospodarkę, a także dać jej impuls inwestycyjny.

W tym miejscu warto zwrócić szczególną uwagę na dwa elementy Tarczy Antykryzysowej, za które uznać należy:

- **Tarczę branżową** - ukierunkowaną na wsparcie dla przedsiębiorców z branż w największym stopniu dotkniętych drugą falą pandemii, w tym m.in.: gastronomicznej, rozrywkowej (estradowej, filmowej), targowej, fotograficznej, weselnej, dbającej o zdrowie fizyczne (siłownie, sport, rekreacja) oraz turystycznej;

- **Funduszowy Pakiet Antywirusowy** - którego celem jest nie tylko skierowanie funduszy europejskich na walkę z pandemią COVID-19, ale również zapewnienie płynnej realizacji i rozliczenia projektów dofinansowanych w ramach programów operacyjnych. Wprowadzony na podstawie przepisów Ustawy z dnia 3 kwietnia 2020 r. *o szczególnych rozwiązaniach wspierających realizację programów operacyjnych w związku z wystąpieniem COVID-19 w 2020 r.* Pakiet stworzył instytucjom uczestniczącym w systemie wdrażania środków europejskich podstawę prawną do elastycznego podejścia we wdrażaniu i realizacji projektów objętych dofinansowaniem w ramach programów operacyjnych w związku z wystąpieniem COVID-19. Z uwagi na wyjątkowy charakter zaistniałych okoliczności ustawa wprowadziła regulacje stanowiące odstępstwa i wyjątki od obowiązujących zasad wdrażania, realizacji i rozliczania projektów w ramach programów operacyjnych (podsumowanie działań podjętych w ramach Pakietu – patrz niżej).

Kolejnym instrumentem przeciwdziałania negatywnym skutkom kryzysu gospodarczego wywołanego pandemią COVID-19, jest **Tarcza Finansowa PFR dla firm i pracowników**. Jej celem jest ochrona rynku pracy i zapewnienie firmom płynności finansowej w okresie poważnych zakłóceń w gospodarce oraz wsparcie ich w powrocie na ścieżkę wzrostu. Pomoc w ramach tego instrumentu udzielana jest w formie:

- **Tarczy Finansowej PFR dla Mikrofirm oraz Małych i Średnich Firm** – instrument skierowany do mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw, mający na celu zapobiegnięcie ryzyka masowej upadłości przedsiębiorstw oraz zwolnień pracowników na skutek znaczących zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki w związku z epidemią COVID-19;
- **Tarczy Finansowej PFR dla Dużych Firm** – instrument dedykowany dużym firmom w celu zapewnienie stabilności finansowej sektora dużych przedsiębiorstw oraz zapobieżenia ryzyka masowej ich upadłości na skutek szkód poniesionych w związku ze znaczącymi zakłóceniami w funkcjonowaniu gospodarki w związku z epidemią COVID-19.

Szacuje się, że wartość wsparcia oferowanego w ramach Tarczy Antykryzysowej i Tarczy Finansowej wyniesie **ponad 312 mld zł**.

Również samorządy regionalne zdecydowały się na opracowanie kompleksowych planów działań ukierunkowanych na wsparcie branż, podmiotów oraz grup społecznych w największym stopniu zagrożonych bądź też już dotkniętych skutkami pandemii. W zdecydowanej większości województw wsparcie to przybrało formę zintegrowanego programu działań na rzecz gospodarki, jednostek systemu ochrony zdrowia, edukacji oraz pomocy społecznej. Wśród przykładów tego rodzaju instrumentów wskazać należy m.in. na:

1. **Małopolską Tarczę Antykryzysową**, której działania ukierunkowane są na wsparcie służby zdrowia, ochronę przedsiębiorców oraz pracowników, pomoc uczniom nauczycielom oraz podopiecznym placówek opieki całodobowej. W strukturze Tarczy wyodrębniono sześć pakietów adresowanych do poszczególnych sektorów zagrożonych skutkami pandemii: Pakiet medyczny, Pakiet dla przedsiębiorczości, Pakiet płynności finansowej, Pakiet społeczny, Pakiet edukacyjny oraz Pakiet rozwoju;
2. **Śląski Pakiet dla Gospodarki, Śląski Pakiet dla Turystyki i Śląski Pakiet dla Mieszkańca**, za pośrednictwem których realizowano wsparcie zarówno dla przedsiębiorców, ich pracowników, podmiotów (przedsiębiorców oraz organizacji

- pozarządowych) prowadzących działalność gospodarczą w branży turystycznej, jak i dla samych mieszkańców województwa śląskiego;
3. **Zachodniopomorski Pakiet Antykryzysowy** (dwie edycje), którego wsparcie adresowane jest do służby ochrony zdrowia, przedsiębiorców, szkół, przedszkoli i placówek oświatowo-wychowawczych, służb zaangażowanych w walkę z COVID-19, publicznych jednostek badawczych oraz mieszkańców Pomorza Zachodniego;
 4. **Podlaski Pakiet Gospodarczy oraz Podlaski Pakiet Zdrowotny**, koncentrujących swoje działania na przedsiębiorcach oraz jednostkach regionalnego systemu ochrony zdrowia;
 5. **Lubelski Pakiet Antykryzysowy**, którego poszczególne filary dedykowane są zagadnieniom związanym ze zdrowiem i bezpieczeństwem, pomocą dla przedsiębiorców, wdrożeniem uproszczeń w realizacji projektów oraz działaniami o charakterze osłonowym;
 6. **Pakiet Antykryzysowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego**, składający się z czterech sektorowych pakietów: gospodarczego, zdrowotnego, społecznego i edukacyjnego;
 7. **Dolnośląski Pakiet Gospodarczy oraz Dolnośląski Pakiet dla Ochrony Zdrowia**, z których pierwszy adresowany jest do dolnośląskich przedsiębiorców (bieżąca pomoc, łagodzenie skutków i pobudzanie rozwoju), zaś beneficjentami wsparcia świadczonego za pośrednictwem drugiego z nich są regionalne szpitale oraz jednostki pogotowia ratunkowego.

Również pozostałe regiony tworzyły i wdrażały podobne instrumenty. W tym miejscu wystarczy wspomnieć o Wielkopolskiej Tarczy, Świętokrzyskim Pakiecie Osłonowym czy Lubuskim Filarze 2020.

Wsparcie w ramach Funduszowego Pakietu Antywirusowego

Udział w zapewnieniu sprawnej realizacji projektów współfinansowanych ze środków unijnych oraz niwelowanie skutków pandemii koronawirusa stanowił jedno z kluczowych wyzwań i zadań realizowanych w 2020 r. przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR), jako instytucji zarządzającej strumieniem środków funduszy UE w ramach polityki spójności. Łączna kwota środków dedykowana w programach operacyjnych na lata 2014-2020 na działania antywirusowe wyniosła ok. 14,5 mld zł, z ok. 8,5 mld zł stanowią środki pochodzące z krajowych programów operacyjnych (KPO), zaś 6 mld zł z regionalnych programów operacyjnych (RPO).

Poniższe zestawienie prezentuje działania podejmowane w 2020 r. przez MFiPR z zakresu wdrażania Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych w ramach Funduszowego Pakietu Antywirusowego:

- wsparcie w wysokości 2 mld zł z Europejskiego Funduszu Społecznego (w ramach KPO i RPO) dla przedsiębiorców, przedsiębiorców będących osobami fizycznymi niezatrudniający pracowników oraz podmiotów ekonomii społecznej z przeznaczeniem na pokrycie części wynagrodzeń dla pracowników zatrudnionych, zarówno na umowę o pracę, jaki i umowy cywilno-prawne. Za dystrybucję środków odpowiadały powiatowe urzędy pracy;
- w zależności od decyzji IZ RPO oraz Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej istniała możliwość wsparcia Domów Pomocy Społecznej (DPS) oraz innych instytucji opieki na sfinansowanie zakupu środków ochrony indywidualnej i sprzętu niezbędnego do walki z pandemią, finansowanie ewakuacji, dodatkowych miejsc odbywania kwarantanny lub

działań zmierzających do zmniejszenia liczby osób w placówkach, wsparcia psychologicznego i terapeutycznego dla osób korzystających z instytucji i jej pracowników, finansowanie wynagrodzeń lub dodatków do wynagrodzeń pracowników lub zapewnienie wyżywienia. Propozycje MFiPR umożliwiły regionom uruchomienie nawet 1 mld zł na powyższe działania;

- w ramach POWER przeznaczono ponad 384 mln zł na działania w zakresie tymczasowego wzmocnienia kadr i zabezpieczenia osób przebywających w DPS, a także 210 mln zł na dodatki do wynagrodzeń i środki ochrony osobistej dla pielęgniarek i innego personelu medycznego placówek opiekuńczych;
- w ramach POiŚ przeznaczono dodatkowe 948 mln zł na walkę z pandemią COVID-19. Środki te skierowane zostały do szpitali zakaźnych między innymi na zakup respiratorów, tomografów komputerowych, kardiomonitorów, łóżek intensywnej terapii czy ambulansów. Z powyższych środków skorzystały także służby ratownicze, które mogły zakupić środki do dezynfekcji, pojemniki do transportu materiałów CBRNE, czy też środki ochrony indywidualnej;
- w ramach POPC przeznaczono 400 mln zł na tzw. pożyczki szerokopasmowe udzielane na preferencyjnych warunkach dla przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Ponadto na niwelowanie negatywnych skutków pandemii przewidziano kwotę 49 mln zł z przeznaczeniem na dotacje;
- uruchomiono wsparcie na finansowanie kapitału obrotowego dla MŚP dotkniętych skutkami COVID-19, zarówno w ramach POIR (0,9 mld zł) jak i POPW (0,5 mld zł). Podobny instrument dla mikro i małych przedsiębiorstw został uruchomiony także w ramach RPO (łącznie wartość to ok. 0,7 mld zł);
- ponadto 200 mln zł z POIR trafiło do polskich przedsiębiorców i naukowców pracujących nad diagnostyką, leczeniem i przeciwdziałaniem koronawirusowi;
- w ramach POIR wprowadzono ułatwienia w kredycie technologicznym dla firm, które w czasie pandemii inwestują w innowacje (konkurs na nowych zasadach, na który przeznaczono 350 mln zł, został ogłoszony 18 maja 2020 r.);
- w ramach POIR uruchomiono nabór dla przedsiębiorców w zakresie pomocy inwestycyjnej na budowę lub unowocześnienie infrastruktury służącej do opracowania, testowania, udoskonalania i przygotowania do masowej produkcji produktów służących zwalczaniu pandemii COVID-19. Budżet konkursu wynosił 100 mln zł;
- w ramach POPW umożliwiono wsparcie (150 mln zł) w zakresie wdrażania innowacji przez przedsiębiorców – dofinansowanie na dostosowanie firmy do funkcjonowania w warunkach pandemii zwłaszcza poprzez wdrożenie innowacji organizacyjnych polegających na wykorzystaniu nowoczesnych technologii oraz dostosowaniu warunków sanitarnych firmy);
- w ramach POIR przewidziano także pomoc dla przedsiębiorców w formie wsparcia zwrotnego polegające na: rozszerzeniu funduszu gwarancyjnego (600 mln zł) oferującego gwarancje do 80% wartości kredytów dla MŚP udzielanych przez banki komercyjne i spółdzielcze oraz uruchomieniu funduszu pożyczkowego o wartości 2 150 mln zł.

W przypadku regionalnych programów operacyjnych w zakresie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) działania ukierunkowano m.in. na:

- zakup niezbędnego sprzętu (aparatura medyczna, diagnostyczna, środki ochrony osobistej itp.);

- adaptację pomieszczeń w związku z pojawieniem się koronawirusa, w tym: przeprowadzenie niezbędnych prac remontowo-budowlanych i budowę tymczasowych obiektów kubaturowych związanych z leczeniem i diagnostyką;
- doposażenie firm poprzez zakup wyposażenia stanowiska pracy (np. laptopów, odpowiedniego oprogramowania) wspierającego pracę zdalną;
- instrumenty finansowe w formie pożyczek w celu zapewnienia finansowania płynnościowego dla MŚP w związku z negatywnymi konsekwencjami spowodowanymi pandemią COVID-19.

Poza powyższymi działaniami, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, w porozumieniu z Instytucjami Zarządzającymi RPO przygotowało instrument dotacyjny w zakresie finansowania kapitału obrotowego dla mikro i małych przedsiębiorstw, które w związku z pandemią COVID-19 znalazły się w sytuacji nagłego niedoboru lub braku płynności. Kilka województw weszło w schemat z niewielkimi modyfikacjami, głównie poprzez koncentrację na wybranych branżach lub sektorach, czy też zwiększenie poziomu spadku obrotów. W pozostałych regionach co do zasady wsparcie kierowane było do wszystkich firm mikro i małych, aczkolwiek część regionów wprowadziło pewne ograniczenia w zakresie podmiotowym, dodatkowo punktowało niektóre sektory, bądź też łączyło wsparcie na kapitał obrotowy według ram określonych przez MFIPR ze wsparciem inwestycyjnym.

Wsparcie systemu ochrony zdrowia

System ochrony zdrowia, który na początku 2020 r. stanął w obliczu nowego zagrożenia dla zdrowia publicznego, w pierwszej kolejności odczuł skutki wystąpienia pandemii COVID-19. Dlatego też działania podejmowane zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym, których celem było wzmocnienie systemu polegały w głównej mierze na doposażeniu wchodzących w jego skład jednostek w niezbędną aparaturę medyczną i diagnostyczną (respiratory, ambulanse, defibrylatory, aparaty do pozaustrojowego natleniania krwi, kardiomonitoring itp.), przeprowadzeniu koniecznych prac remontowo-budowlanych, zakupie środków ochrony osobistej dla personelu medycznego, środków do dezynfekcji oraz testów na obecność koronawirusa.

W ramach POIŚ przekazano dodatkowe środki z EFRR na wsparcie systemu ochrony zdrowia poprzez:

- dofinansowanie pięciu projektów związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 oraz innych chorób zakaźnych, poprzez zakup aparatury medycznej, zakup środków ochrony indywidualnej, m.in. masek, kombinezonów, fartuchów, gogli oraz zakup środków do dezynfekcji. Beneficjentem projektów jest Minister Zdrowia. Łączne dofinansowanie UE w ramach tych projektów wynosi 465,3 mln zł;
- dofinansowanie projektu pn. „**Realizacja przez Agencję Rezerw Materiałowych działań w celu zapobiegania, przeciwdziałania i zwalczania COVID-19**”, na kwotę 84,7 mln zł dofinansowania UE.

Ze środków POPC realizowano projekt pn. „**Budowa systemu informatycznego na potrzeby przeciwdziałania epidemii COVID-19**” (Centrum e-Zdrowia) polegający na budowie usług w zakresie gromadzenia danych o osobach poddanych obowiązkowej kwarantannie i izolacji w warunkach domowych oraz zlecenia laboratoriom testów genetycznych w kierunku zakażenia COVID-19 (wartość całkowita **16,9 mln zł**). Ponadto trwa realizacja projektu pn. „**Elektroniczna Platforma Gromadzenia, Analizy i**

Udostępnienia zasobów cyfrowych o Zdarzeniach Medycznych – P1 faza 2”, którego celem jest wdrożenie nowych usług/funkcjonalności: teleporady (videorozmowy lub rozmowy telefonicznej z profesjonalistą medycznym), stworzenie centralnej elektronicznej rejestracji na wybrane świadczenia, zdalne zamawianie e-recepty. Dodatkowy budżet na realizację tego projektu wynosi 120 mln zł (w tym UE 101,5 mln zł).

Również samorządy regionalne zaprogramowały oraz wdrażały w 2020 roku szereg inicjatyw ukierunkowanych na wsparcie systemu ochrony zdrowia. W tym miejscu warto w szczególności wspomnieć o działaniach podejmowanych przez:

- **Samorząd Województwa Małopolskiego:** wsparcie małopolskich szpitali i jednostek systemu ochrony zdrowia poprzez zakup sprzętu i wyposażenia niezbędnego do skutecznej walki z pandemią, w tym środki ochrony osobistej, respiratory, karetki itp.;
- **Samorząd Województwa Opolskiego:** projekt „Opolskie przeciw COVID-19” adresowany do publicznych i prywatnych placówek ochrony zdrowia, w ramach którego możliwy był zakup środków ochrony osobistej, środków do dezynfekcji, sprzętu i wyposażenia medycznego (karetki, respiratory) oraz realizacja niezbędnych robót budowlanych. Ponadto zwiększono wsparcie dla szpitali realizujących projekty w ramach działania RPO 10.1.1 *Infrastruktura ochrony zdrowia w zakresie profilaktyki zdrowotnej mieszkańców regionu*, tym samym umożliwiając im zakup dodatkowego sprzętu (m.in. respiratory, urządzenia diagnostyczne, aparatura do monitorowania czynności życiowych, urządzenia do dezynfekcji);
- **Samorząd Województwa Wielkopolskiego:** wsparcie finansowe dla służby ochrony zdrowia z przeznaczeniem na zakup odzieży ochronnej, testów dla personelu medycznego, środków ochrony osobistej i niezbędnego sprzętu (m.in. respiratorów, kardiomonitorów, pomp infuzyjnych, a także na pokrycie dodatkowych kosztów personelu);
- **Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego:** wsparcie dla szpitali wojewódzkich, powiatowych, resortowych i klinicznych zaangażowanych w walkę z COVID-19 oraz Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Szczecinie (doposażenie w aparaty RTG, USG, EKG, respiratory, sprzęt diagnostyczny, namioty medyczne, łóżka szpitalne, środki ochrony osobistej, ambulanse, pompy infuzyjne, defibrylatory, respiratory, sprzęt diagnostyczny, środki ochrony osobistej i do dezynfekcji, krzesła transportowe). Ponadto wdrożony został *Zachodniopomorski Program Monitorowania i Prewencji Epidemii Koronawirusa*, którego celem było określenie odsetka populacji, który przebył zakażenie oraz aktualnego statusu odporności populacyjnej i identyfikacja osób aktywnie zakażonych, szczególnie w grupie osób zakażonych bezobjawowo lub skąpoobjawowo. Poza testowaniem Program zakładał zakup specjalistycznej aparatury i środków ochrony indywidualnej;
- **Samorząd Województwa Pomorskiego:** pomoc skierowana do jednostek regionalnego systemu ochrony zdrowia z przeznaczeniem na zakup środków ochrony osobistej i środków dezynfekujących, cele inwestycyjne (zakup tomografów, respiratorów, kardiomonitorów i wyposażenia laboratoriów), zakup testów w kierunku COVID-19. Ponadto ze środków budżetu województwa sfinansowany został remont Zakładu Opiekuńczo Leczniczego w Dzierżynie oraz instalacja wentylacji w izolatkach w Szpitalu Zakaźnym w Gdańsku;
- **Samorząd Województwa Łódzkiego:** wsparcie dla szpitali wojewódzkich poprzez zakup środków ochrony osobistej dla podmiotów leczniczych zaangażowanych w walkę z

koronawirusem; wsparcie zatrudnienia personelu medycznego (lekarzy, pielęgniarek, ratowników medycznych, personelu niemedycznego) w placówkach leczniczych zaangażowanych w opiekę nad osobami z podejrzeniem lub zakażonymi koronawirusem oraz zakup 1 miliona maseczek dla mieszkańców województwa;

- **Samorząd Województwa Lubuskiego:** realizacja projektu „Lubuskie kontra Wirus” obejmującego zakup na testów, środków ochrony osobistej, sprzętu ratującego życie i czterech karetka pogotowia oraz niezbędne prace remontowo-budowlane w jednostkach systemu ochrony zdrowia;
- **Samorząd Województwa Podkarpackiego:** wsparcie dla jednostek ochrony zdrowia w postaci zakupu środków ochrony zdrowia dla personelu medycznego (maseczki, gogle, jednorazowe rękawiczki, płyny do dezynfekcji, kombinezony), sprzętu niezbędnego w udzielaniu pomocy osobom zakażonym koronawirusem (w szczególności respiratory), testów, samochodów do przewozu próbek dla Sanepidu oraz ambulansów dla stacji pogotowia ratunkowego;
- **Samorząd Województwa Świętokrzyskiego:** realizacja projektu „Stop wirusowi! Zapobieganie rozprzestrzeniania się COVID-19 w województwie świętokrzyskim”, którego celem było zapewnienie bezpieczeństwa pracy lekarzom, pielęgniarkom, technikom medycznym oraz pozostałej kadrze placówek ochrony zdrowia, podlegających samorządowi województwa (4 tys. pracowników medycznych). W ramach projektu zakupione zostały niezbędne środki ochrony osobistej oraz materiały do dezynfekcji dla szpitali wojewódzkich, pogotowia oraz na przeprowadzenie testów na obecność koronawirusa.

Wsparcie systemu pomocy społecznej

Szczególne zagrożenie, jakie koronawirus niesie dla zdrowia i życia osób starszych, wymagało zaadresowania wsparcia na rzecz domów pomocy społecznej oraz opiekunów świadczących pomoc osobom niesamodzielnym i wymagającym pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Wsparcie w tym zakresie, świadczone zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego, obejmowało w 2020 r. m.in. zakup środków ochrony osobistej pracowników bezpośrednio zajmujących się podopiecznymi domów pomocy społecznej, środków dezynfekujących, sprzętu do wyposażenia i obsługi izolatek oraz innego sprzętu i materiałów przewidzianych do zapobiegania zakażeniu COVID-19, zakup i przeprowadzenie testów na obecność COVID-19, zatrudnienie nowych pracowników do świadczenia usług medycznych oraz zapewnienie dodatków do wynagrodzeń dla pracowników dotychczas zatrudnionych.

Wsparcie w powyższym zakresie realizowane było z poziomu krajowego z wykorzystaniem środków EFS w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój na lata 2014-2020 i obejmowało m.in.:

- projekt nadzwyczajny skierowany do zakładów opiekuńczo-leczniczych, domów pomocy społecznej, zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz hospicjów (beneficjent NFZ), którego przedmiotem było wsparcie w postaci dodatków do wynagrodzeń dla personelu oraz zakupu środków ochrony osobistej i środków do dezynfekcji. Wartość projektu wyniosła 250 mln zł, w tym wkład UE – 210 mln zł;
- projekty nadzwyczajne realizowane przez ROPS, których celem było tymczasowe wzmocnienie kadr DPS oraz inne działania, komplementarne do interwencji w ramach

RPO, stanowiące odpowiedź na specyficzne dla danego regionu potrzeby (alokacja 275 mln zł);

- wsparcie ok. 20 tys. placówek pieczy zastępczej, w zakresie umożliwienia dzieciom pełnego uczestnictwa w zdalnym nauczaniu poprzez zakup sprzętu oraz dostarczenie środków ochrony osobistej (np. masek, płynu dezynfekcyjnego etc.) (alokacja 110 mln zł);
- projekt nadzwyczajny realizowany przez PFRON na rzecz zapewnienia ochrony uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz bezpiecznej rehabilitacji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami (alokacja 14,6 mln zł);
- wsparcie z zakresu aktywnej integracji - objęcie ochroną w postaci tymczasowego wsparcia mieszkaniowego i innych niezbędnych usług (np. pomoc psychologiczna) osób w kryzysie bezdomności w czasie pandemii COVID-19.

Również tarcze antykryzysowe opracowane na poziomie regionalnym zawierały komponent, którego zasadniczym celem było wsparcie dla mieszkańców Domów Pomocy Społecznej oraz ich opiekunów. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na działania podejmowane m.in. przez:

- **Samorząd Województwa Śląskiego:** realizacja projektu „Śląskie Pomaga” ukierunkowanego na wsparcie seniorów, osób niepełnosprawnych i przewlekle chorych przebywających w domach pomocy społecznej, placówkach zapewniających całodobową opiekę, zakładach opiekuńczo-leczniczych i zakładach opiekuńczo-pielęgnacyjnych poprzez odpowiednie zabezpieczenie kadry pracowników tych instytucji; realizacja projektu „Śląskie Kadry DPS vs COVID-19” polegającego na zapewnieniu środków na zatrudnienie dodatkowych osób oraz na wynagrodzenia obecnie zatrudnionego personelu; realizacja projektu „Kooperacje 3D - model wielosektorowej współpracy na rzecz wsparcia osób i rodzin” obejmującego dodatkowe działania na rzecz zapobieganie zakażeń COVID-19, w tym przeprowadzenie bezpłatnej dezynfekcji/ dekontaminacji na terenie placówki opieki całodobowej, pobieranie wymazów i wykonywanie badań laboratoryjnych w zakresie diagnostyki zakażeń koronawirusem);
- **Samorząd Województwa Podkarpackiego:** dodatkowe środki finansowe na rzecz Domów Pomocy Społecznej z przeznaczeniem m.in. na zatrudnienie dodatkowej kadry zespołów pracujących przy mieszkańcach DPS, dodatkowe wynagrodzenia, zakup środków ochrony osobistej oraz niezbędnego sprzętu i urządzeń, przygotowanie i dostarczenie gotowych posiłków lub zakupów żywnościowych do instytucji oraz dostarczenie sprzętu komputerowego do domów dziecka i rodzin zastępczych;
- **Samorząd Województwa Pomorskiego:** wsparcie w ramach konkursu grantowego „Pomorskie SOS” na rzecz organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, instytucji kościelnych prowadzące na terenie województwa pomorskiego Domy Pomocy Społecznej, zakłady opiekuńczo-lecznicze i stacjonarne hospicja. Ponadto ze środków budżetu województwa wsparcie uzyskały organizacje pozarządowe działające na rzecz osób, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej spowodowanej pandemią oraz pozyskiwaniem i dystrybucją żywności dla potrzebujących;
- **Samorząd Województwa Łódzkiego:** wsparcie dla placówek opieki całodobowej poprzez realizację projektu „Łódzkie pomaga”, którego celem było zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa epidemicznego podopiecznych i kadry domów pomocy społecznej, zapobieganie rozprzestrzenianiu się COVID-19 w instytucjach opiekuńczych oraz

łagodzenie skutków epidemii koronawirusa w grupach dużego ryzyka. Wsparcie przeznaczono na wypłatę dodatków do wynagrodzeń dla pracowników DPS, zapewnienie możliwości noclegu dla pracowników DPS, poza miejscem zamieszkania, na utworzenie tymczasowych miejsc na kwarantannę dla podopiecznych i pracowników DPS;

- **Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego:** wsparcie osób starszych i kadry świadczącej usługi społeczne w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się COVID-19, łagodzenia jego skutków na terenie województwa kujawsko-pomorskiego poprzez: zakup niezbędnych środków ochrony indywidualnej oraz materiałów, urządzeń i środków do dezynfekcji, finansowanie kosztów wynagrodzenia m.in. dodatków, w związku z wykonywaniem pracy w warunkach epidemiologicznych, obciążonej ogromnym ryzykiem własnego zachorowania dla osób świadczących usługi społeczne, w tym opiekunów (dla pracowników DPS/ ZOL/ ZPO oraz opiekunów/nów w OPS bezpośrednio pracujących z osobami starszymi i najbardziej narażonymi na zachorowania na COVID-19) oraz zabezpieczenie opieki w innym miejscu/placówce/instytucji, w której zapewniono wszystkie potrzeby bytowe, w tym odpowiedni personel (np. sanatoria).

Wsparcie gospodarki

Wsparcie przedsiębiorstw (zwłaszcza mikro, małych i średnich), które w wyniku pandemii znalazły się w trudnej sytuacji ekonomicznej obejmowało w 2020 r. dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń pracowników oraz należnych składek na ubezpieczenia społeczne, dofinansowanie części kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, pożyczkę na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, pożyczki na pokrycie bieżących kosztów prowadzenia działalności gospodarczej lub statutowej organizacji pozarządowych, dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń (i składek) pracowników organizacji pozarządowych. W 2020 r. z poziomu krajowego wsparcie to udzielane było m.in. poprzez:

- **Bezzwrotną pożyczkę dla firm, które utrzymują stałe zatrudnienie** - mikro firmy, zatrudniające nie więcej niż 9 pracowników mogły otrzymać pożyczkę w wysokości 5 tys. złotych. Pożyczka wypłacana przez Fundusz Pracy była bezzwrotna, jeśli firma nie zwolniła pracowników przez najbliższe 3 miesiące;
- **Dopłaty do wynagrodzeń** - pomoc przysługiwała w okresie wprowadzonego przestoju ekonomicznego lub przy obniżeniu wymiaru czasu pracy. W przypadku obniżenia wymiaru czasu pracy dopłata mogła wynieść nawet 40% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce. Przedsiębiorca, który obniżył wymiar czasu pracy w związku ze spadkiem obrotów gospodarczych z powodu wystąpienia pandemii COVID-19, mógł zmniejszyć wymiar czasu pracy pracownika maksymalnie o 20%, nie więcej jednak niż do 0,5 etatu, z zastrzeżeniem, że wynagrodzenie nie mogło być niższe niż minimalne wynagrodzenie za pracę, z uwzględnieniem wymiaru czasu pracy. W przypadku przejścia przedsiębiorstwa na przestój ekonomiczny ze względu na spadek obrotów, dopłata wynosiła 50% minimalnego wynagrodzenia. W obu przypadkach państwo pokrywało również koszty składek na ubezpieczenia społeczne należne od pracodawcy;
- **Pomoc dla osób samozatrudnionych i pracujących na umowy zlecenia i o dzieło** - wypłata jednorazowego świadczenia z ZUS w wysokości do 2 080 zł brutto. Prawo do świadczenia przysługiwało osobom, które zawarły umowy przed 1 kwietnia 2020 r. (wcześniej przed 1 lutego), zaś w przypadku samozatrudnionych świadczenie przysługuje osobom, które zarejestrowały działalność przed 1 kwietnia 2020 r. (wcześniej przed 1 lutego);

- **Dodatkowy zasiłek opiekuńczy** - zasiłek opiekuńczy dla rodzicom dzieci do lat 8, którzy ze względu na zawieszenie zajęć w przedszkolach i szkołach musieli zostać w domach ze swoimi dziećmi;
- **Automatyczny kredyt obrotowy** - w sytuacji, w której kredyt obrotowy zaciągnięty przez przedsiębiorcę dobiegał końca, istniała możliwość automatycznego jego wznowienia;
- **Rozszerzony program gwarancji de minimis BGK dla MŚP** - do końca 2020 r. mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa miały możliwość uzyskania kredytu z gwarancją de minimis do wysokości 3,5 mln zł. Ponadto do końca 2020 roku BGK odstąpił od pobierania prowizji od gwarancji już istniejących i należnych;
- **Gwarancje dla dużych i średnich firm** - BGK mógł udzielać poręczeń i gwarancji spłaty kredytów z przeznaczeniem na zapewnienie płynności finansowej (Fundusz Gwarancji Płynnościowych);
- **Możliwość wstecznego rozliczenia straty podatkowej w PIT i CIT** - możliwość odliczenia straty poniesionej w 2020 r. od dochodu uzyskanego w 2019 r. Rozwiązanie adresowano do osób, których przychody osiągnięte w 2020 r. spadły o co najmniej 50% w stosunku do przychodów osiągniętych w 2019 r. Odliczenie od dochodu z 2019 r. obejmowało stratę do wysokości 5 mln zł;
- **Zmiany dotyczące CIT** - w 2020 r. firmy będące podatnikami CIT miały więcej czasu na złożenie zeznania rocznego CIT-8 oraz wpłatę podatku. Termin został wydłużony do 31 maja, zaś w przypadku organizacji pozarządowych - do 31 lipca;
- **Zwolnienie ze składek ZUS** - zwolnienie obejmujące mikroprzedsiębiorców oraz samozatrudnionych (którzy rozpoczęli prowadzenie działalności gospodarczej przed dniem 1 kwietnia 2020 r. (wcześniej 1 lutego)) z płacenia składek przez okres 3 miesięcy zarówno na ubezpieczenia społeczne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, Fundusz Solidarnościowy, Fundusz Emerytur Pomostowych oraz na ubezpieczenia zdrowotne. Zwolnienie przysługiwało, jeśli przychód z działalności w miesiącu poprzedzającym złożenie wniosku nie był wyższy od 300% prognozowanego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej w 2020 r.;
- **Zawieszenie podatku od sprzedaży detalicznej** - podatnik nie musiał płacić podatku za okresy rozliczeniowe lipiec-grudzień 2020 r.;
- **Wsparcie Agencja Rozwoju Przemysłu dla firm transportowych** - w wysokości 1,7 mld zł na refinansowanie obecnych umów leasingowych zawartych przez firmy transportowe;
- **Odstąpienie od kar za opóźnienia w przetargach publicznych** - wprowadzono możliwość wydłużania terminów realizacji zamówień publicznych oraz dokonywania innych niezbędnych zmian w umowach w okresie zagrożenia epidemicznego. Wprowadzono prawną procedurę służącą zwalnianiu z naliczania kar umownych za opóźnienia związane z pandemią;
- **Korzystniejsze warunki Kredytu na innowacje technologiczne** - nowe warunki korzystania z dotacji (premię technologiczną), finansującej do 70% kwoty innowacyjnej inwestycji;
- **Ułatwienia w spłacie pożyczek unijnych dla przedsiębiorców** - mikro, małe i średnie firmy, które skorzystały ze wsparcia z funduszy unijnych mogły liczyć na

- korzystniejsze warunki spłaty kapitału (m.in. dodatkowa karencja w spłacie, 4-miesięczne wakacje kredytowe, obniżenie oprocentowania pożyczek oraz brak naliczania odsetek);
- **Wsparcie bezrobotnych** – podwyższono wysokość zasiłku dla bezrobotnych: od 1 września 2020 r. wynosi: 1 200 zł miesięcznie w okresie pierwszych 90 dni posiadania prawa do zasiłku (wcześniej: 881,30 zł) oraz 942,30 zł miesięcznie w okresie kolejnych dni posiadania prawa do zasiłku (wcześniej: 692 zł).

Działania ukierunkowane na pomoc przedsiębiorcom w dobie pandemii COVID-19 stanowiły w 2020 r. centralny punkt programów pomocowych opracowanych oraz wdrażanych na poziomie regionalnym:

- **Samorząd Województwa Małopolskiego:** wsparcie w formie bonu rekompensacyjnego w wysokości 9 tys. na 1 etat z przeznaczeniem na utrzymanie zatrudnienia w firmach z sektora MŚP borykających się z trudnościami finansowymi oraz preferencyjne pożyczki na pokrycie strat finansowych wywołanych pandemią. Poza działaniami mającymi charakter wsparcie finansowego Samorząd Województwa Małopolskiego podjął działania polegające na czasowym obniżeniu stawki czynszowej z tytułu najmu lub dzierżawy nieruchomości stanowiących mienie Województwa oraz wprowadzeniu ulg w opłatach za korzystanie ze środowiska oraz opłacie produktowej (w formie odroczenia terminu płatności opłaty za korzystanie ze środowiska lub opłaty produktowej; odroczenia lub rozłożenia na raty zaległej opłaty za korzystanie ze środowiska lub opłatę produktową; umorzenie w całości lub w części zaległej opłaty za korzystanie ze środowiska, opłaty produktowej, odsetki za zwłokę);
- **Samorząd Województwa Opolskiego:** wsparcie dla przedsiębiorców miało charakter **finansowy** (pożyczki obrotowe z karencją w spłacie kredytu z przeznaczeniem na bieżącą działalność; dotacje obrotowe dla MŚP, które odnotowały spadek obrotów, na bieżącą działalność; dofinansowanie części kosztów wynagrodzeń pracowników oraz składek na ubezpieczenia społeczne oraz dofinansowanie części kosztów prowadzenia działalności gospodarczej dla przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną niezatrudniającego pracowników, MŚP, które wykazały spadek obrotów, organizacji pozarządowych i innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego) oraz **doradcze** (doradztwo prawne dla MŚP dotkniętych skutkami społeczno-gospodarczymi pandemii udzielane przez IOB);
- **Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego:** wsparcie przedsiębiorców sektora MŚP działających w szczególności w branżach zaliczanych do regionalnych inteligentnych specjalizacji oraz w branży turystycznej (wsparcie finansowe z przeznaczeniem na realizację projektów inwestycyjnych), bezzwrotne granty dla MŚP na finansowanie kapitału obrotowego oraz wsparcie zwrotne dla MŚP w postaci pożyczek płynnościowych i obrotowych. Samorząd podjął także działania na rzecz wprowadzenia w wojewódzkich jednostkach organizacyjnych ulg w płatnościach czynszu (umorzenie, odstąpienie od dochodzenia należności) podmiotom, które nie mogą działać w wyniku decyzji administracyjnych (zamknięte obiekty itp.) lub które musiały wstrzymać działalność z powodów gospodarczych;
- **Samorząd Województwa Pomorskiego:** wsparcie polegające na dofinansowaniu części kosztów działalności gospodarczej oraz dofinansowanie kosztów wynagrodzeń pracowników (osoby samozatrudnione, mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa,

- organizacji pozarządowe), utworzeniu oraz zapewnieniu trwałości nowoutworzonych mikroprzedsiębiorstw, pożyczek płynnościowych (zeroprocentowych), poręczeń kredytów obrotowych oraz zmian parametrów wsparcia dostępnych pożyczek (mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa), pomoc dla mikro i małych przedsiębiorstwa z branży „czasu wolnego” oraz odroczenia rat kapitałowych w pożyczkach i wydłużenie okresu poręczenia spłacanych kredytów (mikro-, małe i średnie przedsiębiorstwa);
- **Samorząd Województwa Mazowieckiego:** działania na rzecz przedsiębiorców przyjęły formę wsparcia w utrzymaniu zatrudnienia (dofinansowanie wynagrodzeń i składek na ubezpieczenie społeczne), dotacji na cele obrotowe dla mikro i małych firm z branż znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji finansowej (przedsiębiorcy prowadzący działalność turystyczną, wystawienniczą, artystyczną, gastronomiczną i hotelarską) oraz pożyczek płynnościowych dla mikro, małych i średnich firm, które doświadczyły negatywnego wpływu pandemii na prowadzoną działalność (niezależnie od branży);
 - **Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego:** wsparcie na rzecz MŚP w formie pożyczki płynnościowej na pokrycie bieżących kosztów obrotowych, dotacji na kapitał obrotowy, wsparcie na rzecz zachowania ciągłości działalności gospodarczej oraz produkcji wyrobów służących zwalczaniu pandemii COVID-19 oraz wsparcie utrzymania zatrudnienia (projekty pozakonkursowe PUP);
 - **Samorząd Województwa Śląskiego:** wsparcie w formie pożyczek obrotowych i płynnościowych wraz z innymi uproszczeniami w zakresie wsparcia zwrotnego z przeznaczeniem na tworzenie nowych środków trwałych na terenie województwa oraz na wydatki bieżące, służące zaspokojeniu zapotrzebowania na kapitał obrotowy. Ponadto przedsiębiorcy mogli uzyskać dofinansowanie do wynagrodzeń, szkoleń, subsydiowane zatrudnienie oraz staże;
 - **Samorząd Województwa Świętokrzyskiego:** wsparcie w formie kredytów obrotowych i inwestycyjno-obrotowych dla firm poszkodowanych w wyniku pandemii (na zakup sprzętu, sfinansowanie prac budowlanych, zapłatę wynagrodzeń pracowników (w tym składowe należne ZUS i US), zobowiązania publiczno-prawne, spłatę zobowiązań handlowych, pokrycie kosztów użytkowania infrastruktury, zatowarowania i półproduktów, a także wydatki niezbędne do zapewnienia ciągłości działania; doradztwo prawne i podatkowe związane z planowanymi zmianami w zakresie funkcjonowania świętokrzyskich przedsiębiorstw borykających się z kryzysem spowodowanym pandemią (projekt „Popytowy System Innowacji – rozwój MŚP w regionie świętokrzyskim poprzez profesjonalne usługi doradcze”); przeciwdziałanie zwolnieniom i utrzymanie zatrudnienia w najmniejszych firmach (jednoosobowych działalnościach gospodarczych), mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach, organizacjach pozarządowych i organizacjach pożytku publicznego (działania WUP i PUP).

Wsparcie systemu edukacji

Pandemia COVID-19 stanowiła ogromne wyzwanie dla systemu edukacji, który w krótkim czasie zmuszony został do zmiany dotychczasowego sposobu funkcjonowania. Zapewnienie bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom oraz wdrożenie na niespotykaną dotychczas skalę zdalnych form kształcenia stanowiły w 2020 r. główne wyzwania, na potrzeby sprostania,

których zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym, zaprojektowano oraz wdrażano interwencję publiczną.

Z poziomu krajowego w ramach POWER (środki EFS) przeznaczono 211 mln zł (178 mln zł w ramach wkładu UE) na stworzenie cyfrowych materiałów na potrzeby kształcenia w zakresie przedmiotów ogólnych, języków obcych, kształcenia zawodowego oraz aktualizację i dostosowanie do potrzeb dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dotychczasowych e-zasobów. Ponadto 55 mln zł przeznaczono na wyposażenie instytucji edukacyjnych w narzędzia usprawniające prowadzenie edukacji w formie zdalnej oraz przygotowanie nauczycieli do prowadzenia kształcenia na odległość.

Z kolei w ramach POPC realizowano dwa projekty ukierunkowane na zwiększenie potencjału nauczania zdalnego:

- **„Zdalna Szkoła+ w ramach Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej”** – projekt pozakonkursowy o wartości ponad 182 mln zł (100% dofinansowania z UE) wdrażany w formie projektu grantowego dla gmin. Granty przyznawane na doposażenie w sprzęt komputerowy oraz niezbędne do zdalnej edukacji urządzenia peryferyjne i akcesoria (m.in. kamery internetowe, oprogramowanie) uczniów z rodzin wielodzietnych (minimum troje dzieci), znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Wsparciem w ramach projektu zostaną objęci także uczniowie z orzeczeniami o niepełnosprawności, wymagający specjalistycznego sprzętu i oprogramowania komputerowego, oraz nauczyciele;
- **„Zdalna Szkoła – wsparcie Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej w systemie kształcenia zdalnego”** - projekt grantowy o wartości ponad 187 mln zł (100% dofinansowania z UE). Projekt skierowany do JST na 100% dofinansowania zakupu sprzętu komputerowego (np. laptopy, tablety) oraz mobilnego dostępu do Internetu dla szkół. Sprzęt będzie użyczony uczniom i nauczycielom, którzy wymagają wsparcia w zakresie realizacji edukacji zdalnej.

Również samorządy województw zaprogramowały oraz wdrażały w 2020 roku szereg inicjatyw w zakresie wsparcia funkcjonowania systemu edukacji w warunkach pandemii. W tym miejscu warto w szczególności wspomnieć o działaniach podejmowanych m.in. przez:

- **Samorząd Województwa Opolskiego:** zakup sprzętu elektronicznego umożliwiającego naukę zdalną dla dzieci z domów dziecka, zakup sprzętu niezbędnego do prowadzenia zajęć w trybie kształcenia zdalnego (ogólnego) oraz doposażenie pracowni kształcenia zawodowego;
- **Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego:** wsparcie finansowe (grant) dla szkół, przedszkoli i placówek oświatowo-wychowawczych z przeznaczeniem na zakup środków ochrony osobistej, sprzętów oraz środków do utrzymania czystości i dezynfekcji;
- **Samorząd Województwa Mazowieckiego:** projekt pn. „Mazowiecki program przygotowania szkół, nauczycieli i uczniów do nauczania zdalnego” skierowany do placówek edukacyjnych, w ramach którego zakupiono niezbędny do prowadzenia zdalnych lekcji sprzęt, taki jak: tablice multimedialne, monitory interaktywne, tablice dotykowe, laptopy, tablety i oprogramowanie. Ponadto w ramach projektu przewidziano działania skierowane bezpośrednio do nauczycieli obejmujące szkolenia przygotowujące do nauczania zdalnego;
- **Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego:** projekt pn. „Kujawsko-Pomorska Szkoła Internetowa” obejmujący wsparcie szkół w zakresie realizacji procesu

edukacyjnego poprzez realizację lekcji online w zakresie nauczania przedmiotów ogólnokształcących;

- **Samorząd Województwa Lubuskiego:** zakup sprzętu do nauki zdalnej w ramach projektów „On-linowa edukacja” i „Zawodowcy w Gorzowie 2”;
- **Samorząd Województwa Podlaskiego:** wsparcie dla szkół w postaci finansowania (środki RPO) projektów edukacyjnych w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanych na rozwój kompetencji kluczowych, m.in. poprzez inwestycje w sprzęt informatyczny wspierający zdalną naukę i pracę szkół.

Wsparcie jednostek samorządu terytorialnego

Głównym instrumentem wsparcia jednostek samorządu terytorialnego w dobie pandemii COVID-19 jest **Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych**. Wartość Funduszu wynosi 12 mld zł, z czego 5 mld zł przeznaczone zostało dla gmin (w tym miast na prawach powiatu), 1 mld zł dla powiatów oraz 6 mld zł (oraz kwoty niewykorzystane z puli przeznaczonej dla gmin i powiatów) dla każdego rodzaju jednostek samorządu terytorialnego. Dotacja z RFIL mogą zostać przeznaczone na wsparcie projektów inwestycyjnych, których wartość kosztorysowa nie jest niższa niż 400 tys. zł. Jednostki samorządu terytorialnego mogą przeznaczyć dotację na realizację inwestycji bliskich mieszkańcom, m.in. budowę żłobków, przedszkoli czy drogi – a także inne niezbędne lokalnie działania. Ocena wniosków zgłoszonych do RFIL przez jednostki samorządu terytorialnego przeprowadzana jest przez powołaną przez Prezesa Rady Ministrów Komisję do spraw Wsparcia Jednostek Samorządu Terytorialnego. Dokonując oceny wniosków KWJST kieruje się takimi kryteriami jak kompleksowość planowanych inwestycji, ograniczenie emisyjności i ingerencji w środowisko, uwzględnienie zasad zrównoważonego rozwoju, pomoc osobom niepełnosprawnym, liczba osób, które skorzystają z inwestycji, wpływ inwestycji na zapobieganie klęskom żywiołowym, koszt w stosunku do planowanych dochodów samorządu. W 2020 roku środki RFIL dystrybuowane były w trzech turach: podczas letniej odsłony programu środki przydzielano regionom zgodnie z algorytmem (wszystkie gminy i powiaty w Polsce otrzymały rządowe wsparcie), natomiast w dwóch kolejnych naborach (27.07. – 10.08.2020 r. oraz 10.12. – 28.12.2020 r.) jednostki samorządu terytorialnego wnioskowały o środki na konkretne zadanie.

Ponadto w 2020 r. przygotowany został **Rządowy fundusz dla gmin, w których funkcjonowały niegdyś PGR-y**, oferujący dodatkowe wsparcie finansowe w wysokości 250 mln zł na realizację inwestycji lokalnych. Gmina może złożyć wnioski o wsparcie nie więcej niż trzech inwestycji, gdzie wartość jednej inwestycji nie może być mniejsza niż 50 tys. zł, zaś maksymalna wartość nie może przekraczać 5 mln zł (w przypadku złożenia przez gminę więcej niż jednego wniosku, nie może przekroczyć 5 mln złotych). Wsparcie w szczególności obejmuje m.in. rozbudowę infrastruktury kanalizacyjnej i drogowej, budowę centrów umożliwiających integrację i aktywizację mieszkańców, termomodernizację budynków, zadania z zakresu rewitalizacji oraz na przedsięwzięcia niskoemisyjne.

Oba spośród wyżej wymienionych programów rządowych finansowane są ze środków Funduszu Przeciwdziałania COVID-19, (fundusz celowy) obejmującego zarówno wsparcie jednostek sektora publicznego, jak i jednostek spoza tego sektora. Jednostki samorządu terytorialnego mogą gromadzić środki z Funduszu na wydzielonym rachunku dochodów z przeznaczeniem na wydatki związane z przeciwdziałaniem COVID-19 w ramach planu finansowego tego rachunku.

Pandemia COVID-19 miała bezpośredni wpływ na sposób funkcjonowania jednostek samorządu terytorialnego oraz działających w ich imieniu organów. Stąd też niezbędne okazało się przyjęcie uregulowań zapewniających ich ciągłe oraz sprawne działanie. Dlatego też wprowadzono przepisy umożliwiające zdalne, tj. z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość lub korespondencyjnie, prowadzenia obrad oraz podejmowania uchwał przez organy stanowiące oraz kolegialne organy wykonawcze jednostek samorządu terytorialnego. Ponadto do końca 2020 r. rozszerzony został katalog uprawnień organów wykonawczych jednostek samorządu terytorialnego zarezerwowanych dotychczas dla rad lub komisji gmin, miast i powiatów (m.in. dokonanie zmian w planie dochodów i wydatków budżetu jednostki samorządu terytorialnego, w tym przeniesienia wydatków między działami klasyfikacji budżetowej; dokonanie zmian w wieloletniej prognozie finansowej oraz w planie wydatków budżetu jednostki samorządu terytorialnego związanych z wprowadzeniem nowych inwestycji lub zakupów inwestycyjnych przez jednostkę, o ile zmiana ta nie pogorszy wyniku budżetu tej jednostki, możliwość stworzenia nowej rezerwy celowej bez uzyskania opinii komisji właściwej do spraw budżetu organu stanowiącego tej jednostki, przenosząc do niej zablokowane kwoty).

Wśród innych działań podjętych w 2020 r. na rzecz jednostek samorządu terytorialnego wymienić należy m.in.:

- wyłączenie wydatków związanych z przeciwdziałaniem COVID-19 z reguły zrównoważenia strony bieżącej budżetu samorządowego (art. 242 ustawy o finansach publicznych) - w 2020 r. wydatki bieżące mogły być wyższe od dochodów bieżących o wydatki ponoszone w celu realizacji zadań związanych z walką z pandemią COVID-19, ale tylko w części, w jakiej zostały sfinansowane środkami własnymi;
- zwiększenie możliwości w zakresie długu (art. 243 ustawy o finansach publicznych) - przy ustaleniu na lata 2020–2025 relacji ograniczającej wysokość spłaty długu jednostki samorządu terytorialnego wydatki bieżące budżetu jednostki będą podlegały pomniejszeniu o wydatki bieżące na obsługę długu;
- zwiększenie górnego limitu dotacji z 50% do 100% - dotacje z budżetu państwa na dofinansowanie zadań, o których mowa w art. 42 ust. 2 pkt 2 ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego oraz w przepisach odrębnych, mogą być udzielane do wysokości 100% planowanych wydatków jednostki samorządu terytorialnego na realizację danego zadania;
- wprowadzenie możliwości przesunięcia na kolejne miesiące wpłat do budżetu państwa dokonywanych przez jednostki o ponadprzeciętnych dochodach podatkowych. Raty „Janosikowego”, przypadające w czerwcu i lipcu 2020 r., miasta mogły zapłacić w równych częściach od sierpnia do grudnia 2020 r.;

uelastycznienie wydatkowania środków z tzw. funduszu korkowego w 2020 r.

ROZDZIAŁ 3.

OCENA REALIZACJI RAM FINANSOWYCH WRAZ Z ANALIZĄ WYKORZYSTANIA FUNDUSZY UNIJNYCH

Realizacja ram finansowych

Prace nad ramami finansowymi Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 rozpoczęte zostały już w 2017 r., tj. na dwa lata przed przyjęciem strategii. Celem ich opracowania było przede wszystkim określenie środków finansowych, jakie sektor publiczny przeznacza na działania rozwojowe w kraju. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej opracowało wraz z dr. hab. Michałem Bitnerem pionierskie narzędzie nazwane Klasyfikacją Wydatków Rozwojowych (KWR), które umożliwia dokonanie szacunków wydatków, jakie są ponoszone w ramach polityki rozwoju. Koncepcja KWR pozwala na wyliczanie wydatków rozwojowych na podstawie klasyfikacji, a stopień jej elastyczności pozwala na uwzględnianie zmian, jakim corocznie poddawana jest ta klasyfikacja.

Jednym z ważniejszych aspektów przypisania środków rozwojowych do Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego było odniesienie ich do wymiaru terytorialnego. Oznacza to, że wydatki ponoszone na realizację celów KSRR mogą być jednoznacznie przypisane do konkretnego obszaru wymagającego wsparcia. Z tego względu w ramach finansowych, w części dotyczącej wydatków z budżetu państwa, zawarte zostały te fundusze, które sektor rządowy przekazuje bezpośrednio do jednostek samorządów terytorialnych w postaci dotacji na zadania własne. Z kolei środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej przypisane do KSRR odnoszą się do projektów dofinansowanych z Programu Operacyjnego Polska Wschodnia oraz wszystkich 16 Regionalnych Programów Operacyjnych. Obejmują one również współfinansowanie wkładu krajowego ze środków publicznych. W przeciwieństwie do pozostałych strategii zintegrowanych, do KSRR nie zostały przypisane środki z pozostałych źródeł zagranicznych.

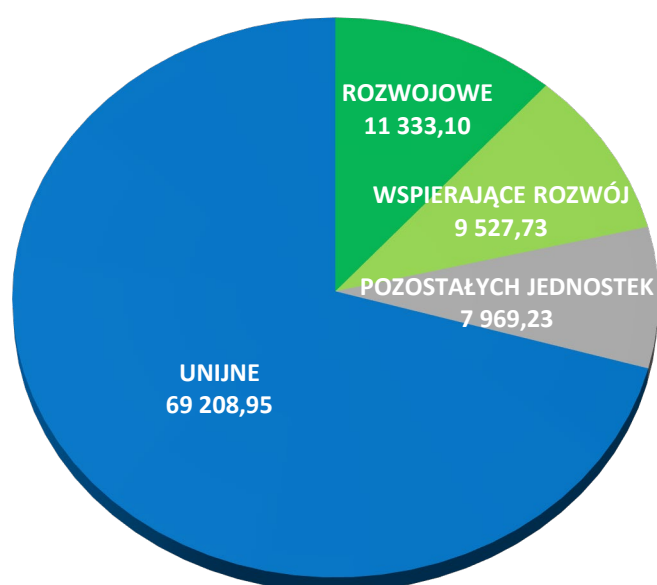
Do realizacji celów KSRR przyczyniają się środki przeznaczane na cztery rodzaje wydatków:

- a) wydatki rozwojowe – zgodnie z koncepcją KWR są to środki pieniężne wydatkowane w ramach polityki rozwoju państwa przez jednostki sektora instytucji rządowych i samorządowych na rzecz jednostek nienależących do tego sektora, prowadzące do pozytywnych przemian społeczno-gospodarczych, w szczególności wzrostu konkurencyjności, produktywności oraz zwiększenia spójności społecznej i gospodarczej.
- b) wydatki wspierające rozwój – są to wydatki w sferze otoczenia rozwoju, wspierające działania rozwojowe, ale niewynikające bezpośrednio z KWR, w tym stanowiące źródło finansowania niektórych projektów strategicznych i działań w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.
- c) wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych – najczęściej odnoszą się do funduszy celowych, a w przypadku KSRR do dotacji dla innych jednostek sektora.
- d) wydatki dofinansowane z Polityki Spójności Unii Europejskiej wraz z publicznym współfinansowaniem krajowym – są sumą tych kategorii interwencji, które w danym roku były wydatkowane w ramach Programu Operacyjnego Polska Wschodnia oraz 16 regionalnych programów operacyjnych.

Szacuje się, że w latach 2016-2019 na wydatki ukierunkowane terytorialnie i zgodne z celami KSRR przeznaczono w Polsce ponad 98,0 mld zł. Środki krajowe wyniosły wówczas 28,8 mld zł (tj. ok. 29% ogółu analizowanych wydatków) z czego najwięcej, czyli 11,3 mld zł stanowiły wydatki rozwojowe, 9,5 mld zł wydatki wspierające rozwój (tj. nieobjęte Klasyfikacją Wydatków Rozwojowych), natomiast 8,0 mld zł wydatki pozostałych jednostek sektora. Największym źródłem wydatków rozwojowych w latach 2016-2019 były fundusze pochodzące z Polityki Spójności, które wyniosły 69,2 mld zł (tj. 71,0% wszystkich wydatków rozwojowych).

Poniesione w tych latach wydatki rozwojowe wyniosły 1,19% PKB oraz 2,95% wydatków całego sektora finansów publicznych.

Wykres 22. Wydatki poniesione w latach 2016-2019, realizujące cele KSRR (mln zł)

Źródło: Opracowanie własne DSR MFiPR

W latach 2018 i 2019 tempo wydatkowania funduszy na działania rozwojowe było zbliżone do prognozowanego na lata 2018-2020 dla trzech rodzajów wydatków, tj. rozwojowych, Polityki Spójności oraz pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych. W przypadku wydatków wspierających rozwój w latach 2018-2019 wydano niemal siedmiokrotnie więcej niż zakładały prognozy do roku 2020.

Tabela 7. Ramy finansowe Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	rok 2016	rok 2017	rok 2018	rok 2019	prognozy na lata 2018-2020
	mln zł				
WYDATKI ROZWOJOWE BUDŻETU PAŃSTWA ZGODNIE Z DEFINICJĄ KWR (SKONSOLIDOWANE, ZA WYJĄTKIEM DOTACJI DLA JST)					
25. Kultura fizyczna	2,00	1,47	0,00	0,00	5,20
926 Kultura fizyczna	2,00	1,47	0,00	0,00	5,20
39. Transport	0,72	0,00	0,00	0,67	1,09
600 Transport i łączność	0,72	0,00	0,00	0,67	1,09
85. Wojewodowie	2 984,80	2 822,53	3 351,78	2 169,13	8 707,77

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO	rok 2016	rok 2017	rok 2018	rok 2019	prognozy na lata 2018-2020
	mln zł				
010 Rolnictwo i łowiectwo	2,16	0,00	0,00	1,00	0,00
600 Transport i łączność	982,57	1 030,84	1 541,80	360,42	3 020,11
801 Oświata i wychowanie	1 591,11	1 445,62	1 453,97	1473,04	4 555,09
851 Ochrona zdrowia	66,55	56,45	90,28	77,81	184,51
854 Edukacyjna opieka wychowawcza	313,60	269,15	246,33	237,03	874,12
900 Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	9,32	0,92	0,00	0,21	15,38
925 Ogrody botaniczne i zoologiczne oraz naturalne obszary i obiekty chronionej przyrody	19,49	19,55	19,40	19,62	58,56
Razem	2 987,52	2 824,00	3 351,78	2 169,80	8 714,06
WYDATKI WSPIERAJĄCE ROZWÓJ, NIE OBJĘTE KWR					
25. Kultura fizyczna	0,00	0,00	6,35	1,50	0,00
926 Kultura fizyczna	0,00	0,00	6,35	1,50	0,00
29. Obrona narodowa	0,00	4,25	3,43	3,35	6,37
752 Obrona narodowa	0,00	4,25	3,43	3,35	6,37
34. Rozwój regionalny	0,91	0	0	0	1,37
750 Administracja publiczna	0,91	0	0	0	1,37
85. Wojewodowie	603,71	150,29	4 534,97	4 218,97	1 260,40
600 Transport i łączność	8,54	0,00	733,79	468,79	12,82
700 Gospodarka mieszkaniowa	4,72	3,00	0,39	0,78	11,59
710 Działalność usługowa	0,05	0,00	1,69	0,00	0,07
754 Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	9,25	0,00	0,84	1,27	13,87
851 Ochrona zdrowia	42,09	25,22	0,09	5,59	100,97
852 Pomoc społeczna	525,04	35,56	3 597,83	3 610,62	840,90
855 Rodzina	0,00	86,25	180,42	116,50	258,76
900 Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	14,02	0,26	19,92	15,42	21,42
Razem	604,62	154,54	4 544,75	4 223,82	1 268,14
WYDATKI POZOSTAŁYCH JEDNOSTEK SEKTORA INSTYTUCJI RZĄDOWYCH I SAMORZĄDOWYCH					
dotacje z BP dla innych jednostek sektora w ramach części 85, dział 851	1 868,22	1 919,78	2 035,26	2 145,97	5 681,99
851 Ochrona zdrowia	1 868,22	1 919,78	2 035,26	2 145,97	5 681,99
Razem	1 868,22	1 919,78	2 035,26	2 145,97	5 681,99
WYDATKI W RAMACH POLITYKI SPÓJNOŚCI I WSPÓŁFINANSOWANIE (RPO i PO PW)					
B+R i przedsiębiorczość	2 440,27	2 783,69	2 934,37	3 580,84	20 268,97
Energia	424,81	1 438,91	1 983,80	2 891,68	7 231,24
Infrastruktura społeczna	216,69	701,44	2 262,63	3 651,63	3 562,34
Kultura, turystyka, rewitalizacja	16,77	229,47	1 346,98	1 511,16	955,43
Rozwój zasobów ludzkich	2 108,52	4 516,33	5 640,35	6 312,89	25 704,41
Społeczeństwo Informacyjne	22,62	203,04	691,85	779,89	875,53
Środowisko	275,05	1 144,52	1 181,78	1 732,74	5 507,90
Transport	563,84	1 928,62	6 228,78	7 463,00	9 670,75
Razem	6 068,57	12 946,02	22 270,54	27 923,82	73 776,58
SUMA KOŃCOWA	11 528,93	17 844,33	32 202,33	36 463,41	89 440,77

Źródło: Opracowanie własne DSR MFiPR

W przypadku prognoz na okres po 2020 r. przewidywany jest spadek wydatkowania w ramach Polityki Spójności z uwagi na mniejszą alokację dla Polski w perspektywie finansowej 2021-2027 oraz większe obciążenie budżetu państwa³³.

Analiza wykorzystania funduszy unijnych

W analizowanym okresie (1 października 2019 r. – 31 grudnia 2020 r.) podpisano z beneficjentami 50 442 umów o dofinansowanie na kwotę 59,5 mld zł w części UE.

W układzie regionalnym największe środki UE³⁴ (w ujęciu nominalnym) – około 8,1 mld zł - zostały wydatkowane w województwie śląskim³⁵. Kolejne miejsca zajmują województwa: małopolskie – 6,0 mld zł, mazowieckie – 4,7 mld zł oraz łódzkie – 4,2 mld zł. Wartość projektów realizowanych przez województwa z pierwszej piątki stanowi niemal 46% wartości wszystkich projektów realizowanych w kraju w analizowanym okresie. Najmniejsze środki UE, wynoszące 1,5 mld zł, wydatkowane były w województwie lubuskim. Niski poziom wydatków notowany był również w województwach: pomorskim (1,9 mld zł), opolskim (2,1 mld zł) oraz świętokrzyskim (2,2 mld zł).

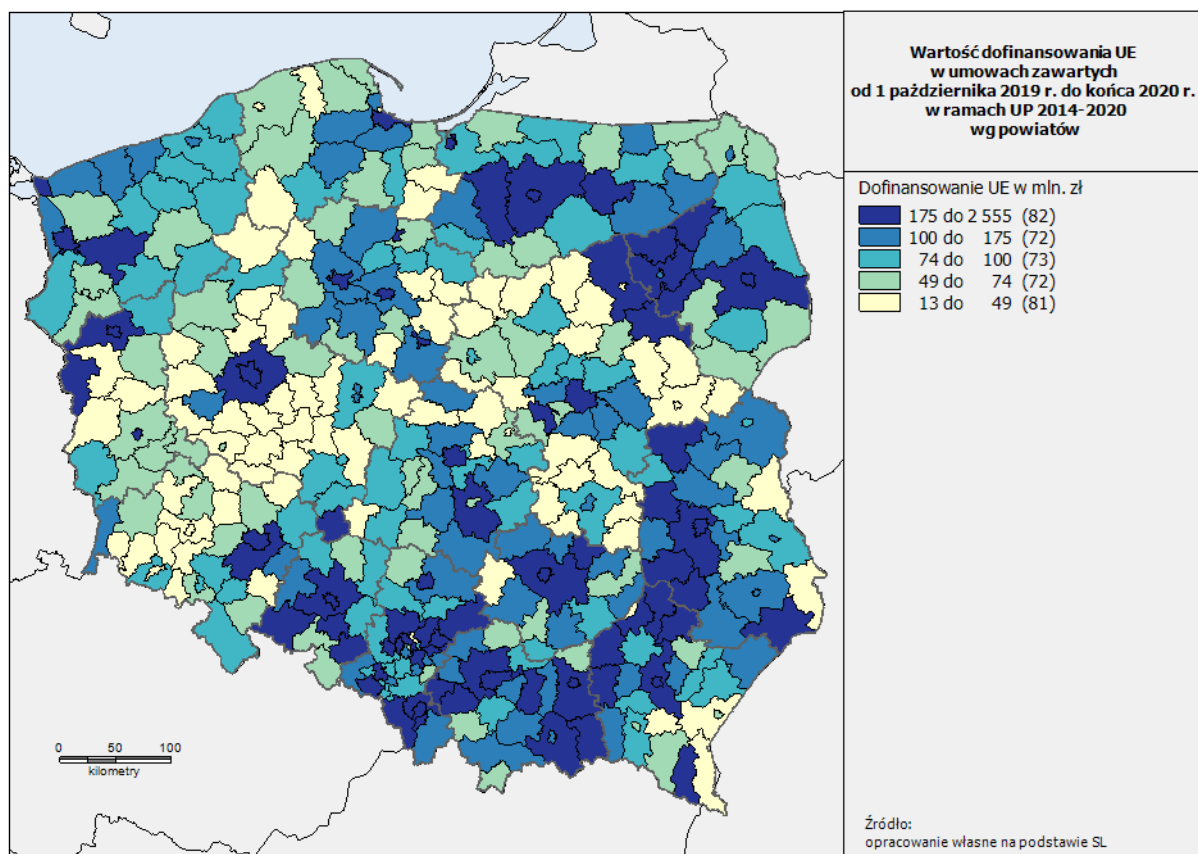
Analiza całkowitego dofinansowania UE na poziomie NTS-4 (mapa poniżej) pozwala stwierdzić, że najwięcej środków wydatkowano w dużych miastach – Krakowie, z dofinansowaniem wynoszącym 2,6 mld zł, Szczecinie (1,6 mln zł), Poznaniu (1,4 mld zł), Wrocławiu (1,3 mld zł) oraz Łodzi (1,0 mld zł). Na trzecim miejscu wśród wszystkich powiatów znalazł się jeszcze powiat piotrkowski w woj. łódzkim, z dofinansowaniem wynoszącym 1,4 mld zł. Najmniejszym poziomem dofinansowania ogółem charakteryzuje się powiat białobrzeski w województwie mazowieckim (13,6 mln zł). Niewiele wyższy poziom dofinansowania występuje również w powiatach: m. Legnica (województwo dolnośląskie) i strzelińskim (województwo dolnośląskie) - odpowiednio 16,2 i 18,3 mln zł.

³³ Z uwagi na wpływ pandemii COVID-19 na polską gospodarkę, szacowanie wydatków rozwojowych na najbliższe lata obarczone jest dużym ryzykiem błędu, dlatego ramy finansowe nie zawierają dokładniejszych prognoz na okres po 2020 r.

³⁴ Dane poddane analizie pochodzą z KSI SIMIK oraz SL 2014 (zestawienie wartości umów o dofinansowanie, stan na 31 grudnia 2020 r.). Obejmują środki dostępne na lata 2014-2020 w ramach następujących programów operacyjnych: POIS 2014-2020, PO IR 2014-2020, PO WER 2014-2020, PO PC 2014-2020, PO PW 2014-2020, RPO 2014-2020 oraz PO PT 2014-2020.

³⁵ Środki w kategorii „cały kraj” rozszacowano na województwa i powiaty proporcjonalnie do udziału poszczególnych województw / powiatów w ogólnej sumie wydatków.

Mapa 18. Wartość dofinansowania projektów ze środków polityki spójności

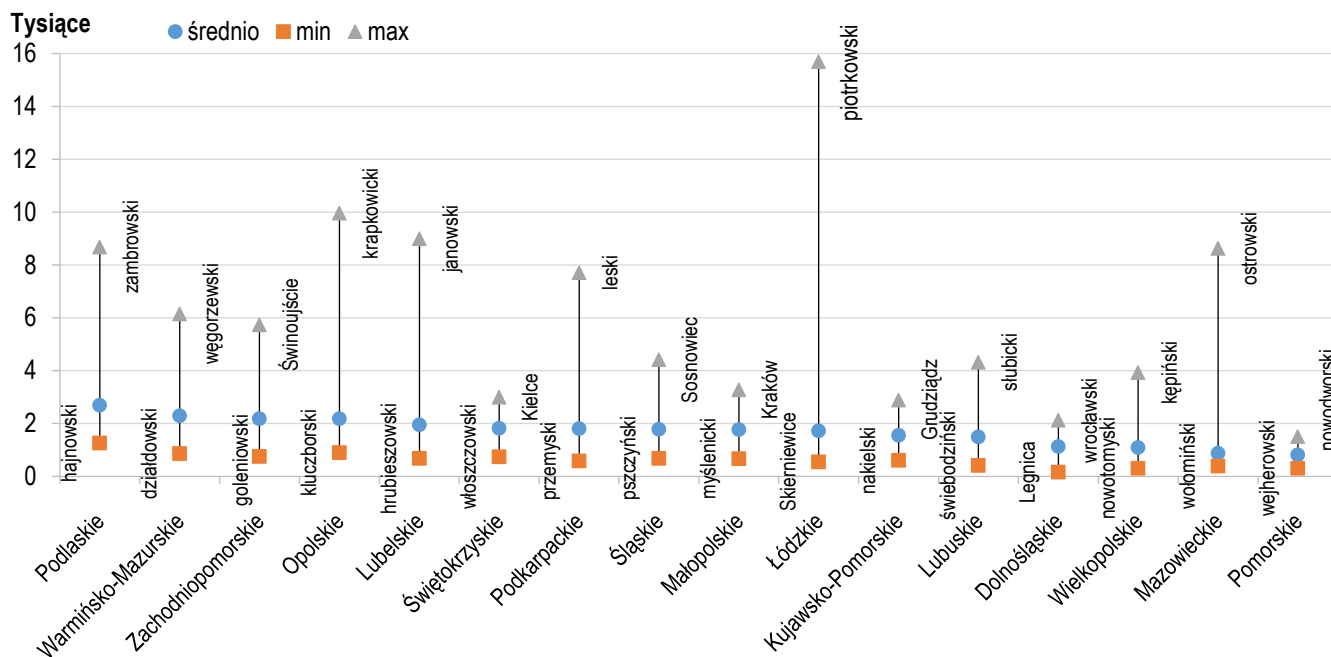

Średni poziom dofinansowania UE w przeliczeniu na jednego mieszkańca Polski wyniósł w analizowanym okresie 1,5 tys. zł. Najwyższą wartością środków unijnych per capita – wynoszącą 2,7 tys. zł – charakteryzowało się województwo podlaskie. Wysoki poziom wydatków per capita notowany był również w warmińsko-mazurskim (2,3 tys. zł) i zachodniopomorskim (2,2 tys. zł).

Widoczne jest znaczne zróżnicowanie wewnętrzne wielkości wsparcia UE w ramach województw. Najwyższą – przekraczającą dziesięciokrotnie średnią krajową – wartością dofinansowania UE na jednego mieszkańca charakteryzuje się powiat piotrkowski (około 15,7 tys. zł). Kolejne miejsca zajmują powiaty: krapkowicki (około 10,0 tys. zł), janowski (około 9,0 tys. zł) oraz zambrowski (8,7 tys. zł). Rozpiętości w skali wykorzystania funduszy unijnych na jednego mieszkańca na poziomie NTS-4 są bardzo duże. O ile na poziomie województw region zyskujący najwięcej (podlaskie) otrzymał niespełna 2,7 tys. zł na mieszkańca, czyli około trzykrotnie więcej środków niż region zyskujący najmniej pomorskie, który uzyskał 0,8 tys. zł na mieszkańca, to w przypadku powiatów relacja ta wynosi 96:1. Najmniej (poniżej 350 zł na osobę) środków wydatkowano w powiatach: m. Legnica (163 zł), nowotomyskim (305 zł), kościańskim (313 zł) oraz wejherowskim (314 zł).

Większość województw charakteryzuje się dużym wewnętrznym zróżnicowaniem wsparcia UE na jednego mieszkańca. Największym – województwa łódzkie i mazowieckie, w których powiaty zyskujące najwięcej środków UE otrzymały odpowiednio 28 i 22 razy więcej środków niż powiaty o najniższym poziomie dofinansowania.

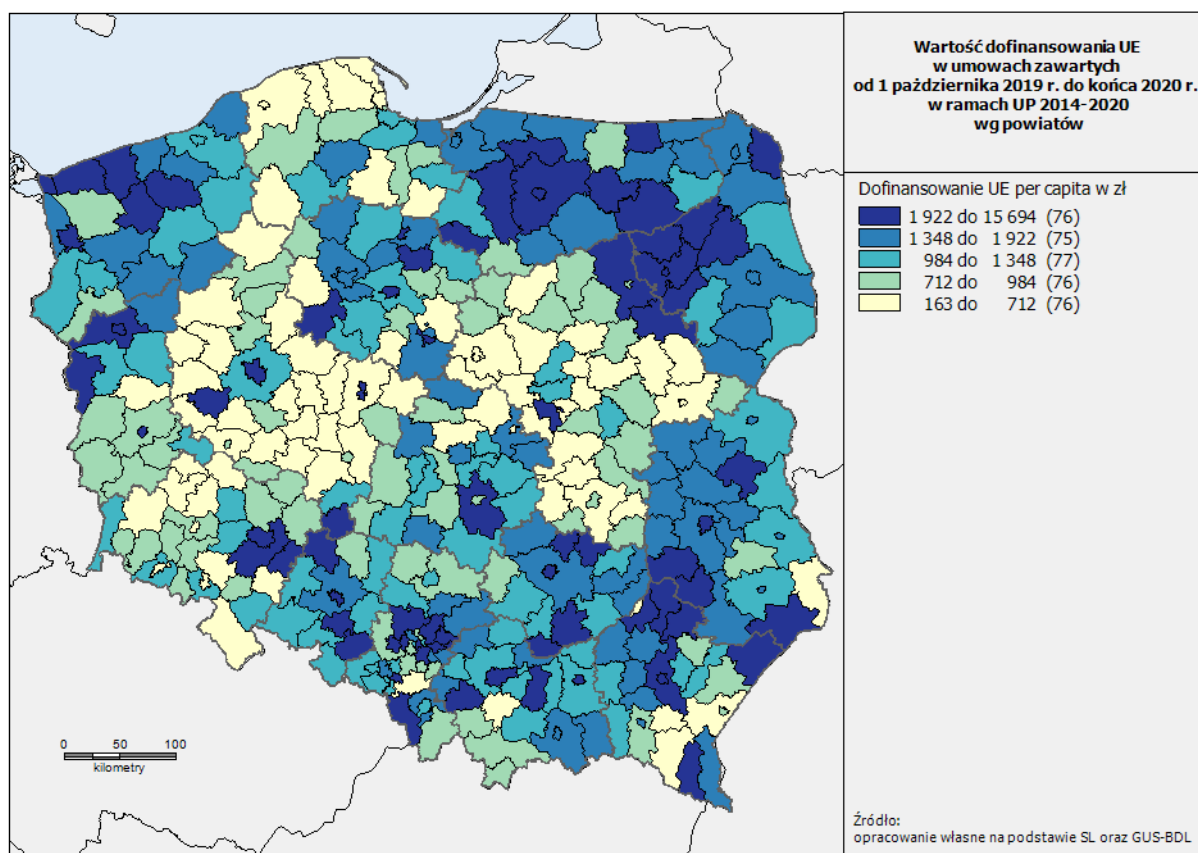
Wykres 23. Zróżnicowanie wartości dofinansowania UE (per capita) w ramach województw (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie KSI SIMIK i SL 2014

Najmniejszym wewnętrznym zróżnicowaniem (około 4-5-krotna różnica pomiędzy poziomem dofinansowania powiatów otrzymujących najwięcej i najmniej środków) charakteryzują się województwa: świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie, pomorskie i małopolskie.

Mapa 19. Wartość dofinansowania projektów ze środków polityki spójności na jednego mieszkańca

Beneficjenci

W analizowanym okresie jednostki samorządu terytorialnego były największym beneficjentem środków unijnych – niemal 1/3 wartości projektów było realizowanych przez JST.

Największą aktywnością w pozyskiwaniu środków UE w przeliczeniu na mieszkańca charakteryzują się JST w zachodniopomorskim (952 zł), lubelskim (818 zł) i warmińsko-mazurskim (764 zł)³⁶. W całej Polsce JST uzyskały średnio 521 zł dofinansowania na mieszkańca.

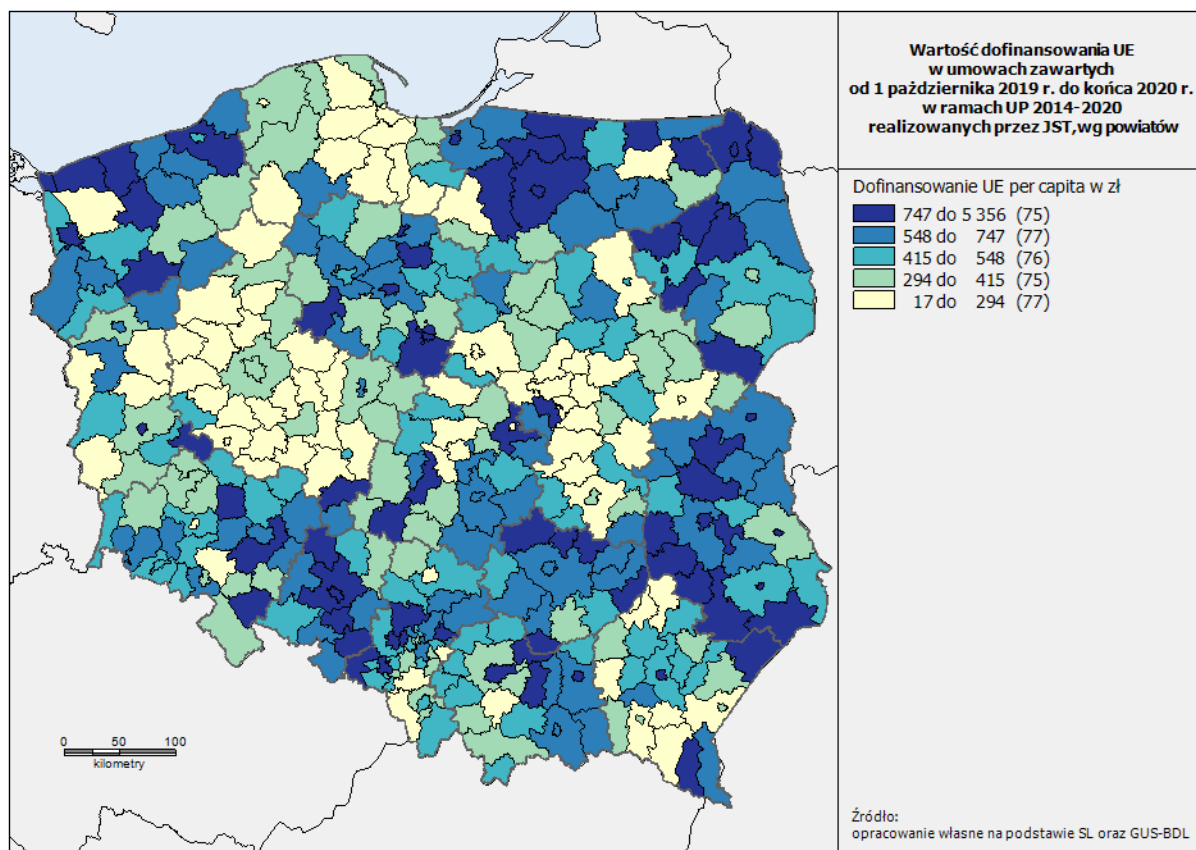
Wysoki poziom wydatków JST w województwie zachodniopomorskim związany jest przede wszystkim z poprawą dostępu do infrastruktury portu w Świnoujściu. Z kolei w województwie lubelskim związany jest z budową drogi ekspresowej S19 Lublin-Rzeszów na odcinku Lasy Janowskie w Nisko Południe.

Na poziomie NTS-4, najwyższy poziom dofinansowania per capita występuje w powiatach leskim – 5 356 zł (przebudowa DW 895 na odcinku Solina – Myczków i DW 894 na odcinku Hoczew - Polańczyk), m. Świnoujście – 3 823 zł (poprawa dostępu do infrastruktury portu w Świnoujściu), powiecie kazimierskim – 2 092 zł (rozbudowa DW768 wraz z obwodnicami) i monieckim – 2 075 zł (Biebrzański System Gospodarki Odpadami oraz Zakład innowacyjnych technologii recyklingu w Dolistowie Starym). Najniższym poziomem aktywności JST

³⁶ Analiza obejmuje środki UE pozyskane zarówno w trybie konkursowym, jak i w ramach projektów indywidualnych czy systemowych.

w pozyskiwaniu środków UE charakteryzują się województwa pomorskie (195 zł per capita), wielkopolskie (281 zł per capita) i mazowieckie (287 zł per capita).

Mapa 20. Wartość dofinansowania projektów ze środków polityki spójności realizowanych przez JST

Kierunki interwencji

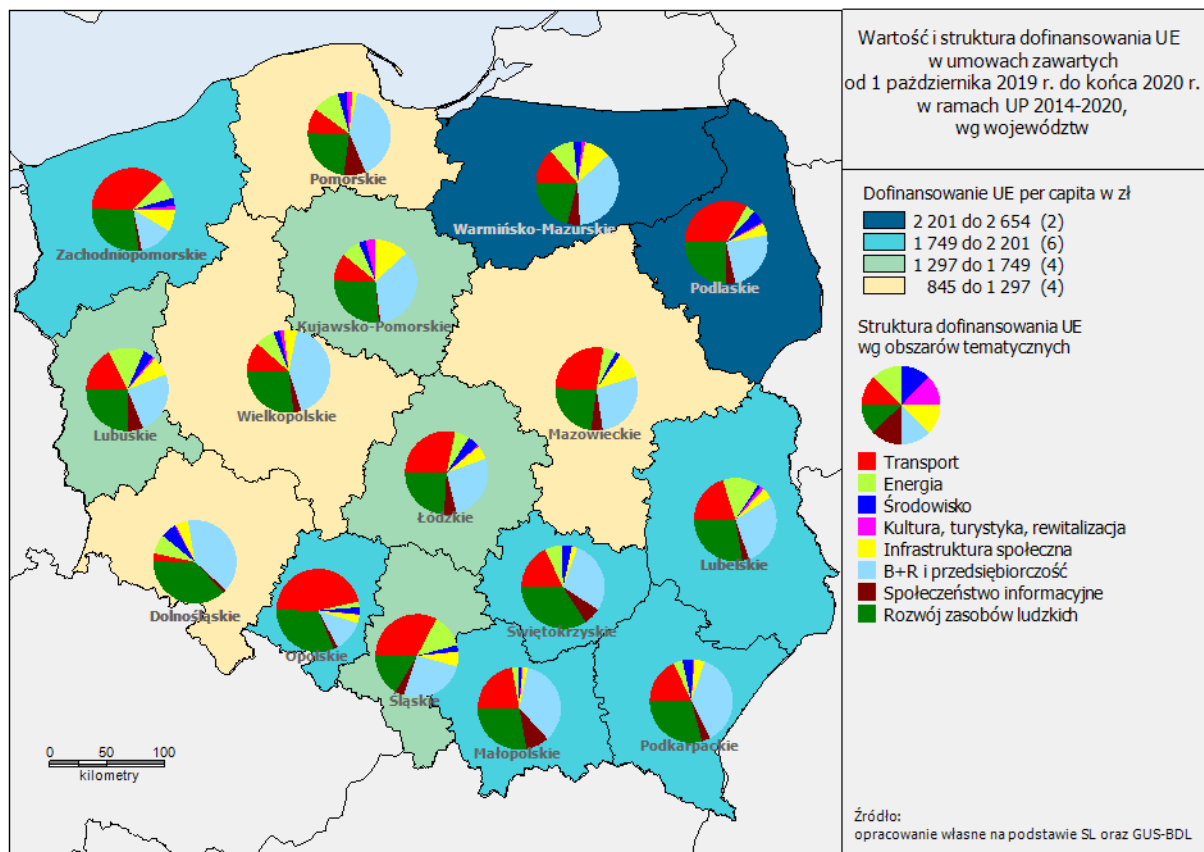
W podziale na poszczególne obszary tematyczne interwencji, największa pula środków na mieszkańca zasilała projekty z zakresu B+R i przedsiębiorczości (średnio około 460 zł). Następne w kolejności – ze średnią kwotą wparcia per capita ok 400 zł - są projekty związane z rozwojem zasobów ludzkich, a także projekty z zakresu transportu (ponad 355 zł). Znacznie mniejszym poziomem dofinansowania charakteryzują się interwencje dotyczące społeczeństwa informacyjnego (około 63 zł), środowiska (ok. 47 zł) oraz kultury i turystyki (zaledwie 13 zł).

Można zauważyć, że w poszczególnych regionach struktura wsparcia jest zróżnicowana. W województwach opolskim, zachodniopomorskim, podlaskim i śląskim dominują projekty z zakresu transportu (ponad 1/3 wartości dofinansowania), podczas gdy w dolnośląskim transport stanowił zaledwie około 3% wartości wszystkich projektów.

Projekty z zakresu rozwoju zasobów ludzkich znaczące były natomiast w województwach dolnośląskim, świętokrzyskim i podkarpackim (około 30%), podczas gdy na Śląsku projekty z tego zakresu stanowią jedynie ok. 1/6 wartości wszystkich projektów.

W województwach wielkopolskim, pomorskim, dolnośląskim i podkarpackim dominują projekty z zakresu B+R oraz przedsiębiorczości (ok. 40% dofinansowania wszystkich projektów), które w województwach zachodniopomorskim oraz opolskim stanowiły tylko 12% całości dofinansowania.

Mapa 21. Wartość i struktura dofinansowania projektów ze środków polityki spójności

PODSUMOWANIE, WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE DALSZEJ REALIZACJI KSRR

Najważniejsze wnioski z analizy wskaźników ilustrujących sytuację społeczno-gospodarczą Polski, regionów, miast i obszarów strategicznej interwencji (głównie w kontekście wyzwań rozwojowych zidentyfikowanych w KSRR):

- Obserwowane w okresie 2010-2019 tendencje dotyczące poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju charakteryzowały się pozytywnymi zmianami, przy widocznym ich zróżnicowaniu terytorialnym

Wyzwanie 1: Adaptacja do zmian klimatu oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska

- Z zaprezentowanych w syntezie danych wynika, że w latach 2010-2019 zachodziło systematyczne zmniejszanie się zanieczyszczeń powietrza (pyłowych i gazowych) oraz zwiększanie udziału energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. Należy więc podejmować dalsze działania, zwłaszcza na poziomie lokalnym, mające na celu utrzymanie tych pozytywnych trendów. Ponadto konieczne jest także nieustanne promowanie postaw proekologicznych w gospodarstwach domowych, służących m.in. racjonalizowaniu gospodarki wodnej (zwłaszcza zmniejszaniu zużycia wody w przeliczeniu na mieszkańca), a także zwiększaniu udziału odpadów zebranych selektywnie.

Wyzwanie 2. Przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych

- Analiza danych ludnościowych wykazała, że w Polsce zauważa się szereg negatywnych procesów demograficznych, zwłaszcza ubytek ludności (szczególnie w obszarach strategicznej interwencji) oraz wzrost udziału osób starszych w populacji. Polityka regionalna powinna nadal być ukierunkowana na przeciwdziałanie im, a więc tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi poziomu dzietności (m.in. poprzez prowadzenie przyjaznej polityki prorodzinnej), zachęcających młodych ludzi do pozostania w kraju, poszczególnych regionach i obszarach strategicznej interwencji (a więc minimalizujących migracje zewnętrzne i wewnętrzne), a także ułatwiających funkcjonowanie seniorów (mających chociażby nieograniczony dostęp do usług medycznych, szczególnie geriatrycznych).

Wyzwanie 3. Rozwój i wsparcie kapitału ludzkiego i społecznego

- W analizowanym okresie nastąpiły w większości pozytywne zmiany dotyczące rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Należy więc nadal tworzyć warunki sprzyjające polepszaniu sytuacji na rynku pracy (zwłaszcza w tych regionach i obszarach strategicznej interwencji, gdzie stopa bezrobocia jest wyższa od średniej w kraju) oraz aktywności obywatelskiej, a także zachęcające do podejmowania aktywności zawodowej i nieustannego podwyższania kompetencji (głównie pod kątem występujących potrzeb na rynku pracy). Kwestie te przekładają się na zauważany wzrost dochodów ludności Polski.

Wyzwanie 4. Wzrost produktywności i innowacyjności regionalnych gospodarek

- Zaprezentowane dane pokazują także w większości pozytywne zmiany zachodzące w Polsce w sferze gospodarczej. W ramach realizacji polityki regionalnej należy więc nadal utrzymywać warunki sprzyjające dalszemu wzrostowi produktywności, rozwojowi

przedsiębiorczości (szczególnie na poziomie lokalnym, zwłaszcza w obszarach strategicznej interwencji) oraz upowszechnianiu technologii informacyjnych w firmach, gospodarstwach domowych oraz instytucjach publicznych. Z przeanalizowanych danych wynika jednak, że nastąpił spadek niektórych wskaźników dotyczących poziomu innowacyjności, dlatego polityka regionalna powinna zostać ukierunkowana na to, aby tworzyć odpowiednie warunki do rozwoju innowacji, co przyczyni się do wzrostu konkurencyjności regionów. Ważnym wyzwaniem nadal pozostaje zbliżenie wielkości PKB per capita większości polskich regionów do średniego poziomu w Unii Europejskiej, a także podwyższanie stopy inwestycji Polski.

Wyzwanie 5. Rozwój infrastruktury podnoszącej konkurencyjność, atrakcyjność inwestycyjną i warunki życia w regionach

- Przedstawiona w syntezie analiza danych ukazała poprawę sytuacji większości obszarów związanych z infrastrukturą w ostatnim dziesięcioleciu, szczególnie transportową i komunalną. Należy więc podtrzymywać ten trend, ale przede wszystkim zwiększać dostępność do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w obszarach strategicznej interwencji na poziomie lokalnym, gdzie odnotowuje się jej największe deficyty. Ponadto dalsze zwiększanie dostępności transportowej zdecydowanie wpłynie na atrakcyjność inwestycyjną i tym samym konkurencyjność polskich regionów w Europie.

Wyzwanie 6. Zwiększenie efektywności zarządzania rozwojem (w tym finansowania działań rozwojowych) oraz współpracy między samorządami terytorialnymi i między sektorami

- W syntezie przedstawiono ogólnie także kondycję finansową samorządów. Zarówno w przypadku dochodów własnych przypadających na 1 mieszkańca, jak i wydatków majątkowych per capita w analizowanym okresie zauważono znaczący wzrost wartości wskaźników. Politykę regionalną należy ukierunkować tak, aby zachować ten trend, zwłaszcza w obliczu pandemii COVID-19, mającej wpływ szczególnie na sferę gospodarczą na poziomie lokalnym i tym samym przychód gmin z podatków.

Wyzwanie 7. Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych oraz niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych

- Przeanalizowane wskaźniki ilustrujące sytuację społeczno-gospodarczą wyraźnie wskazują na istnienie dysproporcji rozwojowych – zarówno międzyregionalnych, jak i wewnątrzregionalnych. Dalsza realizacja polityki regionalnej określonej w KSRR powinna służyć ich niwelowaniu. W związku z tym szczególne wsparcie dotyczyć powinno zidentyfikowanych obszarów strategicznej interwencji, gdyż to głównie właśnie w ich obrębie zauważa się negatywne zjawiska sfery społeczno-gospodarczej.

Dokonany przegląd kierunków i działań ujętych w KSRR 2030 pozwala natomiast na sformułowanie następujących wniosków:

- Realizacji działań w ramach *KSRR 2030* w 2020 r. towarzyszyła przede wszystkim pandemia COVID-19. Wywołany przez nią kryzys stanowił największe wyzwanie, z którym musiała zmierzyć się polityka regionalna. Konsekwencje krótkoterminowe ujawniły się już w 2020 r. w sferze gospodarczej, dotknęły przede wszystkim system ochrony zdrowia, edukacji, pomocy społecznej. Wsparcia organizacyjnego i finansowego wymagały również jst. Działania związane z ograniczaniem skutków pandemii wiązały się z koniecznością

- przesunięcia zasobów alokowanych na realizację innych celów. Priorytetem stało się zaprojektowanie i szybkie wdrożenie interwencji publicznej, która stanowiłaby adekwatną odpowiedź na specyficzne wyzwania, z jakimi musiał zmierzyć się kraj i regiony.
- Główne instrumenty przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom pandemii COVID-19 stanowią opracowywane na poziomie krajowym i regionalnym kompleksowe pakiety wsparcia w postaci tzw. tarcz antykrzysowych. W 2020 r. tarcze gwarantowały wsparcie finansowe (łącznie środki budżetu państwa, europejskie i budżetów samorządowych), organizacyjne, merytoryczne oraz szereg uproszczeń na rzecz podmiotów prowadzących działalność w pandemicznej rzeczywistości.
 - W kolejnych latach wdrażania *KSRR 2030* długoterminowe skutki pandemii COVID-19 będą wiązać się z koniecznością programowania oraz realizacji działań na rzecz odbudowy gospodarki w celu umożliwienia jej powrotu na ścieżkę szybkiego i zrównoważonego rozwoju oraz zwiększaniem odporności obszarów funkcjonowania państwa (zwłaszcza systemów ochrony zdrowia, edukacji, pomocy społecznej) na okoliczność wystąpienia tego typu kryzysów w przyszłości. Instrumentem, który będzie wspierał realizację tego typu celów jest Krajowy Plan Odbudowy, stanowiący podstawę do sięgnięcia po około 57 mld euro ze środków Funduszu Odbudowy, dystrybuowanych poprzez Instrument na Rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności. Fundusz Odbudowy koncentruje się na: odbudowie i przywracaniu odporności systemów gospodarczych oraz przygotowaniu na przyszłe, nieprzewidziane okoliczności. Fundusz ma zatem wspierać ożywienie i pobudzanie wzrostu gospodarczego po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19.
 - Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że realizacja celu głównego i celów szczegółowych *KSRR 2030* przebiega w sposób równomierny. Na obecnym etapie realizacji poszczególnych działań i projektów strategicznych nie stwierdzono celów istotnie wyróżniających się. Nie zaobserwowano również większego zróżnicowania w stopniu zaawansowania kierunków interwencji w każdym z celów szczegółowych. *KSRR 2030* jest zorientowana na rozwój wszystkich województw i uwzględnia zróżnicowania pomiędzy nimi oraz wewnątrz nich. Aktualnie pozostaje zwiększenie spójności rozwoju kraju, towarzyszą jej wzrost konkurencyjności regionów oraz poprawa sprawności administracji samorządowej.
 - Istotne znaczenie i konsekwencje dla polityki regionalnej ma doskonalenie systemu zarządzania rozwojem Polski. Jego wdrożenie wymaga wprowadzenia szeregu rozwiązań szczegółowych, zwłaszcza zmian istniejących uregulowań prawnych. W odpowiedzi na deficyty funkcjonującego systemu zarządzania i w efekcie przekonstruowania systemu dokumentów strategiczno-planistycznych, w 2020 r. dokonano zmiany ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz innych ustaw. Zgodnie z nowymi przepisami dokumenty mają być ze sobą powiązane i spójne, a ich wzajemna integracja odnosi się do treści (integracja tematyki społecznej, gospodarczej i przestrzennej) oraz dotyczy wzajemnych zależności i komplementarności. Posługiwanie się zintegrowanymi dokumentami strategicznymi w skali krajowej, regionalnej, ponadlokalnej oraz lokalnej, ma zwrócić uwagę na wymiar terytorialny polityki rozwoju, a także wzmocnić powiązanie polityki przestrzennej z planowaniem społeczno-gospodarczym. Podjęte reformy przyczynią się w znacznym stopniu do unowocześnienia praktyki planowania strategicznego w jst. Trudność zagadnienia i skomplikowany proces, spowodowały, że zmiany te są wprowadzane

etapowo, tak by zapewnić w miarę możliwości płynne przejście do nowej formuły systemu zarządzania rozwojem.

- W okresie sprawozdawczym poszczególne samorządy województw prowadziły prace nad kolejną generacją strategii rozwoju województw. Nowe strategie zostały uchwalone przez 9 sejmików (województwa śląskiego, małopolskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego i kujawsko-pomorskie). W przypadku pozostałych regionów prace nad strategiami rozwoju będą kontynuowane w 2021 r. Przygotowane strategie przejdą procedurę opiniowania przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego w celu oceny zgodności z dokumentami przyjętymi na poziomie krajowym przez Radę Ministrów, tj. ze średniookresową strategią rozwoju kraju (SOR) i *KSRR 2030*.
- *KSRR 2030* określając cele rozwoju regionalnego w perspektywie do 2030 r. jest również wyznacznikiem dla programowania kolejnej perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027. W 2020 r. zostały zakończone negocjacje dotyczące budżetu oraz zasad wydatkowania środków tej polityki w latach 2021-2027. Alokacja dla Polski w ramach polityki spójności w kolejnym wieloletnim okresie finansowania UE wyniesie 66,4 mld euro. W latach 2019/2020 trwały intensywne prace nad kształtem nowych programów operacyjnych, w tym regionalnych, w których zostały określone obszary wsparcia. Podobnie jak w okresie 2014-2020 także w nowej perspektywie 2021-2027 największym odbiorcami wsparcia pozostają samorządy i przedsiębiorcy. 60% funduszy z polityki spójności trafi do programów realizowanych na poziomie krajowym, a 40% środków podzielonych wg algorytmu otrzymają programy regionalne zarządzane przez samorządy województw. Nowe środki powinny być wspomaganie dla przedsięwzięć nowatorskich, o wysokiej stopie zwrotu, podnoszących zdolność do konkurowania gospodarek regionalnych, są przeznaczone na kwestie badawczo-rozwojowe, gospodarkę obiegu zamkniętego, redukcję i prewencję zmian klimatycznych, zarządzanie gospodarką wodną, zeroemisyjny transport, w tym zbiorowy, a wobec nieuniknionych zmian demograficznych należy zmienić podejście do zagadnień społecznych - integracji społecznej, systemu edukacji, kompetencji na rynku pracy, zdrowia.
- Najważniejszym celem polityki regionalnej jest zapewnianie warunków dla zrównoważonego rozwoju kraju oraz nacisk na zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych terytoriów, w szczególności wspomaganie rozwoju obszarów, które nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze. Taki kierunek finansowania działań oznacza, że na wsparcie mogą liczyć obszary najsłabsze, które z racji swojej sytuacji społeczno-gospodarczej czy położenia muszą korzystać na budowie trwałej struktury gospodarczej, w ten sposób pozyskując podstawę do samodzielnego wzrostu w przyszłości.
- Wnioski z badań i ewaluacji dotyczących obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją³⁷ wskazują m.in. na nieodzowność wspierania samorządów lokalnych w podnoszeniu kompetencji do planowania strategicznego i przygotowywania dobrej jakości projektów, adekwatnych do potrzeb oraz do wzmacniania aktywności obywatelskiej mieszkańców tych obszarów. Odpowiedzią na rekomendacje jest m.in. trwający pilotaż CWD

³⁷ „Analiza popytu i podaży usług doradczych na rzecz samorządów lokalnych oraz rekomendacje dla sposobu funkcjonowania Centrum Wsparcia Doradczego”, PCG Polska Sp. z o.o., 2018.r., Wpływ Polityki Spójności na rozwój obszarów wiejskich, IRWIR PAN, 2019r.

realizowany jako wsparcie doradcze w 38 partnerstwach jst, powołanych w 15 województwach.

- W zakresie wzmocnienia regionalnych przewag konkurencyjnych odnotowuje się pozytywny wpływ wsparcia na rozwój współpracy pomiędzy pracodawcami a uczelniami. Przedsiębiorstwa dostrzegają coraz więcej zalet kooperacji z jednostkami naukowymi. Dzieje się tak, ponieważ doświadczają oni trudności związanych ze zmieniającym się rynkiem pracy, tj. problemów z rekrutacją oraz wysoką rotacją pracowników. Spadająca liczba studentów oraz brak umiejętności zawodowych kandydatów do pracy spowodował, że chętniej włączają się w procesy kształcenia na uczelniach.
- Działania na rzecz kształcenia zawodowego w regionach wpłynęły zaś pozytywnie na rozszerzenie oferty (dodatkowe zajęcia specjalistyczne)³⁸, oraz przyczyniły się do osłabienia negatywnego stereotypu szkół zawodowych prowadzących kształcenie zawodowe i zwiększenia świadomości uczniów z zakresu rynku pracy, co przekładało się na zwiększenie popytu na ofertę tych szkół. W zakresie wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami pozytywnie ocenia się realizowany od 2018 r. Program „Dostępność Plus”, który finansowany jest m.in. z EFS. Zaplanowane w jego ramach działania mają na celu likwidację barier w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym poprzez zapewnienie przez uczelnie dostępności komunikacyjnej, administrowanych stron internetowych, narzędzi informatycznych, modyfikacji programów oraz procedur kształcenia, jak i działania z zakresu dostępności architektonicznej³⁹.
- Realizacja działań w obszarach inteligentnych specjalizacji często wymaga łączenia potencjałów przedsiębiorstw, jednostek naukowych, centrów badawczo-rozwojowych lub instytucji szkoleniowych. Wspólne działanie tych podmiotów podnosi poziom innowacyjności regionu oraz realizacji obszarów inteligentnych specjalizacji. Przyczynia się to również do większej liczby realizowanych projektów w ramach środków UE. Wskazane jest zatem ciągłe inicjowanie działań integrujących i aktywizujących wspólną realizację przedsięwzięć. Działania na rzecz innowacyjności powinny mieć charakter horyzontalny.
- Jednym z najważniejszych rozwiązań w *KSRR 2030* była kontynuacja działań na rzecz terytorialnego ukierunkowania interwencji realizowanej poprzez OSI. Podjęte zostaną rozstrzygnięcia dotyczące sposobu uwzględnienia OSI polityki regionalnej (obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, Śląsk, wschodnia Polska) w programach polityki spójności 2021-2027. Istotne znaczenie będzie miało zapewnienie wsparcia w każdym programie polityki spójności dwóch typów OSI - miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Uwzględnione zostały argumenty samorządów wskazujące na większą skuteczność wsparcia obu typów OSI w programach regionalnych i tym samym odstąpiono od proponowanej w *KSRR 2030* realizacji Programu Ponadregionalnego 2020+. Programy polityki spójności są zobligowane do zapewnienia wsparcia tych dwóch typów OSI w wypracowany przez siebie sposób zgodnie z zakresem tematycznym programu. W tej sytuacji obszary OSI uzyskują komplementarne wsparcie w ramach programów regionalnych i krajowych.
- Dodatkowo samorzady województw mają możliwość wskazania do wsparcia, w programach regionalnych, inne OSI zidentyfikowane na poziomie regionalnym i ujęte w

strategii rozwoju województwa. Ocena efektywności oddziaływania OSI na realizację celów *KSRR 2030* będzie dokonywana w kolejnych edycjach raportu, po przeniesieniu OSI na poziom praktyczny tj. realizacji programów.

- *KSRR 2030* daje narzędzia do budowania relacji między jst, aby zapewnić postęp w rozwoju, a także stwarza mechanizmy do wykorzystania zaangażowania sektora prywatnego, organizacji pozarządowych i innych interesariuszy we wspólne inwestycje, które mogą wnieść elementy niedostępne dla jst, tj. dodatkowe propozycje projektów, zasoby oraz kompetencje. Finansowanie strategii lokalnych nie jest tylko tworzeniem partnerstw publiczno-prywatnych, ale poszukiwaniem bardziej zaawansowanych środków podziału ryzyka, kosztów, zysków i zarządzania aktywami⁴⁰. Modele partnerstwa mogą i będą się różnić w zależności od różnych uwarunkowań każdej jst, w zależności od charakterystyki problemów, otoczenia instytucjonalnego, czynników politycznych i doświadczenia. Popularyzowanie modelu partnerstwa w poszukiwaniu rozwiązań wspólnych problemów i dostrzeganiu wspólnych potencjałów rozwojowych oraz wykorzystanie doświadczeń partnerów, jak też wzmocnienie roli podejścia terytorialnego w kształtowaniu i realizacji polityki rozwoju należy do istotnych celów projektów tj. PIM czy Pakiet dla miast średnich oraz CWD.
- W tym kontekście znaczenie ma uzupełnienie systemu zarządzania rozwojem na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym poprzez stworzenie systemu instrumentów operacyjnych strategii rozwoju. Przede wszystkim dotyczy to wzmocnienia kontraktowania polityki rozwoju. Doświadczenia z realizacji kontraktu terytorialnego pokazały konieczność usprawnienia i urealnienia dotychczasowej jego formy poprzez odejście od modelu jednego kontraktu dedykowanego właściwemu regionowi. *KSRR 2030* zainicjowała a ustawa o zppr wprowadziła możliwość zawarcia przez podmioty zaangażowane we wdrażanie polityki rozwoju kilku rodzajów kontraktu, tj. na poziomie regionalnym - kontraktu programowego, kontraktu sektorowego, na poziomie lokalnym - porozumienia terytorialnego. Realizowane programy w ramach polityki spójności stanowiły dotąd narzędzie bardzo silnego oddziaływania na politykę regionalną prowadzoną w Polsce. Wobec ograniczania środków UE na politykę spójności Wyzwaniem na przyszłość jest zachęcanie jst do realizacji inwestycji w formule współpracy publiczno-prywatnej. Partnerstwo publiczno-prywatne może odegrać istotną rolę przy realizowaniu przedsięwzięć w zakresie infrastruktury gospodarczej (transport, środowisko, energia) i społecznej (zdrowie, edukacja, kultura, sport, turystyka) oraz świadczeniu usług. Sukces będzie zależał od tego, na ile uda się zaangażować kapitał prywatny w realizację przedsięwzięć unijnych.

⁴⁰ Raport OECD, Lepsze zarządzanie, planowanie i usługi w jednostkach samorządu terytorialnego: Polska. Raport zostanie zaprezentowany na szczycie Komitetu Zarządzania Publicznego OECD oraz Komitetu Polityki Rozwoju Regionalnego OECD w drugim kwartale 2021 r.

Załącznik nr 1: Wskaźniki monitorowania KSRR 2030

WSKAŹNIKI MONITOROWANIA CELU GŁÓWNEGO KSRR [ZGODNE Z CELEM II SOR]						
Wskaźnik	Jednostka miary wskaźnika	Poziom terytorialny	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Rok 2019	Wartość pośrednia i docelowa wskaźnika w roku 2025 i 2030	Źródło danych
Udział nakładów inwestycyjnych sektora prywatnego w inwestycjach ogółem	%	1) Polska 2) średnia dla 4 wybranych województw z najniższą wartością wskaźnika 3) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	1) 69,7 (2017) 2) 58,6 ⁴¹⁾ (2017) 3) 58,6 ⁴²⁾ (2017)	1) 66,3 2) 51,9 3) 51,9	zbliżenie poziomu wybranych województw/regionów do poziomu średniej krajowej	GUS
Zróżnicowanie wartości dodanej brutto na 1 pracującego na poziomie regionów (NUTS2)	%	NUTS 2 1) ogółem 2) sekcja A	1) 15,2 (2016) 2) 43,1 (2016)	-	utrzymanie poziomu	GUS
Zróżnicowanie PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NUTS3)	%	NUTS 3	35,0 (2016)	-	utrzymanie poziomu	GUS
Relacja przeciętnych rocznych dochodów do dyspozycji netto na 1 osobę w gospodarstwie domowym na wsi do miasta	%	Polska	68,9 (2017)	77,1	72,0 (2020) 75,0 (2030)	GUS

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary wskaźnika	Poziom terytorialny	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Rok 2019	Opisowa prognozowana wartość pośrednia wskaźnika roku 2025	Opisowa prognozowana wartość docelowa wskaźnika w roku 2030	Źródło danych
Cel szczegółowy 1: SPÓJNOŚĆ								
Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym								
1	Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL	%	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 56,4 2) 53,8 ⁴³⁾	1) 56,2 2) 53,0	1) utrzymanie poziomu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) utrzymanie poziomu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS
2	Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem	%	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najwyższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 5,7 2) 8,20 ⁴⁴⁾	1) 4,6 2) 6,7	1) utrzymanie trendu spadkowego 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) utrzymanie trendu spadkowego 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS
3	Udział powierzchni objętej obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej ogółem	%	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 30,50 2) 9,75 ⁴⁵⁾	1) 31,20 2) 10,54	1) utrzymanie trendu wzrostu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) utrzymanie trendu wzrostu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS

⁴¹⁾ Województwa: lubelskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie.

⁴²⁾ Regiony NUTS 2016: lubelski, podlaski, warmińsko-mazurski i zachodniopomorski.

⁴³⁾ Regiony NUTS 2016: zachodniopomorski, śląski, warmińsko-mazurski, kujawsko-pomorski.

⁴⁴⁾ Regiony NUTS 2016: warmińsko-mazurski, kujawsko-pomorski, podkarpacki i świętokrzyski.

⁴⁵⁾ Regiony NUTS 2016: kujawsko-pomorski, podkarpacki, lubuski, warmińsko-mazurski.

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary wskaźnika	Poziom terytorialny	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Rok 2019	Opisowa prognozowana wartość pośrednia wskaźnika roku 2025	Opisowa prognozowana wartość docelowa wskaźnika w roku 2030	Źródło danych
Cel szczegółowy 2: KONKURENCYJNOŚĆ Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych								
4	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	%	1) Polska 2) śr. dla miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze 3) śr. dla miast średnich 4) śr. dla miast małych (poniżej 20 tys.)	(2017) 1) 23,4 2) 23,3 ⁴⁶⁾ 3) 30,5 ⁴⁷⁾ 4) 23,4	1) 23,3 2) 30,8 3) 33,3 4) 23,0	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	GUS
5	Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca	zł	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 6712 2) 4460 ⁴⁸⁾	1) 8361 2) 5692	1) utrzymanie trendu wzrostu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) utrzymanie trendu wzrostu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS
6	Odsetek osób dorosłych uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25–64 lata)	%	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 4,0 2) 2,07 ⁴⁹⁾	1) 4,8 2) 2,5	1) odwrócenie trendu spadkowego i zbliżenie wartości wskaźnika do poziomu 7,7 – 10,0% 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) odwrócenie trendu spadkowego i zbliżenie wartości wskaźnika do poziomu 7,7 – 10,0% 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS
7	Wskaźnik przeżywalności przedsiębiorstw – trzy lata od założenia działalności gospodarczej (osoba fizyczna) ⁵⁰⁾	%	Polska	84,7	-	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	GUS

⁴⁶⁾ Wartość bazowa wskaźnika dotyczy miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze (por. Słowniczek KSRR).

⁴⁷⁾ Wartość bazowa wskaźnika dotyczy miast średnich wskazanych w ekspertyzie P. Śleszyńskiego, Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, IGPZPAN, Warszawa 2016.

⁴⁸⁾ Regiony NUTS 2016: kujawsko-pomorski, lubelski, świętokrzyski, warmińsko-mazurski.

⁴⁹⁾ Regiony NUTS 2016: podkarpacki, warmińsko-mazurski, lubuski, mazowiecki regionalny.

⁵⁰⁾ Odsetek przedsiębiorstw powstałych w 2014 r. i aktywnych do 2017 r. (aktywne do 2016 r. =100). Trend wyliczony na podstawie danych za 2016 i 2017.

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary wskaźnika	Poziom terytorialny	Wartość wskaźnika w roku bazowym	Rok 2019	Opisowa prognozowana wartość pośrednia wskaźnika roku 2025	Opisowa prognozowana wartość docelowa wskaźnika w roku 2030	Źródło danych
Cel szczegółowy 3: SPRAWNA ADMINISTRACJA NA RZECZ ROZWOJU Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie								
8	Wydatki majątkowe gmin na 1 mieszkańca dla miast wojewódzkich	zł	śr. dla miast wojewódzkich	(2017) 875	1354	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	GUS
9	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem budżetów gmin	%	1) Polska 2) śr. dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze ⁵¹⁾ 3) śr. dla miast średnich ⁵²⁾ 4) śr. dla miast małych (poniżej 20 tys.) ⁵³⁾ 5) śr. dla gmin zagrożonych trwałą marginalizacją	(2017) 1) 13,4 2) 10,7 3) 12,1 4) 13,8 5) 13,1	1) 16,0 2) 13,8 3) 15,0 4) 15,8 5) 15,5	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	GUS
10	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	szt.	1) Polska 2) dla miast wojewódzkich 3) dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze 4) dla miast średnich 5) dla miast małych 6) dla gmin zagrożonych trwałą marginalizacją	(2017) 1) 38 (38,49) 2) 61 (60,84) 3) 35 (34,79) 4) 34 (33,64) 5) 37 (36,95) 6) 33 (33,44)	1) 38 2) 59 3) 34 4) 33 5) 37 6) 35	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	GUS
11	Odsetek osób w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu w kontaktach prywatnych z administracją publiczną w celach prywatnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy	%	1) Polska 2) średnia dla 4 regionów (NUTS 2 wg rewizji NUTS 2016) z najniższą wartością wskaźnika	(2017) 1) 30,8 2) 22,9 ⁵⁴⁾	1) 40,4 2) 31,7	1) 45,6 (2023) 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	1) utrzymanie trendu wzrostu 2) zbliżenie poziomu regionów do poziomu średniej krajowej	GUS/Eurostat

⁵¹⁾ W wyliczeniach dla miast w gminach miejsko-wiejskich uwzględniono budżet całej gminy ze względu na brak danych dotyczących budżetów dla miast.

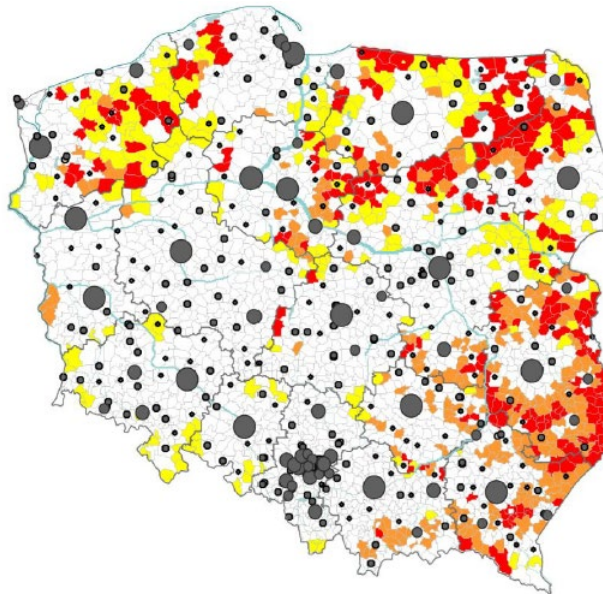
⁵²⁾ Tamże.

⁵³⁾ Tamże.

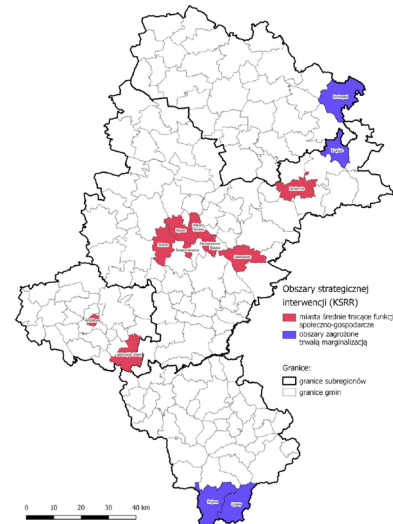
⁵⁴⁾ Regiony NUTS 2016: mazowiecki regionalny, podkarpacki, podlaski, świętokrzyski.

Załącznik nr 2: Szczegółowy opis obszarów strategicznej interwencji ujętych w strategiach rozwoju województw do roku 2030

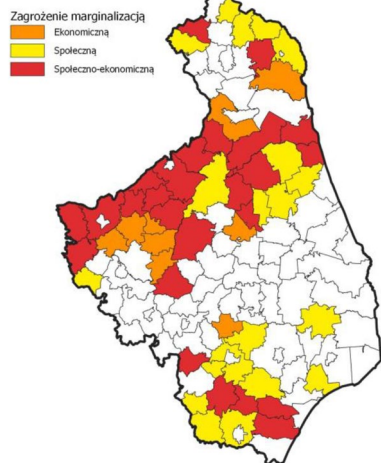
OSI KRAJOWE: OBSZARY ZAGROŻONE TRWAŁĄ MARGINALIZACJĄ W WYBRANYCH STRATEGIACH ROZWOJU WOJEWÓDZTW DO ROKU 2030

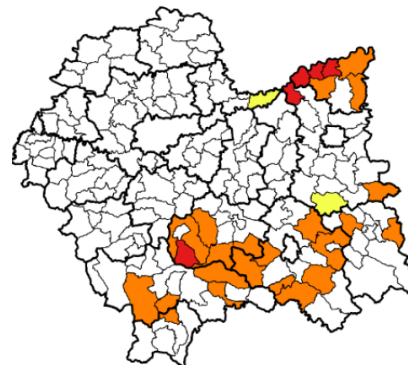
Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

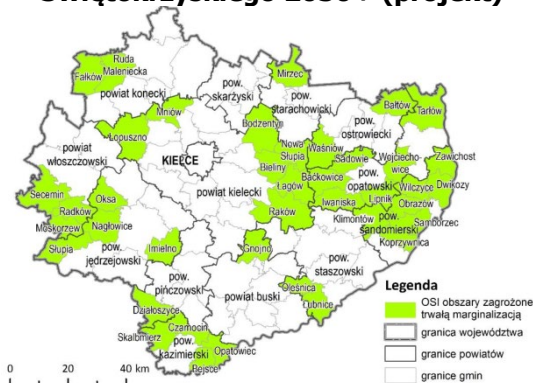
Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

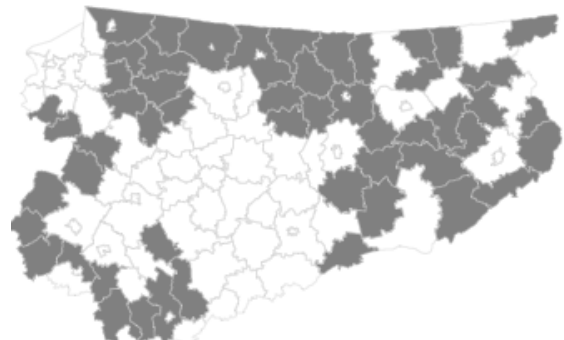
Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

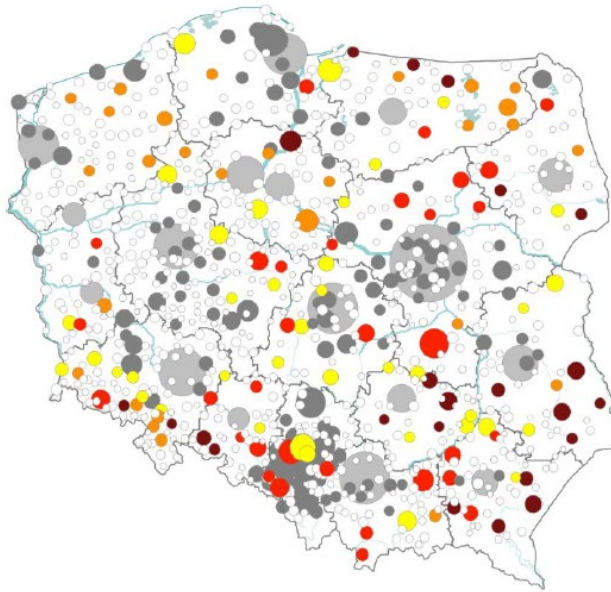
Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (projekt)

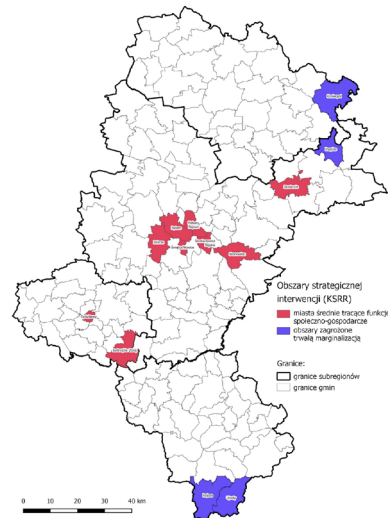
Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego. Warmińsko-Mazurskie 2030

OSI KRAJOWE: MIASTA ŚREDNIE TRACĄCE FUNKCJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE W WYBRANYCH STRATEGIACH ROZWOJU WOJEWÓDZTW DO ROKU 2030

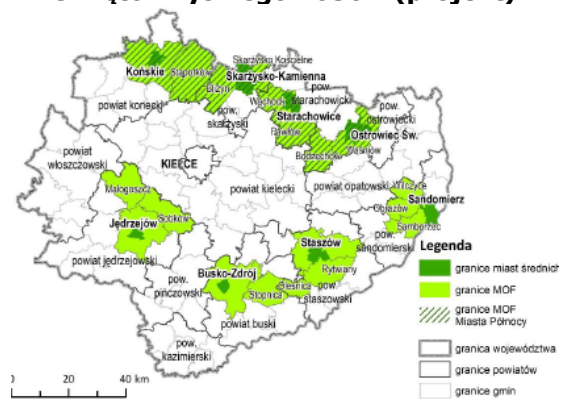
Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

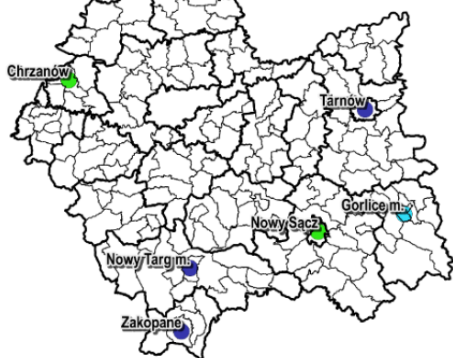
Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (projekt)

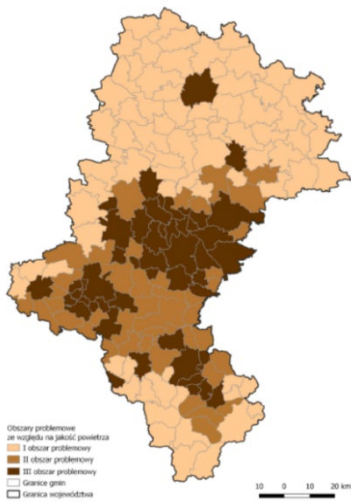
Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego. Warmińsko-Mazurskie 2030

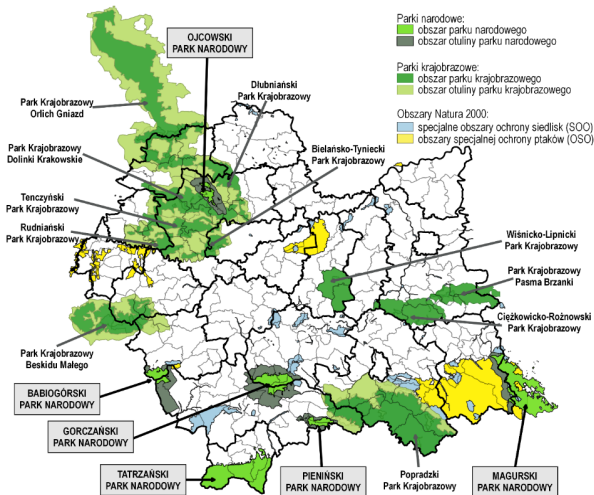

OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Obszary cenne przyrodniczo

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” (strategia przyjęta)

OSI regionalne:

- gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
- gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza,
- gminy w transformacji górniczej.

Planowany zakres interwencji dla OSI gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza:

- ograniczenie niskiej emisji;
- wsparcie rozbudowy sieci ciepłowniczej oraz włączenie w nią możliwie największej liczby budynków mieszkalnych;
- generowanie i wdrażanie innowacji ograniczających negatywny wpływ na środowisko;
- egzekwowanie przepisów tzw. „uchwały antysmogowej”;
- zapewnienie odpowiedniej profilaktyki i opieki medycznej dla mieszkańców.

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” (strategia przyjęta)

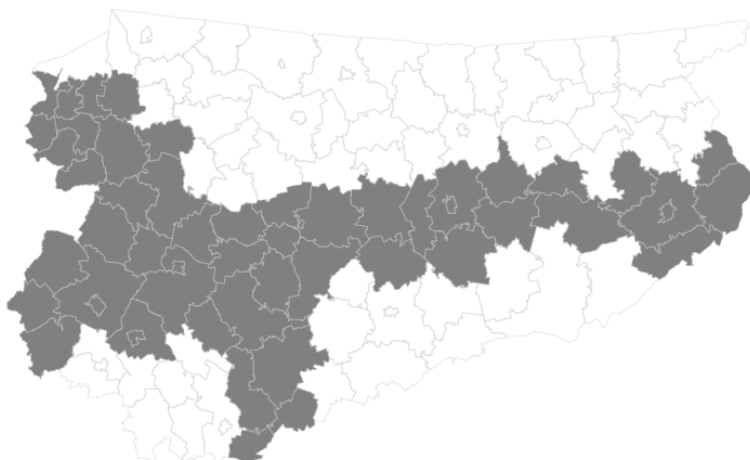
Regionalne OSI:

- miasta i gminy współpracujące w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych,
- obszar transformacji energetycznej – Małopolska Zachodnia,
- miejscowości uzdrowiskowe,
- gminy, na terenie których zlokalizowany jest obszar prawnie chroniony.

Planowany zakres interwencji dla OSI obszary prawnie chronione:

- działania ukierunkowane na ochronę walorów przyrodniczych;
- działania o charakterze rozwojowym adresowane do gmin, na terenie których zlokalizowane są obszary prawnie chronione, jako rekompensata dla barier rozwojowych wynikających z obstrzeń środowiskowych;
- wsparcie dla gmin wykazujących się aktywnością w zakresie działań środowiskowych w postaci preferencji w programach konkursowych finansowanych ze środków budżetu Województwa Małopolskiego oraz w ramach RPO WM 2021-2027;

OSI Tygrys warmińsko-mazurski

Źródło: Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego. Warmia i Mazury 2030

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego. Warmia i Mazury 2030 (strategia przyjęta)

OSI regionalne:

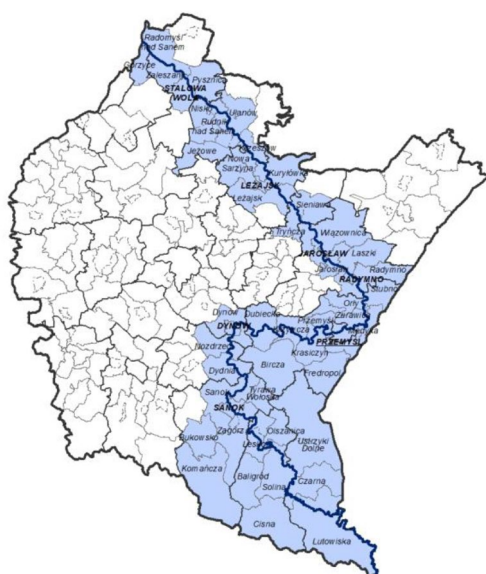
- OSI Tygrys warmińsko-mazurski,
- OSI MOF Olsztyna,
- OSI MOF Elbląga,
- OSI MOG Ełku,
- OSI OF Wielkie Jeziora Mazurskie,
- OSI Niebieski Zachód,
- OSI Miasta CITTASLOW,
- OSI EGO.

Planowany zakres interwencji dla OSI Tygrys warmińsko-mazurski:

Działania na rzecz dynamizacji procesów rozwojowych oraz wzmocnienia konkurencyjności krajowej i międzynarodowej regionu, których efektem będzie:

- rdeń kompetencyjny regionu (3 główne ośrodki miejskie województwa);
- wzmocnienie kompetencyjne organizacji oddziałujących na cały region;
- rozwój inteligentnych specjalizacji;
- przygotowanie najlepszych terenów inwestycyjnych;
- współpraca sieciowa na arenie krajowej i międzynarodowej;
- realizacja inwestycji infrastrukturalnych, głównie we wschodniej części.

Obszar objęty Programem Strategicznym "Błękitny San"

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030

Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030 (strategia przyjęta)

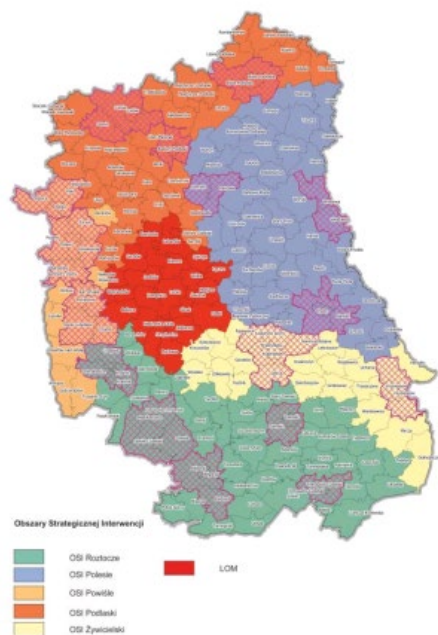
OSI Regionalne:

- Miejskie Obszary Funkcjonalne,
- Obszar objęty Programem Strategicznego Rozwoju Bieszczad,
- Obszar objęty programem Strategicznym „Błękitny San”,
- Obszary wiejskie

Planowany zakres interwencji dla OSI Obszar gmin „Błękitnego Sanu”:

- wykorzystanie biegu rzeki San dla rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej;
- poprzez wielofunkcyjne wykorzystanie i zagospodarowanie jego brzegów i obszarów nadbrzeżnych;
- utrzymanie walorów środowiska przyrodniczego w zlewni rzeki San poprzez rozwiązanie;
- w sposób skoordynowany problemu gospodarki wodno-ściekowej i składowania odpadów;
- zabezpieczenia obszaru gmin „Błękitnego Sanu” przed zagrożeniem powodziowym.

Regionalne OSI na tle subregionów funkcjonalnych

Źródło: Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (projekt)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (projekt)

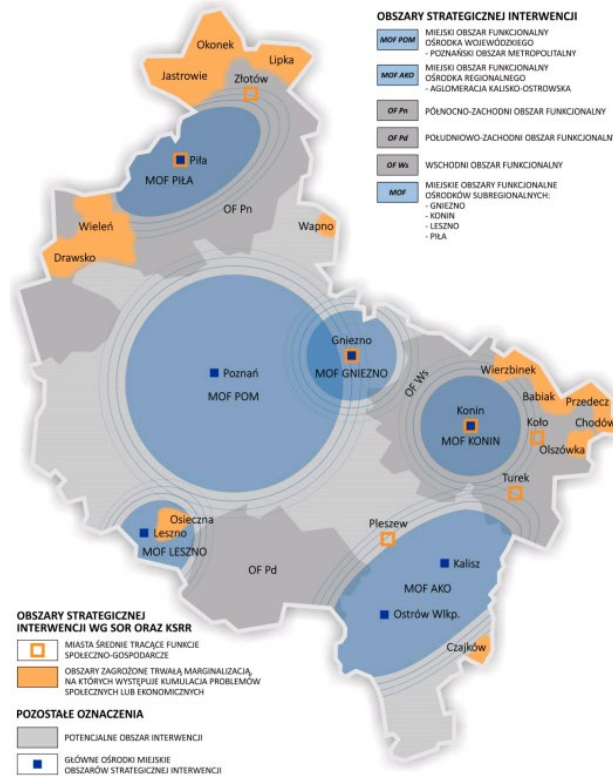
Regionalne OSI:

- OSI Roztocze,
- OSI Powiśle,
- OSI Polesie,
- OSI Podlaski,
- OSI Żywicielski ,
- Lubelski Obszar Metropolitalny (LOM)

Planowany zakres interwencji dla OSI Roztocze m.in.:

- rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej,
- poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych,
- poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych,
- ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności,
- rozwój funkcji i bazy lecznictwa uzdrowiskowego,
- kreowanie i rozwijanie oferty ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce,
- rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne,
- organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej,
- rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.),
- wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych,
- ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Obszary strategicznej interwencji w Wielkopolsce o indykatywnym zasięgu

Źródło: Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego 2030

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku (strategia przyjęta)

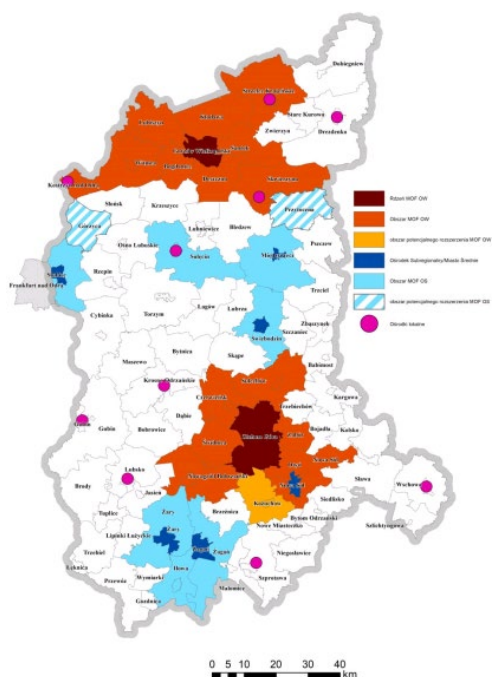
Regionalne OSI:

- MOF Ośrodka Wojewódzkiego – Poznański Obszar Metropolitalny
- MOF Ośrodka Regionalnego – Aglomeracja Kalisko-Ostrowska
- Północno-Zachodni Obszar Funkcjonalny
- Południowo-Zachodni Obszar Funkcjonalny
- Wschodni Obszar Funkcjonalny
- MOF Ośrodków Subregionalnych – Gniezno, Konin, Leszno, Piła.

Planowany zakres interwencji dla Gnieźnieńskiego Obszaru Funkcjonalnego, m.in.:

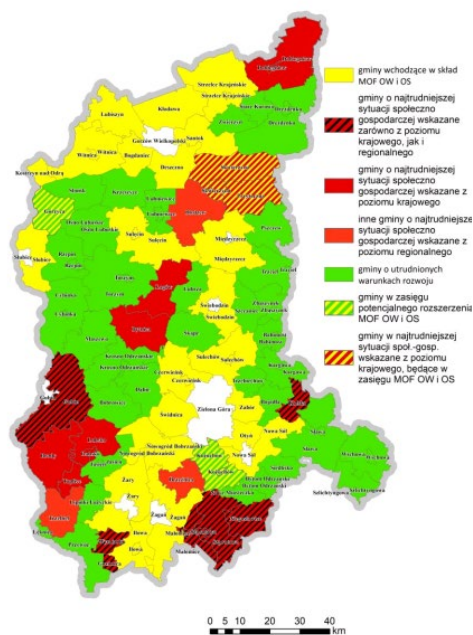
- promocja gospodarcza obszaru GOF oraz rozwój terenów inwestycyjnych,
- rozwój MŚP i innowacyjnych firm generujących miejsca pracy dla wykształconej kadry,
- wsparcie rozwoju sektora B+R z wykorzystaniem potencjału szkolnictwa wyższego GOF,
- poprawa dostępu do specjalistycznej opieki zdrowotnej,
- zwiększenie spójności społecznej i zapobieganie marginalizacji mieszkańców.

Obszary Strategicznej Interwencji - miejskie obszary funkcjonalne województwa lubuskiego

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Obszary Strategicznej Interwencji - obszary wiejskie w województwie lubuskim

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 (strategia przyjęta)

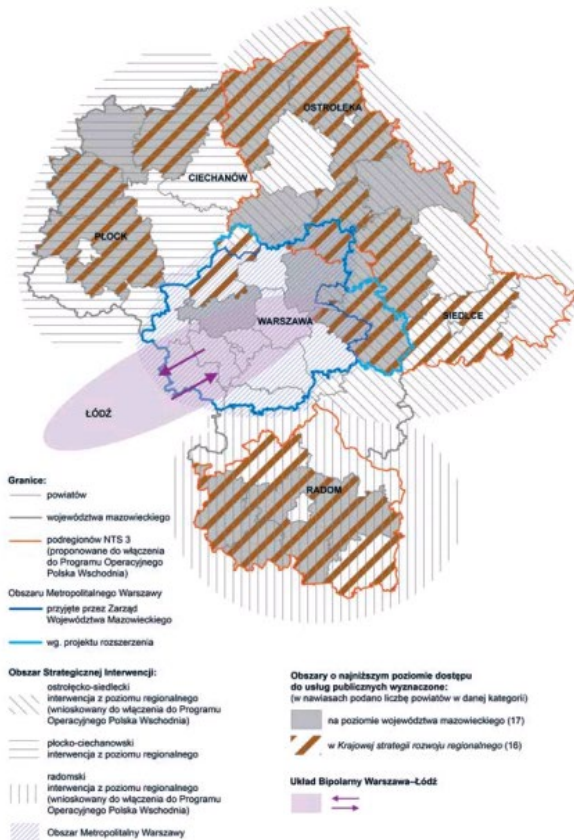
Regionalne OSI:

- miejskie obszary funkcjonalne województwa lubuskiego,
- obszary wiejskie.

Planowany zakres interwencji skierowany do obszarów wiejskich:

- poprawa dostępu do usług publicznych, w tym dostępności do świadczeń medycznych oraz profilaktyki zdrowotnej, edukacji, usług opiekuńczych oraz kultury i rekreacji, m.in. poprzez współpracę międzygminną, integrującą świadczenie usług i pozwalającą na podnoszenie ich jakości,
- uzupełnienie infrastruktury technicznej,
- zwiększanie dostępności komunikacyjnej,
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców i wsparcie lokalnej przedsiębiorczości z wykorzystaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych umożliwiających zdalne nauczanie i świadczenie usług na odległość,
- rozwijanie oferty z obszaru turystyki i rekreacji,
- wykorzystanie atrakcyjnej przestrzeni województwa dla lokalizowania ośrodków opieki dla osób starszych z Polski i z zagranicy, przy zapewnianiu odpowiedniego standardu usług zdrowotnych i kulturalnych,
- wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzaniu aktywności gospodarczej i społecznej (m.in. LGD, ODR, izby rolnicze),
- promocja instrumentów współpracy i partnerstwa – włączenie mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe,
- odnowa wsi, wspieranie budowania tożsamości lokalnej i zachowanie wiejskiego dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Obszary strategicznej interwencji w woj. Mazowieckim

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku (projekt)
Regionalne OSI:

- OSI ostrołęcko-siedlecki
- OSI płocko-ciechanowski
- OSI radomski
- Obszar Metropolitalny Warszawy

Planowany zakres interwencji dla OSI:

Ostrołęcko-siedlecki obszar strategicznej interwencji:

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru;
- rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru;
- poprawa jakości i dostępności usług publicznych;
- przekształcenia w rolnictwie.

Płocko-ciechanowski obszar strategicznej interwencji:

- poprawa dostępności obszaru;
- rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru;
- wykorzystanie potencjału energetyki odnawialnej;
- wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych w celu przywrócenia właściwych funkcji miast lub ich dzielnic, a także zmiany funkcji zdegradowanych terenów.

Radomski obszar strategicznej interwencji:

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru;
- rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru;
- wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych w celu przywrócenia właściwych funkcji miast lub ich dzielnic, a także zmiany funkcji zdegradowanych terenów;
- zachowanie bezpieczeństwa energetycznego.

Obszar Metropolitalny Warszawy:

- zwiększenie dostępności komunikacyjnej obszaru;
- uporządkowanie gospodarki przestrzennej i przywrócenie ładu przestrzennego;
- rewitalizacja i regeneracja (odnowa) istniejącej zabudowy w miastach OMW, w tym szczególnie w prawobrzeżnej Warszawie;
- rozwój specjalizacji w obszarze innowacyjnej gospodarki;
- rozwój cyfryzacji oraz systemu e-usług publicznych dla mieszkańców;
- działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów o najsilniejszych powiązaniach funkcjonalnych z m.st. Warszawą, przy wykorzystaniu m.in. instrumentu zintegrowanych inwestycji terytorialnych (zit);
- utworzenie strefy aktywności ekonomicznej wokół mazowieckiego portu lotniczego Warszawa-Modlin.

Obszary strategicznej interwencji w woj. Świętokrzyskim

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (projekt)

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (projekt)

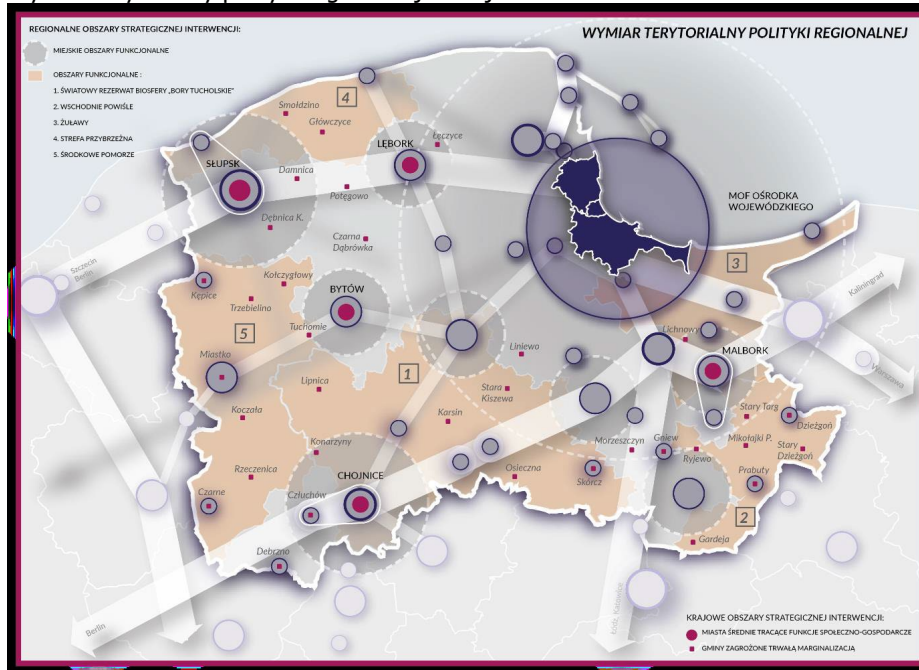
Regionalne OSI:

- OSI Kielecki Obszar Funkcjonalny,
- OSI Miejskie obszary funkcjonalne (MOF) miast średnich,
- OSI Góry Świętokrzyskie,
- OSI Obszar uzdrowiskowy,
- OSI Poniemie,
- OSI Dolina Wisły.

Planowany zakres interwencji dla OSI MOF Miast Średnich, m.in.:

- restrukturyzacja gospodarcza tzw. miast północy w kierunku stworzenia klastra technologii związanych z inżynierią materiałową,
- badania i rozwój w obszarze lecznictwa uzdrowiskowego we współpracy z ośrodkami akademickimi,
- zachowanie i rozwój funkcji akademickiej Ostrowca Świętokrzyskiego, Sandomierza i Starachowic,
- rozwój funkcji turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego (w tym pomniki historii) i przyrodniczego,
- aktywizacja tradycyjnych gałęzi przemysłu w oparciu o restrukturyzację lub modernizację istniejących zasobów,
- modernizacja i wykorzystanie zbiorników retencyjnych, w tym będących pozostałością po funkcjonowaniu COP wraz z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym, z uwzględnieniem przystosowania do pełnienia funkcji rekreacyjnej,
- ochrona różnorodności biologicznej,
- rekultywacja obszarów poprzemysłowych, w tym w zagłębiu siarkowym,
- ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- zabezpieczenie przed skutkami ograniczonego dostępu do wody, niskimi zasobami wodnymi,
- rozwój błękitno-zielonej infrastruktury,
- wspieranie termomodernizacji zabudowy i wykorzystania energii odnawialnej w obiektach użyteczności publicznej,
- rozwój społecznych/komunalnych form mieszkalnictwa, w tym wykorzystanie programów krajowych,
- wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia,
- rozwój zewnętrznej dostępności transportowej średnich miast w skali regionalnej i krajowej,
- rozwój systemów transportu publicznego zapobiegających wykluczeniu transportowemu,
- rozwój sieci telekomunikacyjnych.

Wymiar terytorialny polityki regionalnej w woj. Pomorskim

Źródło: Projekt Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 (projekt)

Regionalne OSI:

- Miejskie Obszary Funkcjonalne,
- Obszary funkcjonalne:

- Światowy rezerwat biosfery „Bory Tucholskie”,
- Wschodnie Powiśle,
- Żuławy,
- Strefa Przybrzeżna,
- Środkowe Pomorze.

Planowany zakres interwencji dla OSI Środkowe Pomorze i Wschodnie Powiśle m.in.:

- wzrost odporności na negatywne skutki zmian klimatu, w szczególności: zabezpieczenie przed powodzią i suszą, w tym ochrona terenów naturalnej retencji wodnej, zagospodarowanie wód opadowych i roztopowych oraz rozwój błękitno-zielonej infrastruktury,
- ochrona i poprawa stanu zasobów przyrodniczo-krajobrazowych oraz różnorodności biologicznej, a także rozwój terenów zieleni,
- zapobieganie powstawaniu odpadów,
- doskonalenie narzędzi monitorowania stanu środowiska, zagrożeń naturalnych i szybkiego alarmowania,
- redukcja presji działalności gospodarczej i sieci osadniczej na środowisko,
- rozwój OZE, m.in. poprzez wzmacnianie energetyki obywatelskiej, w tym w połączeniu z likwidacją źródeł tzw. niskiej emisji, a także tworzenie wysp energetycznych, klastrów energii oraz spółdzielni energetycznych,
- poprawa jakości powietrza, w tym eliminacja smogu poprzez rozwój gospodarki niskoemisyjnej w sektorze publicznym, mieszkalnictwie, energetyce oraz przedsiębiorstwach,
- poprawa dostępności i jakości oferty edukacji przedszkolnej,
- zachowanie i upowszechnienie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego,
- rozwój infrastruktury (instytucji) kultury, e-kultury oraz oferty uwzględniającej zagadnienia różnorodności kulturowej i dialogu obywatelskiego,
- realizacja kompleksowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych
- rozwój infrastruktury transportu zbiorowego (liniowej i węzłowej)
- wzmacnianie zdolności adaptacyjnych przedsiębiorstw do zmiennych warunków rynkowych i technologicznych,
- rozwój kształcenia ustawicznego dostosowanego do potrzeb regionalnej gospodarki,
- poprawa jakości, kompleksowości i dostępności oferty czasu wolnego, w tym turystycznej, sportowej i kulturalnej dla mieszkańców i turystów.

Subregionalne ośrodki wzrostu

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Obszary Strategicznej Interwencji - Miasta powiatowe

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Obszary wiejskie, w tym przyrodniczo cenne

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030 (strategia przyjęta)

Regionalne OSI:

- Subregionalne ośrodki wzrostu,
- Białystok i jego obszar funkcjonalny,
- OSI miasta powiatowe,
- Obszary wiejskie, w tym przyrodniczo cenne.

Planowany zakres interwencji OSI miasta powiatowe m.in.:

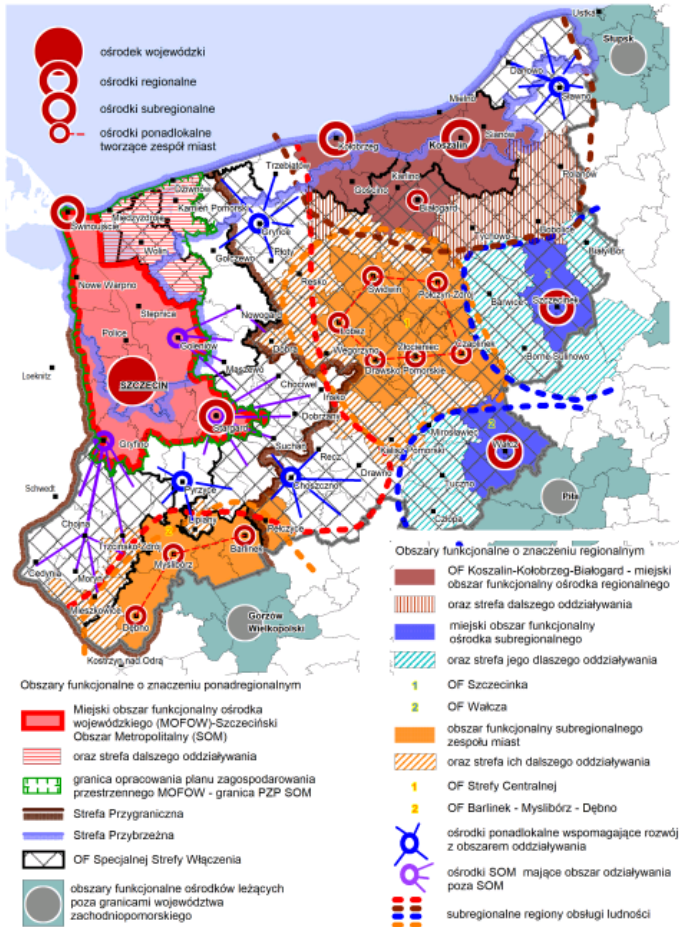
- rozwój lokalnej przedsiębiorczości powiązanej z dostosowywaniem kompetencji mieszkańców oraz z ich aktywizacją,
- inwestycje w infrastrukturę dostępową, tzn. wysokoprzepustowe sieci teleinformatyczne, jak i dobrej jakości drogi i linie kolejowe, które poprawią dostępność wewnętrzną i zewnętrzną ośrodków powiatowych, ale także w infrastrukturę zapewniającą wysoką jakość usług publicznych świadczonych na poziomie powiatu.

Planowany zakres interwencji OSI obszary wiejskie, w tym przyrodniczo cenne m.in.:

- rozwój i unowocześnienie szkolnictwa począwszy od etapu przedszkolnego aż do kształcenia ustawicznego,
- rozwój infrastruktury transportowej, telekomunikacyjnej i wodno-kanalizacyjnej,
- działania dotyczące przywracania funkcji społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich w ramach odnowy wsi,
- działania promujące przedsiębiorczość i umiejętności konkurowania na rynku pracy,
- mała retencja, program zalesień terenów nieużywanym rolniczo, ale też ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej przed uszczupleniem na nieuzasadnione cele nierolnicze,

wsparcie inwestycji dotyczących produkcji i dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych.

Obszary funkcjonalne w województwie zachodniopomorskim

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 (strategia przyjęta)

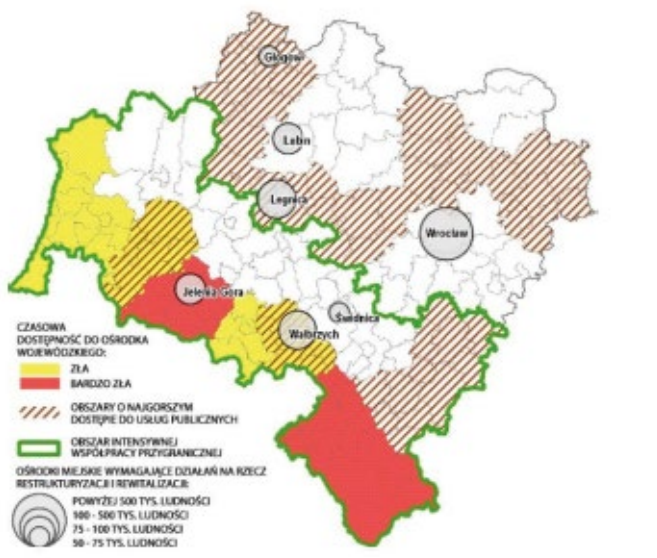
Identyfikacja i delimitacja OSI na terenie województwa zachodniopomorskiego odbywa się na bazie obszarów funkcjonalnych wskazanych w Planie Zagospodarowania Województwa Zachodniopomorskiego.

Regionalne OSI:

- miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego Szczecina,
- obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym (mapa),
- obszar Specjalnej Strefy Włączenia.

Programowanie i wdrażanie ukierunkowanego wsparcia OSI realizowane jest w ramach całego Zachodniopomorskiego Modelu Programowania Rozwoju.

Obszary strategicznej interwencji na terenie województwa dolnośląskiego

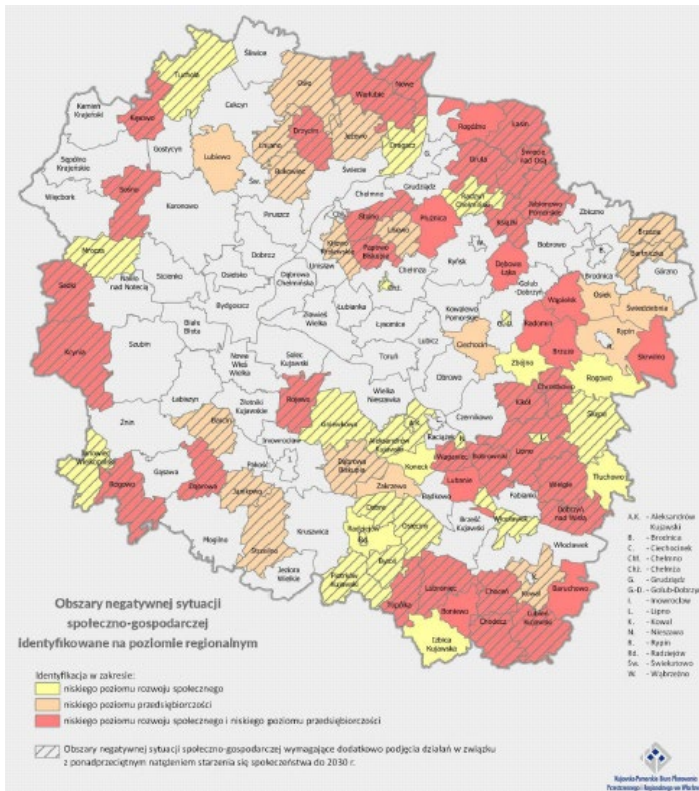
Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 (strategia przyjęta)

Jako obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym oraz regionalnym, ustalone zostały:

- miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego,
- miejskie obszary funkcjonalne ośrodków regionalnych,
- obszar przygraniczny,
- obszar górski,
- obszar cenny przyrodniczo.

Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej

Źródło: Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ (strategia przyjęta)

Regionalne OSI:

- MOF Bydgoszczy i Torunia,
- MOF Włocławka,
- MOF Grudziądz,
- MOF Inowrocławia,
- OSI gmin wykazujących negatywną sytuację społeczno-gospodarczą,
- OSI obszarów cechujących się skrajnym niedoborem wody dla rolnictwa,

OSI obszarów peryferyjności transportowej.